

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
DOKTORSKE STUDIJE JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

**SEDAM SMRTNIH GREHOVA U
NEMAČKOJ I SRPSKOJ
FRAZEOLOGIJI: KONTRASTIVNA I
KONCEPTUALNA ANALIZA**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentorka:

Doc. dr Gordana Ristić

Kandidatkinja:

msr Mirjana Zarifović Grković

Novi Sad, 2021. godine

UNIVERZITET U NOVOM SADU

FILOZOFSKI FAKULTET

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Mirjana Zarifović Grković
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	doc. dr Gordana Ristić
Naslov rada: NR	Sedam smrtnih grehova u nemačkoj i srpskoj frazeologiji: kontrastivna i konceptualna analiza
Jezik publikacije: JP	srpski
Jezik izvoda: JI	srpski / engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija

Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina
Godina: GO	2021.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2

Fizički opis rada: FO	10 poglavlja/ 324 stranice / 1 tabela / 1 grafikon / 153 reference / 2 priloga
Naučna oblast: NO	Filološke nauke (germanistika)
Naučna disciplina: ND	Nauka o jeziku (nemački jezik)
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	frazeologizmi, konceptualna analiza, kontrastivna analiza, pojmovna metafora, pojmovna metonimija, sedam smrtnih grehova, gordost, srebroljublje, blud, zavist, stomakougađanje, gnev, lenjost
UDK	811.112.2'373.72:811.163.41'373.72(043.3)
Čuva se: ČU	FILOZOFSKI FAKULTET, Centralna Biblioteka
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	Predmet istraživanja doktorske disertacije su frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika koji pripadaju konceptima sedam smrtnih grehova – gordost, srebroljublje, blud, zavist,

stomakougađanje, gnev i lenjost. Pojam sedam smrtnih grehova predstavlja ne samo religijski pojam koji se razvijao i utemeljio kao takav od 4. do 8. veka naše ere, već su pojedinačni grehovi koncepti, emocije, stanja ili osobine sa kojima živi većina ljudi, nezavisno od eventualne religijske opredeljenosti. Stoga ne čudi činjenica da je korpus rada veoma bogat frazeologizmima: šest stotina četiri frazeologizma, i to tri stotine osamdeset jedan frazeologizam nemačkog jezika i dve stotine dvadeset tri frazeologizma srpskog jezika. Frazeologizmi su ekscerpirani iz odgovarajućih jednojezičnih i dvojezičnih onomasioloških i semasioloških rečnika nemačkog i srpskog, odnosno srpsko-hrvatskog ili hrvatskog jezika. Međutim, iako su koncepti sedam smrtnih grehova bogati frazeologizmima oba jezika, u dosadašnjim kognitivnolingvističkim istraživanjima samo je koncept gneva (besa/ ljutnje) ispitivan u srpskom i nemačkom jeziku, odnosno poređenjem ova dva jezika (dakle i sa aspekta kontrastivne analize), kao i koncept gordosti u srpskom jeziku.

Rad pripada oblasti frazeologije, relativno mlade lingvističke discipline. Pod frazeologizmima podrazumevaju se ustaljeni spojevi reči koji se odlikuju polileksikalnošću, idiomatičnošću (potpunom ili delimičnom), ustaljenošću, leksikalizovanošću i reprodukovanjem. S obzirom na to da je rad leksikografskog tipa, u analizu su uvršteni frazeologizmi kodifikovani u leksikonima, ali se navode i oni prisutni u razgovornom jeziku. Analizi se pristupa primenom konceptualne i kontrastivne analize. Kako frazeologizmima nisu naglašeni svi aspekti određenog koncepta, najpre utvrđujemo strukturu pojedinačnih konceptata. Svaki greh, odnosno svaki koncept analiziran je sa aspekta konceptualne analize i utvrđeni su kognitivni mehanizmi i načini semantičke transpozicije, te utvrđene sličnosti i

	<p>razlike u načinu motivisanosti frazeologizama dva jezika. Kao polazni kognitivni mehanizam posmatra se pojmovna metafora, koja neretko deluje umreženo sa drugim kognitivnim mehanizmima ili drugim oblicima motivisanosti frazeologizama. Nakon utvrđivanja pojedinačnih kognitivnih mehanizama za svaki frazeološki par (ili frazeologizam) u okviru tog mehanizma utvrđuju se stepeni ekvivalentnosti primenom kontrastivne analize i to Korhonenovog modela. Frazeologizmi se posmatraju sa aspekta morfosintaksičke strukture, leksičkog sastava, semantike i slikovitosti i utvrđuju se stepeni ekvivalentnosti: potpuna ekvivalentnost, parcijalna ekvivalentnost, parcijalna diferencija (sa morfosintaksičkim, sa leksičkim ili sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama), potpuna diferencija i nulta ekvivalentnost.</p>
<p>Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP</p>	<p>8. sednica Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta održana elektronskim putem od 11.9.2020. do 14.9.2020. godine</p>
<p>Datum odbrane: DO</p>	
<p>Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO</p>	<p>predsednik: član: član:</p>

University of Novi Sad

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Mirjana Zarifović Grković
Mentor: MN	Gordana Ristić, PhD, assistant professor
Title: TI	The Seven Deadly Sins in German and Serbian Phraseology: Contrastive and Conceptual Analyses
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	English / Serbian
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina

Publication year: PY	2021
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2

Physical description: PD	10 chapters / 324 pages / 1 table / 1 graph / 153 references/ 2 appendices
Scientific field SF	Philology
Scientific discipline SD	Linguistics (German Language)
Subject, Key words SKW	phraseologisms, conceptual analysis, contrastive analysis, conceptual metaphor, conceptual metonymy, seven deadly sins, pride, greed, lust, envy, gluttony, wrath and sloth
UC	
Holding data: HD	
Note: N	
Abstract: AB	The topic of the doctoral thesis deals with German and Serbian phraseologisms which conceptualize the seven deadly sins - pride, greed, lust, envy, gluttony, wrath and sloth. The idea of the seven deadly sins represents not only a religious aspect that was developed and embodied as it is from the 4th to the 8th centuries A.D. Certain individual sins, concepts,

emotions, states of mind or character traits integrated in the lives of the majority of people regardless of their religion. It is, therefore, not surprising, that the body of the paper is abundant in phraseologisms i.e. six hundred and four altogether, three hundred and eighty-five German ones and two hundred and twenty-three Serbian ones. The phraseologisms have been extracted from monolingual and bi-lingual onomasiological and semasiological German and Serbian dictionaries, notably, Serbo-Croatian and Croatian languages. However, although the concepts of the seven deadly sins are rich in phraseologisms in both languages, only the concept of wrath (anger/fury) has been researched in the contemporary cognitive linguistic studies in both Serbian and German languages. Besides, there have been studies from the aspect of cognitive and contrastive analysis by comparing German and Serbian languages. The concept of pride was the subject in the Serbian studies exclusively.

This paper belongs to the field of phraseology, which is a relatively young linguistic discipline. The phraseologisms imply the sustained word compounds that are characterized by polylexicality, idiomaticity, lexical fixity, lexicalization and lexical production. Given that the paper is of lexicographical type, the analysis covers exclusively phraseologisms that are codified in lexicons. The spoken language even allows phraseologisms that are not registered in lexicons that are mentioned, but not analyzed in this paper. Conceptual and contrastive analyses have been approached. Since the phraseologisms could not emphasize all the aspects of certain concepts, we first determine the structure of individual concepts. Every sin, i.e. every concept has been analyzed from the aspect of conceptual analysis. The cognitive mechanisms and modes of semantic transposition have been determined as well as

	<p>differences and similarities in the ways of motivation of phraseologisms in both languages. The metaphor is considered a starting cognitive mechanism, but it is frequently blended with other cognitive mechanisms or other forms of phraseologism motivation. After determining specific cognitive mechanisms for every phraseological pair (or phraseologism), its mechanism allows us to establish the degrees of equivalence by using contrastive analysis, notably the Korhonen's Model. The phraseologisms are viewed from the aspect of morphosyntactic structure, lexicological integration, semantics and scenic setting. The degrees of equivalence are as follows: total equivalence, partial equivalence, partial difference (with morpho-syntactic, lexical or lexical and morpho-syntactic differences), total difference and zero equivalence.</p>
<p>Accepted on Scientific Board on: AS</p>	<p>11/9/2020–14/9/2020</p>
<p>Defended: DE</p>	
<p>Thesis Defend Board: DB</p>	<p>president: member: member:</p>

Najveću zahvalnost dugujem

svojoj mentorki doc. dr Gordani Ristić na pomoći, ohrabrenju i razumevanju,

svojim roditeljima na podršci, poverenju, podsticanju i nesebičnoj pomoći,

svojoj sestri na vremenu, strpljenju, nesebičnoj pomoći i lekturi,

svom Goranu na podršci, podsticanju i razumevanju,

svojoj Tijani na moru radosti i ljubavi.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Cilj rada	3
1.2. Naučne metode	3
1.3. Korpus	3
1.4. Dosadašnja istraživanja	5
1.5. Struktura rada	7
2. TEORIJSKI DEO	9
2.1. Frazeologizmi	9
2.2. Obeležja frazeologizama	13
2.3. Klasifikacije frazeologizama	18
2.3.1. Klasifikacija prema Vinogradovu	18
2.3.2. Klasifikacija prema Flajšeru	21
2.3.2.1. Klasifikacija frazeologizama prema stepenu idiomatičnosti	21
2.3.2.2. Klasifikacija frazeologizama prema stepenu ustaljenosti	21
2.3.2.3. Klasifikacija frazeologizama sa aspekta referentnosti	21
2.3.2.4. Klasifikacija frazeologizama prema funkciji	22
2.3.3. Klasifikacija frazeologizama prema Burgeru (2003)	24
2.3.3.1. Osnovna klasifikacija prema Burgeru (nem. <i>Basisklassifikation</i>) ..	24
2.3.3.2. Sintaksička klasifikacija (nem. <i>Syntaktische Klassifikation</i>)	25
2.3.3.3. Specijalne klase frazeologizama (<i>Spezielle Klassen</i>)	27
2.3.4. Klasifikacija frazeologizama prema Menac	28

2.3.4.1.	Klasifikacija frazeologizama prema poreklu	28
2.3.4.2.	Klasifikacija frazeologizama prema obliku	29
2.3.4.3.	Klasifikacija frazeologizama prema stilu	31
2.3.5.	Klasifikacija frazeologizama prema Prčiću	32
2.4.	Kontrastivna frazeologija	34
2.4.1.	Tipovi ekvivalentnosti prema Mrazović	35
2.4.2.	Tipovi ekvivalentnosti prema Feldešu	37
2.4.3.	Tipovi ekvivalentnosti prema Dobrovoljskom i Pirainen	38
2.4.4.	Tipovi ekvivalentnosti prema Korhonenu	40
2.5.	Kognitivna lingvistika i njeni osnovni pojmovi	43
2.5.1.	Pojmovna metafora	46
2.5.2.	O univerzalnosti pojmovne metafore	50
2.5.3.	Pojmovna metonimija	51
2.5.4.	Odnos metafore i metonimije	53
2.5.5.	Motivisanost frazeologizama	55
2.6.	Lingvokulturologija	60
3.	GORDOST	63
3.1.	Struktura koncepta	67
3.2.	Konceptualna i kontrastivna analiza	69
3.2.1.	<i>GORDOST JE GORE</i>	69
3.2.1.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE GORE</i>	73
3.2.2.	<i>GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST</i>	74

3.2.2.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST</i>	78
3.2.3.	<i>GORDOST JE ŽIVO BIĆE</i>	80
3.2.3.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE ŽIVO BIĆE</i>	83
3.2.4.	<i>GORDOST JE FIZIČKA/ PRIRODNA SILA</i>	84
3.2.4.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE FIZIČKA/ PRIRODNA SILA</i>	85
3.2.5.	<i>GORDOST JE OMETENOST ČULA</i>	86
3.2.5.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE OMETENOST ČULA</i>	88
3.2.6.	<i>GORDOST JE SITOST</i>	88
3.2.6.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE SITOST</i>	89
3.2.7.	<i>GORDOST JE ŠTETNA STVAR</i>	90
3.2.7.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE ŠTETNA STVAR</i>	91
3.2.8.	<i>GORDOST JE BUKA</i>	91
3.2.8.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE BUKA</i>	92
3.2.9.	<i>GORDOST JE LOMLJIV PREDMET</i>	92
3.2.9.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE LOMLJIV PREDMET</i>	92
3.2.10.	<i>GORDOST JE PRAZNINA</i>	93

3.2.10.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GORDOST JE PRAZNINA</i>	93
3.3. Zaključak	93
4. SREBROLJUBLJE	95
4.1. Struktura koncepta	97
4.2. Konceptualna i kontrastivna analiza	100
4.2.1. <i>SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE</i>	100
4.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE</i>	112
4.2.2. <i>SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO</i>	115
4.2.2.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO</i>	115
4.2.3. <i>SREBROLJUBLJE JE GORE/ DOLE</i>	116
4.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>SREBROLJUBLJE JE GORE/ DOLE</i>	116
4.2.4. <i>SREBROLJUBLJE JE BILJKA</i>	117
4.2.4.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>SREBROLJUBLJE JE BILJKA</i>	118
4.2.5. <i>SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI</i>	118
4.2.5.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI</i>	118
4.2.6. <i>SREBROLJUBLJE JE GOMILANJE/ PRETERIVANJE</i>	118
4.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>SREBROLJUBLJE JE GOMILANJE/ PRETERIVANJE</i>	119

4.3.	Zaključak	119
5.	BLUD	120
5.1.	Struktura koncepta	122
5.2.	Konceptualna i kontrastivna analiza	124
5.2.1.	<i>BLUD JE ŽIVO BIĆE</i>	124
5.2.1.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE ŽIVO BIĆE</i>	128
5.2.2.	<i>BLUD JE PUTOVANJE</i>	130
5.2.2.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE PUTOVANJE</i>	132
5.2.3.	<i>BLUD JE OPASNOST</i>	132
5.2.3.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE OPASNOST</i>	135
5.2.4.	<i>BLUD JE BOLEST</i>	135
5.2.4.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE BOLEST</i>	136
5.2.5.	<i>BLUD JE TRGOVINA</i>	137
5.2.5.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE TRGOVINA</i>	137
5.2.6.	<i>BLUD JE LOV</i>	137
5.2.6.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE LOV</i>	138
5.2.7.	<i>BLUD JE OPSEDNUTOST</i>	138

5.2.7.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE OPSEDNUTOST</i>	139
5.2.8.	<i>BLUD JE KRŠENJE PRAVILA</i>	139
5.2.8.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE KRŠENJE PRAVILA</i>	140
5.2.9.	<i>BLUD JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST</i>	140
5.2.9.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>BLUD JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST</i>	141
5.3.	Zaključak	141
6.	ZAVIST	142
6.1.	Struktura koncepta	145
6.2.	Konceptualna i kontrastivna analiza	146
6.2.1.	<i>ZAVIST JE ŽIVO BIĆE</i>	146
6.2.1.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>ZAVIST JE ŽIVO BIĆE</i>	151
6.2.2.	<i>ZAVIST JE ŠTETNA STVAR</i>	152
6.2.2.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>ZAVIST JE ŠTETNA STVAR</i>	153
6.2.3.	<i>ZAVIST JE UZROK SMRTI</i>	153
6.2.3.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>ZAVIST JE UZROK SMRTI</i>	154
6.3.	Zaključak	154
7.	STOMAKOUGAĐANJE	155
7.1.	Struktura koncepta	156

7.2.	Konceptualna i kontrastivna analiza	158
7.2.1.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE</i>	158
7.2.1.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE</i>	165
7.2.2.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA</i>	167
7.2.2.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA</i>	171
7.2.3.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO</i>	173
7.2.3.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO</i>	175
7.2.4.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE</i>	175
7.2.4.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE</i>	176
7.2.5.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST</i>	177
7.2.5.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST</i>	178
7.2.6.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA</i>	179
7.2.6.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA</i>	179
7.2.7.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA</i>	180

7.2.7.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA</i>	181
7.2.8.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE</i>	181
7.2.8.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE</i>	181
7.2.9.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST</i>	182
7.2.9.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST</i>	182
7.2.10.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST</i>	183
7.2.10.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST</i>	183
7.2.11.	<i>STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT</i>	183
7.2.11.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT</i>	184
7.3.	Zaključak	184
8.	GNEV	185
8.1.	Struktura koncepta	189
8.2.	Konceptualna i kontrastivna analiza	195
8.2.1.	<i>GNEV JE ATAK</i>	195
8.2.1.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE ATAK</i>	199
8.2.2.	<i>GNEV JE VRELINA</i>	201
8.2.2.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE VRELINA</i>	206

8.2.3.	<i>GNEV JE VATRA</i>	207
8.2.3.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE VATRA</i>	209
8.2.4.	<i>GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU</i>	210
8.2.4.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU</i>	213
8.2.5.	<i>GNEV JE UZROK BOLESTI</i>	214
8.2.5.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE UZROK BOLESTI</i>	216
8.2.6.	<i>GNEV JE LUDILO</i>	217
8.2.6.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE LUDILO</i>	218
8.2.7.	<i>GNEV JE ODSUPANJE OD USTALJENOG PONAŠANJA/ KRETANJA</i>	220
8.2.7.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE ODSUPANJE OD USTALJENOG PONAŠANJA/ KRETANJA</i>	221
8.2.8.	<i>GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA</i>	222
8.2.8.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA</i>	222
8.2.9.	<i>GNEV JE GORE</i>	223
8.2.9.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE GORE</i>	224
8.2.10.	<i>GNEV JE ŽIVOTINJA</i>	224

8.2.10.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE ŽIVOTINJA</i>	226
8.2.11.	<i>GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA</i>	226
8.2.11.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA</i>	227
8.2.12.	<i>GNEV JE GUBITAK KONTROLE</i>	228
8.2.12.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>GNEV JE GUBITAK KONTROLE</i>	229
8.3.	Zaključak	229
9.	LENJOST	231
9.1.	Struktura koncepta	233
9.2.	Konceptualna i kontrastivna analiza	236
9.2.1.	<i>LENJOST JE ŽIVO BIĆE</i>	236
9.2.1.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE ŽIVO BIĆE</i>	241
9.2.2.	<i>LENJOST JE ČUVANJE SEBE</i>	243
9.2.2.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE ČUVANJE SEBE</i>	244
9.2.3.	<i>LENJOST JE DOLE</i>	245
9.2.3.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE DOLE</i>	246
9.2.4.	<i>LENJOST JE SMRT</i>	246
9.2.4.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE SMRT</i>	248

9.2.5.	<i>LENJOST JE TRULEŽ</i>	248
9.2.5.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE TRULEŽ</i>	249
9.2.6.	<i>LENJOST JE NEPRIMERENOST</i>	249
9.2.6.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE NEPRIMERENOST</i>	250
9.2.7.	<i>LENJOST JE KRAĐA</i>	250
9.2.7.1.	Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom <i>LENJOST JE KRAĐA</i>	250
9.3.	Zaključak	251
10.	ZAKLJUČAK	252
11.	DODATAK	288
11.1.	Frazeologizmi nemačkog jezika obrađeni u radu	288
11.2.	Frazeologizmi srpskog jezika obrađeni u radu	300
12.	SPISAK SKRAĆENICA	309
13.	LITERATURA	312

1. UVOD

Predmet istraživanja disertacije predstavljaju frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika kojima se iskazuju koncepti sedam smrtnih grehova – gordost, srebroljublje, blud, zavist, stomakougađanje, gnev i lenjost/očajanje. Ovi pojmovi, iako se vezuju za religiju i teologiju, predstavljaju i emocije i moralne kategorije koje svaki čovek može da oseti ili da ih proživljava i to samo u nekom segmentu ili tokom čitavog života, nezavisno od toga da li je hrišćanin ili pripadnik neke druge veroispovesti ili je ateista. Sam greh je prekršaj moralnog zakona, prestup preko utvrđenih normi i zabrana značajnih za strukturu ličnosti koja je počinila greh (Krstić, 1988: 101). Sedam smrtnih grehova predstavljaju teološki pojam koji ne potiče iz Biblije. O njima su prvi put pisali monasi oko 400. godine nove ere jer ih je ujutru budila požuda, a posle podneva proganjao demon lenjosti i očajanja (Bucher, 2012: V). Pozivajući se na Blumfilda, Buher iznosi i pretpostavku da simbolika broja *sedam* u kombinaciji sa grehovima datira otprilike od 1500. godine pre nove ere, iz vremena vavilonske i persijske kulture, te da, zapravo, učenje o sedam smrtnih grehova vodi poreklo od motiva putovanja duše pre rođenja. Na putovanju ka svetu duša prolazi kroz sedam sfera neba i iz svake uzima po jednog dobrog, ali i jednog lošeg duha. Kasnije, verovatno u 2. veku (prema nekim izvorima 3. veku) naše ere, sedam zlih duhova nabraja se u apokrifnom spisu dvanaest apostola. Tako Ruben, najstariji Jakovljevi sin, kao prvog zlog duha navodi požudu, zatim nezasićenost stomaka, melanholiju, oholost, gordost, laž, nepravdu (Bucher, 2012: 4). Sam pojam *smrtnog greha* prvi uvodi Tertulijan, hrišćanski apologeta, krajem 1. ili u 2. veku naše ere, dok se začetnikom klasičnog učenja o smrtnim grehovima smatra Ava Evagrije¹. U srednju Evropu učenje o grehovima donosi Sveti Jovan Kasijan, Evagrijev učenik, čije učenje o grehovima on sistematizuje u svom spisu *Borba sa osam glavnih strasti*. Taj spis najpre je bio namenjen samo monasima, ali ubrzo postaje pravilnik ponašanja i za laike. Vođen simbolikom brojeva papa Grgur Veliki u 6. veku smanjio je osam smrtnih grehova na sedam i upravo njemu se pripisuje „[...] oblik u kom se ova ideja pojavljuje kao dominantna za srednjovekovnu i uopšte hrišćansku misao Zapada [...]“ (Popović, 2016: 46), a na sam vrh liste grehova stavio je gordost, iz koje proizlaze gnev, zavist, pohlepa,

¹ Ava Evagrije, ili Evagrius Pontikos/ Evagrije Pontik nije koristio pojam *smrtni grehovi*, već *loše pomisli*, čime je ukazao i na „kognitivnu paradigmu psihologije“ (Bucher, 2012: 5). U svom spisu *O osam pomisli, Anatoliju*, on nije u tolikoj meri bavio isključivo grehovima, već samim mislima koje vode ka grehovima (Bucher, 2012: 5).

lenjost/očajanje, proždrljivost i blud (Bucher, 2012: 6). Osim pape Grgura Velikog za širenje učenja o strastima ili grehovima važnu ulogu imali su u 6. i 7. veku nadbiskup Isidor Seviljski, u 12. veku teolog i biskup u Parizu Petar Lombardski. Kako Bucher navodi, sentence Petra Lombardskog u kojima se nabraja sedam glavnih strasti predstavljale su „teološki autoritet“, a imale su veliki uticaj i na Tomu Akvinskog. Akvinski je smatrao da su oholost, pohlepa, neverstvo, zavist, proždrljivost, gnev i lenjost strasti koje pokreću čoveka da greši. One su mnogo opasnije od telesnih grehova, jer se u telesnim grehovima čovek previše usmerava na svoje telo, dok se kod duhovnih grehova on udaljava od Boga (Bucher, 2012: 6).

Kao što se vidi, osam pomisli, sedam ili osam strasti ili sedam smrtnih grehova – gordost, srebroljublje, blud, zavist, stomakougađanje, gnev i očajanje/lenjost – pojmovi su i osobine kojima je pažnja pridavana, bar kako pisani izvori svedoče, vekovima pre Hrista, ali pažnju čoveka zaokupljaju i u 21. veku nakon Hrista. Kako Prole ističe, „[...] nijedan smrtni greh nije vanvremen, [...] nijedan od njih ne ispostavlja [se] kao trajna 'antropološka konstanta'“ (Prole, 2016: 6). Kao takvi, grehovi predstavljaju neodvojiv deo čovekove stvarnosti i života, pa su samim tim prikazani i oslikani u jeziku, a prikazan je i stav čovečanstva prema tim osobinama, postupcima, manama ili grehovima. Kako jezik ne može da postoji bez društva, kao što ni društvo ne može da postoji bez jezika, jasno je da su jezici, u našem slučaju nemački i srpski, bogati jezičkim materijalom kojim se iskazuju grehovi ili kolektivni stav prema grešniku i grehovima. Razmišljanja o vezi između jezika i kulture jezičke zajednice datiraju iz 18. i 19. veka, iz vremena Herdera i Humbolta, da bi u 20. veku pobudila posebno interesovanje

lingvisti antropološke orijentacije, pre svega Edvarda Sapira i njegovog učenika Bendžamina Lija Vorfa“ (Lukić, 2013: 333), te naišla na posebno interesovanje, pre svega, ruskih lingvista 90-ih godina 20. veka, kada je i oformljena disciplina *lingvokulturologija*. U tom kontekstu su od velikog značaja i frazeologizmi, jer oni predstavljaju „povoljna 'spremišta' za najrazličitije kulturne sadržaje (Mršević-Radović 2008: VII).

S obzirom na to da sedam smrtnih grehova nisu (samo) teološki pojam, te da su zastupljeni u različitim religijama, pa samim tim i jezicima i kulturama, jasno je da su koncepti sedam smrtnih grehova pogodni za uočavanje sličnosti i razlika, te utvrđivanje eventualnih univerzalija u poimanju jezičke slike sveta u dvema kulturama i dvama jezicima.

1.1. Cilj rada

U radu sledimo nekoliko ciljeva. Polazimo od utvrđivanja i opisivanja kognitivnih mehanizama u okviru pojedinačnih koncepata sedam smrtnih grehova u frazeologizmima oba jezika. Kognitivni mehanizmi se upoređuju (između frazeologizama dva jezika u okviru jednog koncepta) i ističu se, pre svega, eventualne razlike, ali i sličnosti. Pri tome, ukoliko postoje istraživanja koja se tiču određenog koncepta u nemačkom i/ili srpskom jeziku ili u nekom drugom jeziku koji nije predmet istraživanja, a koje može da bude od značaja za sagledavanje univerzalnosti ljudskog shvatanja sveta koji nas okružuje, to će biti istaknuto u radu. U okviru svakog kognitivnog mehanizma pojedinačnih koncepata utvrđuju se stepeni ekvivalentnosti između frazeologizama nemačkog i srpskog jezika i ističu sličnosti i razlike sa morfosintaksičkog, leksičkog i semantičkog aspekta. Polazni jezik je nemački, a ciljni srpski jezik. Nakon konceptualne i kontrastivne analize u okviru svih sedam koncepata utvrdićemo da li postoje univerzalni kognitivni mehanizmi za neke ili sve grehove i da li je reč o univerzalnim kognitivnim mehanizmima u samo jednom ili paralelno u oba jezika.

1.2. Naučne metode

Istraživanju će biti pristupljeno primenom metode konceptualne analize kako bi se utvrdili kognitivni mehanizmi u pozadini frazeologizama. S obzirom na to da prilikom ispitivanja frazeologizama ne može biti zanemarena činjenica da frazeologizmi svakog jezika sadrže i kulturnu informaciju, konceptualna analiza biće dopunjena lingvokulturološkim pristupom. Za utvrđivanje sličnosti i razlika između frazeologizama na morfosintaksičkom, leksičkom i semantičkom nivou, te utvrđivanje stepena ekvivalentnosti koristićemo kontrastivnu analizu i to model Jarma Korhonena.

1.3. Korpus

Korpus rada leksikografskog je tipa i ekscerpiran je iz odgovarajućih onomasioloških i semasioloških rečnika, kako dvojezičnih, tako i jednojezičnih. S obzirom na nedostatak frazeoloških rečnika isključivo srpskog, odnosno nemačko-srpskog (ili srpsko-nemačkog) jezika,

korišćeni su i rečnici hrvatskog, odnosno hrvatsko-nemački rečnici, ali je za svaki od takvih frazeologizama navedenih u radu upotreba potvrđena u *Rečniku srpskoga jezika* (RMS). Korpus je ekscerpiran iz sledećih rečnika:

- *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten* (Schemann, 1992),
- *Deutsche Redensarten und was dahinter steckt* (Krüger-Lorenzen, 1998),
- *Duden 11. Redewendungen* (2002),
- *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* (Röhrich, 2003),
- *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext* (Schemann, 2011),
- www.redensarten-index.de
- *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić, 1982),
- *Idiom i srpskom jeziku* (Milenković, 2006),
- *Frazeološki rečnik srpskog jezika* (Otašević, 2012),
- *Hrvatski frazeološki rječnik* (Menac–Fink-Arsovski –Venturin, 2003),
- *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik* (Mrazović–Primorac, 1981),
- *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* (Hansen–Matešić–Petermann–Rittgasser–Steiger–Zimanji-Hofer, 1988),
- *Srpsko-nemački prevodni frazeološki rečnik* (Petronijević, 2007),
- *Kroatisch/Serbisch-Deutsches phraseologisches Wörterbuch, angeordnet nach semantischen Gruppen* (Weinberger, 2012).

Prilikom sačinjavanja korpusa najpre smo konsultovali onomasiološke rečnike, kako jednojezični nemački (Schemann, 1992), tako i dvojezični hrvatsko-srpski-nemački rečnik (Weinberger, 2012). S obzirom na to da je polazna osnova bio onomasiološki rečnik nemačkog jezika (znatno bogatiji frazeologizmima od navedenog dvojezičnog), sledeći korak u prikupljanju korpusa predstavilo je iznalaženje prevodnih ekvivalenata u dvojezičnim rečnicima. Postupak je

ponovljen i u obrnutom smeru. Nakon pretrage frazeologizama po konceptima, pristupili smo prikupljanju frazeologizama pretragom leksema kojima se predstavlja koncept i njima srodnih ili sinonimičnih leksema, na primer *gordost, gord, gorditi se, oholost, ohol* i slično kako bismo napravili osnovnu bazu podataka. Ta baza morala je biti modifikovana, jer se u odgovarajući koncept značenjski nisu mogli uvrstiti svi frazeologizmi koji sadrže neku od tih i takvih leksema. Pri tome su nam od velikog značaja bili kako jednojezični frazeološki rečnici, tako i opšti rečnici, poput rečnika *Das Bedeutungswörterbuch* (2002), *Rečnik srpskoga jezika* (2011), ali i elektronski frazeološki rečnik kao što je nemački www.redensarten-index.de. Neki od frazeologizama potvrđeni su (rečnički) samo u jednom jeziku, ali se u drugom jeziku u svakodnevnom govoru može pronaći frazeološki ekvivalent, što je u radu i naglašeno kada je o takvim slučajevima reč. Korpus rada sastoji se od šest stotina četiri frazeologizma, i to tri stotine osamdeset jednog frazeologizma nemačkog i dve stotine dvadeset tri frazeologizma srpskog jezika.

1.4. Dosadašnja istraživanja

Iako su koncepti sedam smrtnih grehova čovekova svakodnevnica i obrasci po kojima mnogi žive ili posredno imaju veze sa pojedinačnim konceptima i zapaža se značajan broj frazeologizama kojima se iskazuju koncepti *gordosti, srebro ljublja, bluda, zavisti, stomakougađanja, gneva* i *očajanja/lenjosti* (ili odnosa okoline prema tim konceptima), do sada nije bilo istraživanja frazeologizama za jezički par nemački-srpski kojima bi se pristupilo primenom konceptualne i kontrastivne analize i kojima bi se obuhvatili svi koncepti sedam smrtnih grehova. Važno je naglasiti i navesti da su neki od ovih grehova ispitivani, kako u nemačkom i/ili srpskom, odnosno kontrastivno u nemačkom i srpskom jeziku, tako i u drugim jezicima.

Koncept koji je najviše pažnje lingvista privukao (od svih koncepata sedam smrtnih grehova) i koji je najviše ispitivan je koncept *gneva* ili *besa/ ljutnje*. Ono oko čega postoji neusaglašenost u stavu jeste pitanje da li se *bes, ljutnja* i *gnev* (nem. *Ärger, Wut, Zorn*) mogu izjednačiti ili ih treba posmatrati i proučavati kao posebne emocije. Prema nekim autorima, *bes, ljutnja* i *gnev* spadaju u istu „porodicu emocija“ (Mees, 1992). Tako Bergerova (Bergerová,

2012: 19) posmatra bes, ljutnju i gnev kao oblike besa koji se razlikuju u pogledu leksike, ali koji imaju iste konstitutivne elemente i razlikuju se i u pogledu intenziteta ili naglašavaju različite nijanse značenja. Autorka pojam *Ärger* (srp. *bes*) koristi kao vrstu hiperonima za različite oblike ove emocije, i to od mrzovolje, zlovolje, razdražljivosti, preko besa, do ljutnje i gneva (Bergerová, 2007: 17). U tom smislu i mi smo posmatrali radove koji se bave besom (ili ljutnjom i gnevom), jer se u tim radovima ne ističe o kojem obliku je reč, već se ova tri pojma koriste (gotovo) sinonimično. Važno je istaći da bi i u konkretnim frazeologizmima koji pripadaju konceptu gneva bilo teško (ili nemoguće) odrediti da li se nekim frazeologizmom iskazuje samo bes ili isključivo ljutnja, ili, pak, gnev. Koncept gneva² sa kognitivnolingvističkog aspekta ispitivali su, počevši od engleskog jezika, između ostalih, Lejkof (Lakoff, 1987, u engleskom jeziku), Kevečeš (Kövecses, 1995 (ispitivanje koncepta besa u engleskom, kineskom, japanskom, mađarskom, tahićanskom i volofu), 2000 (gde je poredio koncept gneva u engleskom, kineskom, japanskom, mađarskom, zulu i volofu)), a interesantno i značajno je i ispitivanje koncepta gneva primenom konceptualne analize u četiri nesrodna jezika: engleskom, španskom, turskom i mađarskom jeziku (Kövecses, Szelid, Nucz, Blanco-Carrion, Akkök, Szabó, 2015). U nemačkom jeziku ispitivanjem koncepta gneva u okviru frazeologije sa kognitivističkog aspekta bavila se Hana Bergerova (Bergerová, 2007), a ispitivanju je pristupila i kontrastivno i konceptualno za jezički par nemački-češki (Bergerová, 2012). Osim toga, koncept gneva oslikan frazeologizmima ispitivan je sa kognitivnolingvističkog aspekta i u jezičkom paru nemački-kineski (Chen, 2006). Kada je u pitanju srpski jezik, konceptom gneva bavile su se sa aspekta kognitivnolingvističkih ispitivanja Dragičević (2006) (koja je ispitivanju pristupila i primenom asocijativne metode) i Štrbac (2014, 2018). Pri tome, Dragičević se u istraživanju ne ograničava isključivo na frazeologizme (ali ih uvršta u ispitivanje), dok se Štrbac bavi ispitivanjem ovog koncepta u okviru frazeologizama srpskog jezika. Dvojezičnom ispitivanju koncepta gneva u nemačkom i srpskom jeziku primenom konceptualne, ali i kontrastivne analize, utvrđujući stepene ekvivalentnosti, pristupila je Gordana Ristić (2013, 2018), pri čemu je ova autorka ispitivala frazeologizme koji sadrže odabrane somatizme.

² S obzirom na to da smo utvrdili da ćemo ove emocije ili pojavne oblike emocije posmatrati kao sinonime, u daljem radu će, u skladu sa temom rada, biti korišćen termin *gnev* koji će se odnositi na sve oblike – *bes*, *ljutnju*, *jarost*, *zlovolju* (nem. *Zorn*, *Ärger*, *Wut*, *Raserei*) itd.

Drugi delimično ispitivan koncept od sedam smrtnih grehova je koncept *gordosti*. Dok se u nemačkom jeziku ne beleže radovi u kojima se razmatra ovaj koncept, u srpskom jeziku nalazimo kako jednojezično ispitivanje koncepta *gordosti* (Bročić, 2012), tako i dvojezično za jezički par engleski-srpski. Reč je o ispitivanju emocija samovrednovanja, među kojima su i prekomerni ponos i gordost (Bročić, 2018), a autorka se u oba istraživanja nije ograničila isključivo na frazeološke jedinice, već je u razmatranje uzela i druge leksičke jedinice.

Ispitivanjem svih sedam smrtnih grehova u oblasti lingvistike, odnosno frazeologije, pristupljeno je sa aspekta kontrastivne analize i pri tome su utvrđivani stepeni ekvivalentnosti između frazeologizama za jezički par nemački-češki. Reč je o masterskom radu Svobodove (Svobodová, 2012), u kojem nisu ispitivani koncepti sa kognitivnolingvističkog aspekta. Stoga smatramo da će ova disertacija pružiti uvid u motivisanost frazeologizama i eventualne kognitivnolingvističke univerzalije, kao i u oblike i stepene ekvivalentnosti između frazeologizama nemačkog i srpskog jezika.

1.5. Struktura rada

Rad se sastoji iz teorijskog i empirijskog dela. U teorijskom delu polazi se od pitanja terminologije, određuju se obeležja frazeologizama, iznose neke od značajnih klasifikacija frazeologizama, te opisuju primenjene metode – kontrastivna i konceptualna analiza, kao i lingvokulturološki pristup. Kod opisa kontrastivne analize polazi se od pojašnjavanja pojma ekvivalentnosti, te se iznose različite mogućnosti za uvrđivanje stepena ekvivalentnosti. U okviru konceptualne analize definišu se najznačajniji pojmovi i opisuju kognitivni mehanizmi.

Empirijski deo rada podeljen je po konceptima. U okviru svakog koncepta polazi se od opisivanja koncepta sa leksičkog, teološkog i psihološkog aspekta, a potom se utvrđuju kognitivni mehanizmi u osnovi frazeologizama. Kako prilikom utvrđivanja načina semantičke transpozicije neizostavnu ulogu igraju kultura i društveno-istorijski razvoj naroda i jezika, kao pomoćna metoda poslužiće opisivanje kulturno-nacionalne pozadine frazeologizama sa aspekta lingvokulturologije. Prilikom primene konceptualne analize takođe se ne zanemaruje kontrastivni aspekt, odnosno, kognitivni mehanizmi oba jezika se porede. Posle svakog utvrđenog i opisanog kognitivnog mehanizma sledi kontrastivna analiza, odnosno utvrđivanje stepena ekvivalentnosti

uz posebno naglašavanje razlika između frazeologizama dva jezika. Nakon što svih sedam koncepata bude obrađeno primenom istih metoda, upoređićemo kognitivne mehanizme u pozadini pojedinačnih koncepata i utvrditi da li postoje univerzalni kognitivni mehanizmi za neke ili sve grehove i da li možemo govoriti o univerzalnosti na interlingvalnom nivou.

2. TEORIJSKI DEO

2.1. *Frazeologizmi*

Frazeologija je relativno mlada jezička disciplina čijem je razvoju posebno doprinela sovjetska nauka o jeziku. Prvi podsticaj je, ipak, dao Šarl Bali (Charles Bally), švajcarski lingvista ženevske škole, posvetivši u svom delu iz 1909. godine *Traité de stylistique française* poglavlje *La Phraséologie* upravo ovoj naučnoj disciplini. On polazi od pretpostavke da je suština frazeologizama u njihovoj semantičkoj strukturi i razlikuje čvrste spojeve reči sa obeležjem idiomatičnosti i one bez obeležja idiomatičnosti. Međutim, ovaj lingvista nije našao sledbenike u srednjoj i zapadnoj Evropi (Palm, 1997: 106). Ruski lingvista Viktor Vladimirovič Vinogradov (Виктор Владимирович Виноградов) je svojim radom *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* 1947. godine označio početak teorijskog proučavanja frazeologizama (Fink-Arsovski, 2002: 6) i sovjetska frazeologija doživljava polet pedesetih i šezdesetih godina 20. veka.³

Pojam *frazeologija* može se shvatiti na dva načina. S jedne strane ovim pojmom označava se disciplina u okviru lingvistike čiji su predmet istraživanja frazeologizmi, a sa druge strane ovim pojmom označava se ukupnost, inventar frazeologizama nekog jezika (Burger, 2003: 11). Prema Palmovoj, frazeologija je, kao poddisciplina leksikologije ili kao samostalna lingvistička disciplina, učenje o čvrstim spojevima reči nekog jezika koja mogu da preuzmu funkciju i značenje pojedinih leksema (Palm, 1997: 1). Fink-Arsovski smatra da je frazeologija „[...] lingvistička ali i kulturološki mnogoslojna disciplina“ i da se ona može posmatrati iz različitih uglova (Fink-Arsovski, 2002: 5). Burger navodi da se mora naglasiti interdisciplinarni karakter frazeologije, jer se naučna interesovanja za frazeologizme javljaju i kod drugih disciplina, osim lingvistike, kao što su etnologija, odnosno folklor sa posebnom granom, paremiologijom, koja na osnovu proučavanja poslovice dolazi do jezičkih i kulturnoistorijskih rekonstrukcija. Takođe i sociologija, odnosno sociolingvistika zanima se za frazeologizme sa aspekta proučavanja stereotipa koji se mogu naći i u frazeologizmima. Sigmund Frojd je često

³ O razvoju frazeologije kao lingvističke discipline u radu neće biti reči, jer nam je cilj teorijskog dela rada da se fokusiramo na frazeologizme i jasnije određivanje predmeta rada.

objašnjavao svoju psihoanalitičku teoriju upravo preko frazeoloških izraza koje koristi pacijent, a posebno preko dvosmislenih izraza prilikom prepričavanja snova. Dakle, očito je da su frazeologizmi predmet proučavanja i psihologije i psihijatrije, dok se psiholingvistika bavi, između ostalog, i pitanjima na koji način se čvrsti spojevi reči pohranjuju u pamćenju, kako se oni obrađuju i upotrebljavaju prilikom govora, te da li posebnim jezičkim strukturama odgovaraju specijalni psiholingvistički mehanizmi. U oblasti pedagogije postavlja se pitanje u kom uzrastu deca počinju da shvataju metaforičnost frazeologizama, što je u neposrednoj vezi i sa didaktikom i sa metodikom učenja jezika (Burger–Buhofer–Sialm, 1982: 6-10).

Predmet istraživanja frazeologije su frazeologizmi, koji su, kao što je već istaknuto, veoma pogodni za ispitivanje sličnosti i razlika između jezika, kultura i kognitivnih struktura i utvrđivanje jezičke slike sveta⁴. Frazeologizmi predstavljaju „ustaljen, čvrst spoj reči kod kojih je značenje komponenata vezano, celovito, tj. komponente u spoju gube svoje primarno značenje, trpe izmenu značenja, a ponekad se ove komponente uopšte ne upotrebljavaju kao izolovane reči“, te „imaju jedinstvenu semantičku vrednost“ (Mrazović–Primorac, 1965: 358). Prema Pilcu, frazeologizmi su grupe reči ili sintagme od najmanje dve lekseme koje se pišu odvojeno, ali koje slično morfemama (sa funkcijom građenja reči) čine semantičku celinu. Takve sintagme ili grupe reči predstavljaju jedinice leksikona, ravnopravne leksemama. One se ne produkuju u govoru, već se reprodukuju kao gotove jedinice vokabulara, a kako strani, tako i maternji govornici uče ih i usvajaju na isti način kao što se usvajaju i reči (stranog ili maternjeg) jezika (Pilz, 1981: 20). Wolfgang Flajšer ističe da je značajna funkcija frazeologizama bogaćenje vokabulara (Fleischer, 1997: 1), a Palmova tome dodaje i to da su frazeologizmi sredstvo za imenovanje i shvatanje sveta koji nas okružuje (Palm, 1997: 1). Prema Haraldu Burgeru, frazeologizmi su jedinice sastavljene od više od jedne reči koje, pri tome, ne stoje u toj kombinaciji samo u konkretnoj situaciji, već ih maternji govornici prepoznaju i upotrebljavaju upravo u toj i takvoj kombinaciji reči (Burger, 2003: 11).

⁴ „Jezička slika sveta rezultat je uopštavanja ličnih i grupnih iskustava, pa je uvek u određenoj meri subjektivna, ali istovremeno, pošto se prenosi u okvirima zajednice, postaje neotuđivi deo znanja svih njenih članova koji je u procesu socijalizacije usvajaju i zato ne može da ne nosi nacionalno-kulturni pečat“ (Stefanović, 2018: 243).

Za označavanje ovakvih jedinica u nauci koriste se različiti termini⁵. Internacionalno najrasprostranjenija su dva naziva: *frazeologizmi* i *idiomi*. Izraz *frazeologizam* potiče od latinskog *phrasis* što znači *govornički izraz*, (nem. *rednerischer Ausdruck*). U 17. veku taj pojam iz francuskog ulazi u nemački jezik, ali osim značenja *govornički izraz*, *govorni obrt* (nem. *rednerischer Ausdruck*, *Redewendung*) ima i pejorativnu konotaciju označavajući *izraz bez sadržine* (nem. *nichtssagende*, *inhaltsleere Redensart*) (Fleischer, 1997: 2, 3). Vremenom se značenje koje ova leksema ima promenilo i danas se odnosi na lingvističku disciplinu koja se bavi izučavanjem frazeologizama ili na skup frazeologizama jednog jezika. Izraz *idiom* dolazi od grčkog *idiōma* i znači *jedinstvenost*, *posebnost* (nem. *Eigentümlichkeit*, *Besonderheit*). Ovaj termin upotrebljava se u nemačkom jeziku od 17. veka, tada sa značenjem *poseban dijalekat* (nem. *eigentümliche Mundart*), a u 18. veku Gotšed upotrebljava termin koji danas više nije frekventan, *idiotismus*, za označavanje izraza jednog jezika koji se ne mogu doslovno prevesti na drugi jezik (Fleischer, 1997: 2, 3). Pilc (Pilz, 1978) predlaže termin *Wortgruppenlexem*, koji uvodi Viseman (Wissemann), a u kojem je već sadržana i definicija termina. Radi internacionalnog razumevanja pojma i neograničavanja isključivo na nemačko govorno područje Pilc predlaže i termin *Phraseolexem*⁶ (Pilz, 1981: 27). Flajšer (Fleischer, 1997) i Burger (2003) upotrebljavaju termin *Phraseologismus*, koji je prema Burgeru (2007) najrasprostranjeniji u nemačkoj nauci, dok se u ruskom jeziku termin *фразеологизм* koristi ili kao hiponim (u nemačkom jeziku mu odgovara termin *Idiom*) ili kao hiperonim za sve vrste čvrstih spojeva reči (Burger et al, 2007: 2). U anglosaksonskoj nauci o jeziku autori retko upotrebljavaju termin *phraseme*, uglavnom je prihvaćen termin *set phrase*. Osim njega kao hiperonim koriste se termini *idiom* ili *collocation*, što, pak, može da dovede do nesporazuma ako se idiomi i

⁵ Burger, Dobrovoljski, Kin i Norik konstatuju: „Seit sich die Phraseologieforschung außerhalb der damaligen Sowjetunion zu konstituieren begann, gibt es Klagen über die terminologische Uneinheitlichkeit, und diese Klagen sind bis heute nicht verstummt“ (Burger–Dobrovol’skij–Kühn–Norricks, 2007: 1), prevod: „Od kako su počela frazeološka ispitivanja van prostora nekadašnjeg Sovjetskog Saveza, javlja se problem terminološkog nejedinstva, i taj problem do danas nije rešen“.

⁶ Termin *Phraseolexem* Flajšer upotrebljava, s jedne strane, za označavanje frazeologizama koje karakteriše tendencija da budu sačuvani u leksikonu jezika (Fleischer, 1997: 63), a sa druge strane, za označavanje frazeologizama u užem smislu, odnosno onih višečlanih jedinica koje sadrže najmanje jednu autosemantičnu leksemu, a koje karakteriše obeležje idiomatičnosti, relativna ustaljenost i leksikalizovanost, odnosno reprodukovanje (Fleischer, 1982).

kolokacije smatraju hiponimima u odnosu na frazeme (Burger–Dobrovol'skij–Kühn–Norrick, 2007: 3).

U srpskom jeziku takođe postoji niz termina za ovakve izraze, a Dragana Mršević-Radović, na primer, sinonimično upotrebljava termine *frazeologizam* i *frazeološka jedinica*. Osim toga ova autorka navodi i sledeće termine koji su u upotrebi u srpskom jeziku: „*idiom, idiomatska fraza, ustaljena fraza, frazeološki obrt (izraz, konstrukcija), ustaljeni obrt (konstrukcija), frazem*“ (Mršević-Radović, 1987: 11), te pojašnjava razlike koje se mogu primetiti između ovih termina. Prema Mršević-Radović, pojam *idiom* označava jedinicu sa konotativnim značenjem, dok se pod *idiomatskom frazom* podrazumeva idiom rečenične strukture, a sinonim za ovaj pojam je *ustaljena fraza*. Ovim pojmom označava se i rečenična struktura sa obeležjem reprodukovanja. Pod *ustaljenim obrtom* ili *ustaljenom konstrukcijom* podrazumevaju se one jedinice kod kojih je osim reprodukovanja sadržana i informacija o polileksikalnosti takvih jedinica. Kako Mršević-Radović navodi, pozivajući se na Matešića, pojam *frazem*⁷ označava jezičke jedinice koje odlikuje reprodukovanje, polileksikalnost (pri čemu najmanje dve konstituante te jedinice moraju biti autosemantične ili punoznačne), idiomatičnost i uklapanje u kontekst, tj. mogućnost da se takva jezička jedinica upotrebi u rečenici kao njen prost član (Mršević-Radović, 1987: 12).

S obzirom na to da se u radu ispituju čvrsti spojevi reči u nemačkom i srpskom jeziku u kojima se veoma često upotrebljava termin *frazeologizam* (nem. *Phraseologismus*), upravo taj termin će biti korišćen kao hiperonim za čvrste spojeve reči.

⁷ Termin *frazem* sve više se koristi u hrvatskoj frazeologiji: „U ranijim se radovima hrvatskih lingvista osnovna frazeološka jedinica naziva *frazeologizam* (pod utjecajem ruskog termina *фразеологизм*) dok je većina znanstvenika u današnje vrijeme prihvatila termin *frazem* radi usustavljanja s drugim lingvističkim jedinicama (*fonem, grafem, morfem, leksem* itd)“ (Fink-Arsovski, 2002: 6). Termin *frazem* (nem. *Phrasem*) koristi se i u nemačkom jeziku, a Donalies, kao i Fink-Arsovski, ističe da je ovaj termin u skladu sa lingvističkim pojmovima koji se koriste u pojedinačnim disciplinama lingvistike, poput morfeme, lekseme, foneme, grafeme i ovim pojmom naglašavaju se polileksikalnost, ustaljenost i ono što Matešić naziva uklapanjem u kontekst (Donalies, 1994: 346, 347). Međutim, Burger, Dobrovoljski, Kin i Norik smatraju da se sufiksom –em prejako naglašava sistemski aspekt, te pod tim terminom ne bi bilo moguće podrazumevati i druge vrste frazeologizama osim idioma i kolokacija. Stoga ovi autori predlažu da se termin *Phrasem* koristi u onim slučajevima kada je reč o frazeologiji u užem smislu, te da se on upotrebljava kao hiperonim za idiome i kolokacije (Burger et al., 2007: 3).

2.2. Obeležja frazeologizama

Kriterijumi za određivanje frazeologizama često se razlikuju od autora do autora, tako da ćemo poći od onih kriterijuma koje većina autora smatra relevantnim za utvrđivanje frazeologizacije. Prema Burgeru, kao frazeološka jedinica (odnosno, frazeologizam) posmatra se ona veza od dve ili više reči koja ispunjava dva uslova, a to su: „(1) wenn die Wörter eine durch die syntaktischen und semantischen Regularitäten der Verknüpfung nicht voll erklärbare Einheit bilden, und wenn (2) die Wortverbindung in der Sprachgemeinschaft, ähnlich wie ein Lexem, gebräuchlich ist“⁸ (Burger et al., 1982: 1). Ukoliko je zadovoljen prvi kriterijum, biće zadovoljen i drugi, ali obrnuto ne mora da važi. Upravo prvi kriterijum, odnosno jedan od aspekata tog kriterijuma je i obeležje koje većina lingvista smatra ključnim za određivanje iskaza kao frazeologizma: polileksikalnost.

Pod **polileksikalnošću** podrazumevamo da se frazeologizam sastoji od najmanje dve lekseme, dok najveći broj leksema u okviru frazeologizma nije definisan, odnosno određuju ga sintaksički faktori, pa se kao najveća frazeološka jedinica može naći rečenica (Burger, 2003: 15). Mišljenja lingvista razilaze se kada je u pitanju najmanji broj konstituenti frazeologizma. Prema nekim autorima, kao na primer Matešiću (1982: VI), obe lekseme moraju biti punoznačne, tj. autosemantične, dok se prema Fink-Arsovski frazeologizam sastoji „[...] od *najmanje dviju sastavnica* (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) koje karakterizira *cjelovitost i čvrsta struktura*“ (Fink-Arsovski, 2002: 6). Burger smatra da pitanje da li su obe konstituante frazeologizma autosemantične lekseme ili kombinacija autosemantične i sinsemantične nije od presudnog značaja za određivanje strukture kao frazeologizma (Burger, 2003: 15, 16), te u radu polazimo od istog stava. Neophodno je naglasiti da se u nemačkom jeziku (a kako će analiza pokazati, i u srpskom) mogu naći frazeologizmi koji se sastoje od samo jedne lekseme, odnosno od povratne zamenice i glagola, kao u primeru *sich totlachen*. Ovim pitanjem delom se bavi i Elke Donalis, ali ne daje odgovor da li bi se takve lekseme mogle smatrati frazeologizmima, već zaključuje: „Wie nicht anders zu erwarten, können sich

⁸ Prevod: „(1) kada reči grade celinu koja se ne može u potpunosti objasniti sintaksičkim i semantičkim pravilima povezivanja reči i kada (2) se ta veza reči upotrebljava u datoj jezičkoj zajednici slično kao leksema“.

Linguisten darüber aber keineswegs einigen“⁹ (Donalies, 2009: 7). I Dragičević primećuje i ističe da je

[v]išećlanost frazeologizma jedna od njegovih dominantnih osobina. Po tome, između ostalog, prepoznajemo frazeologizme. Međutim, M. Dešić (1984: 54) primećuje da se izrazi mogu sastojati i iz jedne reči, npr. **glavom** = *lično, sâm...* – Obećашe da će poći glavom k sudu; **glasom** = *glasno, izglasa...* – Ovaj se tako jako uplašio da je glasom plakao; [...]. Možda ovi jednočlani izrazi ne spadaju u frazeologizme, ali nije slučajno to što ih je leksikograf obradio kao izraze, a ne kao posebna značenja reči (Dragičević, 2007: 24).

U radu ćemo takve primere posmatrati kao frazeologizme, posebno u onim slučajevima u kojima možemo da pretpostavimo da je reč o „skraćenom“ frazeologizmu, odnosno da je reč o eliptičnom obliku šireg oblika frazeologizma.

Ustaljenost kao obeležje frazeologizama sadržano je već i u pojedinim terminima kojima se označavaju ovakve jedinice – *ustaljena fraza, ustaljeni obrt/ konstrukcija* u srpskom jeziku, a u nemačkom u terminima *feste Wendung, feste Verbindung, stehende Redewendung, festgeprägter Satz* (Donalies, 1994: 337). Ova osobina frazeologizama podrazumeva da su frazeologizmi poznati i upotrebljavaju se u određenoj kombinaciji konstituenti. Ipak, ovaj pojam ne može se shvatiti kao nemogućnost bilo kakvih varijacija u okviru nekog frazeologizma. Potpuna morfosintaksička nepromenljivost gotovo da je nezamisliva za najveći broj frazeologizama (Pilz, 1981: 24). Za neke frazeologizme postoje varijante, kao na primer *živeti na velikoj/ visokoj nozi; sich den Bauch/ Magen/ Wanst vollschlagen* – *napuniti svako crevo/ napuniti mešinu*. Sa druge strane, iako u jeziku postoje teritorijalni dubleti, čest je slučaj da se na celom govornom području upotrebljava određena leksema karakteristična samo za jedno područje, na primer *držati se kao pijan plota* (a ne tarabe/ ograde); *den Rahm* (a ne die Sahne) *abschöpfen* (Palm, 1997: 30). Još jedan dokaz za ustaljenost frazeologizama je upotreba unikalnih konstituenti, tj. leksema koje se koriste samo u toj kombinaciji, kao na primer *wie ein Schießhund* (Fleischer, 1997: 38); *na licu mesta*. Osim toga, u frazeologizmima se često čuvaju

⁹ Prevod: „Kako se moglo i očekivati, lingvisti ne mogu da se usaglase u vezi sa tim“.

gramatički, tj. morfološki ili sintaksički oblici koji više nisu u upotrebi¹⁰ ili se smatraju negramatičkim. Primeri za to su *sich bei jemandem lieb Kind machen* (nedeklinirani oblik atributivno upotrebljenog prideva *lieb*), *um des Kaisers Bart streiten* (atributivni genitiv u prepoziciji), *Lunte riechen* (izostavljen član) itd. Kao još jedan od aspekata ustaljenosti utvrđuje se i ustaljenost neidiomatičnih komponenti frazeologizma¹¹, što se može ilustrovati primerima (ustaljenih veza leksema bez obeležja idiomatičnosti): *Freud und Leid* (Fleischer, 1997: 37); *dobro i zlo*.

Leksikalizacija i reprodukovanje. Pod leksikalizacijom podrazumeva se svrstavanje frazeologizma u leksikon određenog jezika. S obzirom na to da je za stvaranje rečnika potreban veoma dug period, ali i da su neki frazeologizmi arealno ograničeni, kao i da vremenom nastaju novi, u radu je naglašeno ukoliko u savremenom jeziku postoji frazeologizam kao ekvivalent navedenom frazeologizmu nemačkog jezika koji (još) nije rečnički potvrđen. Pod reprodukovanjem frazeologizama podrazumeva se da se frazeologizmi ne stvaraju, ne produkuju u govornom trenutku, već da se reprodukuju kao gotovi „mini-tekstovi“ (Palm, 1997: 36). Svakako izvorni govornici lakše a oni koji tek uče strani jezik teže savladavaju situacije i kontekste u kojima je moguće i pod kojim uslovima upotrebiti određeni frazeologizam.

¹⁰ Ivanović (2012), Ivanović i Kostić-Tomović (2018) govore o morfosintaksičkoj petrifikovanosti u nemačkom jeziku, pod kojom podrazumevaju „prisustvo različitih flektivnih formi/izostanak fleksije kod komponenata unutar frazeologizma, za koje se može dokazati da su bile prisutne u morfologiji ranijih perioda u (pre)istoriji nemačkog jezika, a koje se ne javljaju u sistemu fleksije savremenog jezika, kao i odstupanja od sintaksičkog ustrojstva specifičnog za slobodne sintagme i rečenice u današnjem jezičkom preseku“ (Ivanović–Kostić–Tomović, 2018: 225).

¹¹ Kod prethodno navedenih oblika ustaljenosti Flajšer kao uzrok i ograničavajući faktor za ustaljenost vidi idiomatičnost (koja će kasnije biti opisana): „Mit der Idiomatizität hängt es zusammen, daß dem Austausch der phraseologischen Komponenten in der Regel weit engere Grenzen gesetzt sind als in einer freien syntaktischen Wortverbindung. In vielen Fällen ist ein solcher Austausch überhaupt nicht möglich; es liegt eine lexikalisch-semantische Stabilität vor. Die Gesamtbedeutung des Phraseologismus ist an die Kombination einzelner konkreter lexikalischer Elemente gebunden und hat in dieser Hinsicht keinen Modellcharakter.“ (Fleischer, 1997: 36). Prevod: „Idiomatičnost utiče i na to da su po pravilu mnogo uže granice postavljene [proizvoljno, p.p.] izmeni frazeoloških komponenti nego kada je reč o slobodnoj sintaksičkoj vezi reči. U mnogim slučajevima takva izmena uopšte nije ni moguća; postoji leksičko-semantička ustaljenost. Ukupno značenje frazeologizma vezuje se za kombinaciju pojedinačnih konkretnih leksičkih elemenata i u tom smislu nema modelarni karakter“.

Idiomatičnost je pojam koji se često tumači na različite načine¹². Prema Palmovoj, idiomatičnost je semantička transformacija koju konstituante prolaze u okviru jednog frazeologizma (Palm, 1997: 9). To znači da se ukupno značenje frazeologizma razlikuje od pojedinačnih značenja komponenti frazeologizma, ili kako Burger kaže: „Ihre Gesamtbedeutung, die Bedeutung, die sie als lexikalisierte Einheit haben, entspricht nicht der Summe der Bedeutungen der einzelnen Wörter, aus denen sie bestehen“¹³ (Burger et al., 1982: 3). Između frazeološkog značenja i slobodnog značenja komponenti frazeologizma postoje različite veze i stepeni sličnosti. Izraz je idiomatičan kada postoji nesklad između frazeološkog značenja izraza i doslovnog značenja čitavog izraza:

U frazeologizmu dolazi do semantičke transpozicije ili nefrazeološke sintagme ili bar jedne od komponenata frazeologizma. Semantička transpozicija može biti izvedena npr. metaforičkim, metonimijskim (sinegdoškim) putem, ali je metaforizacija najčešći način semantičke transpozicije (V. Mokijenko), s tim što se prenosni elementi mogu bazirati i na različitim asocijacijama ili mogu imati simbolički, ritualni karakter (Končarević, 2018: 116).

U zavisnosti od stepena tog nesklada uočavamo i različite stepene idiomatičnosti. Potpuno idiomatizovani (nem. *vollidiomatisch*) frazeologizmi su oni kod kojih su sve konstituante frazeologizma prošle semantičku transformaciju, kao na primer *mit jemandem noch ein Hünchen zu rupfen haben* (Palm, 1997: 12). Delimično idiomatizovani (nem. *teildiomatisch*) frazeologizmi su oni kod kojih jedna ili više komponenti zadržava svoje osnovno značenje, na primer: *sich ins Fäustchen lachen*. Neidiomatizovani izrazi su oni kod kojih, iako postoji ustaljen

¹² Prema Burgeru, „Der Begriff ‚Idiomatizität‘ wird in der Forschung unterschiedlich weit interpretiert. In einer weiten Konzeption umfaßt er einerseits die strukturellen Anomalien, die einen Aspekt der ‚Festigkeit‘ ausmachen, andererseits die spezifisch semantischen Besonderheiten, die viele Phraseologismen von freien Wortverbindungen abheben. In einer engeren Fassung meint man nur die semantischen Aspekte. [...] Ich verwende den Begriff Idiomatizität, wenn nichts anderes vermerkt ist, in dem engeren Sinne von ‚semantischer Idiomatizität‘“ (Burger, 2003: 31). Prevod: „Pojam ‘idiomatičnost’ u nauci se interpretira na različite načine. Prema širem shvatanju, taj pojam obuhvata, sa jedne strane, strukturalne anomalije koje stvaraju aspekt ‘ustaljenosti’, a sa druge strane, specifično semantičke karakteristike koje izdvajaju mnoge frazeologizme od slobodnih veza reči. Prema užem shvatanju [ovog pojma, p.p.], podrazumevaju se samo semantički aspekti. [...] Ako nije drugačije naglašeno, pojam idiomatičnost upotrebljavam u užem smislu ‘semantičke idiomatičnosti’“. U istom smislu pojam idiomatičnosti upotrebljavaće se i u ovom radu.

¹³ Prevod: „Njihovo ukupno značenje, značenje koje kao leksikalizovane jedinice imaju, ne odgovara zbiru značenja pojedinačnih reči od kojih se sastoje“.

i čvrst spoj reči, ni jedna od komponenti izraza ne prolazi semantičku transformaciju, već zadržava svoje osnovno značenje. Zbog toga Burger i Flajšer (Burger et al., 1982; Fleischer, 1982) kao prvi razlikuju frazeologiju u užem i u širem smislu. Frazeologija u užem smislu ispituje potpuno i delimično idiomatizovane frazeologizme, dok se frazeologija u širem smislu, osim ovim frazeologizmima, bavi i neidiomatizovanim spojevima reči. U analizu rada uvršteni su potpuno i delimično idiomatizovani frazeologizmi.

Motivisanost frazeologizama podrazumeva da se značenje frazeologizma može shvatiti ili iz slobodnog značenja spoja reči ili iz značenja pojedinačnih komponenti frazeologizma, te je u tom smislu motivisanost pojam suprotan pojmu semantičke idiomatičnosti: „je stärker ein Phraseologismus motiviert ist, um so schwächer ist seine Idiomatizität und vice versa“¹⁴ (Burger, 2003: 66). Ukoliko je značenje frazeologizma razumljivo iz značenja pojedinačnih konstituenti frazeologizma, reč je o direktno motivisanim frazeologizmima, kao na primer *sich die Zähne putzen – prati zube*. Delimično motivisani frazeologizmi su oni kod kojih jedna ili više konstituenti frazeologizma zadržava svoje doslovno značenje: *trinken wie ein Loch – piti kao smuk*. Metaforički motivisani frazeologizmi su oni kod kojih se frazeološko značenje može razumeti kada se zbir značenja konstituenti shvati slikovito ili u prenesenom značenju: *das fünfte Rad am Wagen sein – biti deveta rupa na svirali*. O nemotivisanim frazeologizmima govorimo kada se iz ukupnog značenja pojedinačnih konstituenti ne može shvatiti frazeološko značenje, kao na primer *jemandem einen Korb geben – dati korpu* (Burger et al., 1982: 4).

Iako je, zapravo, (uglavnom) reč o podudaranju stavova po pitanju određivanja obeležja frazeologizama, odnosno kriterijuma za identifikaciju frazeologizama, smatramo da je neizostavno navesti i kriterijume koje kao takve navodi Dragičević. Ova autorka razlikuje formalne i sintaksičko-semantičke kriterijume za identifikaciju frazeologizama. Pod formalnim kriterijumima, osim polileksikalnosti, reprodukovanja i ustaljenosti, podrazumeva i to da se „[u] frazeologizam [...] ne mogu dodavati još neke lekseme“ i da „[n]eki frazeologizmi imaju jednočlani sinonim“ (Dragičević, 2009: 39). Pod semantičko-sintaksičkim kriterijumima Dragičević, osim idiomatičnosti, podrazumeva i da je „[f]razeologizam [...] jedinica koju odlikuje ekspresivnost (Mršević-Radović, 1987). [...] Frazeologizam se u rečenici pojavljuje kao

¹⁴ Prevod: „Što je frazeologizam više motivisan, to je slabija njegova idiomatičnost i obrnuto“.

njen prost član. Ima istu sintaksičku i onomasiološku funkciju kao jednočlana reč. Matešić (1982: 6) ovo svojstvo naziva 'uklapanjem u kontekst' (Dragičević, 2009: 40). Končarević (2018) u semantička obeležja frazeologizama ubraja, osim idiomatičnosti i ekspresivnosti, i nominacionu funkciju i konotativnost. Prema ovoj autorki „nominaciona funkcija uključuje specifičan odnos frazeološke jedinice kao jezičkog znaka prema denotatu, koji podrazumeva postojanje asocijativnog (konotativnog) značenja. Kao karakteristika frazeoloških jedinica ona ne označava primarnu nominaciju, već je to funkcija sekundarne, indirektno nominacije kojom se označava sekundarni subjektivni sadržaj“ (Končarević, 2018: 117). Pod konotacijom podrazumeva se emocionalno-vrednosna i funkcionalno-stilistička nijansa frazeologizama. Konotacija u frazeologiji uslovljena je lingvističkim faktorima (unutrašnja forma, mesto u semantičkom sistemu jezika, konotacija komponenti frazeologizma) i ekstralingvističkim faktorima (pogled na svet, kulturno-nacionalne karakteristike, socijalno-istorijski faktori, materijalna i duhovna kultura naroda) (Končarević, 2018: 118).

2.3. *Klasifikacije frazeologizama*

S obzirom na to da frazeologizmi predstavljaju čvrste spojeve od najmanje dve reči, prilikom klasifikacije moguće je naglasiti i u obzir uzeti različite kriterijume na kojima bi se zasnivala klasifikacija. Zbog toga se mišljenja lingvista često razilaze u tom pogledu i postoji veliki broj klasifikacija, a u radu će biti istaknute klasifikacije koje smatramo reprezentativnim – Vinogradovljeva, kao prva klasifikacija frazeologizama, Flajšerova i Burgerova, kao klasifikacije eminentnih frazeologa i germanista, klasifikacija Antice Menac, zbog različitih aspekata koje uvršta u klasifikacije, te klasifikacija Tvrтка Prčića, da bi se dao i (naš) prikaz anglosaksonske klasifikacije. U samom radu oslanjamo se na Burgerovu klasifikaciju iz 2003. godine.

2.3.1. *Klasifikacija prema Vinogradovu*

Vinogradov, čije delo *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* iz 1947. godine predstavlja početak teorijskog proučavanja frazeologije, ponudio je, oslanjajući se na Šarla Balijsa, klasifikaciju frazeologizama koja je vremenom postala prevaziđena, ali koja je ipak

poslužila kao osnova nekim drugim lingvistima za dalje klasifikacije frazeologizama. Njegova klasifikacija bazira se, pre svega, na semantici i pitanjima stepena motivisanosti frazeologizama, postojanja leksičkih ili gramatičkih arhaizama i promenljivosti pojedinačnih komponenti u okviru frazeologizma (Mrazović–Primorac, 1965: 284-287; Pilz, 1981: 56; Fleischer, 1997: 5-8; Krohn, 1994: 13; Czichocki–Mrazović, 1997: 170; Končarević, 2018: 113-115). Vinogradov razlikuje tri tipa čvrstih spojeva reči:

- 1) *фразеологические единства* (nem. *phraseologische Einheiten*) – prema Vinogradovu u frazeološke jedinice ubrajaju se oni čvrsti spojevi reči koji sadrže leksičke ili gramatičke arhaizme, koji se ne mogu razložiti na manje leksičke i sintaksičke jedinice i koje odlikuje potpuno semantičko jedinstvo (Czichocki–Mrazović, 1997: 170), a koji imaju „životopisnu“ unutrašnju formu, odnosno transparentnu slikovitu pozadinu (Burger et al., 2007: 4), kao u primeru *Kohldampf schieben*. To su „one frazeološke jedinice čije je jedinstveno značenje u određenom stepenu metaforički (metonimijski) motivisano leksičkim značenjima komponenata. Preciznije, frazeološka jedinstva predstavljaju semantički nerazloživu frazeološku jedinicu čije je slikovito, globalno značenje motivisano prenesenim značenjem njenih komponenata“ (Končarević, 2018: 113, 114);
- 2) *фразеологические сращения* (nem. *phraseologische Ganzheiten*) – frazeološke celine ili frazeološke sraslice ne sadrže arhaizme, ali se odlikuju leksičkom stabilnošću ili ustaljenošću, sadrže ekspresivno-emocionalnu konotaciju, slikovite su (Czichocki–Mrazović, 1997: 170), a značenje celine ne može se protumačiti iz značenja pojedinačnih konstituenti (Burger et al., 2007: 4). To su frazeologizmi u užem smislu, tj. oni frazeologizmi kod kojih je „izgubljena [...] motivacija, motivaciona veza s baznim oblikom. Ovo su frazeologizmi s najvećim stepenom idiomatičnosti, apsolutno nedeljive konstrukcije, čije značenje je nezavisno od značenja komponenti i kao takvo nemotivisano“ (Končarević, 2018: 113), na primer: *kein Blatt vor den Mund nehmen* – *nemati dlake na jeziku*;
- 3) *фразеологические сочетания* (nem. *phraseologische Verbindungen*) – frazeološke sveze ili frazeološki spojevi u izvesnoj meri dozvoljavaju promenljivost konstituenti, a samo jedna komponenta veze ima izmenjeno značenje (Czichocki–Mrazović, 1997:

170). To su „stabilne, neslobodne tvorevine čije je značenje motivisano značenjem sastavnih komponenti, i tu spadaju ustaljeni izrazi [...], fraze, izrazi u procesu frazeologizacije, višeleksemni neslikoviti opisi i sl. Ovaj tip u svom komponentnom sastavu sadrži lekseme s frazeološki vezanim (neslobodnim) značenjima i reči s osnovnim, primarnim značenjem.“ (Končarević, 2018: 114). Kada je nemački jezik u pitanju, u ovu grupu frazeologizama ubrojali bi se i funkcionalni glagolski spojevi¹⁵ (nem. *Funktionsverbgefüge*), koji u vreme nastanka klasifikacije nisu bili ispitivani u nemačkom jeziku. Reč je o konstrukcijama koje se sastoje od funkcionalnog glagola koji ima gramatičku funkciju, dok je njihovo leksičko značenje oslabljeno, a značenje predikata nosi nominalni deo spoja iskazan deverbativnom ili deadjektivnom imenicom (Helbig–Buscha, 1998: 80). Pandan tome u srpskom jeziku bio bi dekomponovani predikat, odnosno „[...] svaki dvočlani predikat konstruisan po modelu *Verbum* (= *glagolska kopula* ili *semikopulativni glagol*) + *Nomen deverbativum*, a sinonimičan (pa i komutabilan) sa semantički ekvivalentnim jednočlanim predikatom (predstavljenim punoznačnom glagolskom leksemom iz koje je izvedena deverbativna imenica dvočlanog predikata)“ (Radovanović, 1977: 53), na primer: *Anordnungen/ Vorbereitungen treffen; izvršiti pripreme/ analizu*. Burger smatra da je reč o kolokacijama čije se značenje očituje u pojedinačnom značenju konstituenti, pri čemu je jedna od konstituenti upotrebljena u frazeološkom značenju (Burger et al., 2007: 4).

Končarević, pozivajući se na Šanskog, a naglašavajući da u izvornoj Vinogradovljevoj klasifikaciji nije naveden taj tip frazeologizama uvodi i

- 4) *фразеологические выражения* – frazeološke izraze. Ovim tipom frazeologizama „su obuhvaćene frazeološke jedinice koje se sastoje od leksema sa slobodnim značenjima i imaju primarnu funkciju nominacije“ (Končarević, 2018: 114), te se tu ubrajaju aforizmi, citati, kolokacije.

¹⁵ Termin preuzet iz Ivanović, 2012.

2.3.2. Klasifikacija prema Flajšeru

Volfgang Flajšer smatra da je gotovo podjednako teško jednoznačno odvojiti nefrazeološke od frazeoloških konstrukcija kao i izvršiti jedinstvenu podelu, odnosno klasifikaciju frazeologizama. Da bi klasifikacija frazeologizama bila moguća, neophodno je najpre uočiti sve osobenosti fenomena frazeologizma, pa ih on deli zavisno od kriterijuma koji su u fokusu razmatranja.

2.3.2.1. Klasifikacija frazeologizama prema stepenu idiomatičnosti:

Volfgang Flajšer prema stepenu idiomatičnosti razlikuje tri grupe frazeologizama (Fleischer, 1997: 123):

- 1) potpuno idiomatične frazeologizme (nem. *vollidiomatische Phraseologismen*): *der Teufel ist in jemanden gefahren – ušao neki đavo u njega*;
- 2) delimično idiomatične frazeologizme (nem. *teilidiomatische Phraseologismen*): *vor Wut platzen – pući od besa*;
- 3) neidiomatične frazeologizme (nem. *nichtidiomatische Phraseologismen*): *das Gebot der Stunde – dati trenutak*.

2.3.2.2. Klasifikacija frazeologizama prema stepenu ustaljenosti:

Prema stepenu ustaljenosti Flajšer (Fleischer, 1997: 123) razlikuje:

- 1) frazeologizme koji sadrže unikalne komponente (nem. *Phraseologismen mit unikalener Komponente*): *Fersengled geben*;
- 2) frazeologizme bez unikalne komponente (nem. *Phraseologismen ohne unikale Komponente*): *außer sich sein – biti van sebe*.

2.3.2.3. Klasifikacija frazeologizama sa aspekta referentnosti:

Sa aspekta referentnosti Flajšer (Fleischer, 1997: 123) razlikuje:

- 1) neterminološke apelativne konstrukcije (nem. *nichtterminologische appellativische Konstruktionen*): *goldene Worte – zlatne reči*;

- 2) onimične konstrukcije (nem. *onymische Konstruktionen*): *Schwarzes Meer – Crno more*;
- 3) terminološke konstrukcije (nem. *terminologische Konstruktionen*): *spezifisches Gewicht – specifična težina*.

2.3.2.4. **Klasifikacija frazeologizama prema funkciji**

Prema funkciji Flajšer (Fleischer, 1997) klasifikuje:

- 1) nominacione frazeologizme (nem. *nominative Phraseologismen*):
 - a. frazeolekseme (nem. *Phraseolexeme*) – leksičke jedinice kojima se imenuju bića, predmeti, pojave, radnje, okolnosti, osobine itd. Odlikuju se idiomatičnošću (potpunom ili delimičnom), a mogu da fungiraju kao grupe reči (npr. *ein Spiel mit dem Feuer – poigravanje vatrom*) ili kao ustaljene predikativne konstrukcije (npr. *jemandem auf die Nerven gehen – ići nekome na živce*)
 - b. nominacioni stereotipi (nem. *Nominationsstereotype*) – spojevi reči bez obeležja idiomatičnosti i sa manjim stepenom (ili bez obeležja) ustaljenosti, ali čije se komponente međusobno determinišu, za razliku od slobodnih spojeva reči (Fleischer, 1997: 58). Ustaljenost ili stabilnost može da se ogleda u redosledu komponenti, na primer: *Freud und Leid – dobro i zlo, Tag und Nacht – dan i noć*, a prema obliku i funkciji razlikuju se:
 - i. neidiomatizovani spojevi reči (nem. *nichtidiomatisierte Wortpaare*) – spojevi reči kod kojih je ustaljen redosled i koje su povezane veznikom *und / i*: *Bruder und Schwester – brat i sestra; Honig und Milch – med i mleko*;
 - ii. nominalni i verbalni klišeji (nem. *nominale und verbale Klischees*) – klišeji koji se sreću, pre svega, u jeziku masovnih medija, na primer: *das Recht auf freie Meinungsäußerung – pravo na slobodno iznošenje svog mišljenja; im Mittelpunkt stehen – biti u centru pažnje*;

- iii. klišeji koji se upotrebljavaju prvenstveno u svakodnevnoj usmenoj komunikaciji: *der Ernst der Lage – ozbiljnost situacije*;
- iv. spojevi reči sastavljeni od atributa i imenice u kojima atribut ne pruža nove informacije, već služi pojačavanju značenja imenice, na primer *breites Spektrum – širok spektar*;
- v. neki od takvih spojeva atributa i imenice mogu dobiti i politički ili socijalni karakter i biti vremenski ograničeni, kao na primer *soziale Frage – socijalno pitanje*;
- vi. stabilnost se može ostvariti i terminologizacijom spoja reči, posebno kada je reč o političko-ideološkim terminima, na primer *friedliche Koexistenz – miroljubiva koegzistencija*; *ökologisches Gleichgewicht – ekološka ravnoteža*; *mildernde Umstände – olakšavajuće okolnosti*;

c) komunikacioni frazeologizmi (nem. *kommunikative Phraseologismen*) – ustaljene formulacije, uzvici, naredbe, konstatacije i drugi oblici signala za usmeravanje komunikacije. To su frazeologizmi koji imaju strukturu i funkciju rečenice. Mogu se podeliti na:

- i. potpuno idiomatične: *koste es, was es wolle – ma koliko stajalo*;
- ii. delimično idiomatične: *nichts da – ne dolazi u obzir*;
- iii. neidiomatične: *tu was du nicht lassen kannst – uradi kako moraš i znaš, ja te neću u tom sprečavati*.

d) frazeošabloni (nem. *Phraseoschablonen*) – sintaksičke strukture koje mogu biti nepredikativni spojevi reči, ali i rečenične strukture, sa izvesnom sintaksičkom idiomatičnošću – sintaksički model konstrukcije odstupa od uzualnog neidiomatičnog značenja (Fleischer, 1997: 131). Njihova funkcija je uglavnom intenziviranje značenja ili naglašavanje ekspresije, kao na primer *sicher ist sicher – sigurno je sigurno*; *So ein Pechvogel! – Kakav baksuz!* U ovu grupu ubrajaju se i funkcionalni glagolski spojevi (nem. *Funktionsverbgefüge*), kao na primer *(einen) Einfluss ausüben – izvršiti uticaj*.

2.3.3. *Klasifikacija frazeologizama prema Burgeru (2003)*

Harald Burger smatra da je za izvođenje klasifikacije frazeologizama neophodno uzeti više kriterijuma u obzir, što većina lingvista u većoj ili manjoj meri i čini, te kombinuju sintaksičke, semantičke i pragmatičke kriterijume (uz veće ili manje davanje prednosti nekom od ovih kriterijuma). Usredsređivanje na samo jedan kriterijum vremenom se pokazalo neproduktivnim (Burger, 2003: 33). U svom pokušaju klasifikacije ovaj autor se trudi da obuhvati celo polje frazeologije, da pravi subklasifikacije samo na onim mestima gde je to zbog značajnih razlika u frazeologizmima neophodno i da naglasi one aspekte koji su se u ranijim istraživanjima pokazali kao neophodni.

2.3.3.1. *Osnovna klasifikacija prema Burgeru (nem. Basisklassifikation)*

U svojoj osnovnoj klasifikaciji Burger polazi od komunikativne funkcije znaka koju imaju frazeologizmi, pa razlikuje referencijalne, strukturalne i komunikativne frazeologizme (Burger, 2003: 36).

a) Referencijalni frazeologizmi (nem. *referentielle Phraseologismen*) su oni frazeologizmi koji se odnose na objekte, događaje ili stanja u stvarnosti. Zavisno od toga da li označavaju objekte i događaje ili predstavljaju iskaze o objektima i događajima referencijalni frazeologizmi dele se na nominacione i propozicionalne frazeologizme. Nominacioni frazeologizmi, dakle oni koji označavaju objekte i događaje, imaju funkciju rečeničnog člana, dok propozicionalni frazeologizmi, tj. oni frazeologizmi koji predstavljaju iskaze i tvrdnje o objektima i događajima, imaju funkciju rečenice (Burger, 2003: 37). Dalje, ovaj autor nominacione frazeologizme deli prema stepenu idiomatičnosti i razlikuje idiome, parcijalne idiome i kolokacije (frazeologizmi, odnosno čvrsti spojevi reči bez slabog obeležja idiomatičnosti ili sa njim, na primer *sich die Zähne putzen – prati zube*). U slučaju da se propozicionalni frazeologizmi podele prema stepenu idiomatičnosti, poslovice bi bile podeljene u nekoliko klasa, te stoga Burger predlaže da se kao kriterijum za klasifikovanje propozicionalnih frazeologizama uzmu sintaksički i tekstlingvistički kriterijumi. Na taj način razlikuju se čvrste fraze i toposi. Čvrste fraze su formulacije koje se eksplicitno vezuju za kontekst i Burger (2003: 39) razlikuje tri podgrupe: a) izrazi koji se odnose na određenu situaciju ili na prethodno izrečeno, sastoje se od rečenice i sadrže deiktički element kojim se vezuju na

kontekst: *das schlägt dem Fass den Boden aus* – to je kap koja je prelila čašu; b) izrazi koji se sastoje od subjekta i finitnog glagola i sadrže tzv. prazna mesta (nem. *Leerstelle*) u obliku atributa ili indirektnog objekta, te se aktualizacijom tih mesta frazeologizam uključuje u kontekst: *jemandem fällt ein Stein vom Herzen* – pao mu je kamen sa srca; c) konstrukcije koje ne sadrže nikakav element kojim bi se nadovezale ili uvele u kontekst, već se to čini upotrebom reči ili priloga: *das Eis ist gebrochen* – probili smo led. Toposi predstavljaju uopštene iskaze koji se mogu razumeti i bez konteksta, a prema strukturi su rečenice kojima nije potreban element za vezivanje na kontekst. Toposi se dele na poslovice (nem. *Sprichwörter*) i opšta mesta (nem. *Gemeinplätze*). Poslovicama se iskazuje uopštena mudrost, ljudsko iskustvo, ali i opomena, upozorenje, konstatacija, opis itd. (Burger, 2003: 103), na primer *Hunde, die bellen, beißen nicht* – pas koji laje ne ujeda. Za razliku od poslovice, opšta mesta ne pružaju uvide u životne mudrosti i iskustva, već iskazuju stvari koje se same po sebi podrazumevaju: *Was sein muss, muss sein* – Što mora biti, biti mora.

b) Strukturalni frazeologizmi (nem. *strukturelle Phraseologismen*) imaju funkciju uspostavljanja gramatičkih veza u jeziku, na primer: *in Bezug auf* – u odnosu na.

c) Komunikativni frazeologizmi (nem. *kommunikative Phraseologismen*) imaju ulogu u uspostavljanju, održavanju, definisanju i završetku komunikacionih činova, na primer: *Guten Tag* – Dobar dan.

2.3.3.2. Sintaksička klasifikacija (nem. *Syntaktische Klassifikation*)

Iako Harald Burger smatra da su se klasifikacije koje se oslanjaju samo na jedan kriterijum, kao što je to sintaksički, pokazale neproduktivnim (Burger, 2003: 33), ipak nudi i takvu klasifikaciju. Pri tome, mora se imati u vidu i to da li je fokus interesovanja na internoj sintaksičkoj strukturi frazeologizma ili na sintaksičkoj funkciji koju frazeologizam ima u rečenici ili tekstu (Burger, 2003: 41). Stoga on razlikuje internu i eksternu valentnost frazeologizma. Interna valentnost odnosi se na konkretan frazeologizam van konteksta i njegovu strukturu, kao na primer *Maulaffen feilhalten* – prodavati zjale, gde je struktura frazeologizma (oba jezika) tipa DOBJ [\leftarrow NAK] + V¹⁶. Eksterna valentnost zapaža se kod frazeologizma *jemanden an den*

¹⁶ Simbolički zapisi preuzeti iz Antonić, 2005 i biće korišćeni u radu prilikom prikaza kontrastivne analize. Spisak skraćénica nalazi se na kraju rada, odeljak 12.

Bettelstab bringen – *doterati nekoga do prosjačkog štapa*, gde frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DObj [← ProNAk] + DetSpac [← AN + NAk] + V, a frazeologizam srpskog jezika ima strukturu tipa V + DObj [← ProNAk] + DetSpac [← DO + NGen + NGen]. Ne ulazeći u razlike koje se uočavaju između frazeologizma nemačkog i srpskog jezika, zapažamo da je i u primeru *Maulaffen feilhalten* – *prodavati zjale* i u primeru *jemanden an den Bettelstab bringen* – *doterati nekoga do prosjačkog štapa* sadržan direktni objekat (*Maulaffen / zjale* – *jemanden / nekoga*), a Burger uočava razliku u objektima. Naime, iako je u oba frazeologizma reč o direktnom objektu (iskazanom akuzativom), u drugom primeru postoji mogućnost realizacije tog objekta u kontekstu, čime se frazeologizam vezuje na kontekst. Takav objekat Burger naziva „pravim“ objektom (nem. „’echtes’ Objekt“ (Burger, 2003: 41)) i upravo na tome bazira razliku između interne i eksterne valentnosti frazeologizama. Zbog toga se prilikom sintaksičke klasifikacije frazeologizama javlja problem koju od ove dve valentnosti bi trebalo uzeti u obzir. Stoga je neophodno obratiti pažnju na obe valentnosti. Tako se zapažaju frazeologizmi čije konstituante imaju više sintaksičkih funkcija u rečenici, kao i oni koji imaju funkciju dela rečeničnog člana. Burger (2003: 43) pri tome razlikuje:

- predložke/ vezničke frazeologizme (nem. *präpositionale/ konjunktionale Phraseologismen*): *im Laufe* – *u toku*;
- pridevske frazeologizme (nem. *adjektivische Phraseologismen*): *frisch und flott* – *vedar i oran*;
- priloške frazeologizme (nem. *adverbiale Phraseologismen*): *auf jeden Fall* – *u svakom slučaju*;
- imeničke frazeologizme (nem. *nominale Phraseologismen*): *Hinz und Kunz* – *i Janko i Marko*;
- glagolske frazeologizme (nem. *verbale Phraseologismen*): *jemanden aus tiefstem Herzen hassen* – *mrzeti koga iz dna/ dubine duše*.

2.3.3.3. *Specijalne klase frazeologizama (nem. Spezielle Klassen)*

Burger u specijalne klase ubraja one frazeologizme koji nisu obuhvaćeni osnovnom klasifikacijom i razlikuje:

- modelirane¹⁷ frazeologizme (nem. *Modellbildungen*) – frazeologizmi koji se grade prema određenoj šemi, na primer: *Glas um Glas – čaša za čašom; von Zeit zu Zeit – s vremena na vreme;*
- parove reči ili geminate¹⁸ (nem. *Zwillingsformeln*) – frazeologizmi kod kojih se veznikom ili predlogom vezuju dve reči koje pripadaju istoj vrsti reči ili se jedna reč ponavlja: *klipp und klar – kratko i jasno; Schulter an Schulter – rame uz rame;*
- poredbeni frazeologizmi (nem. *komparative Phraseologismen*) – frazeologizmi koji sadrže poredbenu reč i predmet sa kojim se poredi i koji pojačava značenje glagola ili prideva: *stolz wie ein Pfau – gord kao paun;*
- kinegrami (nem. *Kinegramme*) – frazeologizmi kojima se iskazuje ustaljeno neverbalno ponašanje, odnosno pokreti tela: *die Achseln zucken – slegnuti ramenima;*
- krilatice (nem. *geflügelte Worte*) – izrazi, odnosno citati iz poznatih književnih, filmskih, pozorišnih i drugih ostvarenja: *Sein oder Nichtsein, das ist hier die Frage – biti ili ne biti, pitanje je sad;*
- autorski frazeologizmi (nem. *Autorphraseologismen*) – izrazi ili čvrsti spojevi reči koji imaju konkretno značenje ili smisao samo u okviru određenog teksta;
- onimični frazeologizmi (nem. *onymische Phraseologismen*) – čvrsti spojevi reči koji imaju funkciju ličnih imena, bez prenesenog značenja: *Das Rote Kreuz – Crveni krst;*
- terminološki frazeologizmi (nem. *phraseologische Termini*) – čvrsti spojevi reči iz različitih stručnih oblasti, na primer: *einstweilige Verfügung – privremeno raspolaganje; ein Tor schießen – dati gol;*
- klišeji (nem. *Klischees*) – izrazi koji se često koriste u govoru i postaju deo svakodnevnih komunikacija: *einen Schritt in die richtige Richtung machen – povući pravi potez.*

¹⁷ Termin u srpskom jeziku preuzet iz Ivanović, 2012.

¹⁸ Termin u srpskom jeziku preuzet iz Ivanović, 2012.

2.3.4. *Klasifikacija frazeologizama prema Menac*

Antica Menac (2007) prepoznaje različite kriterijume za klasifikaciju frazeologizama, pa tako klasifikuje frazeologizme prema poreklu, obliku i stilu.

2.3.4.1. *Klasifikacija frazeologizama prema poreklu*¹⁹

Frazeologizme koji su nastali u jeziku u kojem se i upotrebljavaju Menac naziva *nacionalnim* frazeologizmima²⁰. Ova autorka kao takve u hrvatskom²¹ jeziku navodi „*davati šakom i kapom, vedriti i oblačiti, zbogom diko, čekati kao ozebao sunce [...]*“²² (Menac, 2007: 16). Frazeologizme pozajmljene iz drugih jezika (u kojima su nastali) naziva *posuđenim*²³ frazeologizmima. Primeri za takve frazeologizme u hrvatskom jeziku su „*alfa i omega, in memoriam, nositi svoj križ, pitanje života i smrti [...]*“²⁴ (Menac, 2007: 16). Osim prema geografskom, odnosno leksičkom poreklu, frazeologizmi se mogu razlikovati i prema literarnom izvoru. Tako neki frazeologizmi potiču iz književnih dela koja su napisana na jeziku frazeologizma, dok su drugi prevedeni sa drugih jezika. Neki frazeologizmi preuzeti su iz

¹⁹ Bez obzira na jezik i kulturu u kojoj se frazeologizmi koriste, Končarević primećuje da „[u] najopštijem smislu, izvore za nastanak frazeologizama u svakom jeziku predstavljaju sociološko (društveno) nasleđe, kulturno i civilizacijsko nasleđe (gde spada i folklor), kao i Sveto Pismo (važno za hrišćanske narode)“ (Končarević, 2018: 130). Prema poreklu frazeologizme u nemačkom jeziku klasifikuju i Mrazović–Primorac, 1965.

²⁰ Autorka u svom delu koristi termin *frazem*, ali kako taj pojam shvatamo na isti način, u radu će radi jednoobraznosti biti korišćen termin *frazeologizam*.

²¹ S obzirom na to da se autorka bavi hrvatskom frazeologijom, navodi i adekvatne primere za hrvatski jezik, te ih takve preuzimamo prilikom navođenja primera koje je autorka ponudila kao reprezentativne za hrvatski jezik. U srpskom jeziku smo takođe utvrdili postojanje ovih i ovakvih primera frazeologizama.

²² Navedeni primeri potvrđeni su i u srpskom jeziku (RMS, 2011: 1496; 127; 266; 852).

²³ Prema Končarević, pozajmljeni frazeologizmi su neretko internacionalni, a njihovi glavni izvori su Biblija (tzv. *biblizmi*, npr. *bludni sin, vuk u jagnjećoj koži*), antička kultura i mitologija (*jabuka razdora, Sizifov posao, Pitijski odgovor*), dela svetske i nacionalne književnosti (*medveđa usluga, poslednji Mohikanac*), različiti kulturni prevodi u koje se ubrajaju i neprevedeni citati (*happy end, carpe diem*), kao i folklor (*hvatati se u kolo, igrati kako drugi sviraju*) (Končarević, 2018: 130, 131).

²⁴ U srpskom jeziku potvrđeni su primeri *alfa i omega* (RMS, 2011: 28), *in memoriam* (Klajn–Šipka, 2008: 121), *pitanje života i smrti* (Otašević, 2012: 654). Jedino za frazeologizam *nositi svoj križ* u srpskom jeziku ne nalazimo potvrdu, samo za varijantu *nositi svoj krst* (Šipka, 2008: 87).

narodne književnosti, na primer „*čardak ni na nebu ni na zemlji, Bože mili, čuda velikoga*“²⁵ (Menac, 2007: 16).

Menac primećuje frazeologizme koji vode poreklo iz različitih nauka ili područja ljudske aktivnosti, kao na primer „*specifična težina, geometrijska progresija, lančana reakcija*“²⁶, iz muzike „*dizati ton, spuštati ton*“²⁷, iz pozorišta „*igrati glavnu ulogu*“²⁸, iz sporta „*niski udarac*“²⁹ itd. (Menac, 2007: 17). Osim toga, frazeologizmi mogu da potiču iz različitih žargona, na primer iz kartaroškog žargona „*otkriti karte*“³⁰, iz žargona mladih „*dobiti topa*“³¹, *to je za pet*“³² itd. (Menac, 2007: 17).

2.3.4.2. Klasifikacija frazeologizama prema obliku³³

Prema obliku, odnosno sastavu komponenti Menac razlikuje fonetsku reč, skup reči i rečenicu, odnosno kada je u pitanju leksički sastav, frazeologizme sa izostavljivim delovima i one sa zamenjivim delovima.

Fonetska reč predstavlja kombinaciju jedne autosemantične i jedne (ili ređe dve) sinsemantične reči, na primer „*ispod časti*“³⁴, *iz inata, među nama*“³⁵ (Menac, 2007: 18).

²⁵ Primer *čardak ni na nebu ni na zemlji* potvrđen je i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 1009), dok za primer *Bože mili, čuda velikoga* u korišćenim rečnicima srpskog jezika ne nalazimo potvrdu da se koristi kao frazeologizam.

²⁶ Primeri potvrđeni i u RMS (2011: 1283; 1042; 612).

²⁷ U RMS nalazimo potvrdu samo za frazeologizam *spustiti ton* (RMS, 2011: 1235).

²⁸ U srpskom jeziku rečnički potvrđen oblik glasi *igrati ulogu* (RMS, 2011: 1363), ali u govornom (i pisanom) jeziku beleži se i *igrati glavnu ulogu*.

²⁹ U srpskom jeziku rečnički potvrđen oblik glasi *nizak udarac* (Otašević, 2012: 947).

³⁰ Potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 628).

³¹ Rečnički nije potvrđen, ali se može čudi u savremenom srpskom jeziku.

³² Frazeologizam je potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 648).

³³ Pod *oblikom* Menac podrazumeva „što taj oblik sam po sebi predstavlja – fonetsku riječ, skup riječi ili rečenicu“ (Menac, 2007: 17).

³⁴ Potvrđen frazeologizam i u srpskom jeziku (RMS, 2011: 1474).

³⁵ Veze reči *iz inata, među nama* koriste se u srpskom jeziku, ali nisu potvrđene u rečnicima kao frazeologizmi.

Međutim, kako je već u radu i istaknuto, mišljenja frazeologa razilaze se kada je u pitanju minimalna struktura frazeologizma.

Skup reči sastoji se od dve ili više autosemantičnih leksema koje stvaraju različite sintaksičke veze. Ako se konstituante frazeologizma povezuju nezavisnim veznicima, reč je o sintaksičkoj vezi nezavisnog tipa (Menac, 2007: 18: „neovisnog tipa“): *živ i zdrav, Sodoma i Gomora, luk i voda*³⁶. Sa druge strane, sintaksička veza može biti zavisnog tipa (Menac, 2007: 18: „ovisnog tipa“) i to: a) kongruencija (glavna i zavisna reč slažu se u rodu, broju, padežu): *začarani krug, krokodilske suze*³⁷; b) rekcija (glavna reč određuje oblik zavisne reči)³⁸, c) pridruživanje (zavisna reč je nepromenljiva ili se upotrebljava samo u osnovnom obliku): *biti protiv, mirno spavati*³⁹ (Menac, 2007: 18).

Rečenica kao oblik frazeologizma ne predstavlja „spomenute skupove riječi s glagolskom rekcijom koji uz lični oblik glagola postaju rečenicom (*plivaš protiv struje*⁴⁰, *pao je u zaborav*⁴¹)“ (Menac, 2007: 17, 18), već frazeologizme čiji je osnovni oblik rečenica. Rečenica može biti prosta, kao na primer „*bog bi ga znao*⁴², *u tom grmu leži zec*⁴³“ ili složena. Kod složenih rečenica razlikuju se nezavisnosložene, kao što je „*na jedno uho uđe, na drugo izađe*⁴⁴“ i zavisnosložene, na primer „*trla baba lan da joj prođe dan*⁴⁵“ (Menac, 2007: 19).

³⁶ U srpskom jeziku ne nalazimo rečničku potvrdu za izraz *živ i zdrav*, iako se često upotrebljava, a za izraze *Sodoma i Gomora* i *luk i voda* nalazimo potvrdu (RMS, 2011: 1227, Otašević, 2012: 473).

³⁷ Za upotrebu navedenih frazeologizama u srpskom jeziku nalazimo rečničku potvrdu (RMS, 2011: 589; 1262).

³⁸ Kod rekcije na osnovu glavne reči razlikujemo glagolske (*pružiti otpor*), imeničke (*znak pažnje*), pridevske (*željan slave*).

³⁹ Ova dva izraza u srpskom jeziku nisu rečnički potvrđeni kao frazeologizmi, ali se upotrebljavaju u ovim oblicima.

⁴⁰ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 658).

⁴¹ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (RMS, 2011: 902).

⁴² Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 67).

⁴³ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 170).

⁴⁴ U srpskom jeziku zabeležen je oblik *na jedno uvo uđe, na drugo izađe* (Otašević, 2012: 939).

⁴⁵ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 22).

Kako je već navedeno, kada je reč o leksičkom sastavu frazeologizama, Menac zapaža frazeologizme kod kojih je moguće izostaviti delove frazeologizma, na primer „<hajde> Jovo nanovo“⁴⁶ (Menac, 2007: 19), kao i one sa međusobno zamenjivim delovima. Ti delovi mogu biti sinonimični, kao u primeru „šćepati (uhvatiti) za vrat (gušu)“⁴⁷, ali ponekad ne samo da ne moraju biti sinonimični, već ne moraju ni da pripadaju istoj vrsti reči i to bez promene značenja frazeologizma: „praviti se lud (blesav, nevješt, Tošo, Englez, Kinez)“⁴⁸ (Menac, 2007: 19).

2.3.4.3. Klasifikacija frazeologizama prema stilu⁴⁹

Frazeologizmi se, kao i sam jezik, mogu razvrstati u različite stilove. Menac tako razlikuje stilski neutralne frazeologizme koji nisu ekspresivno-emocionalno obojeni, na primer: „od jutra do mraka“⁵⁰, „kako treba“⁵¹, „imati pravo“⁵² itd. (Menac, 2007: 19). Frazeologizmi mogu da pripadaju razgovornom stilu i da se koriste u usmenom govoru, na primer: „izbiti iz glave“⁵³ [...], „kud puklo da puklo“⁵⁴ itd. (Menac, 2007: 19). Na lestvici ispod razgovornog stila je vulgarni stil „kojemu upotrebno područje određuju norme dobrog vladanja, doduše prilično rastezljive, a frazeologija mu je vrlo bogata: začepi gubicu“⁵⁵, „izlemati na mrtvo ime“⁵⁶ (Menac, 2007: 19).

Osim osnovnog značenja nekim frazeologizmima moguće je iskazati stav govornika koji upotrebljava frazeologizam i tada govorimo o konotativnim značenjima frazeologizama. Neka od

⁴⁶ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 400).

⁴⁷ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 180).

⁴⁸ U srpskom jeziku nalazimo oblike *praviti se lud/ Englez/ Toša/ Tošo/ nevješt/ svetac* (RMS, 2011: 979).

⁴⁹ Frazeologizme prema stilu razlikuju i Mrazović–Primorac (1965), Pilc (Pilz, 1978), Burger (Burger et al., 1982), Flajšer (Fleischer, 1997) i drugi.

⁵⁰ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 401).

⁵¹ Frazeologizam nije rečnički potvrđen u srpskom jeziku, ali je prisutan u govornoj praksi.

⁵² Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 712).

⁵³ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (RMS, 2011: 432).

⁵⁴ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 767).

⁵⁵ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 316).

⁵⁶ U srpskom jeziku nalazimo frazeologizam *izbiti/ izudarati na mrtvo ime* (RMS, 2011: 453), *isprebijati/ prebiti/ premlatiti/ izmlatiti/ pretući nekoga na mrtvo ime* (Otašević, 2012: 365), dok je oblik *izlemati na mrtvo ime* prisutan u govornoj praksi, ali nije rečnički kodifikovan.

konotativnih značenja su odobravanje (*svaka mu čast, naše gore list*)⁵⁷, neodobravanje (*imati debelu kožu*)⁵⁸, humor (*glavom i bradom*)⁵⁹, svečani ton (*ispratiti na vječno prebivalište (počivalište)*)⁶⁰ itd. (Menac, 2007: 20).

2.3.5. Klasifikacija frazeologizama prema Prčiću

Tvrtko Prčić upotrebljava termin *idiom* u skladu sa anglosaksonskom lingvistikom i definiše ga kao „redovan, a ponekad i sistematski, spoj najmanje dve lekseme, a često i više njih, kako semantičkih tako i funkcijskih, po pravilu unutar određene sintagme ili rečenice“ (Prčić, 2008: 158). Klasifikacija koju ovaj autor nudi zasnovana je na strukturno-funkcijskim kriterijumima i idiomi se dele u tri osnovne grupe: frazne lekseme⁶¹, diskursne formule i izreke.

Frazne lekseme su „hibridne leksičke jedinice – formalno (tj. grafološki, fonološki i morfosintaksički) realizovane kao sintagme, koje se, pri tome, u pogledu funkcije, sadržine i upotrebe ponašaju kao lekseme“ (Prčić, 2008: 162). Njima se označava neki segment stvarnosti i

⁵⁷ Frazeologizmi potvrđeni i u srpskom jeziku (RMS, 2011: 1474, 201).

⁵⁸ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 423).

⁵⁹ Frazeologizam potvrđen i u srpskom jeziku (Otašević, 2012: 138).

⁶⁰ U srpskom jeziku zabeležen je oblik *ispratiti nekoga na poslednji/ večni počinak* (Otašević, 2012: 373) i *ispratiti do poslednjeg počivališta* (RMS, 2011: 472).

⁶¹ Posmatrajući u srpskom jeziku frazne lekseme ili sintagme poput sintagmi *roditeljski sastanak, vršilac dužnosti, prašak za pecivo, đak prvak* Prčić (2011) ovakve spojeve specifikuje kao *frazne imenice* jer takve sintagme „gotovo bez izuzetka, vrše funkciju imenice“, dok je „termin ‘frazna leksema’ opštiji i obuhvatniji, i natkrovljuje sve vrste idiomatizovanih leksičkih jedinica, glagolskih i bezglagolskih, koje se mogu svrstati u frazeologizme, odn. idiome“ (Prčić, 2011: 60). Kako ovaj autor dalje navodi, „frazne imenice nisu samo leksikalizovane, nego i idiomatizovane kolokacije, pri čemu prirodu i stepen njihove idiomatizovanosti združeno uslovljavaju tri činioca – zamenljivost, postojanost i prozirnost“ (Prčić, 2011: 67). Za većinu fraznih imenica princip zamenljivosti, princip zamene jedne konstituante, odnosno reči, drugom rečju srodnog ili istog značenja nije moguć a da pri tome ne dođe do promene sadržaja (*roditeljski sastanak* prema *starateljski sastanak*). Frazne imenice pokazuju visok stepen postojanosti u pogledu transformacija i/ili modifikacija forme, a to se ispoljava u samo teoretski mogućoj inverziji redosleda konstituenti frazne imenice (*ptica pevačica* prema *pevačica ptica*). Pod prozirnošću autor podrazumeva različite stepene predvidljivosti značenja frazne imenice na osnovu zbira značenja konstituenti frazne imenice i konstatuje da je za većinu fraznih imenica značenje potpuno ili u velikoj meri prozirno, dok ipak postoje i one u kojima je prozirnost znatno oslabljena (npr. *dragi kamen*) ili je frazna imenica potpuno neprozirna (npr. *Bela kuća*) (Prčić, 2011: 67, 68). Na osnovu iznesenog autor zaključuje „da su frazne imenice, globalno, idiomatizovane pre svega po svojoj formi, a tek onda po svojoj sadržini“ (Prčić, 2011: 68).

to neretko manje ili više opisno. Prema strukturi i funkciji dele se na bezglagolske frazne lekseme i glagolske frazne lekseme.

Prema strukturi bezglagolske frazne lekseme su imeničke, pridevske, priloške ili predložke sintagme koje vrše ustaljene funkcije u rečenici. Odlikuje ih visok stepen ili apsolutna ustaljenost, a njihova sadržina može biti od potpuno neprozirne do potpuno prozirne. „Takvi su, recimo, idiomi *behind closed doors*, IZA ZATVORENIH VRATA [...], *head over heels in love*, ZALJUBLJEN DO UŠIJU“ (Prčić, 2008: 162). U grupu bezglagolskih fraznih leksema spadaju i fiksni binomi, odnosno parovi reči ili geminate, u kojima su dve lekseme (semantičke jedinice) vezane veznikom ili predlogom (funkcijskom jedinicom), na primer: „*alive and well*, ŽIV I ZDRAV [...], *little by little*, MALO POMALO“ (Prčić, 2008: 162). U bezglagolske frazne lekseme ubrajaju se i poredbe: „*like a fish out of water*, KAO RIBA NA SUVOM (Prčić, 2008: 163) i frazne imenice. Frazne imenice predstavljaju imeničke sintagme, a najčešće su to kolokacije tipa pridev + imenica: „*personal computer*, LIČNI KOMPJUTER / RAČUNAR, *sexual harassment*, SEKSUALNO NAPASTVOVANJE, *Trojan horse*, TROJANSKI KONJ“ (Prčić, 2008: 163).

Glagolske frazne lekseme realizuju se glagolskom sintagmom koja može biti proširena dopunom iskazanom najmanje jednim objektom i/ili adverbijalom. Tako glagolske frazne lekseme predstavljaju kostur rečenice sa visokim stepenom ustaljenosti i neprozirnošću u pogledu sadržine, koja je slikovita. Neke od glagolskih fraznih leksema zahtevaju samo dopunu u vidu subjekta, kao na primer „*buy a pig in a poke*, KUPITI MAČKU U DŽAKU“, dok druge zahtevaju i konkretizaciju referenata u dopunama, kao na primer „*twist somebody round one's little finger*, VRTETI / OKRETATI NEKOG OKO MALOG PRSTA“ (Prčić, 2008: 164). Kao posebna grupa glagolskih fraznih leksema izdvajaju se frazni glagoli, odnosno glagolske sintagme sastavljene od leksičkog glagola i partikule (priloga ili predloga) sa funkcijom modifikatora glagola, kao na primer „*hang up*, SPUSTITI SLUŠALICU, [...] *show off*, PRAVITI SE VAŽAN“ (Prčić, 2008: 164).

Diskursne formule su rečenice, u nekim slučajevima sintagme, koje služe za uspostavljanje, održavanje ili završavanje komunikativnih činova. Ove formule pokazuju apsolutnu ustaljenost i pretežnu neprozirnost u pogledu sadržine. Reč je o spojevima koji se

koriste prilikom pozdravljanja, upoznavanja, zahvaljivanja itd, na primer „*How do you do?*, DRAGO MI JE!“ [...], *You're welcome!* NEMA NA ČEMU!“ (Prčić, 2008: 165).

Izreke su „rečenice, čija je osnovna funkcija, ako ne i sama svrha, da se njima komentariše ili reaguje na situacije tokom izvesnog komunikacionog događaja“ (Prčić, 2008: 165). Razlikujemo tradicionalne i popularne izreke. U tradicionalne izreke ubrajaju se poslovice, odomaćeni aforizmi, epigrami, a njima se na kratak, često i duhovit način iznosi neka životna mudrost ili znanje, na primer „*The early bird catches the worm*, KO RANO RANI DVE SREĆE GRABI“ (Prčić, 2008: 165). Kod popularnih izreka, za razliku od tradicionalnih, autor je poznat, a cilj je privlačenje pažnje publike. Primer za ovakvu izreku bio bi „*Diamonds are a girl's best friend*, DIJAMANTI SU DEVOJCI NAJBOLJI PRIJATELJ“ (Prčić, 2008: 166).

2.4. Kontrastivna frazeologija

Kontrastivna frazeologija predstavlja važnu disciplinu kontrastivne lingvistike, a kako i sam naziv govori, zadatak kontrastivne frazeologije je poređenje frazeologizama. Frazeologizmi se mogu porediti na intralingvalnom i interlingvalnom nivou. Intralingvalno poređenje frazeologizama, poređenje u okviru jednog jezika, može da bude dijahrono i sinhrono. Kod intralingvalnog dijahronog poređenja frazeologizmi se porede u različitim vremenskim periodima i različitim fazama razvoja jezika. Kada je reč o intralingvalnom sinhronom poređenju frazeologizama, oni se porede u istoj fazi razvoja jezika, ali u različitim nacionalnim varijantama ili različitim dijalektima (Korhonen, 2007: 574). Interlingvalno poređenje frazeologizama, ili kako se još naziva *kontrastivna frazeologija u užem smislu*⁶² (Korhonen, 2007: 574), podrazumeva poređenje frazeologizama dva ili više jezika. Neki lingvisti ističu mogućnost postojanja razlike između pojmova *poređenje* (nem. *Vergleich*) i *kontrastiranje* (nem. *Kontrast*) dva ili više jezika. Ovi naučnici pod *poređenjem* podrazumevaju poređenje srodnih jezika, dok se pod *kontrastiranjem* podrazumeva uporedno izučavanje nesrodnih jezika (Burger et al., 1982: 289). U radu, po ugledu na Burgera i Korhonen (Burger et al., 1982; Korhonen, 2007), nećemo

⁶² Nasuprot tome, intralingvalno poređenje frazeologizama autor naziva *kontrastivnom frazeologijom u širem smislu* (Korhonen, 2007: 574).

praviti razliku između ova dva pojma i pojmove *poređenje* i *kontrastiranje* koristićemo kao sinonime.

Sredinom šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka javljaju se značajni radovi u oblasti kontrastivne frazeologije, a glavni podsticaji ponovo dolaze iz sovjetske nauke o jeziku, na primer iz radova Glacirina i Rajhštejna (Krohn, 1994: 71). Sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka javlja se sve više radova iz oblasti kontrastivne frazeologije (nemačkog jezika), kao što su Kolerovo istraživanje frazeologizama u jezičkom paru nemački-švedski, Feldeševo istraživanje nemačkog-mađarskog-ruskog, Votjakovo ispitivanje frazeologizama u nemačkom-španskom-francuskom, Heskijevo u nemačkom-mađarskom, Korhonenovo u nemačkom-finskom itd. (Krohn, 1994: 71). Glavni cilj kontrastivne frazeologije u užem smislu je utvrđivanje istovetnosti, sličnosti i razlika između frazeologizama dva ili više jezika.

Glavni pojam u okviru kontrastivne frazeologije je pojam ekvivalentnosti. Ekvivalentnost se odnosi na opisivanje poredbenih relacija između elemenata dva ili više jezika (Krohn, 1994: 72). Većina autora razlikuje tri osnovna tipa ekvivalentnosti (sa podtipovima): potpunu, delimičnu/parcijalnu i nultu ekvivalentnost. U radu će biti navedeno nekoliko tipova ekvivalentnosti: prema Mrazović, čija se klasifikacija bazira, pre svega, na ispitivanju morfosintaksičkih kriterijuma, prema Feldešu, koji u razmatranje uzima i emocionalno-ekspresivno i stilsko značenje, prema Dobrovoljskom i Pirainen, čija klasifikacija akcenat stavlja na semantički i pragmatički aspekt, te klasifikacija prema Korhonen, koja, prema našem mišljenju, u obzir podjednako uzima morfosintaksički, leksički i semantički aspekt, te se stoga pokazala i kao najprikladnija za primenu na našem korpusu.

2.4.1. Tipovi ekvivalentnosti prema Mrazović

Mrazović (1964-65) prilikom poređenja frazeologizama u obzir uzima leksički, strukturno-sintaksički i semantički aspekt, te tako razlikuje tri osnovna tipa ekvivalentnosti sa podtipovima.

- a) Potpuna ekvivalentnost: Potpuno ekvivalentni frazeologizmi istovetni su na leksičkom, morfosintaksičkom i semantičkom planu, kao što je to slučaj u

frazeološkim parovima: *böses Blut erzeugen* – stvoriti zlu krv; *den Kopf verlieren* – izgubiti glavu;

- a. Lažni prijatelji – faux amis: Pod lažnim prijateljima podrazumevaju se frazeologizmi koji imaju isti leksički sastav i morfosintaksičku strukturu, ali različito značenje, odnosno semantiku. U literaturi često navođen primer za ovakav tip ekvivalentnosti je nemački frazeologizam *sich an die Brust schlagen* (Korhonen, 2007: 584) sa značenjem „Reue empfinden, sich Vorwürfe machen“⁶³ (Duden, 2002a: 143). Doslovni prevod (leksički i morfosintaksički) ovog frazeologizma na srpskom jeziku glasio bi *busati se u grudi*, međutim značenje ovog frazeologizma u srpskom jeziku je: „razmetati se, hvaliti se nečim, napadno isticati svoje zasluge i vrline“ (Otašević, 2012: 172). Stoga primećujemo da bi prevođenje nemačkog frazeologizma *sich an die Brust schlagen* frazeologizmom srpskog jezika *busati se u grudi* bilo potpuno neadekvatno. Frazeologizmu nemačkog jezika, iako sa potpunim leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, semantički odgovara frazeologizam *posipati se pepelom* (Mrazović–Primorac, 1981: 170).
- b) Parcijalna ekvivalentnost – kod parcijalne ekvivalentnosti postoje razlike u nekom od posmatranih aspekata: leksičkom i/ ili morfosintaksičkom, pa Mrazović tako razlikuje:
 - a. Parcijalnu ekvivalentnost sa morfosintaksičkim razlikama: poređeni frazeologizmi imaju isti leksički sastav i semantiku, a različitu morfosintaksičku strukturu, na primer: *bei jemandem regt sich die Galle* – pokrene se kome žuč; *die Nase von jemandem/ etwas voll haben* – imati pun nos nečega/ nekoga.
 - b. Parcijalnu ekvivalentnost sa leksičkim razlikama: poređeni frazeologizmi imaju istu morfosintaksičku strukturu i značenje, ali različit leksički sastav:

⁶³ Prevod: „osećati kajanje, zamerati sebi“.

die Fassung verlieren – izgubiti glavu; seinem Ärger/ seiner Wut/ seinem Zorn Luft geben – dati svome jedu/ besu oduške.

- c. Parcijalnu ekvivalentnost sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama: poređeni frazeologizm imaju isto značenje, ali različitu morfosintaksičku strukturu i različit leksički sastav: *jemanden aus tiefstem Herzen hassen – mrzeti koga iz dna/ dubine duše; aus dem Anzug springen – iskočiti iz kože.*
- c) Nulta ekvivalentnost – za frazeologizam jednog jezika ne postoji frazeološki ekvivalent u jeziku sa kojim se poredi, na primer: *Übermut tut selten gut.*

2.4.2. Tipovi ekvivalentnosti prema Feldešu

Čaba Feldeš poredio je frazeologizme nemačkog, ruskog i mađarskog jezika koji sadrže somatizme (Krohn, 1994), ali i komparativne frazeologizme navedenih jezika ne ograničavajući se na određenu leksiku (2007). U drugom navedenom ispitivanju autor posmatra frazeologizme kao prototipe kulturnog pamćenja nekog naroda, ali i kao univerzalne kulturne fenomene koji su sadržani u svakoj jezičkoj kulturi (Földes, 2007: 432). Ovaj autor uočava sledeće tipove ekvivalentnosti:

- a) Međujezičku ekvivalentnost (nem. *zweisprachliche Äquivalenz*) – potpuno podudaranje komponenti, isto denotativno i konotativno značenje, isto emocionalno-ekspresivno i stilsko značenje, na primer: *arbeiten wie ein Pferd – raditi kao konj;*
- b) Međujezičku strukturalnu sinonimiju (nem. *zweisprachliche strukturelle Synonymie*) – različit sastav konstituenti, isto globalno značenje frazeologizma, isti sintaksički model, na primer: *aus einer Mücke einen Elefanten machen – napraviti od muve/komarca magarca;*
- c) Hipero-hiponimija (nem. *Hyperonymie*) – jedan od poređenih frazeologizama sadži semantičke karakteristike koje ne sadrži drugi poređeni frazeologizam, kao na primer *auch ein blindes Huhn findet mal ein Korn – i ćorava koka nađe zrno.* Značenje

nemačkog frazeologizma je „auch dem Unfähigsten gelingt mal etwas“⁶⁴ (Duden, 2002a: 375), ali i „auch der Dümme kann mal Erfolg haben; durch Zufall kann manchmal etwas gelingen“⁶⁵ (www.redensarten-index.de), dok je značenje frazeologizma srpskog jezika „i nevešt kadgod uradi nešto dobro“ (RMS, 2011: 1330);

- d) Stilska sinonimija (nem. *stilistische Synonymie*) – frazeologizmi se razlikuju prema stilskoj markiranosti, na primer: *schwimmen wie eine bleierne Ente* – *pliva kao sekira/crtalo*. Prema leksikografskim podacima, frazeologizam nemačkog jezika koristi se u svakodnevnom govoru i sadrži notu duhovitosti (Földes, 2007: 434), dok frazeologizam srpskog jezika sadrži ironiju (Otašević, 2012: 830).
- e) Lažni prijatelji – u ispitivanom korpusu (komparativnih frazeologizama) autor nije zabeležio primer lažnih prijatelja, dakle, frazeologizama istog leksičkog sastava i sintaksičke strukture, ali sa razlikama u frazeološkom značenju.

2.4.3. Tipovi ekvivalentnosti prema Dobrovoljskom i Pirainen

Dobrovoljski i Pirainen smatraju da je frazeologija puna kvazi- i pseudoekvivalenata, odnosno da se za mnoge frazeologizme jednog jezika lako nalaze frazeološki ekvivalenti u drugom jeziku, ali da se oni ne mogu upotrebiti u svim situacijama u kojima je polazni frazeologizam primenjiv (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 143). Stoga oni frazeologizme u užem smislu porede sa semantičkog, sintaksičkog i pragmatičkog aspekta.

- a) Sa semantičkog aspekta frazeologizmi se sastoje od dve makrokomponente, i to od leksičkog, odnosno figurativnog značenja i od mentalne slike koja je ujedno i polazište i konceptualna osnova za semantičku reinterpetaciju. Kako autori navode, te dve makrokomponente su u izvesnoj meri nezavisne, pa tako postoje frazeologizmi koji poseduju gotovo istu slikovitost, ali različita leksička značenja, ali i oni sa gotovo istim leksičkim značenjima, ali različitim slikama u pozadini frazeologizama. Uzimajući ovo u obzir, autori razlikuju:

⁶⁴ Prevod: „i najnesposobniji nekad uspe u nečemu“.

⁶⁵ Prevod: „i najgluplji nekad može da ima uspeha; nekada nešto uspe zahvaljujući slučajnosti“.

- a. frazeologizme sa kontrastom u figurativnom značenju – ovde se ubrajaju lažni prijatelji⁶⁶ (u radu već opisivani frazeologizmi dva jezika istog leksičkog sastava i iste morfosintaksičke strukture, ali sa različitim značenjem; Dobrovoljski i Pirainen kao primer navode nemački i engleski frazeologizam *über den Berg sein*⁶⁷ – *sb. is over the hill*⁶⁸), međujezički kvazi-sinonimi (frazeologizmi poređenih jezika u pozadini imaju istu ili veoma sličnu sliku, isti ili sličan leksemski sastav, ali nisu identično iznijansirani, odnosno ne mogu se u potpunosti koristiti u istim kontekstima u dva jezika, na primer: *schwarz auf weiß* – *crno na belo*⁶⁹), asimetrična polisemija (kada frazeologizam jednog jezika ima više značenja nego njegov frazeološki ekvivalent u drugom jeziku i obrnuto (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 146), kao što je to slučaj u već navođenom primeru *auch ein blindes Huhn findet mal ein Korn* – *i ćorava koka nađe zrno*).
- b. frazeologizme sa kontrastom u slikovitosti (frazeologizmi dva jezika koji imaju slično leksikalizovano značenje, ali počivaju na različitim mentalnim slikama; oni poseduju visok stepen semantičke sličnosti, sličnih su sintaksičkih i pragmatičkih osobina): *nicht alle Tassen im Schrank haben* – *nemati sve daske u glavi*;
- c. frazeologizme sa kombinovanim semantičkim kontrastima (reč je o kombinaciji semantičkih razlika, na primer leksikalizovanog značenja i slikovitosti): *mit einem silbernen Löffel im Mund geboren sein* – *roditi se pod srećnom zvezdom*.

⁶⁶ U klasifikaciji prema Mrazović naveden je primer za lažne prijatelje u kombinaciji jezika nemački-srpski, koji bi se i ovde mogao navesti, te je preuzet primer koji navode Dobrovoljski i Pirainen za jezički par nemački-engleski.

⁶⁷ Prevod na srpski: „pregrmeti najgore [fam.]; prebroditi teškoće; prevaliti najteži deo puta [fig.]“ (Mrazović–Primorac, 1981: 116).

⁶⁸ Prevod na srpski: „prestar“ (Šipka, 2014: 988).

⁶⁹ Frazeologizam nemačkog jezika koristi se sa značenjem „gedruckt, schriftlich“ (Duden, 2002a: 688), dok frazeologizam srpskog jezika osim značenja „napismeno“, znači i „potpuno, jasno, argumentovano“ (Otašević, 2012: 1006). U ovom slučaju ne govorimo o različitom značenju frazeologizama ili različitoj polisemiji, ali uočavamo da se frazeologizam srpskog jezika može koristiti i u kontekstima koji se odnose, na primer, na usmene tvrdnje.

- b) Sa sintaksičkog aspekta autori pre svega postavljaju dva pitanja: a) sa čime se dotični frazeologizam u užem smislu može kombinovati i b) koje su transformacije moguće u okviru frazeologizma. Kada su u pitanju frazeologizmi u užem smislu strukture verbalne fraze, Dobrovoljski i Piirainen razlikuju one koji se mogu kombinovati sa slobodnim dodacima i one koji se mogu kombinovati sa dopunama. Na osnovu ovih razlika autori utvrđuju: a) slobodne dodatke sa kojim se frazeologizmi mogu kombinovati u rečenici (nem. *Kompatibilität der Idiome mit Adjunkten*), npr. *in den Tag hineinleben* (ekvivalent u srpskom: *živeti od danas do sutra*), b) kontraste u eksternoj valentnosti frazeologizama (nem. *Kontraste in der Aktantenstruktur der Idiome*), npr. *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen – jednim udarcem ubiti dve muve* i c) kontraste u transformacijama (nem. *Kontraste in Transformationen*), npr. *die Ärmel aufkrepeln → Aufkrepeln der Ärmel – zasukati rukave → *zasukivanje rukava* (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 153-157).
- c) Sa pragmatičkog aspekta razlike između frazeologizama dva (ili više) poređenih jezika koji su slični na polju semantike i sintakse mogu da budu razlike stilske prirode, razlike u učestalosti upotrebe frazeologizama, kulturnospecifične razlike, razlike u ilokutivnoj i diskurzivnoj funkciji. Kao kulturnospecifični primer autori navode ruski *черный ворон*, nemački *die grüne Minna*, engleski *the Black Maria* (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 158), a u srpskom bi ekvivalent za ove frazeologizme bio *(crna) Marica*⁷⁰.

2.4.4. Tipovi ekvivalentnosti prema Korhonenu

Kada je interlingvalna kontrastivna analiza frazeologizama u pitanju, Jarmo Korhonen najpre razlikuje da li je polazište ispitivanja značenje ili oblik. Ako je cilj praktično istraživanje radi, na primer sastavljanja frazeološkog leksikona, kao osnova za poređenje uzima se semantičko podudaranje na denotativnom nivou i takvo podudaranje naziva se sadržinskom ili semantičkom ekvivalentnošću (Korhonen, 2007: 575). U slučaju da se polazi od forme, osnova

⁷⁰ Svi navedeni frazeologizmi u različitim jezicima označavaju vozilo za transport uhapšenih lica.

za ispitivanje poređenja je morfosintaksička i leksička struktura. Parametri koji se uzimaju u obzir prilikom poređenja frazeologizama dvaju ili više jezika, bez obzira na polazište i sam cilj ispitivanja su:

- denotativno značenje – prema ovom autoru, denotativno značenje može se posmatrati i kao dominantni faktor u određivanju ekvivalentnosti između frazeologizama. Prilikom posmatranja denotativnog značenja moguće je da se jave izvesne asimetrije u pogledu opsega denotativnog značenja, odnosno da frazeologizam jednog jezika ima šire ili uže denotativno značenje od frazeologizma drugog jezika;
- struktura frazeologizama – prilikom poređenja tipološki različitih jezika mora se imati u vidu da su moguće i određene morfosintaksičke razlike uslovljene samom prirodom poređenih jezika;
- stepen idiomatičnosti frazeologizama – ključnu ulogu u određivanju stepena ekvivalentnosti ima činjenica da li stepen idiomatičnosti polaznog frazeologizma ima isti stepen idiomatičnosti kao ciljni frazeologizam (Korhonen, 2007: 576). Kako se frazeologizmi mogu razlikovati kao potpuno idiomatizovani, delimično idiomatizovani i neidiomatizovani, u idealnom slučaju potpuno idiomatizovanom frazeologizmu polaznog jezika odgovarao bi potpuno idiomatizovan frazeologizam ciljnog jezika;
- slikovitost – kod frazeologizama jednog jezika mogu se razlikovati frazeologizmi kod kojih je (polazna) slika u potpunosti očuvana, frazeologizmi sa delimičnim izmenama u slici, frazeologizmi sa potpunim promenama u slici i oni koji su izgubili slikovitost. Ovakvo razlikovanje slikovitosti važno je zbog poređenja frazeologizama dva jezika i slikovitosti koju oni (ne) čuvaju;
- ustaljenost – ukoliko prilikom poređenja frazeologizama za frazeologizam polaznog jezika u ciljnom jeziku postoji više ekvivalenata koji predstavljaju stabilne grupe reči koje se reprodukuju, s jedne strane, i slobodne grupe reči ili lekseme, sa druge strane, u razmatranje treba uzeti stabilne grupe reči koje se reprodukuju;

- konotativno značenje – pojam konotativnog značenja kao parametra za određivanje ekvivalentnosti vezuje se za slikovitost i ekspresivnost frazeologizama, s jedne strane, a sa druge za upotrebu frazeologizama kada je u pitanju stil, grupa u kojoj se odvija komunikacija itd. Razlike u konotativnom značenju javiče se pre svega u onim slučajevima kada poređeni frazeologizmi počivaju na različitim slikama ili ako jedan od poređenih frazeologizama nije slikovno motivisan (Korhonen, 2007: 577);
- valentnost – poređeni frazeologizmi mogu se razlikovati u pogledu broja i vrste dopuna i dodataka koje mogu da vežu za sebe.

Jarmo Korhonen razlikuje kvantitativnu i kvalitativnu ekvivalentnost. Kod kvantitativne ekvivalentnosti frazeologizmi se razlikuju prema broju ekvivalenata u ciljnom jeziku i moguća je monoekvivalentnost (za frazeologizam polaznog jezika postoji samo jedan frazeološki ekvivalent u ciljnom jeziku), poliekvivalentnost (za frazeologizam polaznog jezika postoji više frazeoloških ekvivalenata u ciljnom jeziku) i nulta ekvivalentnost (za frazeologizam polaznog jezika ne postoji frazeološki ekvivalent u ciljnom jeziku).

Uzimajući u obzir prethodno opisane parametre za utvrđivanje ekvivalentnosti, kod kvalitativne ekvivalentnosti Korhonen, kao i većina autora, razlikuje potpunu, delimičnu i nultu ekvivalentnost. Pri tome, autor naglašava da kod frazeologizama koji imaju isto denotativno značenje, ali kod kojih je jedan od parnjaka poliseman, u obzir se uzima samo jedna značenjska varijanta frazeologizma. Takođe, ukoliko postoji više varijanata frazeologizma, u razmatranje se uzima ona koja je najbližnja frazeologizmu sa kojim se poredi, bez obzira na to da li je reč o najčešće upotrebljavanoj varijanti ili ne (Korhonen, 2007: 578).

- a) Potpuna ekvivalentnost (nem. *Volläquivalenz/ vollständige, totale Äquivalenz*) – da bi se frazeologizmi posmatrali kao potpuni ekvivalenti, moraju da zadovoljavaju sve parametre za utvrđivanje ekvivalentnosti. Najveći broj potpuno ekvivalentnih frazeologizama su frazeološki internacionalizmi sa istim kulturnim polazištem. Najčešće je reč o biblijskim frazeologizmima ili onima koji potiču iz mitologije, antike ili poznatih dela svetske književnosti. Takođe, potpuni ekvivalenti su često pozajmljenice ili počivaju na univerzalnim zakonitostima ljudskog mišljenja (Korhonen, 2007: 578).

- b) Delimična ekvivalentnost (nem. *Teiläquivalenz/ teilweise, partielle, approximative Äquivalenz*) – poređeni frazeologizmi imaju manje ili više identično denotativno značenje, ali se razlikuju u pogledu drugih parametara ključnih za određivanje ekvivalentnosti. Kada je reč o strukturi, razlike mogu biti morfosintaksičke ili leksičke. Kod morfosintaksičkih razlika moguće je analizirati strukture u pogledu broja, vrste ili redosleda komponenti. Uzimajući u obzir sve parametre, Korhonen razlikuje tri tipa delimične ekvivalentnosti:
- a. parcijalna ekvivalentnost (nem. *Teiläquivalenz*) – poređeni frazeologizmi pokazuju manje morfosintaksičke razlike, kao što su padež, predlog, broj, upotreba člana i prisvojne zamenice, red reči⁷¹, tvorba reči (Korhonen, 2007: 581);
 - b. parcijalna diferencija (nem. *partielle Differenz*) – poređeni frazeologizmi počivaju na istoj slici, ali se razlikuju u pogledu leksike i/ ili pokazuju veće razlike u morfosintaksi. Razlike su moguće i u pragmatici, odnosno konotativnom značenju;
 - c. potpuna diferencija (nem. *totale Differenz*) – poređeni frazeologizmi počivaju na različitim slikama, iz čega slede razlike u leksici, a moguće su i razlike u pogledu morfosintakse i/ ili pragmatike.
- c) Nulta ekvivalentnost (nem. *Ersatzäquivalenz/ phraseologische Nulläquivalenz*) – za frazeologizam jednog jezika ne postoji frazeološki ekvivalent u drugom jeziku.

2.5. Kognitivna lingvistika i njeni osnovni pojmovi

Uobličavanje i razvoj kognitivne nauke, interdisciplinarnе oblasti čiji je predmet ljudski um, a koja objedinjuje istraživanja iz psihologije, veštačke inteligencije, filosofije, neurološke nauke, lingvistike počinje 70-ih godina 20. veka. Početkom 80-ih godina prošlog veka stvara se

⁷¹ S obzirom na to da je korpus leksikografskog tipa, prilikom poređenja nećemo razmatrati red reči, odnosno konstituenti frazeologizma u rečnički navedenim oblicima frazeologizama, jer prilikom realizacije frazeologizama u kontekstu često dolazi do odstupanja od tako navedenog redosleda konstituenti.

kognitivistički pristup jeziku, odnosno kognitivna lingvistika. Kognitivna lingvistika, kao i kognitivna nauka, pristupa jeziku kao kognitivnom fenomenu, a koristi rezultate drugih nauka čiji je predmet izučavanja čovek. Za razliku od kognitivne nauke, kognitivna lingvistika polazi od drugih teorijskih postulata, i to „[...] od pretpostavke da je jezik *neodvojivi deo ukupne psihološke organizacije*. Gramatika snabdeva govornika simbolima, a on (ne gramatika!) koristi te simbole da bi konstruisao odgovarajuće izraze na osnovu svojih sposobnosti za kategorizaciju i rešavanje problema“ (Klikovac, 2004: 9).

Kognitivna lingvistika posmatra gramatiku kao simboličku, dok vokabular, morfologija i sintaksa zajedno čine „kontinuum simboličkih struktura“ (Klikovac, 2004: 9). Jedan od osnovnih pojmova kognitivistike je kategorizacija, proces koji se odvija u našem umu kada ugledamo, osetimo, čujemo, dodirnemo neki entitet. Sve sa čime dolazimo u kontakt naš um kategorizuje, odnosno pripisuje određenoj vrsti stvari sa kojom imamo iskustva. Jedan entitet može se svrstati u jednu, ali i u više kategorija. Veće i opštije kategorije obuhvataju manje, odnosno subkategorije, dok su svi članovi subkategorije ujedno i članovi nadređene kategorije. Za kategorizaciju neophodna je mentalna reprezentacija kategorije, a to su koncepti (Löbner, 2003: 257). Svaka kategorija u našem umu reprezentovana je konceptom ili mentalnim opisom članova koncepta. Na primer, kategorija *beba* reprezentovana je u našem umu konceptom beba. To znači da kada dođemo u kontakt sa nekim entitetom, naš um stvara trenutni mentalni opis sastavljen od podataka, kao što su oblik, veličina, boja, miris, funkcija itd. koji nam uglavnom pružaju naša čula. Podaci i opisi porede se sa našim konceptima (Löbner, 2003: 258) i ako odgovaraju konceptu *bebe*, entitet se kategorizuje kao *beba*. Drugim rečima, samo značenje istovetno je konceptualizaciji⁷², odnosno obrazovanju pojmova na osnovu ljudskih fizičkih, čulnih, emocionalnih i intelektualnih iskustava sa svetom koji nas okružuje. Upoznajući svet i prikupljajući iskustva čovek „dolazi do saznanja koja čuva u idealnom obliku“ (Stefanović, 2018: 243). Koncepti su univerzalno stvorene mentalne reprezentacije, odnosno

⁷² *Psihološki rečnik* definiše *konceptualizaciju* na sledeći način, što je još jedna potvrda za umrežavanje lingvistike i drugih nauka, među kojima je i psihologija u okviru kognitivistike: „razmeštaj saznanja u odgovarajuće koncepte, sa eventualnim razvojem prikladnih koncepata. Može se odigrati kao aktivan, istraživački proces, ili samo kao razumevanje nekog gradiva“ (Krstić, 1988: 275). U istom leksikonu *koncept* se definiše kao: „pojam. Mentalni sadržaj o opštim svojstvima više od jedne pojave, ili o njenim relacijama. [...] Svaki koncept sadrži apstrahovanje svojstava kao i generalizaciju kojom se ta svojstva pripisuju odgovarajućim članovima [...]“ (Krstić, 1988: 275).

„konceptualizacije“ entiteta i događaja iz vanjezičke stvarnosti (Strauß, 1996: 37). Oni nisu ograničeni samo na intelektualnu sferu, već se njima strukturirše ono što opažamo, doživljavamo, naše kretanje u svetu, odnos prema drugim ljudima itd, tako da naš sistem koncepata ima centralnu ulogu u definisanju našeg svakodnevnog života i sveta (Lakoff–Johnson, 2007: 11). Koncepti⁷³ su osnovne jedinice „mentalnog prikaza nekog entiteta“ (Stanojević, 2013: 73, prema Langacker, 1987). To su operativne jedinice uma zahvaljujući kojima se u vezu dovode i predstavljaju iskustvene i spoznajne vrednosti (Schwarz-Friesel, 2007: 37). Naša znanja čuvaju se u dugoročnom pamćenju, a predstavljena su u obliku koncepata i odnosa između koncepata koji su povezani na različite načine. Koncepti su shematične⁷⁴ prirode i odnose se na više različitih entiteta između kojih postoje neke sličnosti, što omogućava ustaljenost koncepata (odnosno, govorimo o statičnosti), ali su zahvaljujući promenama i novim znanjima iz sveta koji nas okružuje i podložni promenama, (te govorimo o dinamičnosti) (Stanojević, 2013: 73). Koncept predstavlja jedan deo domena. Pojam *domen* uveo je Langacker (Langacker) 1987. godine i on predstavlja „shematizacij[u] iskustva (struktura znanja), koja je predstavljena na pojmovnom nivou i skladištena u dugoročnoj memoriji, a dovodi u vezu elemente i entitete koji pripadaju jednom konkretnom kulturološkom scenariju, situaciji ili događaju iz ljudskog iskustva“ (Filipović-Kovačević, 2013: 56). Domen je „bilo koja struktura u našem umu koja služi kao osnovica za razumijevanje bilo koje druge strukture“ (Stanojević, 2013: 73). Za pojam domen koriste se i drugi nazivi⁷⁵: idealizovani kognitivni model (eng. *idealized cognitive model* – Lakoff 1987), okvir (eng. *frame* – Fillmore 1985) itd⁷⁶. Domeni se zasnivaju i uređeni su na osnovu različitih znanja, a omogućavaju nam da apstraktne pojmove doživljavamo preko jednostavnih, nama čulno dostupnih pojmova, odnosno, svodimo ih na jednostavno iskustvo. Različita znanja se povezuju, tj. povezuju se različiti domenii kako bi se omogućilo razumevanje

⁷³ „Ono što povezuje istraživanje jezika i kulture jeste pojam koncept“ (Stefanović, 2018: 243).

⁷⁴ „Schemata sind netzartig strukturierte Modelle im LZG, die stereotype Gegenstandsbereiche, Situationen und Handlungen mental repräsentieren“ (Schwarz-Friesel, 2007: 38). Prevod: „Scheme su modeli u dugoročnom pamćenju, strukturisani poput mreže, a koji mentalno reprezentuju oblasti predmeta, situacije i radnje“.

⁷⁵ U radu korišćemo termin *domen*.

⁷⁶ Prema Stanojeviću, razlike u pojmovima ističu apekte koji se naglašavaju: pojmom *idealizovani kognitivni model* ističe se shematičnost znanja koja čine domen, dok se pojmom *okvir* naglašava celovitost znanja koja strukturirše druga znanja (Stanojević, 2013: 73).

koncepta. Zavisno od konteksta u kojem se koncept javlja, odnosno aspekta koji se želi naglasiti, pristupamo određenom delu domena, tj. ističemo neki aspekt domena. Domeni se ne temelje samo na ljudskom čulnom iskustvu, već i na kulturi u kojoj nastaju, dok je „razlikovni doprinos kulture vidljiv tek na razmjerno specifičnim razinama“ (Stanojević, 2013: 76). Jezičke i konceptualne strukture nisu arbitrarne niti proizvoljne, već motivisane, što je „prirodni rezultat fizičkih i psiholoških sličnosti i razlika među ljudima“ (Stanojević, 2013: 78). U motivisanosti značajnu ulogu imaju dva mehanizma: pojmovne metafore i pojmovne metonimije.

2.5.1. Pojmovna metafora

Džordž Lejkof (George Lakoff) i Mark Džonson (Mark Johnson) prvi su prepoznali univerzalnu proširenost metafore, njenu nezaobilaznost i neizbežnost. Ovi autori, začetnici teorije pojmovne metafore, metaforu vide ne samo kao stilsku figuru i retoričko sredstvo, već kao sredstvo za razumevanje stvarnosti i kao proizvod uma. U okviru kognitivne lingvistike pojmovna metafora (eng. *conceptual metaphor*, nem. *konzeptuelle Metapher*) definiše se kao razumevanje jednog konceptualnog domena pomoću drugog konceptualnog domena⁷⁷, a konceptualni domen predstavlja, kako smo već i naglasili, svako koherentno organizovanje iskustva (Kövecses, 2010: 4). To znači da se suština metafore sastoji u tome da pomoću pojmovne ili kognitivne metafore možemo da sagledamo i razumemo neku stvar, pojavu, događaj, zahvaljujući iskustvu i razumevanju neke druge stvari, pojave, događaja i to tako što se određeni deo jednog domena preslikava na deo drugog domena. *Preslikavanje* (eng. *mapping*) podrazumeva „skup sistematskih ontoloških korespodencija između izvornog i ciljnog domena, takav da elementi jednog domena odgovaraju elementima drugog“ (Klikovac, 2004: 13). Preslikavanje je uvek delimično, jer se samo pojedini elementi jednog domena preslikavaju na elemente drugog domena, pa je za razumevanje apstraktnih pojmova ili osvetljavanje različitih aspekata nekog pojma neretko potrebno više pojmovnih metafora. Preslikavanje se vrši na osnovu sličnosti određenih aspekata dva domena, a pojmovna metafora bazira se na

⁷⁷ Kevečeš nudi i jasnu definiciju pojmovne metafore: “A conceptual metaphor is understanding one domain of experience (that is typically abstract) in terms of another (that is typically concrete)” (Kövecses, 2017: 13). (Prevod: “Konceptualna metafora je razumevanje jednog domena (koji je uglavnom apstraktan) u smislu drugog domena (koji je uglavnom konkretan)”).

preslikavanju struktura (aspekata) iz *izvornog domena* na strukture *ciljnog domena*. Pojmovne metafore temelje se na ljudskom biološkom, perceptivnom i kulturološkom iskustvu. „To se naziva *iskustvenom osnovom* ili *motivacijom* metafore (eng. *experiential basis/motivation*)“ (Filipović-Kovačević, 2013: 59). Preslikavanje je uvek jednosmerno i vrši se od izvornog ka ciljnom domenu, pri čemu je izvorni domen konkretniji, čulno opipljiv, dok je ciljni domen apstraktan. To znači da apstraktne stvari iz sveta koji nas okružuje doživljavamo i razumevamo pomoću konkretnih, već poznatih stvari, a da nam u tome pomažu pojmovne metafore i da se taj proces odvija nesvesno. Prema Kevečešu (Kövecses, 2010: 18-28), uobičajeni izvorni domeni su ljudsko telo, zdravlje, bolest, biljke, životinje, građevine, mašine, alati, igre, sport, novac, hrana, toplota, hladnoća, svetlost, tama, sile, kretanje, usmerenost. Uobičajeni ciljni domeni su emocije, moralnost, misli, društvo, politika, ljudski odnosi, komunikacija, vreme, život, smrt, religija, određeni događaji itd. Prilikom preslikavanja iz izvornog u ciljni domen „u ciljnom domenu dolazi do *metaforičkog isticanja* (eng. *metaphorical highlighting*) određenog aspekta, ali istovremeno i do potiskivanja drugih aspekata tog pojma. Isto važi i za izvorni domen, pri čemu se aktiviranje samo određenih aspekata u ovom domenu naziva *metaforičko iskorišćavanje* (eng. *metaphorical utilization*)“ (Filipović-Kovačević, 2013: 58).

Kako je pojmovna metafora veoma složen fenomen, razlikuju se tipovi pojmovnih metafora. Lejkof i Džonson (Lakoff, Johnson, 2007) prepoznaju tri tipa pojmovne metafore: prostorne, strukturne i ontološke metafore.

Prostorne ili orijentacione metafore baziraju se na našem prostornom iskustvu sa svetom koji nas okružuje, a izvorni domeni su *gore – dole, napred – nazad, unutra – spolja, centralno – periferno, duboko – plitko* itd. Kako Rasulić ističe,

[o]rijentacione metafore ne strukturiraju samo jedan domen, već koherentno organizuju čitave sisteme pojmova i pojmovnih domena. Tako vertikalna dimenzija orijentacije u prostoru zbog svoje primarnosti u fizičkom iskustvu (sile teže i čovekovog uspravnog položaja) predstavlja izvorni domen za veoma brojna pojmovna preslikavanja, odnosno za konceptualizaciju različitih vidova apstraktnog iskustva, uključujući i domen *društva* (Rasulić, 2003: 239, 240).

Najčešće navođeni primer za predstavljanje prostorne metafore je doživljavanje osećanja sreće kroz metaforu SREĆA JE GORE⁷⁸, koja se može ilustrovati primerima: „*Bio je na sedmom nebu; Posle ispita lebdeo je od sreće; To mu je podiglo raspoloženje*“ (Klikovac, 2004: 23).

Kod strukturnih metafora jedan pojam metaforički se strukturiše pomoću drugog pojma, a izvorni domen daje relativno bogatu strukturu ciljnom domenu. To znači da je kognitivna funkcija ovih metafora da omoguće govorniku jezika da razume ciljni domen pomoću značenja strukture izvornog domena (Lakoff–Johnson, 2007: 15; Kövecses, 2010: 37). Klasičan primer koji ilustruje ovaj tip metafore je metafora LJUBAV JE PUTOVANJE, a ona se prepoznaje u izrazima kao što su: „*Gledaj dokle smo stigli; Nalazimo se na raskrsnici; Putevi su im se razdvojili; Ova veza je u ćorsokaku*“ itd. (Klikovac, 2004: 13).

Ontološke metafore su one koje daju nov ontološki status opštim kategorijama apstraktnog ciljnog koncepta, odnosno one pomoću kojih emocije, ideje, stanja, aktivnosti, događaji itd. dobijaju nov ontološki status i vidimo ih kao entitete i supstance (Lakoff–Johnson, 2007: 35, 36). Jedan oblik ontološke metafore je personifikacija, kada se ljudske osobine daju neljudskim entitetima, kao u primeru metafore INFLACIJA JE ENTITET, koja je ilustrovana primerima: „*Inflacija nam sužava životni standard; Inflacija će se povećati; Moramo se boriti protiv inflacije; Inflacija nas je priterala uza zid; Od inflacije mi je muka*“ itd.“ (Klikovac, 2004: 23).

Osim ovih, Lejkof i Tarner (Lakoff–Turner, 1989) razlikuju metafore prema stepenu opštosti i to metafore specifičnog nivoa i metafore generičkog nivoa. Kod metafora specifičnog nivoa pojmovi koji su niži na skali opštosti bolje su definisani, a takve metafore su metafore LJUBAV JE PUTOVANJE, ŽIVOT JE PUTOVANJE, ŽIVOT JE KOČKARSKA IGRA. Kod metafora generičkog nivoa reč je o opštim pojmovima, kao na primer DOGAĐAJI SU AKCIJE. Prema stepenu konvencionalnosti, odnosno ustaljenosti, ovi autori razlikuju konvencionalne i nekonvencionalne metafore. Prve navedene su one prema kojima razmišljamo, ponašamo se, odnosno prema kojima je organizovano naše iskustvo, na primer RASPRAVA JE RAT, LJUBAV JE PUTOVANJE, IDEJE SU HRANA, TEORIJE SU GRAĐEVINE (Kövecses, 2010: 34). Nekonvencionalne metafore pružaju nov, nesvakidašnji uvid u pojmove i kreativne su, a kao

⁷⁸ Kako je u kognitivnoj lingvistici ustaljeno, pojmovne metafore (i metonimije) pišu se velikim slovima.

primer navodi se metafora ŽIVOT JE OGLEDALO, koja se prepoznaje u izjavi „Life is a mirror. If you smile, it smiles back at you; if you frown, it frowns back“⁷⁹ (Kövecses, 2010: 36).

Metafore nisu proizvoljne niti predvidive, one su uvek motivisane. Pojmovne metafore zasnovane su na mnoštvu ljudskih iskustava, vezama između iskustava, različitim vrstama sličnosti, biološkim i kulturnim korenima koji su zajednički konceptima itd. (Klikovac, 2004: 27; Kövecses 2010: 79). Iako se uglavnom ističe da se metafore baziraju na sličnostima između pojmova dva domena, neke metafore mogu biti zasnovane i na odnosima ili korelacijama u našem iskustvu. To znači da ako jedan događaj prati ili uslovljava drugi, oni nisu slični, već koreliraju u našem iskustvu. Tipičan primer je primer tečnosti u sadržatelju. Ako znamo da se dodavanjem tečnosti u sadržatelju nivo tečnosti povećava, jasno je da ove dve akcije, dodavanje tečnosti i povećavanje nivoa tečnosti u sadržatelju, nisu slične, već da jedna uzrokuje drugu. Upravo na takvoj korelaciji iskustava zasniva se pojmovna metafora VIŠE JE GORE (Kövecses, 2010: 79, 80). Druge metafore zasnivaju se na načinu funkcionisanja našeg tela, pa je takva i pojmovna metafora BES JE VRELINA (Apresjan, 1997: 182). Ova metafora zasnovana je na iskustvu da besna ili ljutita osoba oseća toplinu ili vrelinu. Samo iskustvo sa besom stoji u korelaciji sa iskustvom sa toplotom tela. Ta korelacija emotivnog iskustva sa telesnim iskustvom predstavlja osnovu za metaforu BES JE VRELINA. Sličnost koja postoji između objekata može biti stvarna, realna sličnost ili može da sledi iz „metaforičkog razumevanja jednog pojma pomoću drugog“, što se naziva „uočenom strukturnom sličnošću“⁸⁰ (Klikovac, 2004: 27). Primer za ovakav tip sličnosti je pojmovna metafora ŽIVOT JE KOCKARSKA IGRA (Kövecses, 2010: 82). U srpskom jeziku takođe se beleže izrazi motivisani navedenom metaforom: „Nije iskoristio životnu **šansu**; On je veliki **blefer**; Ona je dobar **igrač** itd.“ i ta metafora

omogućava nam da postupke u životu vidimo kao kockarsku igru, a njihove posledice kao dobitke ili gubitke. Ti postupci i njihove posledice nisu inherentno slični kockarskoj igri – postupci u životu jednostavno imaju neke posledice – nego *mi* vidimo sličnost između strukture tih dvaju domena. Tako se te sličnosti javljaju kao rezultat, a ne kao uzrok metafore (Klikovac, 2004: 27).

⁷⁹ Ovaj primer Kevečeš preuzima iz govora hirurga Vilijama P. Magija (William P. Magee) 1993. u Ujedinjenim nacijama.

⁸⁰ Kosi zapis preuzet iz originala.

2.5.2. O univerzalnosti pojmovne metafore

Pitanje da li postoje pojmovne metafore koje bi bile zajedničke ili univerzalne za sve jezike i kulture pitanje je kojim su se bavili i kojim se bave mnogi lingvisti. Za dokazivanje (ne)univerzalnosti metafora potrebno bi bilo uporediti postojanje i realizacije određene metafore u tipološki različitim jezicima. Ukoliko se ispostavi da određena metafora postoji u nekoliko nesrodnih jezika, nameće se pitanje zašto takva metafora postoji u različitim jezicima i kulturama. Tako se, na primer, metafore SREĆA JE GORE, SREĆA JE SVETLOST i SREĆA JE TEČNOST U SADRŽATELJU beleže u engleskom, kineskom i mađarskom jeziku, koji su tipološki potpuno različiti jezici i koji predstavljaju potpuno različite kulture (Kövecses, 2010: 195–197). Pojmovna metafora BES JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU zabeležena je u engleskom, mađarskom, japanskom, kineskom, zulu jeziku, poljskom, volofu i tahićanskom jeziku (Kövecses, 2010: 198–202). Ovaj autor takođe utvrđuje da je reč o metaforama generičkog nivoa, koje se, pak, razlikuju na specifičnom nivou. Ispitujući dalje koncept besa, grupa autora došla je do zaključka da postoji više od deset metafora koje su univerzalne za iskazivanje besa u engleskom, španskom, turskom i mađarskom (Kövecses–Szelid–Nucz–Blanco-Carrion–Akkök–Szabó, 2015), ali da su tri metafore u ovim nesrodnim jezicima i udaljenim kulturama najfrekventnije: metafora sadržavanja, metafora protivnika i metafora objekta koji se poseduje. Razlog za univerzalnost i veliku zastupljenost ovih metafora u ispitivanim jezicima je to što u poređenim jezicima dominiraju dva aspekta besa: intenzitet i kontrolisanje besa, koji se iskazuju ovim trima metaforama (Kövecses et al. 2015: 13).

Kao neke od mogućih razloga za univerzalnost određenih metafora navodi se da je moguće 1) da je reč o čistoj slučajnosti, 2) da je reč o prenošenju iz jedne kulture u drugu, 3) da je to rezultat iste ljudske fiziologije (Kövecses, 2000: 169), odnosno da se radi o *primarnim* metaforama koje su motivisane univerzalnim odnosima u telesnom iskustvu. Osim univerzalnošću pojmovnih metafora, Kevečeš se bavi i pitanjima variranja u okviru metafora. Varijacije u metaforama mogu biti međukutlurne. To znači da je metafora BESNA OSOBA JE SADRŽATELJ POD PRITISKOM univerzalna, ali da ona funkcioniše na generičkom nivou, odnosno mnogi aspekti nisu specifikovani ovom metaforom. Neki od tih aspekata su vrsta sadržatelja, način povećavanja pritiska, preciziranje da li je reč o sadržatelju koji se greje ili ne, kojom supstancom je sadržatelj ispunjen, koje su posledice eksplozije sadržatelja itd. (Kövecses,

2008c: 56). Navedena metafora predstavlja shemu na generativnom nivou, a svaka kultura u kojoj postoji ova metafora nadograđuje je specifičnim metaforama.

Osim varijacija u pojmovnim metaforama na međukulturnom nivou, Kevečeš utvrđuje i one u okviru jedne kulture. Te varijacije zavise od socijalnih, regionalnih, stilskih, subkulturnih, individualnih dimenzija. Kao jedan od aspekata socijalnih dimenzija autor navodi razlike u načinu konceptualizacije određenih pojmova između žena i muškaraca. Do regionalnih razlika može doći u slučajevima kada govornici određenog jezika promene geografsko (i kulturno) okruženje, kao što je reč o engleskom jeziku u SAD-u, o afrikaansu prenetom iz Evrope u Južnu Afriku, dok stilske dimenzije zavise od publike, teme, medija. Subkulturne grupe razvijaju svoje metafore koje definišu samu grupu, a na individualnom nivou mogu da se jave karakteristične metafore (Kövecses, 2008c: 59–60).

2.5.3. *Pojmovna metonimija*

Osim pojmovne metafore važnu ulogu u konceptualizaciji ima i pojmovna metonimija. Osnovna uloga ovog kognitivnog procesa je stvaranje pojmovnog, odnosno mentalnog pristupa ciljnom, teže saznatljivom pojmu. U okviru pojmovne metonimije se „jedan konceptualni entitet, izvor, nalazi u logičkoj vezi sa drugim konceptualnim entitetom, ciljem, unutar istog domena“ (Dragićević, 2007: 91). Entitet koji omogućava mentalni pristup drugom entitetu naziva se *sredstvo* (Filipović-Kovačević, 2013: 62) (eng. *vehicle entity*), dok se entitet na koji je usmerena pažnja ili za koji je omogućen mentalni pristup naziva *ciljni entitet* (Filipović-Kovačević, 2013: 62) (eng. *target entity*). Pojmovna metonimija motivisana je pojmovnom bliskošću dva entiteta u okviru istog domena, te je njen zadatak da stvori vezu kako bi se jedan entitet koristio, a reprezentovao drugi entitet. Kod metonimije, za razliku od metafore, moguće je specifičnije usredsređivanje na određene aspekte koji bi trebalo da budu istaknuti. Metonimijski koncepti, kao i metaforički, nisu slučajni, već imaju unutrašnju sistematiku, na primer DEO ZA CELINU (Dovuci *guzicu* ovamo!), PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD (Kupio je *forda*), OBJEKAT ZA KORISNIKA (*Autobusi* štrajkuju), ODGOVORNI ZA REZULTAT (*Napoleon* je izgubio bitku kod Vaterloa), INSTITUCIJA ZA LICE KOJE DONOSI ODLUKE (Američki *Senat* smatra da je abortus nemoralna stvar), MESTO ZA INSTITUCIJU (*Holivud* nije više što je nekada bio),

MESTO ZA DOGAĐAJ (Tajland ne treba da postane drugi *Vijetnam*) itd. (primeri prilagođeni srpskom jeziku prema uzoru na Lakoff–Johnson, 2007: 49, 50).

Kao i mnogi metaforički koncepti, i metonimijski koncepti počivaju na ljudskom iskustvu. Ta empirijska osnova metonimijskih koncepata uglavnom je upadljivija nego kod metaforičkih koncepata, jer su pojmovi povezani direktnim fizičkim vezama ili kauzalnim asocijacijama. Kako bi se metafora i metonimija kao dva kognitivna procesa jasno razlikovale, Gibbs (Gibbs) je 1994. godine predložio vrstu testa:

„The *cream-puff* was knocked out in the first round of the fight.“⁸¹ ← = bokser JE KAO princes-krofna → metafora

„We need a new *glove* to play third base“⁸² ← ≠ igrač treće baze JE KAO rukavica → metonimija (Kövecses, 2010: 174).

Kao što možemo da primetimo, metafora se bazira na sličnosti, dok se metonimijski odnos ne može interpretirati sintagmom JE KAO, već je karakteriše bliskost entiteta. Kevečes (Kövecses, 2010: 174–177) tako utvrđuje krucijalne razlike između pojmovne metafore i pojmovne metonimije:

- 1) pojmovna metafora zasniva se na sličnosti, dok se pojmovna metonimija bazira na bliskosti između pojmova;
- 2) kod pojmovne metafore veza se ostvaruje između dva pojma koji pripadaju dvama domenima, dok kod pojmovne metonimije dva pojma pripadaju jednom domenu ili idealizovanom pojmovnom modelu (ICM⁸³);
- 3) glavna funkcija metafore je razumevanje jednog pojma pomoću drugog pojma, a to se ostvaruje preslikavanjem strukture jednog domena na drugi. Glavna funkcija metonimije je stvaranje mentalnog, kognitivnog pristupa apstraktnom pojmu u okviru

⁸¹ Prevod: „*Princes-krofna* je nokautirana u prvoj rundi borbe“.

⁸² Prevod: „Potrebna nam je nova *rukavica* da igra treću bazu“.

⁸³ ICM, *idealised cognitive model*, idealizovani pojmovni/ kognitivni model.

istog domena (ali se ne isključuje ni funkcija razumevanja jednog pojma pomoću drugog).

2.5.4. Odnos metafore i metonimije

Lejkof i Džonson kao specifičnosti metonimije vide kulturnospecifične i religijske simbole (Lakoff–Johnson, 2007: 51). Primer koji ovi autori navode je primer iz hrišćanstva GOLUB ZA SVETI DUH. Ovo simboličko predstavljanje ima iskustvenu osnovu u slici o golubu koja je raširena u zapadnjačkoj kulturi i u predstavi koju hrišćanska teologija ima o Svetom duhu. Goluba doživljavamo kao nešto lepo, milo, nežno i miroljubivo. On prhko leti, a njegovo prirodno stanište je nebo, iz kojeg izleće i sleće među ljude. Nebo metonimijski predstavlja hrišćansko nebo, raj, odnosno stanište Svetog duha. Ovi autori dalje navode da su kulturnospecifični i religijski sistemi koncepata u osnovi metaforički, a da su simboličke metonimije sastavnice koje povezuju svakodnevna ljudska iskustva i koherentne metaforičke sisteme. Tako nam simboličke metonimije, koje su zasnovane u našem fizičkom iskustvu, omogućavaju da razumemo kulturnospecifične i religijske koncepte (Lakoff–Johnson, 2007: 51, 52).

Kako i sam Kevečeš ističe, među lingvistima se vode debate između zagovornika ideje da su mnoge metafore zasnovane ili proizilaze iz metonimije (ili metonimija) i onih koji negiraju takvu povezanost ova dva pojmovna modela (Kövecses, 2013: 75). Kevečeš i Raden, kao i Barselona (Kövecses–Radden, 1998; Barcelona, 2003), smatraju da su mnoge pojmovne metafore bazirane na pojmovnim metonimijama, a kao primer navode metaforu BES JE TOPLOTA/VRELINA. Prema tradicionalnom viđenju emocija smatra se da emocije rezultiraju u određenim fiziološkim efektima ili manifestacijama. Shodno tome, bes rezultira, između ostalog, u subjektivnom osećaju povišene telesne temperature. Metonimijska veza koju ovi autori uočavaju u navedenom primeru je POSLEDICA ZA UZROK (Kövecses–Radden, 1998: 61). Iz generalizacije telesne temperature u toplotu nastaje pojmovna metafora BES JE TOPLOTA/VRELINA. U ovom slučaju procesom generalizacije sredstvo – *toplota tela* – postaje izvorni domen za pojmovnu metaforu. Prema ovim autorima, pojmovna metafora ostvaruje veze koje pojmovna metonimija ne ostvaruje, kao što su pružanje širokog saznanja o ciljnom pojmu.

Ipak, mnoge metafore moguće su upravo zbog baziranja na metonimijama (Kövecses–Radden, 1998: 62).

Godine 1990. Gusens uvodi pojam *metafonimija* kako bi označio udruženo delovanje metafore i metonimije i razlikuje četiri tipa (Goossens, 2003):

1) metafora koja proističe iz metonimije, što ilustruje primerom *close lipped*. Kada se izraz odnosi na osobu koja mnogo govori, a malo kaže, sa drugima deli malo informacija, reč je o metaforičkoj motivaciji. Ta metaforička motivacija počiva na metonimiji, jer osoba čije su usne zatvorene (*close lipped*) je tiha, ne progovara;

2) metonimija u okviru metafore koju Gusens ilustruje primerom „She caught the minister’s ear and persuaded him to accept her plan“⁸⁴ (Goossens, 2003: 365). Reč je o metafori PAŽNJA JE FIZIČKI ENTITET KOJI SE KREĆE, ali unutar te metafore javlja se metonimija UHO ZA PAŽNJU;

3) demetonimizacija u okviru metonimije, što Gusens demonstrira na primeru *pay lip service to*. Značenje ovog izraza je „dodvoravati se“ (Šipka, 2014: 1216), odnosno podržavati nekog samo rečima, ali ne delima. „*Lip service* stoji za *govorenje*, ali da bi figurativni izraz imao značenje koje ima, značenje izraza *lip service* proširuje se na *lip service only*. Deo tela biva odvojen od celine umesto koje je prvobitno stajao, odnosno biva demetonimizovan“ (Rakić, 2014: 154);

4) metafora u okviru metonimije, što autor pojašnjava navođenjem primera *being/getting on one’s hind legs* sa značenjem „ustati da bi se održao govor“. Komponente *being/getting on one’s legs* metonimijski je motivisan, jer je reč o predstavljanju čitave situacije trenutkom kada osoba ustaje kako bi održala govor. Komponenta *hind*, „stražnje, zadnje“ posuđena je iz domena životinja i njome se implicira slika životinje koja se propinje na zadnje noge i predstavlja izvesno postignuće. Možemo da zaključimo da je komponenta *hind* ta koja čini izraz metaforičkim.

⁸⁴ Prevod: „Privukla je sveštenikovu pažnju i ubedila ga da prihvati njen plan“.

2.5.5. Motivisanost frazeologizama

Kevečeš i Sabo (Kövecses–Szabó, 1996) su mišljenja da frazeologizmi nisu samo stvar jezika, već proizvod našeg pojmovnog sistema i njihovo značenje potiče iz našeg uopštenog znanja o svetu koje je utelotvoreno u našem konceptualnom sistemu. Ovi autori vide tri pojmovna mehanizma kao veoma produktivna i najznačajnija u motivisanju frazeologizama: pojmovna metafora, pojmovna metonimija i iskustveno znanje (eng. *conventional knowledge*) (Kövecses–Szabó, 1996: 330).

Kako oni navode, koncepti emocija i markiranja međuljudskih odnosa posebno su „podložni“ za metaforičko razumevanje. Primer koji navode je BES JE VATRA, a frazeologizam na kojem demonstriraju metaforičku motivisanost je *to spit fire* (Kövecses–Szabó, 1996: 332), za koji bi u srpskom jeziku ekvivalent bio *bljuvati vatru*:

Posebno frazeološko značenje:	„biti veoma besan“
Pojmovni mehanizam:	metafora BES JE VATRA
Pojmovni domen(i):	VATRA i BES
Lingvistički oblici:	<i>spit fire</i> / <i>bljuvati vatru</i>
Značenje konstituenti:	„bljuvati“, „vatra“ ⁸⁵ .

Osim pojmovne metafore iskustveno znanje motiviše značajan broj frazeologizama. Pod iskustvenim znanjem Kevečeš i Sabo (Kövecses–Szabó, 1996: 338) podrazumevaju uopštene i rasprostranjene informacije koje ljudi u okviru jedne kulture imaju u vezi sa određenim predmetom. Kao primer za iskustveno znanje oni navode primer ljudske šake, jer svako zna kakvog je šaka oblika, veličine, koje funkcije može da ima i obavlja, u kakvom odnosu se nalazi prema ruci i ostalim delovima tela itd. Lejkof (Lakoff, 1987) ovo naziva *idealizovanim pojmovnim modelom*, Langaker (Langacker, 1987) *shemom*, a Filmor (Fillmore, 1985) *scenom* i ističe da scene na koherentan način čine ljudsko iskustvo (Kövecses–Szabó, 1996: 338). Frazeologizam *imati ruke pune posla* (eng. *have one's hand full*) motivisan je iskustvenim znanjem koje ljudi imaju u vezi sa rukama, odnosno šakama. *Ruka* (koja se u srpskom jeziku

⁸⁵ Primer preuzet i prilagođen srpskom jeziku prema Kövecses, 2010: 236.

često koristi kao sinonim za *šaku*) ekstremitet je u koji ne može da stane previše stvari, a ako su čoveku ruke *pune* nečega, on ne može da uradi ništa drugo osim da drži stvari kojima su mu *pune šake*, odnosno *ruke*. Autori kao poseban vid iskustvenog znanja vide konvencionalizovane gestove koji se tiču, na primer, ruke. Ono što u takvim slučajevima motiviše frazeologizam je znanje koje imamo u vezi sa određenim gestom koji je raširen u određenoj kulturi. Takvi primeri bili bi *podići ruku* (eng. *raise one's hand*) sa značenjem „javiti se, obznaniti svoje prisustvo“, *dići ruku na nekoga* (eng. *lift/raise a hand against somebody*) itd. (Kövecses–Szabó, 1996: 339, 340).

Kao primer za metonimijsku motivisanost frazeologizama ovi autori navode RUKA/ŠAKA ZA AKTIVNOST. Osnovu ove pojmovne metonimije pomenuti autori vide u činjenici da se mnoge radnje izvode šakom, tj. rukom. Takvi primeri su frazeologizmi *sedeti skrštenih ruku* (eng. *put one's hand in one's pocket*), *(uraditi nešto) jednom/ levom rukom* (eng. *be able to do something with one hand behind one's back*) itd. (Kövecses–Szabó, 1996: 340).

Dobrovoljski i Pirainen (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009) kao posebnost idioma⁸⁶ u odnosu na druge jedinice vokabulara vide to što oni sadrže slikovnu komponentu, te kažu da „Die Motivation bildlicher Lexikoneinheiten ergibt sich aus dem Verhältnis der beiden konzeptuellen Ebenen: der lexikalisierten, d.h. figurativen Bedeutung und des zugrunde liegenden Bildes, das durch die lexikalische Struktur dieser Einheit evoziert wird“⁸⁷ (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 17). Ta veza između dva pojmovna nivoa može biti različite vrste, a u najvećoj meri zavisi od kulturnoslovljenih fenomena. Tako frazeologizmi mogu da sadrže i da čuvaju veoma važne strukture znanja neke kulture i to u vidu dela svog sadržinskog plana. Stoga je neophodno u objašnjenje motivacije frazeologizama uključiti vanjezičke komponente, a posebno one koje se vezuju za kulturu i kulturna nasleđa (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 18). Autori naglašavaju da je pri tome nemoguće isključiti izvesnu dozu subjektivnosti. Kao izvore motivacije frazeologizama oni navode različite strukture znanja,

⁸⁶ U istraživanju ovo dvoje autora za predmet uzimaju isključivo *idiome* i naglašavaju da pod njima podrazumevaju jedinice koje odlikuje polileksikalnost, ustaljenost i idiomatičnost (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 11). S obzirom na to da se u našem radu ispituju frazeologizmi sa obeležjem idiomatičnosti (ono što ovi autori podrazumevaju pod pojmom *idiomi*), u daljem tekstu rada koristićemo pojam *frazeologizam*.

⁸⁷ Prevod: „Motivacija slikovnih jedinica leksikona proizilazi iz odnosa oba konceptualna nivoa, tj. figurativnog značenja i slike koja se nalazi u osnovi, a koja se evocira pomoću leksikalizovane strukture ove jedinice“.

znanja o svetu koji nas okružuje, znanja o kulturnim konvencijama, jezička, istorijska, etimološka i druga znanja. Pri tome naglašavaju da je moguće razlikovati dva osnovna tipa motivisanosti: semantičku i nesemantičku motivisanost.

Metaforička motivacija je, prema Dobrovoljskom i Pirainen, ona motivacija kada postoji sličnost između označenog leksikalizovanim značenjem i koncepta koji je sadržan u unutrašnjoj formi iskaza. Pri tome ovi autori razlikuju pojmovnu metaforu i metaforu zasnovanu na frejmovima.

Kod pojmovne metafore metafore pokazuju različite stepene asprakcije kao motivacione veze između dve pojmovne strukture frazeologizma. Ovi autori kao primer navode frazeologizme *jemanden hinters Licht führen* (srp. *mazati/ zamazati nekome oči*) i *jemandem Sand in die Augen streuen* (srp. *sipati prašinu/pesak u oči*) i utvrđuju pojmovnu metaforu VARANJE JE OMETANJE VIDA. U prvom primeru za frazeologizam nemačkog jezika autori utvrđuju izvorni koncept OMETANJE VIDA putem ODUZIMANJA SVETLOSTI, što rezultira TAMOM, NEMOGUĆNOŠĆU ORIJENTACIJE (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 21). U drugom primeru (u oba jezika) vid se ometa nasilnom radnjom ili povredom. Stoga autori smatraju da je zbog razlika u slikovnim komponentama neophodno drugačije opisati leksikalizovano značenje frazeologizama kao:

- a) *jemanden hinters Licht führen* (– srp. *mazati/ zamazati nekome oči*) – „nekoga tako prevariti kao da je odveden na neko tamno mesto na kojem ne može da se orijentiše“
- b) *jemandem Sand in die Augen streuen* – srp. *sipati prašinu/pesak u oči* – „nekoga tako prevariti kao da mu je vid ometen nasilnom radnjom“ (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 21).

Prema Dobrovoljskom i Pirainen, važno je naglasiti da se ne mogu sve slikovne jedinice i strukture objasniti i svesti na pojmovne metafore. Odnosi između slike u pozadini frazeologizma i leksikalizovanog značenja zasnivaju se često na konvencijama, a ne na univerzalnoj logici preslikavanja, i te konvencije su uvek karakteristične za pojedinačne jezike (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 23, 24).

Autori smatraju da je prilikom opisivanja metaforičke motivacije frazeologizama neophodno razlikovati pojmovnu metaforu nadređenog nivoa opisivanja i metafore baznog nivoa, pri čemu se slike baznog nivoa u teoriji pojmovne metafore nazivaju *rich images* ili *ukupne slike*. Valjana interpretacija mnogih frazeologizama na nivou ukupne slike nije moguća bez uključivanja znanja vezanih za kulturu govornika datog jezika. Ovi autori frejmove razumeju po definiciji koju daju Fillmore, Johnson i Petrucci (Fillmore, Johnson, Petrucci) i to kao „schematic representations of the conceptual structures and patterns of beliefs, practices, institutions, images, etc. that provide a foundation for meaningful interaction in a given speech community”⁸⁸ (prema: Dobrovol’ski–Piirainen, 2009: 24). Frejmovi se sastoje iz slotova kao relevantnih sastavnih delova koji čine i učestvuju u određenoj situaciji. Kod metafora zasnovanih na frejmovima linkovi se nalaze na osnovnom nivou kategorizacije i individualne osobine frazeologizama su u centru ispitivanja, a kao primer autori navode frazeologizam *Himmel und Hölle in Bewegung setzen* – „alles versuchen, umm etw. zu ermöglichen”⁸⁹ (Duden, 2002 a: 356) (srp. *prevrnuti i nebo i zemlju* sa značenjem „učiniti sve što je moguće da bi se nešto ostvarilo, pokušati sve da bi se nešto postiglo“ (Otašević, 2012: 554)).

Dobrovoljski i Piirainen uočavaju i posebne grupe metaforičke motivacije i razlikuju kinegrame i ustaljenu igru reči (Dobrovol’ski–Piirainen, 2009: 27-29). Kinegrami počivaju na neverbalnom ponašanju, na gestovima, mimici ili znakovnom jeziku koji funkciraju kao metafore. Kod kinegrama slikovna komponenta je integrisana u figurativno značenje u tolikoj meri, da je nemoguće povući granicu između slikovne komponente i figurativnog značenja. Primer koji autori navode je *sich die Haare raufen* (srp. *čupati sebi kosu s glave*) i skreću pažnju na to da se ovakvi frazeologizmi tradicionalno posmatraju kao metonimije. Oni su, pak, mišljenja da je takvo posmatranje neopravdano, jer nije reč o odnosu *deo-za-celinu* (ili obrnuto). Ustaljena igra rečima ne može se interpretirati metaforom, već igrom rečima koja se zasniva na fonetskim elementima, kao u primeru *am Sankt-Nimmerleins-Tag* (Dobrovol’ski–Piirainen, 2009: 29) (srp. *na Svetog Živka*).

⁸⁸ Prevod: „shematske reprezentacije konceptualnih struktura i oblika verovanja, navika, institucija, predstava itd. koje stvaraju osnovu za smislenu komunikaciju u datoj govornoj zajednici“.

⁸⁹ Prevod: „sve pokušati, kako bi se nešto omogućilo“.

Simbolička motivisanost drugi je tip semantičke motivacije koju Dobrovoljski i Pirainen navode. Simbolička motivisanost frazeologizama ostvaruje se putem koherentnosti između simboličkih koncepata koji postoje u jeziku i odgovarajućih simboličkih fenomena u kulturnom kodu (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 30). Reč je o motivaciji putem simbola kulture, odnosno putem semiotičkog znanja o značenju simbola u vanjezičkom kulturnom sistemu. Motivacija putem simbola ne odnosi se na sve konstituante frazeologizma, već samo na jednu konstituantu sa semantički relativno autonomnim simboličkim značenjem. Veza između dva pojmovna nivoa ostvaruje se zahvaljujući konvencijama koje su raširene i prenose se u okviru jedne kulture. Primer koji autori navode je *ein goldenes Herz haben* (srp. *imati zlatno srce*), pri čemu *zlat(n)o* u okviru ovog frazeologizma nosi simboličku vrednost i predstavlja nešto dobro i vredno.

Intertekstualna motivacija podrazumeva da se leksička struktura frazeologizama može dovesti u vezu sa nekim tekstom, odnosno da potiču iz nekog teksta. Autori razlikuju dva tipa intertekstualne motivacije: frazeologizmi koji su identični fragmentu teksta iz kojeg su preuzeti (citati kod kojih se često vremenom izgubi svest o poreklu) i frazeologizmi koji se odnose na čitave delove teksta, ali u kojima je sažeta poenta dela teksta ili koji aludiraju na neki tekst. Primeri: *eine Schlange am Busen nähren* (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 33) (srp: *gajiti guju u nedrima*); *gegen/mit Windmühlen kämpfen* (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 34) (srp: *boriti se sa vetrenjačama*).

Pod indeksalnom motivacijom podrazumevaju se frazeologizmi koji nisu motivisani ni metaforički niti putem simbola, već se na osnovu određenih fonoloških ili pragmatičkih elemenata ukazuje ili upućuje na ukupno frazeološko značenje. Indeksalna motivacija može da se zasniva na fonetskim vezama (primer: *den heiligen Ulrich anrufen* (srp. *praviti rigoletto*)) ili na pragmatičkim (primer: *dann will ich Emil/Hans/Meier... heißen / ich will Hans/Meier/ ein Schelm heißen, wenn das nicht wahr ist* (Dobrovol'skih–Piirainen, 2009: 38) (srp. *crko da bog da, ako to nije istina/ ne pomerio se s mesta*)).

Dobrovoljski i Pirainen uočavaju i umrežavanje (*blending*) više motivacionih tipova u okviru jednog frazeologizma. Ovakvu motivisanost autori demonstriraju na primeru *im siebten Himmel sein* – srp: *biti na sedmom nebu*. Kao motivacionu bazu oni utvrđuju pojmovnu (prostornu) metaforu SREĆA JE GORE, metaforu zasnovanu na frejmovima (kolektivno znanje u vezi sa *neбом* i kulturne i religijske predstave o nebu kao mestu sreće), motivisanost putem

simbola (broj, odnosno simbol *sedam* prisutan je u različitim kulturama i uglavnom označava nešto dobro) i intertekstualnu motivisanost (Talmud, Koran, ranohrišćanski tekstovi) (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 39, 40).

2.6. *Lingvokulturologija*

Krajem 20. veka lingvistička istraživanja posebno su antropocentrično⁹⁰ profilirana, te se predmet interesovanja

premešta[...] sa objekta na subjekat, tj. sa jezičkih jedinica na čoveka – analizira se čovek u jeziku i jezik u čoveku. Ova paradigma je u lingvistiku unela nove ciljeve istraživanja, nove metode i ključne pojmove. U okviru ove paradigme razvija se nekoliko novih nauka, među kojima važno mesto zauzima i lingvokulturologija (Dragičević, 2018: 247).

Lingvokulturologija je disciplina koja se bavi proučavanjem uzajamne povezanosti i interakcije kulture i jezika, proučavanjem jezika kao fenomena kulture. Lingvokulturologija prikazuje proces funkcionisanja jezika u kulturi kao strukturu jedinica koje predstavljaju jedinstvo sačinjeno od jezičkog i kulturnog (vanjezičkog) sadržaja (Končarević, 2018: 12). Ova disciplina bavi se proučavanjem i opisivanjem odnosa između jezika i kulture, što može biti na monolingvalnom planu (sprovodi se u jednom jeziku) ili na konfrontacionom planu (poređenjem lingvokulturema⁹¹ dva ili više jezika i kultura). Kod konfrontacionog ispitivanja odnosa između jezika i kultura najpre treba odabrati korpus ispitivanja, odnosno „sprovedi sistematizaciju i klasifikaciju jedinica među kojima će se identifikovati odnosi identičnosti, sličnosti i razlika u konfrontativnim jezicima“ (Končarević, 2018: 12). Korpus istraživanja može biti sačinjen od različitih nivoa jezičke strukture, na primer isključivo od leksema, sintagmi, rečenica, poslovice, arhaizama, simbola, pesničkih slika, eufemizama itd, dok su se „frazološke jedinice [...]

⁹⁰ „Antropocentrizam se u lingvistici ogleda u uočavanju postojanja principa u jeziku po kojem je čovek mera svih stvari. Na primer, u frazeologiji se rastojanje u prostoru odmerava tako što se čovek i delovi njegovog tela uzimaju kao orijentir: *biti kome pred nosom*“ (Štrbac, 2018: 30).

⁹¹ *Lingvokulturema* je jezička jedinica kao predmet istraživanja lingvokulturologije, a ona se može realizovati u vidu leksema, sintagme, rečenice, teksta (Dragičević, 2018: 247).

nametnule kao jedne od najpogodnijih jezičkih jedinica za praćenje lingvokulturoloških sličnosti i razlika (Lukić, 2013: 334). U okviru lingvokulturologije jezik se posmatra kao fenomen kulture i ispituju se načini na koji „jezik svojim jedinicama ovaploćuje, čuva i prenosi kulturu“ (Štrbac, 2018: 30). Sastavni deo kulture koja se nasleđuje je jezik, a istovremeno je jezik sredstvo pomoću kojeg se kultura usvaja i sredstvo kojim se iskazuju karakteristike mentaliteta i nacionalne kulture. Zadaci lingvokulturologije su utvrđivanje

- „način[a] na koji kultura učestvuje u obrazovanju jezičkih koncepata,
- značenjsk[e] komponent[e] jezičkog znaka u kojoj se čuvaju kulturalni nanosi,
- da li govornici unose te kulturalne nanose u komunikaciju,
- postojanj[a] kulturalno-jezičke kompetencije govornika“ (Marčeta, 2016: 13).

Predmet lingvokulturologije su

jezičke jedinice koje su poprimile simboličko i metaforičko značenje u kulturi i koje uopštavaju arhetipsko i prototipsko poimanje, sačuvano u mitovima, legendama, obredima, folklornom i religioznom diskursu, frazeologizmima, poslovicama itd. [...] Ona nastoji da odgovori na pitanje: kako kultura učestvuje u obrazovanju jezičkih koncepata⁹², u kom se delu jezičkog znaka čuva kulturni smisao, da li te smislove razumeju govornik i slušalac i kako to utiče na govornu strategiju itd. (Štrbac, 2018: 30, 31).

Kako Stefanović navodi, istraživanja su pokazala da veći uticaj na jezičku svest govornika jezika koja se materijalizuje preko asocijativnih polja ima kultura u kojoj žive, a ne jezik kojim se služe (Stefanović, 2018: 241). U kontaktu sa drugim kulturama i pojavama iz drugih kultura do izražaja dolazi takozvani *nacionalni kulturni prostor*. Reč je o skupu informacija koje ujedno nose i emocionalni karakter, koji je i virtuelan i stvaran i koji, zapravo, kao takav ima mnogo sličnosti sa slikom sveta:

⁹² Kako Stefanović ističe, koncepti su ono što povezuje istraživanje jezika i kulture, s tim da se koncepti različito shvataju u kulturologiji i u kognitivnoj lingvistici. Dok su u kognitivnoj lingvistici „sve, ili gotovo sve reči – znaci postojanja koncepta, to jest onog smisla oko kojeg se organizuju kategorije“, u kulturologiji postoji ograničen broj koncepata (Stefanović, 2018: 243). „Koncepti se formiraju u nacionalnoj konceptosferi, a konceptualizacija je osmišljavanje primljenih informacija koje dovodi do formiranja koncepata. Njih stvara čovek: spoznajući svet oko sebe pomoću čula, stiče različita iskustva i dolazi do saznanja koja čuva u idealnom obliku“ (Stefanović, 2018: 244).

Zadatak lingvista koji žele da utvrde sadržaj jezičke slike sveta je da interpretiraju sistematizovanu leksiku, što potpunije koristeći postojeći korpus. [...] Slika sveta odražena u jeziku razlikuje se od naučne slike sveta, ali i od kognitivne, jer se u njoj konceptosfera fiksira posredno, putem jezika, koji materijalizuje 'neposredovanu' kognitivnu sliku sveta (Stefanović, 2018: 242).

Kolektivna znanja se nasleđuju i prenose u okviru jedne zajednice koja time dobija svojevrsan pečat. To znači da čak i one metafore za koje se smatra da su univerzalne, poput metafore BES JE VRELA MATERIJA U SADRŽATELJU, koje su bazirane na čovekovom fiziološkom funkcionisanju, prolaze kroz tzv. „kulturne filtere“, zbog čega se na različite načine realizuju i manifestuju u različitim jezicima (Dobrovol'skij, Piirainen, 2005: 16). Stoga će u radu lingvokulturologija, disciplina koja „odgovara na pitanja kako čovek vidi svet (kakvim ga vidi), kakva je uloga metafore i simbola u kulturi, kakva je uloga frazeologizama koji opstaju vekovima u jeziku kao reprezentanti kulture i zašto su neophodni čoveku“ (Vulović, 2015: 14), biti korišćena kao pomoćna metoda koja se ne može isključiti prilikom kognitivističkog i konceptualnog pristupa frazeologizmima. To znači da lingvokulturološka interpretacija korpusa neće biti primarni cilj rada, već dopunska disciplina za razumevanje motivisanosti frazeologizama.

3. GORDOST

Gordost se u *Rečniku srpskoga jezika* definiše kao: „stanje, osobina onoga koji je gord; oholost, ponositost“, dok se pridev *gord* definiše kao: „a. ohol; nadmen; nepristupačan; ponosan“ (RMS, 1967: 532). U *Psihološkom rečniku oholost* je „precenjivanje sopstvenih vrednosti i moći, uz manje ili veće potcenjivanje drugih. Ako se javlja u okviru neke patologije, vezana je za megalomaniju⁹³ [...]“ (Krstić, 1988: 404). Prema Jerotiću su

u osnovi svakog čovekovog sagrešenja prisutni zavist i gordost, jer zavist i gordost su 'jednojajčani blizanci'. Treba li da podsećam da je gordost između sedam glavnih (smrtnih) grehova, stavljena na prvo mesto! I to s punim pravom. Najpre, jer je to najstariji ljudski i preljudski (luciferski) greh, a onda i zato što svi ostali gresi stoje u vezi, приметnoj ili manje приметnoj (ali prisutnoj), sa ovim prvim grehom (Jerotić, 2019:105, 106).

Sveti Jovan Kasijan, hrišćanski teolog kojeg slave i zapadna i istočna crkva, smatra da je gordost jedna od osam strasti (pored stomakougađanja, bluda, srebroljublja, gneva, tuge, uninija i taštine) i da je veoma bliska sujeti, odnosno, da nastaje pojačavanjem sujete. Međutim, za razliku od ostalih strasti koje se rađaju jedna iz druge, gordost nastaje kada se ostale strasti istrebe i ona napada savršene, one koji su (svesni da su) se oslobodili ostalih strasti. Za razliku od ostalih strasti, ona ne uništava samo sebi suprotnu vrlinu, već sve vrline, čineći čoveka slepim za pravедnosti i bilo kakve svetosti (Kasijan, 2015: 252). Papa Grgur I smatrao je da gordost, lat. *superbia*, nije jedan od sedam smrtnih grehova, već da iz gordosti proističu drugi grehovi (Bucher, 2012: 86), a Lošonc i Prole takođe ističu da je svaki greh „makar implicitno, nekad upućivao na gordost koja je tretirana kao kraljica na lestvici grehova“ (Lošonc–Prole, 2014: VI). Dimitrije Staniloje smatra da je gordost

pobeda sveta nad čovekom, pobeda čula, kao površna percepcija sveta nad umom, [...]. Moglo bi se prema tome reći da se i u anđelima koji su pali, iako nemaju tela, gordost rodila zbog toga što su gledali u svet stvoreni za čoveka, pred kojim su se osećali nadmoćniji (Staniloje, 1981: 54).

⁹³ „Megalomanija, manija veličine; ne podrazumeva obavezno maniju, čak je retko vezana za manična stanja, već je čine ideje o sopstvenoj veličini a u okviru ponašanja koje bi se moglo oceniti kao skoro normalno [...] Pritajeno, ili u nekom stepenu otvoreno, subjekt teži da sebe vidi ili prikaže kao „gospodara sveta“, koji je iznad svih u pogledu određenih dimenzija, ili na svim kriterijumima.“ (Krstić, 1988: 319, 319 f.).

Kao i većina drugih autora i Larše (2017) kaže da je gordost bliska taštini, zbog čega ih mnogi posmatraju kao jednu strast. Gordost je vrhunac taštine. Ipak, u teološkim razmišljanjima koja se manje oslanjaju na asketsku praksu, gordost je prva strast i ona stvara taštinu (Larše, 2017: 229). Gordost može da se javi u dva oblika: gordost prema bližnjima i gordost prema Bogu. U prvom obliku gordosti čovek sebe smatra uzvišenijim od svih ili bar pojedinih ljudi (Larše, 2017: 230). Ako subjekat gordosti još nema tu nadmoć, on će je tražiti:

Gordost se u svakom slučaju zasniva na tome da se uzdigne bilo bez posebnog motiva, bilo – a to je najčešće i slučaj, iz istih razloga koji mogu poslužiti kao izgovor za taštinu [...] (fizički, umni, duhovni kvaliteti, društveni položaj, bogatstvo itd). U tom uzdizanju, gordi čovek sebe ceni i divi se samom sebi, sebi lično čestita i hvali se iznutra (Larše, 2017: 230).

Dok sebe uzdiže, subjekat gordosti ima potrebu da se poredi sa drugima, a onda unižava, ne poštuje i prezire druge. Pojedini autori, poput Kolnaia (2014), smatraju da gorde osobe, zapravo, ne upoređuju svoje vrednosti sa vrednostima drugih kako bi svoje vrednosti istakle, već generalno unižavaju tuđe vrednosti. Gord čovek je hvalisav, uobražen i nadmen, zadovoljan sobom, uveren je da je uvek u pravu, slep je za svoje mane, ne trpi kritike i prekore niti naređenja (Larše, 2017: 230-233). Zbog drugog oblika gordosti, uzdizanja sebe nad Bogom i usmeravanjem sebe protiv Boga, Sveti Oci⁹⁴ smatraju da je gordost najteža od svih strasti, te da su zbog nje pali Satana, pali anđeli, ali i čovek. Ona vodi poreklo od praroditeljskog greha koji se „zasniva na samooboženju, traženju svoje potpune samostalnosti, sa željom da se odreknu Boga, u težnji da iz sebe izvuku sve kvalitete, u potrazi za sopstvenom slavom, postavljanju sebe u samo središte i potvrđivanju svoje nadmoćnosti u svemu“⁹⁵ (Larše, 2017: 232, 233). Prema *Rječniku biblijske teologije*, postoje različiti oblici gordosti, odnosno, oholosti, pri čemu su oni hijerarhizovani od najslabijih do najtežih:

⁹⁴ Ne samo Sveti oci, već i savremeni filozofi smatraju da „gordost obesmišljava i vređa svaki religijski stav“ (Prole, 2014: 6). Ona „nije tek ogrešenje o božanstvo, nego pokušaj da određeno božansko svojstvo prisvoji i da postane ljudsko svojstvo“ (Prole, 2014: 7).

⁹⁵ S obzirom na to da je cilj rada opisivanje gordosti kao jednog od sedam smrtnih grehova koji mogu da pogode svakog čoveka, nezavisno od religijskog opredeljenja, u radu će akcenat biti stavljen na prvi oblik gordosti, odnosno na gordost u odnosu na druge ljude. Ipak, zbog načina na koji subjekat gordosti posmatra sebe i u odnosu na druge ljude i u odnosu na Boga (isticanje sopstvenih kvaliteta, samodovoljnost itd), navedena su oba oblika gordosti.

Postoji čovjek tašt koji traži časti [...], koji hlepi za veličinom, ponekad i veličinom duhovnoga reda [...], ljubomorani je na druge [...], drznik naduvena pogleda [...], bahati bogataš koji se razmeće svojom raskoši [...] i koga bogatstvo čini preuzetnim [...]; oholi licemjer koji čini sve da bude viđen i čije je srce izopačeno [...]; farizej koji se pouzda u svoju navodnu pravednost i prezire druge [...]. Napokon, a to je vrhunac, postoji oholica koji zabacuje svaku ovisnost, umišlja sebi da je jednak Bogu [...]; ne ljubi prijekore [...] i odvratna mu je poniznost [...]; drsko griješi [...] i smije se Božjim slugama i Božjim obećanjima [...] (Léon-Dufour i dr., 1988: 772, 773).

Autori upozoravaju da se svakako mora praviti razlika između samosvesti i ponosa, s jedne, i gordosti, sa druge strane. „Samosvest se u psihologiji definiše kao 'svest o samom sebi, o svojoj egzistenciji'. Čovek je jedino živo biće koje je svesno i samosvesno“ (Jerotić, 2019: 103). Samosvest pomaže čoveku da bude usmeren ka Bogu, da bude svestan svojih postupaka i njihovih posledica. Ponos je emocija koja je najmanje ispitivana od svih „samosvesnih“ emocija (Bucher, 2012: 87) i koja se u društvu ograničenom od hrišćanstva ne posmatra kao negativna emocija ili osobina, već kao prirodna i pozitivna. Ponosan se ne mora biti samo na samog sebe, već i na druge ljude, pogotovo na svoje bližnje. Međutim, kada ponos postane „hibridni“ (Bucher, 2012), on prestaje da bude pozitivna emocija i postaje greh. Ponosu srodni konstrukti, odnosno oblici „hibridnog ponosa“ su u nemačkom jeziku *Hochmut*, *Eitelkeit*, *Arroganz*, *Narzissmus* (Bucher, 2012). Nem. *Hochmut* (= „gordost, oholost, ponetost; nadmenost, kičeljivost“ (Kangrga, 1996: 346)) najpre je bio samo sinonim za leksemu *Stolz* (ponos) i samouverenost. Ovaj pojam su često koristili klasični pisci, ali je vremenom u savremenom nemačkom jeziku zamenjen leksemama *Arroganz* i *Narzissmus* (Bucher, 2012: 90). Ovaj autor kao hibridni ponos vidi i nem. *Eitelkeit* (= taština, sujeta (Kangrga, 1996: 201)), koji potiče od lat. *vanitas*, odnosno u nemačkom jeziku od leksema *leer* (=prazan) i *hohl* (=šupalj) i označava otvoreno uzvišavanje sebe zbog nekih malih ili nepostojećih vrlina ili osobina (Bucher, 2012: 90, 91). Osnovna razlika između ponosa (nem. *Stolz*) i taštine, sujete (nem. *Eitelkeit*) je u tome što čovek može da bude ponosan i ako se ne upoređuje sa drugima. Leksema *Arroganz* takođe je latinskog porekla i ubrzo je prevedena i kao *gordost* (nem. *Hochmut*) i kao *uobraženost* (nem. *Anmaßung*), ali retko kao *ponos* (nem. *Stolz*) (Bucher, 2012: 91). Narcizam je pojam koji je potekao, odnosno koji se vezuje za grčku mitologiju, a osoba kod koje se uočavaju crte narcizma sebe smatra apsolutno savršenom, preuveličava svoje sposobnosti i oseća da je uzvišena u

odnosu na ostale, a upravo ovaj oblik hibridnog ponosa najbliži je gordosti koja se smatra smrtnim grehom (Bucher, 2012: 91, 92). U srpskom jeziku Jerotić ukazuje na neiscrpnost sinonima⁹⁶ za gordost, od kojih su samo neki „oholost, bahatost, uobraženost, samoljubivost, nadmenost⁹⁷, razmetljivost, obest, itd.“⁹⁸ (Jerotić, 2019: 106). Gvozden i Lošonc razmatraju latinski naziv za gordost, *superbia*, i nemački, *Stolz*, i ističu da ih „u određenim slučajevima moramo prevesti kao gordost. Ako bismo sačinili trijadu reči prema hijerarhiji moralnih vrednosti, verovatno bi ona pošla sledećim redosledom, od pozitivnog ka negativnom polu: ponos-gordost-oholost“ (Gvozden–Lošonc, 2014: 80). Neki autori prave i jasnu razliku između ponosne i gorde osobe:

Faktički, razlika između ponosa i gordosti, koja ovde još uvek može jasno da se utvrdi, doći će do izražaja tako što će se reći da ponosna osoba svoje nedostatke i vrednosne suprotnosti takođe doživljava sa punom dubinom i patnjom, dok gorda osoba, čak i ako empirijski tačno poznaje svoje bezvrednosti, to jednostavno ne uzima u obzir (Kolnai, 2014: 141).

Takođe, važno je istaći i da osim toga što pojedinac može da bude gord („objektivno ograničena gordost“), tako što je usresređen samo na sebe, postoji i „kolektivno-gord pojedinac“, koji je pripadnik neke grupe za koju smatra da je uzvišenija (često i staleški) u odnosu na druge grupe:

Postoje nacionalna ili partijska gordost i postoji gordost koja je vezana za mislilačko uverenje. Pod gordošću pri tom podrazumevamo isključivo i 'automatsko' vrednovanje sopstvene lokacije, bilo da se radi o socijalnoj pripadnosti ove ili one vrste ili o određenoj metodi ili pravcu naglaska razmišljanja (Kolnai, 2014: 141).

⁹⁶ Svi dalje navedeni sinonimi posmatraće se ravnopravnim sa pojmom *gordost*.

⁹⁷ „Nadmenost je modalitet određenog ponašanja prema drugima, a ne duševno držanje poput gordosti“ (Kolnai, 2014: 147).

⁹⁸ Krstić daje i širu paletu sinonima ili pojavnih oblika gordosti: „Gordost i oholost, pak, vezuju se prevashodno za sujetu, greh, slavljublje, bahatost, drskost, nesamokritičnost, bezobzirnost, prepotenciju, razmetljivost, nebrigu, nepažnju prema drugima, uobraženost, samopouzdanje, siledžijstvo, pohlepu, taštinu, samoljublje, predrasude, nepristojnost, zabludu, prezir i lažni ponos“ (Krstić, 2014: 188).

U analiziranom korpusu zabeleženi su skoro svi oblici gordosti (ili sinonimni oblici), odnosno oholosti, iskazani frazeologizmima, onako kako je ona definisana u psihologiji, ali i kako je posmatrana sa teološkog i filozofskog aspekta.

3.1. *Struktura koncepta*

Koncept gordosti verbalizovan frazeologizmima strukturisan je na sledeći način:

1. „način na koji subjekat gordosti sebe doživljava,
2. držanje tela subjekta gordosti,
3. ponašanje/ postupci subjekta gordosti,
4. odnos subjekta gordosti prema drugim ljudima,
5. odnos okoline prema subjektu gordosti“ (Zarifović Grković, 2020: 19)⁹⁹.

1. Subjekt gordosti o sebi ima drugačiju predstavu od one koja bi bila realna¹⁰⁰, pa tako umišlja da poseduje veće intelektualne i čulne sposobnosti, što se očituje u primeru: *jemand meint, er hätte das Pulver erfunden*¹⁰¹; *jemand meint, er höre das Gras wachsen*. Takođe, razlozi za umišljenost i doživljavanje sebe superiornijim u odnosu na druge ne moraju biti jasno definisani: *jemand denkt, dass sich die Welt/ alles um ihn dreht – misli neko da se oko njega vrti svet*. Osim toga, subjekat gordosti može da se oseća uzvišeno ne samo u odnosu na druge ljude, već i u odnosu na situacije i događaje: *unter jemandes Würde sein – biti kome ispod časti* (Zarifović Grković, 2020: 19).

⁹⁹ U citiranom radu prva dva aspekta strukturiranosti koncepta *gordosti* navedena su obrnutim redosledom, dakle: „1. držanje tela subjekta gordosti, 2. način na koji subjekat gordosti sebe doživljava“ (Zarifović Grković, 2020: 19). Ipak, mišljenja smo da subjekat gordosti najpre sam sebi stvara određenu sliku o sebi, a tek onda to iskazuje svojim telom, te smo zamenili redosled navođenja aspekata.

¹⁰⁰ Važno je istaći da koncept gordosti, kao i drugi koncepti, nije jasno omeđen, već dolazi do preplitanja sa drugim konceptima. U konkretnom slučaju, kada je reč o slici ili predstavi koju subjekat gordosti ima o sebi, uočavamo preplitanje koncepta *gordosti* sa konceptom *zablude*.

¹⁰¹ Za frazeologizme nemačkog jezika za koje ne nalazimo rečnici potvrđene ekvivalente u okviru konceptualne analize nudimo doslovne prevode.

2. Držanje tela često može da reprezentuje neku emociju ili stav, pa tako i držanje subjekta gordosti predstavlja fizičku reprezentaciju gordosti koju subjekat nosi u sebi. Gordost se na telu subjekta najčešće reprezentuje visoko podignutom glavom i nosom: *die Nase in den Wolken haben – nosem parati nebo; erhobenen Hauptes*¹⁰² – *uzdignute glave*. Neretko se i u samom načinu kretanja subjekta gordosti može zapaziti ta osobina, odnosno emocija: *herumstolzieren wie der Hahn auf dem Mist – šepuriti se kao petao na bunjištu*, ali može doći i do promena u konstituciji tela subjekta gordosti: *sich aufblasen wie ein Frosch – naduti se kao žaba*. Interesantno je da se u oba slučaja, i kada je reč o načinu držanja tela i kada je reč o načinu kretanja subjekta gordosti, radi o poredbenim frazeologizmima sa zoonimnom komponentom (Zarifović Grković, 2020: 19).

3. Glavna odlika ponašanja subjekta gordosti je hvaljenje samog sebe: *die Klappe aufreißen – hval'te me usta da vas ne poderem*. Zbog umišljene superiornosti subjekat gordosti zahteva da se drugi prema njemu odnose na poseban način i da mu pridaju poseban značaj: *(immer) eine Extrawurst gebraten haben wollen – tražiti/ očekivati pečene ševe*. Subjekt gordosti, uveren u svoje sposobnosti i potencijale, nameće se drugima i želi da se domogne više pozicije, jer veruje da mu takve pozicije pripadaju: *sich in den Vordergrund drängen*, odnosno želi da ima odlučujuću (glavnu) reč: *immer das große Wort führen – voditi glavnu reč*. Takvo pridavanje značaja sebi i ponašanje u skladu sa time poredi se sa različitim osobama ili religijskim bićima: *biti/ držati se/ vladati se kao mali car; er benimmt sich wie der liebe Gott – ponaša se kao da je bog* (Zarifović Grković, 2020: 20).

4. Gordost započinje gledanjem, posmatranjem drugih i osećajem da je subjekat gordosti bolji, uzvišeniji od njih. To je očito u frazeologizmima *auf jemanden von oben herabschauen – gledati koga s visoka/ odozgo; jemandem über die Schulter/ die Achsel ansehen – gledati koga/ na druge s visine*. Zbog takve umišljene superiornosti subjekat gordosti oseća prezir i gađenje prema drugim ljudima, što je oslikano frazeologizmom *jemand behandelt jemanden wie den*

¹⁰² Ristić ovaj frazeologizam primarno svrstava u koncept hladnokrvnosti, ali naglašava i da „[u] semantičkom talogu frazeologizma nalazi se slika osobe uspravnog držanja, visoko podignute glave/čela, što je znak hladnokrvnosti i hrabrosti, ali i ponosa“ (Ristić, 2013: 51). Takođe, ova autorka u korpusu srpskog jezika beleži oblik frazeologizma *uzdignuta čela*.

letzten Dreck – ne bi neko o koga ni prljavu/ posranu nogu obrisao (Zarifović Grković, 2020: 20).

5. Okolina koja okružuje subjekta gordosti nije ravnodušna prema ovoj osobini, odnosno emociji, međutim, mali je broj frazeologizama u kojima se iskazuje stav okoline. U frazeologizmu *držati se/ vladati se kao mali car* samo se indirektno iskazuje podsmeš koji okolina ima prema subjektu gordosti (što je očigledno u atributu *mali*), dok se frazeologizmom *jemandes Stolz beugen – slomiti nečiju gordost* direktno prikazuje uništavanje nečije gordosti (kao nepoželjne osobine) (Zarifović Grković, 2020: 20).

3.2. Konceptualna i kontrastivna analiza

Frazeologizmi koji pripadaju konceptu *gordosti* motivisani su izolovanim ili umreženim delovanjem metafora sa drugim kognitivnim mehanizmima i drugim oblicima motivisanosti frazeologizama. Utvrđene metafore su sledeće: GORDOST JE GORE, GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST, GORDOST JE ŽIVO BIĆE, GORDOST JE FIZIČKA/ PRIRODNA SILA, GORDOST JE OMETENOST ČULA, GORDOST JE SITOST, GORDOST JE ŠTETNA STVAR, GORDOST JE BUKA, GORDOST JE LOMLJIV PREDMET i GORDOST JE PRAZNINA. Metafore su prikazane od najzastupljenije do one sa najmanjim brojem frazeologizama, uz izuzetak na samom početku. Naime, iako je metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST frekventnija od metafore GORDOST JE GORE, redosled prikaza ove dve metafore je zamenjen – najpre je analizirana metafora GORDOST JE GORE, a potom metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST, jer smatramo da metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST počiva na metafori GORDOST JE GORE. U analiziranom korpusu zabeleženi su svi nivoi ekvivalentnosti.

3.2.1. GORDOST JE GORE

Za razumevanje moralnih kategorija poput dobrog/ dobrote, iskrenosti, poštenja, hrabrosti itd. i njihovih opozitnih parova često se upotrebljava prostorna metafora (Kövecses, 2010: 23; 40). Iako je opšte shvatanje da je ono što je dobro orijentisano prema gore ili se nalazi gore, a

ono što je loše dole (Lakoff–Johnson, 2007: 18), prilikom analize frazeologizama nemačkog i srpskog jezika koji pripadaju konceptu gordosti pokazalo se da to nije slučaj. Gordost je, kako je već istaknuto, negativna osobina, koren ili kraljica svih grehova (Gvozden–Lošonc, 2014), ali je konceptualizacija gordosti putem orijentacione ili prostorne metafore kao nečega što se nalazi gore vidljiva u sledećem primeru: *auf jemanden von oben herabschauen – gledati koga s visoka/ odozgo*¹⁰³. Subjekt gordosti, koji sebe smatra boljim od drugih, posmatra druge tako što se izdiže iznad njih. Umrežavanje prostorne i ontološke metafore vidljivo je u frazeologizmu nemačkog jezika koji nema ekvivalent u srpskom jeziku: *auf Stelzen gehen*¹⁰⁴. Ovaj frazeologizam, zapravo, vodi poreklo od frazeologizma *die Kuh geht auf Stelzen*¹⁰⁵. Prvobitnim, punim oblikom frazeologizma označavano je neprirodno, izveštačeno ponašanje osobe (Röhrich, 2003: 1545, 1546). Vremenom i prostorno uslovljen frazeologizam je skraćen na današnji oblik i izmenio je značenje, ali imajući u vidu poreklo frazeologizma, postavlja se pitanje da li on počiva na združenom delovanju prostorne metafore GORDOST JE GORE i ontološke metafore GORDOST JE INSTRUMENT ZA POSTIZANJE VISINE ili se u osnovi njega nalazi ontološka metafora GORDOST JE NEPRIRODNO PONAŠANJE.

Motivisanost umreženim delovanjem kognitivnih mehanizama očigledna je i u sledećim primerima. U frazeologizmu *die Nase in den Wolken haben – nosem parati nebo* očit je udruženo delovanje metafore GORDOST JE GORE (potvrdu za to nalazimo u upotrebi lekseme *Wolken / nebo*) i metonimije, gde je stav tela nosioca osobine gordosti iskazan jednim delom tela i to *nosem* (nem. *Nase*) (Zarifović Grković, 2020: 22). U osnovi frazeologizma nalazi se slika prema kojoj se na druge ljude gleda sa tolikim prezirom i nipodaštavanjem kao da se subjekt gordosti nalazi u visini oblaka ili da je tik ispod njih, a glava (odnosno čitavo telo, reprezentovano *nosem*) uzdignuta toliko da nos dodiruje, tj. nalazi se u oblacima ili cepa nebo. *Nosem*, kao delom glave, odnosno glavom, naglašava se „prednost višeg položaja u fizičkom iskustvu“, što, zapravo, potiče od čovekove vertikalne orijentacije „koja podrazumeva da se

¹⁰³ Kako smo već istakli, Larše prvim oblikom gordosti smatra onaj u kojem čovek oseća da je iznad drugih ljudi, nadmoćan, te ovaj autor još zaključuje: „Gordost se u svakom slučaju zasniva na tome da se uzdigne, [...]. [...] Čovek zbog gordosti oseća potrebu da se poredi s drugima, da uspostavlja hijerarhiju [...]“ (Larše, 2017: 230, 231).

¹⁰⁴ Doslovni prevod: „ići na štulama“.

¹⁰⁵ Doslovni prevod: „krava ide na štulama“.

glava, odnosno centar za razmišljanje i odlučivanje nalaze gore“ (Rasulić, 2003: 242). Ipak, u konceptualizaciji gordosti uvereni smo da je navedena vertikalna orijentacija metonimijskog tipa, i to fizičkog, odnosno da se naglašava lokalizacija glave, tj. nosa, a da se ne odnosi na shvatanje glave kao središta čovekovog uma¹⁰⁶. S obzirom na to da „[l]judsko telo ima veoma važnu ulogu prilikom formiranja jezičke slike sveta jer je jezik, prirodno, nužno i neizbežno, antropocentričan“ (Ristić–Vujović 2018: 126), ne čudi činjenica da je slična situacija i u primeru *die Nase/ den Kopf hoch tragen – dići/ dizati nos/ glavu*. Osim prostorne metafore GORDOST JE GORE, primetno je da je ovde reč i o pojmovnoj metonimiji tipa *efekat emocije za emociju*¹⁰⁷ (Kövecses, 2008b: 131). Kako Ristić ističe, ovaj frazeologizam motivisan je „reflektornim i ja-gestom“ (Ristić, 2013: 65), odnosno naglašeno podizanje glave i nosa predstavlja bihejvioralni odgovor na osećaj gordosti, tačnije, to je najvidljivija reprezentacija gordosti.¹⁰⁸ Osoba koja je gorda ili, u skladu sa terminologijom koju koristi Kevečeš, subjekat gordosti naglašeno ispravlja leđa, čime povija ramena u nazad, grudi gura ka napred (Kövecses, 2008b: 133) i toliko visoko podiže glavu da nos smešta u oblake (*die Nase in den Wolken haben*) ili njime *para* nebo (Zarifović Grković, 2020: 22). Upravo zbog ovakvog leksičkog sastava u srpskom jeziku uočavamo da postoji umrežavanje sa metaforom GORDOST JE ŠTETNA STVAR, te je frazeologizam srpskog jezika obrađen u odeljku 3.2.7.

Udruženo delovanje pojmovne metafore GORDOST JE GORE i metonimije PODIGNUT NOS/ GLAVA ZA GORDOST zapaža se kod dva frazeološka para: *erhobenen*

¹⁰⁶ Za ovakvo uverenje opravdanost nalazimo upravo u teološkom shvatanju, jer je gordost jedan od grehova, odnosno jedna od strasti koje obuzimaju čoveka i ovladavaju njime, čine ga pasivnim, zarobljavaju mu volju i vode ga (Staniloje, 1981: 45). Sa druge strane, postoje i autori koji smatraju, pak, da su strasti „posledica loše upotrebe slobodne volje čoveka, plod njegove lične volje koja je odvojena od njegove prirodne volje koja se pripisuje Bogu“ (Larše, 2017: 122).

¹⁰⁷ Kevečeš (Kövecses, 2008b) kod konceptualne metonimije razlikuje dva osnovna tipa: *uzrok emocije za emociju* i *efekat emocije za emociju*, pri čemu je drugi tip metonimijskog mehanizma češći.

¹⁰⁸ Buher ovako opisuje izgled, odnosno držanje tela subjekta gordosti: „Der Stolze halte den Kopf leicht nach hinten, das Kinn 20 Grad gehoben, die Arme bald über die Hüften gestemmt, bald in die Höhe gestreckt, mit offener Handfläche (keine Waffe!) oder Fäusten (Stärke), gelegentlich dem Victory-Zeichen. Die Lippen sind geschlossen, aber seitwärts angehoben, die Schultern herausgestellt [...], der Unteleib ist leicht nach vorne gedrückt“ (Bucher, 2012: 88), prevod: „Gorda osoba drži glavu blago zabačenu unazad, bradu uzdignutu za 20 stepeni, ruke čas oslonjene na kukove, čas raširene u vazduhu sa otvorenim dlanovima (bez oružja!) ili stisnutim šakama (snaga), što je znak pobeđe. Usne su zatvorene, ali izdignute u uglovima, ramena isturena [...], donji deo tela je blago isturen napred“.

Hauptes – uzdignute glave i jemanden über die Schulter/ die Achsel ansehen – gledati koga/ na druge s visine. Kako Ristić naglašava, „[u] nemačkim frazeologizmima postoje dve lekseme *Kopf/Haupt* u značenju *glava*. Leksema *Haupt* je zastarela, ali je prisutna u čvrstim jezičkim spojevima kao što su frazeologizmi“ (Ristić, 2013: 50). U prvom navedenom frazeologizmu visokim podizanjem glave ponovo se prikazuje bihevioralni odgovor subjekta gordosti na osećaj samodovoljnosti i superiornosti koju oseća prema okolini. U drugom navedenom primeru, *jemanden über die Schulter/ die Achsel ansehen – gledati koga/ na druge s visine*, u srpskom jeziku doslovno je iskazana prostorna orijentacija pogleda subjekta gordosti u odnosu na druge (*s visine*), dok se u nemačkom jeziku ta visina iskazuje orijentacijom u odnosu na deo tela – *iznad ramena (über die Schulter/ die Achsel)*. U ovom frazeologizmu „[...] pogled iznad ramena stoji za visinu sa koje subjekat gordosti posmatra druge ljude. U osnovi ovog primera imamo metonimiju VISINA ZA VISINU GLAVE, a ona se zasniva na metonimiji GLAVA ZA OČI, jer se u frazeologizmu to doslovno ne ističe, ali je jasno da se gleda očima“ (Zarifović Grković, 2020: 22). Frazeologizam srpskog jezika rečnički je zabeležen i kao ekvivalent za frazeologizam nemačkog jezika *auf hohem Roß sitzen*¹⁰⁹ koji će biti obrađen u okviru frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST (odeljak 3.2.2).

U biblijskoj posloviци *Hochmut kommt vor dem Fall – ko visoko leti, nisko pada* sadržana su dva opozitna elementa, odnosno dve mogućnosti za tumačenje gordosti – GORDOST JE GORE (metafora implicirana i samom leksemom nemačkog jezika *Hoch* (= gore/ visoko) u složenici *Hochmut*, ali i činjenicom da ono što pada mora najpre da se nalazi u izvesnoj meri uzdignuto od tla) i GORDOST JE DOLE (metafora implicirana padom, a oslikana leksemom *Fall* (= pad) u nemačkom, odnosno *pada* u srpskom jeziku). Kako je u posloviци sadržana uopštena mudrost bazirana na ljudskom iskustvu (Fleischer, 1982: 77), smatramo da se ovom posloviicom gordost konceptualizuje kao uzvišenost subjekta ove osobine (odnosno, viđenje samog sebe kao uzdignutog u odnosu na druge), dok se pad, odnosno dole, posmatra kao posledica ili kazna za taj greh.

¹⁰⁹ Doslovni prevod: „sedeti na visokom konju“.

3.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom **GORDOST JE GORE**

Među frazeologizmima motivisanim metaforom GORDOST JE GORE (i eventualnim udruženim delovanjem sa drugim kognitivnim mehanizmima) kod jednog frazeološkog para zapažamo potpunu ekvivalentnost: *erhobenen Hauptes – uzdignute glave*¹¹⁰. Parcijalna ekvivalentnost prisutna je u frazeološkom paru *auf jemanden von oben herabschauen – gledati koga s visine/ odozgo* i tu uočavamo dve razlike. Direktni objekat u nemačkom jeziku iskazan je predlogom *auf* + akuzativ, dok je u srpskom iskazan bespredložkim akuzativom (ali se u razgovornom jeziku može čuti i oblik *gledati* na nekoga *s visoka/ odozgo*). Druga razlika zapaža se u predlogu za iskazivanje kvalifikativnog determinatora: u nemačkom jeziku je to učinjeno predlogom *von* + prilog, a u srpskom predlogom *s* + prilog (RMS, 2011: 144). U srpskom jeziku beleži se i varijanta u kojoj je kvalifikativni determinator iskazan prilogom bez predloga (*odozgo*).

Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama uočljiva je kod tri frazeološka para. U frazeološkom paru *die Nase in den Wolken haben – nose parati nebo* u nemačkom jeziku je *nos (die Nase)* direktni objekat u akuzativu, dok je u srpskom jeziku on upotrebljen u obliku instrumentala sredstva. U nemačkom jeziku *nos* se nalazi – lokalizuje u oblacima (dativ), a u srpskom jeziku on cepa, para nebo, koje, zapravo, predstavlja direktni objekat. Za frazeološki par *jemanden über die Schulter ansehen – gledati s visine* u srpskom jeziku nalazimo i bliži ekvivalent (sličnijeg leksičkog sastava): *pogledati nekog preko ramena*, u značenju „s prezrenjem, s omalovažavanjem“ (RMS, 2011: 1105), pri čemu bi se razlika uočila u padežu – u nemačkom jeziku je upotrebljen akuzativ, u srpskom genitiv, i u srpskom jeziku je, samo u rečnički navedenom obliku, izostavljen direktni objekat „nekoga“. Ipak, ako se analizira frazeologizam koji je u frazeološkim rečnicima potvrđen kao ekvivalent nemačkog frazeologizma, razlike se uočavaju i u leksici, dakle u nemačkom jeziku *visina* se iskazuje *ramenom*. Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama uočava se i u frazeološkom paru *die Nase/ den Kopf hoch tragen – dići/ dizati nos/ glavu* i primećujemo da se

¹¹⁰ Ristić (2013), kako smo već naveli, takođe analizira frazeologizam *erhobenen Hauptes*, ali u srpskom jeziku nalazi ekvivalent *uzdignuta čela*, zbog čega konstatuje parcijalnu ekvivalentnost sa leksičkim razlikama. Ovaj oblik frazeologizma nismo zabeležili u konsultovanim rečnicima, te ga nismo uzeli u razmatranje.

razlike očituju u leksemama kojima se iskazuje glagol, te u prilogu koji je sadržan u frazeologizmu nemačkog jezika i kojim se iskazuje način na koji subjekat gordosti *nosi* (nem. *tragen*) svoj nos, dok u frazeologizmu srpskog jezika nije sadržan kvalifikativni determinator.

Potpuna diferencija primećuje se u frazeološkom paru *Hochmut kommt vor dem Fall – ko visoko leti nisko pada*. Frazeologizmi se razlikuju na leksičkom i morfosintaksičkom planu, ali počivaju i na različitim slikama. Nulta ekvivalentnost zapaža se za frazeologizam *auf Stelzen gehen*.

3.2.2. GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST

Superiornost se prema RMS definiše kao „nadmoć, preimućstvo“, a *superioran* je onaj „[...] koji drži da je iznad ostalih, koji se oseća nadmoćnim u odnosu na druge prema kojima se određuje“ (RMS, 2011: 1266). Zato ne čudi to što se u objašnjenju ovog pojma upotrebljava prefiks *nad-*, jer se njime ističe doživljaj i umišljenost subjekta gordosti da je bolji i da je iznad drugih ljudi (Zarifović Grković, 2020: 22). Stoga upravo u ovom primeru možemo konstatovati da se metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST očituje kao podmetafora hipermetafore GORDOST JE GORE. Radi bolje preglednosti frazeologizmi su podeljeni u ove dve grupe upravo tamo gde se (osećaj) gordosti može odrediti ne kao prostorna metafora, već kao strukturalna metafora u vidu (osećaja subjekta gordosti) društvene nadmoći nad drugim ljudima. Osim toga, frazeologizmi u pozadini kojih se nalazi ova pojmovna metafora mogu se razvrstati u podgrupe, odnosno mogu se utvrditi podmetafore (kojima je zajednički koncept društvene superiornosti) ili umreženost sa drugim oblicima motivisanosti frazeologizama.

Prvu podgrupu čine frazeologizmi kod kojih se u leksičkom sastavu očituje da je gordost *uobražavanje* veličine ili nadmoći: *sie meint, wunders, wer sie sei – misli da je bog zna ko; sich das Air eines Mannes von Welt geben – praviti se važan* i frazeologizmi nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku, a za koje se mogu postulirati podmetafore: *immer wieder etwas Besonderes sein wollen*¹¹¹ (GORDOST JE ŽELJA ZA POSEBNOŠĆU – jer ko uživa posebnost

¹¹¹ Doslovni prevod: „uvek hteti da bude neko poseban“.

u društvu, izdvaja se iz, odnosno iznad društva); *ein kleiner Gernegroß sein*¹¹² (GORDOST JE HVALISAVOST – jer uverenošću u svoju superiornost subjekat gordosti veruje da poseduje najbolje osobine koje se, prirodno, hvale (a ako ih niko drugi ne hvali, mora ih hvaliti sam subjekat gordosti – *Gernegroß*)); *sich ein Ansehen geben*¹¹³ (GORDOST JE UOBRAŽAVANJE POŠTOVANJA SUBJEKTA GORDOSTI/ ŽELJA ZA POŠTOVANJEM – jer društvena superiornost trebalo bi da izaziva poštovanje drugih ljudi); *den großen Herrn/ die feine Dame spielen*¹¹⁴ i *groß tun mit etwas*¹¹⁵ (GORDOST JE VELIČINA/ FINOĆA – jer superiorno, tj. nadmoćno je veliko i prefinjeno); *sich in den Vordergrund drängen*¹¹⁶ (GORDOST JE NAPRED – jer bi društveno superiorne osobe trebalo da imaju vodeću ulogu u društvu) (Zarifović Grković, 2020: 22, 23). Tu bi, takođe, bio svrstan i frazeologizam srpskog jezika *biti/ držati se/ vladati se kao mali car*, koji Gordana Štrbac pojašnjava na sledeći način:

[...] sema 'oponašati' izostaje u izrazu *biti (držati se, vladati se i sl.) kao mali car* u značenju 'ponašati se oholo, nabusito', kojim se ističu realne crte ličnosti, tj. one koje odgovaraju pravoj prirodi njihovog nosioca. [...] frazeološko značenje motivisano je implicitnim semama iz semantičkog potencijala lekseme *car – car* je nosilac najviše vladarske titule, kojem se stoga mogu pripisati oholost i gordost (Štrbac, 2018: 182).

U ovom primeru uočavamo da okolina karakteriše subjekta gordosti kao *malog cara*, tj. da je upravo u atributu *mali* sadržan stav okoline prema subjektu gordosti. Subjekt gordosti sebe doživljava uzvišenim, posebnim, superiornim u odnosu na druge, dok ga okolina posmatra sa prezirom i „za razliku od slike koju subjekat gordosti ima o svojoj veličini, okolina ima dijametralno suprotnu predstavu“ (Zarifović Grković, 2020: 23).

U drugu podgrupu su svrstani frazeologizmi u kojima se gordost predstavlja kao sastavni deo društvene elite, odnosno u osnovi kojih leži metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST umrežena sa motivisanošću putem simbola (Dobroboľ'skij–Piirainen, 2009:

¹¹² Doslovni prevod: „biti mali koji želi da bude velik“.

¹¹³ Doslovni prevod: „dati sebi ugled“.

¹¹⁴ Doslovni prevod: „igrati velikog gospodina/ finu damu“.

¹¹⁵ Doslovni prevod: „praviti nešto velikim“.

¹¹⁶ Doslovni prevod: „gurati se u prvi plan“.

30, 31). Takvi frazeologizmi su frazeologizmi: *er benimmt sich wie der liebe Gott – ponaša se kao da je bog* (*Gott/ bog* simbolizuje uzvišenost i najveću moć); *sich mit dem Nimbus des Künstlers/ großen Wissenschaftlers umgeben*¹¹⁷, gde je u leksičkoj strukturi već sadržan element koji upućuje na elitizam subjekta gordosti: „Nimbus ili oreol [...] simbol aure koja zrači i odlikuje ličnosti natprirodnih kvaliteta. [...], omiljeno sredstvo za izražavanje božanske prirode predstavljene osobe“ (Biderman, 2004: 253). Dakle, subjekat gordosti ne samo da sebe doživljava kao božansko biće, već on koristi nimbus kako bi se ogradio od drugih ljudi (koji nisu „elita“), što je vidljivo u glagolu *sich umgeben*.

Umreženost motivisanosti putem simbola i putem pojmovne metafore GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST i metafore GORDOST JE GORE uočava se kod frazeološkog para *jemandem wird kein Zacken aus der Krone fallen/ jemandem fällt kein Stein/ keine Perle aus der Krone – neće kome pasti kruna s glave*. „Kruna, odnosno ukrasi na kruni simbolizuju pripadanje određenom društvenom staležu i predstavljaju društvenu (nad)moć, a komponenta *fallen/ pasti* implicira orijentacionu metaforu GORDOST JE GORE (odnosno: ODSUSTVO GORDOSTI JE DOLE)“ (Zarifović Grković, 2020: 23). Frazeologizam nemačkog jezika *auf hohem Roß sitzen*¹¹⁸ motivisan je na isti način kao prethodni navedeni frazeologizam – udruženim delovanjem motivisanosti putem simbola i pojmovnim metaforama GORDOST JE GORE i GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST. Leksemom *Roß* nekada je označavan konj kao najveća i najvažnija imovina plemstva. Gospodari i dame jahali bi na konjima i tako uzdignuti pokazivali svoju nadmoć nad običnim narodom, dok su ljudi koji nisu pripadali vladajućoj eliti posedovali samo magraca ili eventualno psa za vuču zaprežnih kola (Röhrich, 2003: 1267). Prema drugom tumačenju, leksemom *Roß* označavan je konj ratnika koji je bio smatran važnijim od konja korišćenih za poljoprivredne radove (www.redensarten-index.de). Na osnovu ova dva tumačenja zaključujemo da leksema *Roß* simbolizuje elitu (GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST), a s obzirom na to da je taj konj visok (nem. *hoch*), uočavamo motivisanost i pojmovnom metaforom GORDOST JE GORE. Frazeološki ekvivalent u srpskom jeziku glasi *gledati s visine na druge*, dakle motivisan je prostornom metaforom GORDOST JE GORE i obrađen je u radu u odeljku 3.2.1.

¹¹⁷ Doslovni prevod: „ograditi se nimbusom umetnika/ velikog naučnika“.

¹¹⁸ Doslovni prevod: „sedeti na visokom konju“.

U treću podgrupu svrstani su frazeologizmi kojima se iskazuje intelektualna nadmoć, odnosno uobražavanje intelektualne nadmoći nad drugima (bez ekvivalenata u srpskom jeziku): *jemand meint, er hätte das Pulver erfunden*¹¹⁹ i *der meint, er hätte ein Patent darauf*¹²⁰; *jemand meint, er höre das Gras wachsen*¹²¹. U narednim primerima uočavamo i podmetaforu GORDOST JE PRAVO ODLUČIVANJA, što se ilustruje primerima: *er muss immer das letzte Wort haben* – njegova je uvek poslednja; *immer das große Wort führen* – voditi glavnu reč; *groß daherreden* (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) i *immer Recht behalten wollen*¹²² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Subjekat gordosti stiče utisak da je zahvaljujući svom (umišljenom) položaju u društvu uzvišen u odnosu na druge ljude, da poseduje veću čast, moralne odlike nego drugi, pa zbog toga nešto ili nekog smatra da je ispod njega, potcenjuje ga, što ilustruju sledeći primeri: *unter jemandes Würde sein* – biti kome ispod časti; *sich über etwas/jemanden erhaben fühlen*¹²³ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *jemanden wie einen dummen Jungen behandeln*¹²⁴ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Čovek, uveren u svoju uzvišenost i superiornost u odnosu na druge ljude, najpre sebe poredi sa drugima, njih unižava, a samim tim sebe izdiže iznad drugih (Larše, 2017: 231). Na istoj motivacionoj bazi zasnovan je i frazeološki par *jemand behandelt jemanden wie den letzten Dreck* – ne bi neko o koga ni prljavu/ posranu nogu obrisao (Zarifović Grković, 2020: 24). Ovde je jasno da subjekat gordosti poredi sebe sa okolinom (ili nekim iz okoline) i smatra da je toliko bolji, da ga je ta osoba nedostojna, poput poslednjeg izmeta (nem. *letzter Dreck*) (u nemačkom jeziku) ili ta osoba nije vredna ni da mu posluži kao otirač (u srpskom jeziku). Štrbac za ovaj frazeologizam¹²⁵ srpskog jezika vidi sledeći model metonimijskog mehanizma razvijanja frazeološkog značenja: „POSLEDICA/

¹¹⁹ Doslovni prevod: „misli neko da je otkrio barut“. Iako ekvivalenti nisu potvrđeni, niti leksikalizovani u rečnicima, u govornoj praksi zapaža se primer koji bi se mogao smatrati ekvivalentom za ovaj frazeologizam: „(misli) da je otkrio toplu vodu“ ili negirani oblik, uglavnom kao izraz ironije: „nije otkrio toplu vodu“.

¹²⁰ Doslovni prevod: „misli neko da ima patent na to“.

¹²¹ Doslovni prevod: „misli neko da čuje travu kako raste“.

¹²² Doslovni prevod: „uvek hteti zadržati (svoje) pravo“.

¹²³ Doslovni prevod: „osećati se uzvišeno nad nekim“.

¹²⁴ Doslovni prevod: „tretirati nekog kao glupog dečaka“.

¹²⁵ Varijanta frazeologizma koju Štrbac beleži glasi: *ne bi ko o koga (ni) prljavu nogu obrisao*, dakle, bez sadržane lekseme *posranu* sa vulgarnom konotacijom.

MANIFESTACIJA KARAKTERNE OSOBINE → KARAKTERNA OSOBINA“ (Štrbac, 2018: 179). Isti model metonimijske motivisanosti ova autorka vidi i u sledećim frazeologizmima: *dići nos visoko; gledati na koga odozgo; držati visoko glavu; uzdignute glave*, odnosno, za većinu frazeologizama koji su, prema našem mišljenju, zasnovani na konceptualnom mehanizmu GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST.

3.2.2.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST*

Ni jedan frazeološki par motivisan metaforom GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST ne pokazuje potpunu ekvivalentnost. Parcijalna diferencija i to veće morfosintaksičke razlike zapažaju se kod frazeoloških parova: *unter jemandes Würde sein – biti kome ispod časti; er benimmt sich wie der liebe Gott – ponaša se kao da je Bog* i *er muss immer das letzte Wort haben – njegova je uvek poslednja*. Prvi navedeni frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu DetQual [← UNTER + PronGen + N_{Ak}], dok se u frazeologizmu srpskog jezika uočava struktura V + ProNDat + DetQual [← ISPOD + N_{Instr}]. *Würde*, odnosno *čast* kao deo kvalifikatora u nemačkom jeziku iskazana je akuzativom, u srpskom instrumentalom, a srpski jezik sadrži i „nosioca psihofiziološkog procesa, osećanja ili raspoloženja“ (Antonić, 2005: 178) kojim se iskazuje pripadnost časti, dok se to u nemačkom jeziku iskazuje u rečničkom obliku zamenicom, ili u realizaciji u kontekstu zamenicom ili imenicom u genitivu: „Es ist wohl unter **deiner** Würde, selber einkaufen zu gehen, was?!“ (Schemann, 2011: 994) = „**Tebi** je ispod časti da ti ideš u kupovinu ili šta?!“. U frazeološkom paru *er benimmt sich wie der liebe Gott – ponaša se kao da je Bog* u nemačkom jeziku kvalifikativni determinativ iskazan je imenicom (sa atributom), *wie der liebe Gott*, dok je u srpskom jeziku iskazan modalnom rečenicom, *kao da je Bog*. Dakle, u srpskom jeziku postoji ekspanzija, odnosno kvalifikativni determinator iskazan je modalnom rečenicom (uz izostavljanje atributa). Kod frazeološkog para *er muss immer das letzte Wort haben – njegova je uvek poslednja* u nemačkom jeziku direktni objekat, *das letzte Wort*, delimično je izostavljen u frazeologizmu srpskog jezika, odnosno, uočava se elipsa: *njegova [reč] je uvek poslednja*. Osim toga, u frazeologizmu nemačkog jezika sadržan je modalni glagol, dok u navedenom rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika modalni glagol nije naveden, ali se često može čuti u govornoj praksi – *njegova uvek mora da je poslednja*.

Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama uočava se kod frazeološkog para *immer das große Wort führen* – *voditi glavnu reč*. Frazeologizam nemačkog jezika sadrži temporalni kvalifikator *immer* (= uvek) koji nije sadržan u rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika, ali se beleži u govornoj praksi: „*uvek voditi glavnu reč*“. Leksička razlika ogleđa se u konstituenti kojom se iskazuje važnost reči – u nemačkom jeziku ona je velika (*groß*), a u srpskom *glavna*. U frazeološkom paru *jemandem wird kein Zacken aus der Krone fallen* / *jemandem fällt kein Stein/ keine Perle aus der Krone* – *neće kome pasti kruna s glave* takođe konstatujemo parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama. Slika je ista: ako osoba nešto uradi, ona, zapravo, neće izgubiti vrednu stvar ili oličenje moći i plemićkog porekla, ali se to iskazuje na drugačiji način: u nemačkom jeziku vredna stvar ili oličenje moći je (dragi) kamen (*Stein*), vredna perla (*Perle*), vršak (*Zacke*) koja ispada iz krune (čineći je oštećenom i manje vrednom), dok je u srpskom jeziku to cela kruna koja pada sa glave, u potpunosti se gubi (i možda, pri padu, oštećuje). Iz ove leksičke razlike usledile su morfosintaksičke: subjekat je u nemačkom jeziku iskazan na sledeći način: negacija + NNom + AUS + NDat, dok je u srpskom jeziku iskazan NNom + DetSpac [S + NGen]. Mesto padanja vredne stvari iskazuje se različitim predlozima (a samim tim i padežima), jer u nemačkom jeziku vredna stvar (is)pada iz krune, ona je sastavni deo krune, a u srpskom jeziku kruna pada sa glave, dakle, ona se tu nalazi, ali nije sastavni deo. Takođe, uočljivo je da je u nemačkom jeziku negirana imenica, dok je u srpskom negiran glagol.

Kod pet frazeoloških parova uočena je potpuna diferencija, odnosno frazeologizmi počivaju na različitim slikama, a razlikuju se potpuno i na morfosintaksičkom i leksičkom nivou. Reč je o frazeološkim parovima: *sie meint, wunders wer sie sei* – *misli da je bog zna ko*; *sich das Air eines Mannes von Welt geben/ zu geben suchen* – *praviti se važan*; *jemand behandelt jemanden wie den letzten Dreck* – *ne bi neko o koga ni prljavu/ posranu nogu obrisao*; *auf hohem Roß sitzen* – *gledati s visine na druge*.

Za najveći broj frazeologizama nemačkog jezika motivisanih metaforom GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST ne postoji ekvivalent u srpskom jeziku, pa govorimo o nultoj ekvivalentnosti. To su frazeologizmi: *immer wieder etwas Besonderes sein wollen*; *ein kleiner Gernegroß sein*; *sich ein Ansehen geben*; *den großen Herrn/ die feine Dame spielen*; *sich in den Vordergrund drängen*; *groß tun mit etwas*; *jemand meint, er hätte das Pulver erfunden*; *der*

meint, er hätte ein Patent darauf; jemand meint, er höre das Gras wachsen; sich über etwas/ jemanden erhaben fühlen; jemanden wie einen dummen Jungen behandeln; groß daherreden; immer Recht behalten wollen; sich mit dem Nimbus des Künstlers/ großen Wissenschaftlers umgeben. Za jedan frazeologizam srpskog jezika ne nalazimo ekvivalent u nemačkom jeziku: *biti/ držati se/ vladati se kao mali car.*

3.2.3. GORDOST JE ŽIVO BIĆE

Metafora GORDOST JE ŽIVO BIĆE predstavlja hipermetaforu i deluje umreženo sa simbolima ili drugim oblicima motivisanosti frazeologizama. Reč je o poredbenim frazeologizmima¹²⁶ (Zarifović Grković, 2020: 24), a osim hipermetafore, zajedničko im je i to što je gordost simbolizovana različitim životinjama, ali i nacionalnošću. Tri frazeologizma nemačkog jezika, *stolz wie ein Pfau; stolz wie ein Hahn* i *stolz wie ein Adler*, u srpskom jeziku imaju isti ekvivalent – *gord kao paun*. U prvom primeru frazeologizma u nemačkom jeziku takođe uočavamo komponentu *paun* (nem. *Pfau*), što nije slučajnost. Prema Bidermanu, *paun* je kitnjasta životinja koja prevashodno ima pozitivno značenje, ali joj se

[n]egativne crte dodaju [...] u ranohrišćanskom 'Fiziologu', u kojem se kaže da paun „ide okolo, sam sebe posmatra sa radošću, stresa perje, šepuri se i nadmeno gleda oko sebe. [...] Na taj način se u razgovoru pojavljuje danas uobičajeno značenje pauna, koje u knjigama o životinjama, počev od srednjeg veka, pauna pominju kao životinju koja simbolizuje sujetu, luskuz i nadmenost (superbia). [...] Za Minezengere paun je bio ptica koja otelotvoruje superbiju, nadmeni ponos [...] (Biderman, 2004: 291, 292).

U obliku frazeologizma nemačkog jezika je i orao (nem. *Adler*). Ova životinja u simbolici predstavlja mnoge pozitivne osobine, ali „zbog pogleda uprtog u daljinu, koji izgleda kao da ignoriše stvari oko sebe“ (Biderman, 2004: 270) orao simbolizuje gordost (Zarifović Grković, 2020: 24). Za poređenje subjekta gordosti sa životinjom koristi se i petao (nem. *Hahn*) koji je

¹²⁶ „Prema Pilcu, reč je o frazeologizmima koji nadilaze ostale klase frazeologizama i koji uglavnom sadrže poredbenu partikulu *wie* ili *als* (u srpskom jeziku *kao*) (Pilz 1987: 83, 84), dok Palmova dodaje da se, osim što komparativni frazeologizmi sadrže semantički odnos poređenja, taj odnos ostvaruje (i jasno je vidljiv, p.a.) na samoj površini frazeologizma, za razliku od metafore koja se krije u drugim frazeologizmima (Palm 1997: 45)“ (Zarifović Grković, 2020: 19).

zbog osobine da ide ispred kokošaka i zbog načina na koji (samouvereno) šeta ušao u mnoge frazeologizme nemačkog jezika (www.redensarten-index.de). Petao je poznat po tome što voli uzvišena, izdignuta mesta, te je ta sklonost (gordog) petla preslikana na frazeologizam *herumstolzieren wie der Hahn auf dem Mist* – šepuriti se kao petao na bunjištu. U frazeologizmu oba jezika prema petlovom hodu (bihejvioralnoj reprezentaciji osećanja i osobina) prepoznaje se slika koju ta životinja ima o sebi. Ujedno ponosni hod petla po prljavštini, na đubrištu, odnosno bunjištu, otkriva to da okolina može da prozre njegovu gordost i da sagleda pravo stanje stvari (Zarifović Grković, 2020: 25).

Osim poređenja sa životinjama kao objekat poređenja koriste se i ljudi: *stolz wie ein Spanier*¹²⁷ i *stolz wie Oskar sein*¹²⁸ bez frazeoloških ekvivalenata u srpskom jeziku. U prvom primeru frazeologizma nemačkog jezika, *stolz wie ein Spanier*, jedna nacija simbolizuje gordost. Španci tradicionalno važe za ponosnu naciju koja veliku važnost poklanja časti. Oni retko pričaju o ponosu i gordosti, ali je češće pokazuju prema bliskim osobama (Bucher, 2012: 89). Takvo uvreženo mišljenje koje je, verovatno, poteklo od pojedinaca pripadnika španskog naroda, metonimijski i na osnovu stereotipije preneto je na čitav narod, a zatim u frazeologizmu suženo na samo jednog predstavnika naroda, te uočavamo da je reč o obliku metonimije *pars pro toto* ili *deo za celinu* (Zarifović Grković, 2020: 25) kao kognitivnom mehanizmu umreženom sa motivacijom putem simbola. Frazeologizam nemačkog jezika *stolz wie Oskar sein* motivisan je ustaljenom igrom rečima, koju Dobrovoljski i Pirainen smatraju posebnim oblikom metaforičke motivacije (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 29). Ovaj frazeologizam može se interpretirati

samo na osnovu igre rečima koja počiva na fonetskim elementima. Ime *Oskar* asocira na reč *Ochse* (= vo), a poreklo vodi od keltskog *oss* (= jelen) i staroirskog *car* (= mio). Ime *Oskar* je u 18. veku postalo veoma popularno u Nemačkoj zahvaljujući književnoj prevari i oduševljenju Makfersonovim delom *Ossian* (*Ossian* se smatra deminutivom imena *Oskar*). Stoga je ono upotrebjeno prilikom etimološkog reinterpreteriranja izraza na jidišu *Ossoker*, što znači „drzak momak“ (<https://www.redensarten-index.de>), a sadržano je u nemačkom frazeologizmu *frech wie Oskar*. Ovo ime je po analogiji upotrebjeno i za

¹²⁷ Doslovni prevod: „gord kao Španac“.

¹²⁸ Doslovni prevod: „gord kao Oskar“.

druga poređenja, odnosno iskazivanja negativnih osobina, kao što je to slučaj u primeru *stolz wie Oskar sein* (Zarifović Grković, 2020: 25).

Još jedna životinja sa kojom se poredi gorda osoba je žaba. Subjekat gordosti zbog takvog bihevioralnog odgovora, zbog nadimanja grudi i pokušaja da uveća sopstveno telo podseća na žabu: *sich aufblasen wie ein Frosch – naduti se kao žaba*. U Fedarovoj basni o žabi i volu, iz koje i potiče ovaj frazeologizam, žaba je ugledala vola kako pase i oduševila se tim prizorom. Žaba je poželela da liči na vola i počela je da duva svoj mehur za oglašavanje, ne bi li dostigla veličinu vola. Toliko je bila uporna u tim pokušajima i uvećavala mehur, dok nije pukla (Röhrich, 2003: 477). Dakle, ovaj frazeologizam¹²⁹ motivisan je metaforom GORDOST JE ŽIVOTINJA, ali umrežen sa intertekstualnošću kao mehanizmom za stvaranje frazeologizama (Dobrovol'skij–Piirainen, 2009: 32). Osim toga, može se zaključiti da ovaj frazeologizam, odnosno frazeološki par, počiva i na pojmovnoj metonimiji *efekat emocije za emociju*, gde širenje i uveličavanje tela stoji za iskazivanje gordosti. U osnovi ovog frazeologizma se, takođe, nalazi i iskustveno znanje o ponašanju žaba.

U analiziranom korpusu zabeležen je još jedan frazeologizam koji je motivisan udruženim delovanjem pojmovne metafore GORDOST JE ŽIVO BIĆE, odnosno podmetafore GORDOST JE ŽIVOTINJA, metafore GORDOST JE MASKIRANJE i intertekstualnosti: *sich mit fremden Federn schmücken – okititi se tuđim perjem*. Gordost je ovde ukrašavanje, maskiranje, ali to maskiranje ostvaruje se prisvajanjem tuđih stvari, odnosno tuđih zasluga, kvaliteta, postignuća. Subjekat gordosti prisvaja tuđe (zasluge, kvalitete, postignuća), predstavlja ih kao svoje i hvali se njima, sa namerom da sebe prikaže kvalitetnijim, boljim (od drugih), da prida sebi značaj. Frazeološki par je krilatica iz Fedarove basne o vrani i paunu, u kojoj se vrana ukrasila opalim perjem pauna, kako bi se pomešala sa ovom vrstom ptica. Uočavamo da je gordost krađa, a nakon toga ukrašavanje, prikrivanje, maskiranje, ali i želja ili pokušaj za (neopravdanim) pripadanjem nekoj vrsti koja se smatra, ponovo, elitnom. Ako znamo intertekstualnu pozadinu frazeološkog para, možemo da zapazimo i da je gordost ukrašavanje

¹²⁹ Štrbac, pak, za ovaj frazeologizam smatra da je u njemu „[...] veoma izražena transpozicija: konkretno → apstraktno, budući da se psihičke kategorije razumeju pomoću fizičkih karakteristika. Tako se predstava o veličini sopstvene ličnosti doživljava kao veličina u prostornom, telesnom smislu – *naduvati se (naduti se kao žaba)* (u značenju 'praviti se prekomerno važan') [...]. (Štrbac, 2018:186).

tuđim stvarima koje prvobitnom vlasniku nisu ni potrebne, dok subjektu gordosti jesu, radi (pokušaja) maskiranja, dopadanja, pripadanja i uzvišavanja¹³⁰.

3.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE ŽIVO BIĆE

Za dva frazeološka para motivisana metaforom GORDOST JE ŽIVO BIĆE umreženom sa drugim kognitivnim mehanizmima i simbolima uočavamo potpunu ekvivalentnosti: *stolz wie ein Pfau – gord kao paun* i *sich aufblasen wie ein Frosch – naduti se kao žaba*. U primeru *herumstolzieren wie der/ ein Hahn auf dem Mist – šepuriti se kao petao na bunjištu* u nemačkom jeziku lokalizacija je iskazana predlogom *auf* + dativ, a u srpskom jeziku predlogom *na* + lokativ, te konstatujemo da frazeološki par pokazuje parcijalnu ekvivalentnost. Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim razlikama ističe se kod frazeološkog para *sich mit fremden Federn schmücken – kititi se tuđim perjem*. Razlika je uočljiva u padežima: u nemačkom jeziku je instrument (ili, bolje rečeno, ornativ) iskazan predlogom *mit* + dativ, dok je u srpskom iskazan bespredloškim instrumentalom sredstva/ oruđa (Antonić, 2005: 260). Parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama uočili smo kod dva frazeološka para: *stolz wie ein Hahn – gord kao paun* i *stolz wie ein Adler – gord kao paun*. Nulta ekvivalentnost zabeležena je kod frazeologizama *stolz wie ein Spanier* i *stolz wie Oskar sein*.

¹³⁰ Paun je u mnogim kulturama veoma cenjena životinja: „[...] potiče iz Indije, gde je važila za simbol Sunca, zbog raskošnog perjanog točka na repu. Preko Vavilona, Persije i Male Azije dospeo je na Samos i tamo postao sveta ptica u Herinom svetilištu. U 5. veku pre n.e. paunovi su se kao egzotična retkost u Atini delili za novac kao ulaznice pri razgledanju grada, a u 2. veku u Rimu predstavljaju Junonine svete životinje. U Indiji se neki bogovi predstavljaju kako jašu na paunu. U zapadnom svetu paun je važio za ubicu zmija, a svetlucave boje perja na repu pripisivale su se njegovoj sposobnosti da zmijski otrov preobrazi u sunčevu supstanciju. [...] I u ranom hrišćanstvu se preferiraju njegova pozitivna značenja. Njegovo meso bilo je večno (simbol Hrista u grobu), a otpadanje perja i ponovno izrastanje u proleće takođe se simbolički posmatraju kao obnova i vaskrsenje. I dalje postoji antičko narodno verovanje prema kojem paunova krv proteruje demone. Tako se paun ponekad predstavlja na slikama vitlajemske pećine, u kojoj se rodio Hristos; dva pauna koja piju iz iste kupe ukazuju na novo duhovno rođenje, a heruvimi (anđeli) često imaju četiri krila od paunovog perja.“ (Biderman, 2004: 291). Međutim, kako smo prethodno videli, paun osim pozitivnih simbolizuje i negativne osobine.

3.2.4. GORDOST JE FIZIČKA/ PRIRODNA SILA

Pojmovna metafora GORDOST JE FIZIČKA SILA, odnosno podmetafora GORDOST JE SUNCE motiviše frazeologizam nemačkog i srpskog jezika *jemand denkt, dass sich die Welt/ alles um ihn dreht – misli neko da se oko njega vrti svet*¹³¹ (Zarifović Grković, 2020: 25). Konvencionalno znanje koje se nalazi u pozadini frazeologizma je ono u vezi sa Suncem – oko Sunca okreće se i planeta Zemlja, odnosno svet¹³², a ono je i *izvor života* (Zarifović Grković, 2020: 26). Svakako, prilikom interpretacije ovog frazeologizma, ali i drugih frazeologizama koji pripadaju konceptu gordosti, ne smemo zanemariti da je reč o predstavi koju subjekat gordosti ima o sebi. U ovom slučaju subjekat gordosti sebe doživljava kao fizičku silu. U ovu grupu frazeologizama ubraja se i frazeologizam *vor Stolz (fast) platzen – pući od gordosti*¹³³. Pošto je gordost u navedenom frazeologizmu eksplozivna, razorna sila, uočavamo podmetaforu GORDOST JE MATERIJA/ EKSPLOZIVNA SILA KOJA UNIŠTAVA POSUDU, a posuda je, zapravo, subjekat gordosti. Kada se posuda, odnosno sadržatelj¹³⁴ (subjekat gordosti) prepuni (gordošću), posuda puca, pa primećujemo umreženost sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA EMOCIJE/ GORDOST i sa iskustvenim znanjem u vezi sa posudama – posuda koja se prepuni puca. Autodestruktivnost, odnosno sila koja dovodi do samouništenja, uočljiva je u pozadini frazeološkog para *die Klappe aufreißen – hval'te me usta da vas ne poderem*¹³⁵. Uništavanje ili nanošenje štete subjektu gordosti u nemačkom jeziku ilustrovano je slikom toliko

¹³¹ Prema Štrbac: „prepotentnost, umišljenost i uobraženost shvataju se kao čovekovo zauzimanje centralne pozicije u odnosu na okolinu, čime privlači pažnju te njegova vrednost dobija na značaju (*misli ko [smatra, drži] da se oko njega svet vrti [okreće, kreće]*)“ (Štrbac, 2018: 188).

¹³² Bročić prepoznaje sledeću metaforičku sliku: „subjekt koji pridaje veliki značaj osećanju lične vrednosti (prekomerno je ponosan) vrednuje prekomerni ponos-predmet, i to pokazuje time što prekomerni ponos-predmet stavlja na najvažnije mesto u fizičkom prostoru – u centar, na višu poziciju na vertikalnoj skali, ispred nečeg drugog, ili pak takav predmet pokazuje, ili se njim razmeće.“ (Bročić, 2018: 222).

¹³³ Bročić beleži u svom korpusu: „PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJU SUBJEKT TEŠKO SUZBIJA)“ (Bročić, 2018: 285).

¹³⁴ Štrbac zapaža: „Naime, ljudsko telo se ponaša kao SADRŽIVAČ, dok ideja o sopstvenoj ličnosti ima ulogu MATERIJE koja ga ispunjava. Što se sopstvenoj ličnosti pridaje veća vrednost, to se sadrživač više ispunjava i širi“ (Štrbac, 2018: 186).

¹³⁵ Bročić ovakve primere vidi kao HRANJENJE PREKOMERNOG PONOSA koje se preslikava na „POTVRĐIVANJE SUBJEKTOVE VREDNOSTI, a sama HRANA na KOMPLIMENTE, PRIZNANJA, USPEH koji potvrđuju takvu vrednost“ (Bročić, 2018: 245).

snažnog otvaranja (sopstvenih) usta (sa namerom da hvale subjekta gordosti), da se ona cepaju. U srpskom jeziku je, za razliku od nemačkog jezika, sadržana i pretnja ustima – ukoliko sama ne budu hvalila subjekta gordosti, biće pocepana, odnosno *poderana* (Zarifović Grković, 2020: 26).

Silovitost gordosti motiviše i frazeologizam *Raupen im Kopf haben – udarile kome lutke u glavu* za koji Štrbac kao motivacioni mehanizam vidi metonimiju i to po modelu „UZROK KARAKTERNE OSOBINE → KARAKTERNA OSOBINA“ (Štrbac 2018: 178), odnosno gordost, uobraženost i oholost autorka vidi kao posledicu udara u glavu. U nemačkom jeziku je reč o motivisanosti putem pojmovne metafore GORDOST JE ATAK NA ČOVEKA uz pojašnjenje: *Raupe* je gusenica i već prisustvo gusenice u glavi (subjekta gordosti) implicira napad kojim se narušava zdravlje. U samom frazeologizmu nije prikazana destruktivnost, ali zaključujemo da strani organizam u glavi čoveka napada njegovo biće. Etimološko objašnjenje za upotrebu lekseme *lutke* u srpskom jeziku ne nalazimo, ali posmatrajući frazeologizam nemačkog jezika možemo da pretpostavimo da su oni i srodni, te da je *lutka*, polisemična morfema, u frazeologizmu srpskog jezika upotrebljena u značenju „3. zool. telesni oblik u fazi razvitka insekata sa potpunom metamorfozom (između larve i razvijenog insekta), u kojem organizam dobija svoj definitivni izgled, chrysalis, puppa“ (RMS, 2011: 643).

3.2.4.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE FIZIČKA/PRIRODNA SILA

U frazeološkom paru *jemand denkt, dass sich die Welt/ alles um ihn dreht – misli neko da se oko njega vrti svet* uočavamo odsustvo svih razlika, odnosno podudaranje frazeologizama na morfosintaksičkom, leksičkom i semantičkom nivou i možemo da konstatujemo potpunu ekvivalentnost. U primeru *vor Stolz (fast) platzen – pući od gordosti*, kauzalni determinator se u nemačkom jeziku iskazuje predlogom *vor* + dativ, dok se u srpskom jeziku ista konstrukcija iskazuje predlogom *od* + kauzalni genitiv, te konstatujemo parcijalnu ekvivalentnost.

Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama konstatuje se kod frazeološkog para *Raupen im Kopf haben – udarile kome lutke u glavu*. Frazeologizmi *die Klappe aufreißen – hval'te me usta da vas ne poderem* ne samo da se razlikuju na morfosintaksičkom planu i u leksičkom sastavu, već počivaju i na različitim slikama, pa je reč o potpunoj diferenciji kao stepenu ekvivalentnosti.

3.2.5. GORDOST JE OMETENOST ČULA

Kako gordost remeti mogućnost opažanja i sagledavanja sebe i svojih mana (i vrlina, tj. realnih vrlina), tako ona ometa i funkcionisanje subjekta gordosti. To ometanje odvija se putem ometenosti čula, i to čula vida i čula sluha.

Gordost se u grupi frazeologizama koji počivaju na pojmovnoj metafori vida¹³⁶ manifestuje na različite načine. Sa jedne strane u frazeološkom paru *Luft für jemanden sein – biti dim za koga* iskazuje se stav gorde osobe prema drugima¹³⁷ – da su oni nevidljivi, prozirni, odnosno nevažni, te bi se moglo reći da ovaj frazeološki par počiva na iskustvenom znanju – *Luft* (= vazduh) je nevidljiv, što je poznato svakom čoveku, dok se u srpskom jeziku iskazuje i vrsta prezira upotrebom konstituante *dim – u i kroz dim* ne može se ni gledati, on šteti i smeta očima i vidu¹³⁸. Frazeologizmi su zasnovani na podmetafori GORDOST JE OTEŽANA VIDLJIVOST, ali iako su naoko veoma slični, način motivacije u ova dva jezika je različit. U nemačkom jeziku tretiranjem nekoga kao vazduh (nem. *Luft*), kao prozirni, nevidljivi gas, subjekat gordosti sam sebe ometa da vidi i prepozna kvalitete i vrednosti druge osobe. U srpskom jeziku, pak, podmetafora GORDOST JE OTEŽANA VIDLJIVOST umrežena je sa iskustvenim znanjem. *Dim* je „2.a. gusti oblak pare, magle, prašine, snega i sl. koji podigne vetar“ (RMS, 2011:266) i ljudima je poznato da se kroz dim, zavisno od njegove gustine, otežano ili nikako (ne) vidi. Subjekt gordosti, zaslepljen svojom gordošću, ne vidi kvalitete druge osobe, kao što se kroz dim ne mogu jasno sagledati predmeti.

U nemačkom jeziku frazeologizmom *Schaum schlagen*, koji doslovno znači „udarati penu“, označava se, odnosno iskazuje radnja subjekta gordosti koji preuveličava stvari (i svoje kvalitete) i preterano se hvali (Zarifović Grković, 2020: 26). Slika koja motiviše ovaj frazeologizam je slika zapenjene vode. Zahvaljujući toj peni, ne vidi se količina prljavštine u

¹³⁶ Bročić u engleskom jeziku beleži da se arogancija opisuje „kao SLEP ČOVEK, dok se u srpskom primeru [...] postupak pripisuje istovremeno stanjima arogancije i zaslepljenosti; u osnovi takve konceptualizacije je, naravno, metafora RAZUMEVANJE JE VIĐENJE“ (Bročić, 2018: 258).

¹³⁷ A kao što smo već videli, „gordost tera čoveka da samog sebe odmerava prema svom bližnjem i pre nego što potvrdi svoju nadmoć u odnosu na njega, te da potvrdi ono što ga od njega razlikuje, zbog čega se smatra iz osnove drugačijim“ (Larše, 2017: 231).

¹³⁸ Kako dim šteti i smeta vidu, tako i (pozitivne) osobine drugog, koje on ne želi da vidi, štete gordojoj osobi.

vodi (www.redensarten-index.de). Ponovo uočavamo umrežavanje metafore sa iskustvenim znanjem – u mutnoj vodi teško se razaznaju stvari. Frazeološki ekvivalent u srpskom jeziku glasi *bacati prašinu u oči*¹³⁹ i motivisan je podmetaforom GORDOST JE ATAK NA OČI (Zarifović Grković, 2020: 26). Subjekat gordosti remeti vid drugima (*baca prašinu u oči*) kako pravo lice subjekta gordosti ne bi izašlo na videlo, već samo slika koju subjekat gordosti o sebi ima i koju pokazuje drugima (Zarifović Grković, 2020: 27). Treći oblik podmetafore, GORDOST JE NEMOGUĆNOST VIDA, motiviše frazeologizam nemačkog jezika *jemanden wie Luft behandeln*¹⁴⁰ za koji u frazeološkim (i drugim) rečnicima nalazimo samo opis značenja – „ne primećivati nekoga, ne obraćati pažnju na nekoga; praviti se kao da ne postoji“ (Mrazović–Primorac, 1981: 550). Kao i prvi navedeni frazeologizam u okviru ove metafore, i ovaj je motivisan iskustvenim znanjem u vezi sa vazduhom kao bezbojnim gasom. Subjekat gordosti koji „[...] po svojoj prirodi pre svega nastupa u vidu neuvažavanja 'tuđih' ljudskih sudbina“ (Kolnai, 2014: 145), tretira druge kao nevidljive, potpuno nevažne i ne želi da primeti njihove vrednosti, kvalitete, pa ni samo postojanje (Zarifović Grković, 2020: 27).

Podmetafora GORDOST JE OMETENOST SLUHA motiviše dva frazeologizma nemačkog jezika. Frazeologizmom *sich von niemandem/ keinem etwas sagen lassen*¹⁴¹ prikazuje se subjekat gordosti koji je zaglušen svojom gordošću toliko da njome ne dozvoljava da bilo čije reči dopru do njega, tj. on gubi sluh za druge ljude. Na sličnoj slici počiva i frazeologizam *kein Wort hören wollen*¹⁴². Oba frazeologizma odgovaraju teološkom viđenju gordosti koja „[...] onoga koga pogađa čini slepim za vlastite mane, zbog nje on a priori odbija sve kritike i prekore i ne trpi da mu se naređuje i da se bilo kome podređuje“ (Larše, 2017: 232).

¹³⁹ Otašević na sledeći način opisuje značenje frazeologizma *bacati prašinu u oči*: „obmanuti/ obmanjivati nekoga, prevariti/ varati nekoga, dovesti/ dovoditi nekoga u zabludu“ (Otašević, 2012: 10). Stoga zapažamo i naglašavamo da se ovaj frazeologizam nalazi u centru koncepta *obmana*, a na periferiji koncepta *gordosti*, jer obmana može da se shvati i kao nastojanje subjekata gordosti da se prikaže drugačijim od onoga što jeste i time obmani druge ljude. Zato se frazeologizam *bacati prašinu u oči* može smatrati frazeološkim ekvivalentnom za frazeologizam nemačkog jezika *Schaum schlagen* samo u određenim kontekstima (Zarifović Grković, 2020: 27).

¹⁴⁰ Doslovni prevod: „tretirati nekoga kao vazduh“.

¹⁴¹ Doslovni prevod: „ne dozvoliti da mu iko išta kaže“.

¹⁴² Doslovni prevod: „ne želiti da čuje ni reč“.

3.2.5.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE OMETENOST ČULA*

Frazeologizmi *Luft für jemanden sein – biti dim za koga* pokazuju najviše sličnosti od svih frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE OTEŽANA VIDLJIVOST/ ATAK NA OČI/ NEMOGUĆNOST VIDA. Razlike se uočavaju na nivou leksike (nem. *Luft* = vazduh, srp. *dim*), te konstatujemo parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama. Potpuna diferencija primetna je kod frazeološkog para *Schaum schlagen – bacati prašinu u oči*, a nulta ekvivalentnost u srpskom jeziku za frazeologizme *jemanden wie Luft behandeln; sich von niemandem/ keinem etwas sagen lassen; kein Wort hören wollen*. Razmatrajući i tragajući za ekvivalentom u srpskom jeziku za poslednji navedeni frazeologizam u *Rečniku srpskoga jezika* pod odrednicom *gluv* naišli smo i na objašnjenje: „I. b. fig. koji neće da čuje, koji se pravi da ne čuje, koji ne mari (za nešto), ravnodušan i neosetljiv (prema nečemu)“ sa primerom „kao da govorim gluvima“ (RMS, 2011: 191). U govornoj praksi može se čuti i varijanta „biti gluv za nekog“, čije značenje bismo mogli da interpretiramo kao „odbijati tuđe mišljenje i savete iz ubeđenja u svoje znanje i svoju superiornost“, što je delom odlika gordih ljudi.

3.2.6. *GORDOST JE SITOST*

[...] taština i gordost poseduju najviši stepen sposobnosti da otklone ostale strasti i zauzmu njihovo mesto. Tako taština¹⁴³ u nekim slučajevima deluje kao neprijatelj stomakougađanja [...]. I gordost ima moć da iz duše odagna sve ostale strasti i sama zauzme njihovo mesto, zato što je ona načelo svih tih strasti i sve su te strasti sintetički na neki način deo gordosti (Larše, 2017: 134).

Upravo ovakvo viđenje oslikano je sledećim primerima. U frazeologizmu *jemand glaubt, die Weisheit mit Löffeln gegessen zu haben – misli neko da je svu mudrost kašikom pojeo*¹⁴⁴ gordost

¹⁴³ Isti autor kaže: „Gordost vrlo je bliska taštini, u toj meri da Sveti Oci ne smatraju korisnim da odvojeno proučavaju ove dve strasti; oni zato proučavaju sedam generičkih strasti umesto osam“ (Larše, 2017: 229). S obzirom na to, i u radu se taština smatra samo stepenom gordosti, ali istim moralnim osećajem, tako da se ovde i gordost posmatra kao „neprijatelj stomakougađanja“.

¹⁴⁴ Ovaj frazeološki par nalazi se u centru koncepta *narcisoidnosti*, tj. *preterane samouverenosti*, a na periferiji koncepta *gordosti*.

je oblik sitosti (Zarifović Grković, 2020: 27). Ta sitost nastaje konzumiranjem mudrosti ili pameti, a hrana, odnosno mudrost/ pamet konzumira se kašikom. Navedeno neprijateljstvo stomakougađanju konkretizuje se na sledeći način: subjekat gordosti kao svoj greh nema potrebu da ugađa stomaku, već naprotiv, on samom gordošću, predstavom o sebi, hrani svoju gordost. Gordost predstavlja manjak duševne hrane (Krüger-Lorenzen, 1998: 180), a subjekat gordosti želi da unese tu hranu na najjednostavniji način – preko usta, jelom. Frazeologizam koji implicira doživljaj gordosti kao hrane, odnosno ispunjenosti usta hranom (što će rezultirati sitošću) jeste *den Mund/ das Maul vollnehmen – puna mu usta sebe*. „Iako hrana nije izričito navedena u ovom primeru, može se pretpostaviti da se na nju misli, jer su *usta* ispunjena *sobom*, obožavanjem samoga sebe i potrebom za hvaljenjem sebe. Kako ovde *usta* predstavljaju ispunjenost celoga tela doživljajem sebe, na delu je metonimijska motivacija“ (Zarifović Grković, 2020: 27). Možemo, stoga, da konstatujemo da je ovaj frazeologizam motivisan umreženim delovanjem metafore GORDOST JE SITOST i metafore USTA SU SADRŽATELJ i metonimije USTA ZA ČITAVO BIĆE. Usta, koja rado pričaju o sebi, hvale se, predstavljaju posudu, odnosno ona su metonimijski reprezentativni deo čovekovog bića. Sitost ili zadovoljstvo koje se postiže hvaljenjem sebe predstavlja ispunjenost posude. Da se gordost i prekomerna potreba i želja za iskazivanjem poštovanja i počasti subjektu gordosti iskazuje hranom¹⁴⁵, očito je i u primeru (*immer*) *eine Extrawurst gebraten haben wollen – tražiti, očekivati pečene ševe*. Subjekt gordosti u nemačkom jeziku želi da mu se pripreme „repete“ u vidu kobasica, koje su bile prava retkost u srednjem veku, čime se implicira posebnost, dok se u srpskom jeziku ta posebnost ogleda u očekivanju da se subjektu gordosti servira za naše podneblje veoma retka vrsta ptica (Zarifović Grković, 2020: 27).

3.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE SITOST

U okviru frazeologizama motivisanih ovom pojmovnom metaforom ne beležimo frazeološke parove sa potpunom ekvivalentnošću, a beležimo jedan frazeološki par sa parcijalnom ekvivalentnošću: *jemand glaubt, die Weisheit mit Löffeln gegessen zu haben – misli neko da je svu mudrost kašikom pojeo*. Morfosintaksičke razlike ogledaju se u padežu: u

¹⁴⁵ Ovakvo preslikavanje uočava i Bročić: „SUJETA/EGO JE BIĆE (ČEŠĆE ČOVEK) KOME TREBA UGAĐATI (NA FIZIČKOM I MENTALNOM PLANU)“ (Bročić, 2018: 244).

nemačkom jeziku instrumentalni determinator iskazuje se predlogom *mit* + dativ, dok se u srpskom jeziku iskazuje bespredloškim instrumentalom sredstva. U nemačkom jeziku pamet se konzumira *kašikama* (*Löffeln*), dakle reč je o množini, a u srpskom je reč o jednini (*kašikom*). Takođe, u nemačkom jeziku direktni objekat je markiran određenim članom *die*, što je u srpskom jeziku, koji ne poznaje članove, iskazano opštom pridevskom zamenicom *svu*.

Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama zabeležena je u frazeološkom paru *den Mund/ das Maul vollnehmen – puna mu usta sebe*. Iako je slika veoma slična, razlike se uočavaju u aspektu: u nemačkom jeziku se „uzimaju puna usta [sebe]“, dok su u srpskom jeziku *usta* već *puna sebe*. S obzirom na leksičku razliku u glagolu, koji je u nemačkom jeziku, zapravo, unikalna leksema i pojavljuje se samo u ovom frazeologizmu (ili kombinaciji reči sa doslovnim značenjem, „napuniti usta“), između poređenih frazeologizama utvrđuju se morfosintaksičke razlike: u nemačkom jeziku imenica *Mund*, odnosno *Maul*¹⁴⁶ upotrebljena je kao direktni objekat, dok je imenica *usta* u srpskom jeziku u funkciji subjekta. Frazeološki par (*immer*) *eine Extrawurst gebraten haben wollen – tražiti/ očekivati pečene ševe* takođe pripada frazeologizmima sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama. Razlike se očituju u objektu koji se *očekuje* ili *traži* (u srpskom), odnosno *želi pečen* (u nemačkom: *gebraten haben wollen*).

3.2.7. GORDOST JE ŠTETNA STVAR

Metafora GORDOST JE ŠTETNA STVAR motiviše jedan frazeologizam nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom. Reč je o posloviци *Übermut tut selten gut*¹⁴⁷, kao vidu upozorenja ljudima da gordost ne samo da je loša osobina (i greh), već i šteti subjektu gordosti. U srpskom jeziku zabeležen je frazeologizam *nosem parati nebo*, u kojem se zahvaljujući umreženosti sa pojmovnom metaforom GORDOST JE GORE oslikava uvećanost bića subjekta gordosti (za koju pretpostavljamo da je samo u očima nosioca te osobine), da postaje štetna po okolinu i *para* takoreći krajnje granice sveta. Frazeološki ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *die*

¹⁴⁶ Leksema *Maul* je leksema koja, osim njuške, odnosno čeljusti životinja, može da označava i usta (ljudi), uz negativnu, čak i vulgarnu konotaciju (Bünting, 1996: 746).

¹⁴⁷ Doslovni prevod: „Gordost retko čini dobro“.

Nase in den Wolken haben, dakle motivisan metaforom GORDOST JE GORE, te obrađen u odeljku 3.2.1.

3.2.7.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE ŠTETNA STVAR

Frazeološki par *nosem parati nebo – die Nase in den Wolken haben*, u kojem je frazeologizam srpskog jezika motivisan metaforom GORDOST JE ŠTETNA STVAR, pokazuje sličnost u slici, ali potpune razlike na nivou morfosintaksičke strukture, kao i izvesne razlike u pogledu leksike, pa govorimo o parcijalnoj diferenciji sa morosintaksičkim i leksičkim razlikama. Za frazeologizam nemačkog jezika *Übermut tut selten gut* konstatujemo nultu ekvivalentnost.

3.2.8. GORDOST JE BUKA

Kako bi se razjasnila pojmovna metafora na kojoj počiva frazeologizam nemačkog jezika (a podudara se sa metaforom koja motiviše frazeologizam srpskog jezika), neophodno je pojasniti etimologiju frazeologizma nemačkog jezika. Frazeologizam *viel Aufheben(s) von sich machen*¹⁴⁸ nastao je iz rituala mačevalaca u nemačkoj kulturi da pred bitku, odnosno borbu podižu mač. Taj ritual bio je praćen uz povike i veliku buku (Röhrich, 2003: 109), verovatno kako bi se podigla borbenost i samouverenost mačevalaca, tj. junaka. Upravo na tom značenju, na podizanju sigurnosti u sebe (podrazumevajući buku koja je pratila ritual podizanja mača), zasniva se frazeologizam nemačkog jezika. Frazeologizam srpskog jezika *mного buke ni oko čega* motivisan je metaforom GORDOST JE BUKA, ali je intertekstualno zasnovan – naziv Šekspirove komedije poslužio je kao krilatica koja oslikava, zapravo, nevažnu osobu (ili događaj) kojoj se pridaje mnogo pažnje. Za razliku od srpskog jezika, u nemačkom nije iskazano da je buka „ni oko čega“, odnosno da ona više nije povezana sa pomenutim ritualom, već je izazivanje buke (oko sebe) (samo) radnja koja pogoduje gordojoj osobi.

¹⁴⁸ Doslovni prevod: „praviti mnogo dizanja od sebe“.

3.2.8.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE BUKA

Frazeološki par *viel Aufheben(s) von sich machen* – *mного buke ni oko čega* počiva na istoj slici stvaranja buke kako bi se prikriilo stvarno stanje stvari, ali se u potpunosti razlikuju na morfosintaksičkom i leksičkom nivou. Stoga govorimo o parcijalnoj diferenciji sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama.

3.2.9. GORDOST JE LOMLJIV PREDMET

Jedan frazeologizam zabeležen i u nemačkom i u srpskom jeziku ne prikazuje gordost kao osobinu, tj. nije usmeren na isticanje subjekta gordosti, već na odnos okoline prema gordosti i to na uništenje gordosti: *jemandes Stolz beugen* – *slomiti nečiju gordost*. Iako postoje leksičke razlike u frazeologizmima, jer se u nemačkom gordost može *saviti* (*beugen*), a u srpskom *slomiti*, frazeologizmi počivaju na istoj slici: „gordost [je] čvrst predmet koji se može i drugačije oblikovati ili čak i slomiti“ (Zarifović Grković, 2020: 28). S obzirom na to da u frazeologizmima nisu date bliže informacije o tome na koji način se uništava nečija gordost, možemo samo da pretpostavimo da se to čini verbalnim putem. Ako pogledamo primer „...*Ach, der man weiß natürlich genauso gut wie wir – nein, besser –, daß er falsch gehandelt hat. Aber er hat nun einmal seinen Stolz, und mit Gewalt werden wir diesen Stolz auch nicht brechen [...]*“¹⁴⁹ (Schemann, 2011: 808), možemo da zaključimo da lomljenje nečije gordosti implicira i priznavanje subjekta gordosti da je pogrešio ili da nije u pravu, da treba da čuje i poslušava druge i da se deluje drugačije od onoga kako ga gordost vodi (Zarifović Grković, 2020: 28).

3.2.9.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE LOMPLJIV PREDMET

Frazeologizmi su iste morfosintaksičke strukture, ali pokazuju razlike na polju leksike. U nemačkom jeziku gordost se *savija*, bez dalje informacije o tome do koje mere se gordost može

¹⁴⁹ Prevod: „...*Ah, naravno da taj čovek kao i mi zna – ne, on zna i bolje od nas! Da je pogrešio. Ali gord je i ni silom nećemo slomiti tu gordost [...]*“.

saviti, a u srpskom jeziku se *lomi*, bez prethodne informacije o tome na koji način je to lomljenje izvedeno. Frazeologizmi pokazuju parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama.

3.2.10. GORDOST JE PRAZNINA

Frazeologizmom *große Klappe, nichts dahinter*¹⁵⁰ iskazuje se česta osobina gordih ljudi da se hvale (*große Klappe* – pri čemu je *Klappe*, sinonim za *usta* koji se uglavnom koristi u svakodnevnom govoru sa pejorativnim značenjem), a da te hvale nisu osnovane (*nichts dahinter*). Na delu je, ponovo, pojmovna metonimija, jer *Klappe* ili *usta* stoje za veliku priču ili za čitavu predstavu koju subjekat gordosti ima o sebi. Važno je istaći da se ovaj frazeologizam nalazi na periferiji koncepta gordosti, a u centru koncepta *hvalisavost*. Kako koncepti nisu jasno omeđeni i često dolazi do preplitanja, i ovaj frazeologizam može da označava gordost, odnosno dolazi do preplitanja koncepata, jer je hvalisavost (česta) osobina gordih osoba.

3.2.10.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE PRAZNINA

U nemačkom jeziku zabeležili smo jedan frazeologizam koji je motivisan metaforom GORDOST JE PRAZNINA - *große Klappe, nichts dahinter*. Kako ni u rečnicima i leksikonima, ni u govornoj praksi srpskog jezika ne nalazimo frazeologizam koji bi bio ekvivalent ovom frazeologizmu, konstatujemo nultu ekvivalentnost.

3.3. Zaključak

Koncept *gordosti* čini osamdeset šest frazeologizama, i to pedeset četiri frazeologizma nemačkog i trideset dva frazeologizma srpskog jezika. Utvrđeno je deset pojmovnih metafora koje motivišu frazeologizme samostalno ili umrežene sa drugim kognitivnim mehanizmima. Osim sa drugim kognitivnim mehanizmima, pojmovne metafore se u okviru koncepta *gordosti* umrežavaju i sa drugim oblicima motivisanosti frazeologizama, kao što su ustaljena igra reči, kao poseban oblik metafore, ali i simboli i intertekstualnost. Kontrastivnom analizom utvrđeni su

¹⁵⁰ Doslovni prevod: „velika usta, iza toga ništa“.

svi tipovi ekvivalentnosti. Komponente koje su veoma zastupljene su somatizmi, kao što su *nos* (nem. *Nase*), *glava* (nem. *Kopf*), zoonimi koji simbolišu gordost: *paun* (nem. *Pfau*), *petao* (nem. *Hahn*), *žaba* (nem. *Frosch*). Većina frazeologizama su glagolski frazeologizmi. Značajan broj frazeologizama čine poredbeni frazeologizmi u kojima je poredbena komponenta najčešće zoonim, ali kao poredbena komponenta služe i druga bića (*mali car, bog, Španac* u nemačkom jeziku). U nemačkom jeziku zabeležene su dve poslovice, *Hochmut kommt vor dem Fall* i *Übermut tut selten gut*, dok je u srpskom jeziku zabeležena samo jedna – *ko visoko leti, nisko pada*.

4. SREBROLJUBLJE

Rečnik srpskoga jezika definiše *srebroljublje* i *srebroljublju* kao „osobina onoga koji je srebroljubljiv, pohlepa, gramzivost“ (RMS, 2011: 1237), a *srebroljubljiv* je onaj „koji je lakom, pohlepan na novac, koji preterano voli novac“ (RMS, 2011: 1237). *Lakom* je onaj „a. koji se odlikuje jakom željom, strašću da se domogne nečega (često tuđeg), da za sebe prigrabi, stekne što više, kojem nikad nije dosta nečega, pohlepan, gramziv; b. koji žudi za nečim, nekim, silno željan nekoga, nečega“ (RMS, 2011: 610). Na sličan način *Rječnik biblijske teologije* definiše pohlepu:

Naša riječ »pohlepa« najbolje odgovara grčkom izrazu *pleoneksía* (od *pléon ékhein*, imati više) koji u LXX i u NZ označuje žeđ za sve većim posjedovanjem, uz bezobzirnost prema drugima, pa čak i na njihovu štetu. Pohlepa se široko poklapa sa požudom, s izopačenjem, željom (*epithymía*), ali kao da naglašava neka njezina obilježja: to je žestoka i gotovo luđačka požuda (Ef 4,19), naročito oprečna ljubavi prema bližnjemu, osobito prema siromašnima; ona prvenstveno smjera na materijalna dobra, na bogatstva, na novac (Léon-Dufour i dr., 1988: 876).¹⁵¹

Međutim, da se srebroljublje ne može izjednačiti samo sa pohlepom i željom za sticanjem materijalnih stvari, ističu i Gvozden i Lošonc, te smatraju da je pohlepa:

prekomerna želja da se ima više, nagon da se stekne više. [...] U semantičkoj blizini ove reči nalazi se i ambicija, ako je shvatimo kao prekomernu želju za počastima i društvenim statusom, ali isto tako u ovaj niz mogu se svrstati lakomost, gramzivost, zavist, srebroljublje – vizuelni simbol pohlepe najčešće je ruka koja grabi, naravno, uvek muška, jer valja odmah reći da sve do 19. veka ovaj greh beše mahom povezan s politikom maskuliniteta (Gvozden–Lošonc, 2015: 13).

Prema Kernu (2003: 237), srebroljublje se najčešće javlja u dva oblika, a to su rasipništvo i škrtost. Ta strast ili greh često se ispoljava i kao zavist, a ovaj autor upozorava da:

¹⁵¹ Sa druge strane uočavamo poreklo pojma *pohlepa* iz latinskog hrišćanstva: „Hilarije iz Poatjea (4. vek) izložio je prvi opis emocionalnog stanja tvrdice u latinskom hrišćanstvu: *avarus*, čovek kojeg je obuzelo srebroljublje, odnosno pohlepa (*avaritia*), jedino se boji da ne izgubi novac, mada je na ivici da izgubi sebe; neprestano je zauzet, neveseo, teskoban, uvek ga prati osećaj gubitka; on ne brine o časti, ne obraća pažnju na prijatelje, izbegava ljudsku srdačnost, ne priznaje veru, mrzi dobrotu drugih“ (Gvozden–Lošonc, 2015: 23, 24).

[...] je bogaćenje kao cilj života greh i da je srebroljubije pogubna strast; da zavist vodi u zlobu i bratomrziteljstvo; a novac sam po sebi nije zlo, nego srebroljubije, to jest robovanje materijalizmu, kapitalu, lihvarstvu, ali isto tako pred Evangelijem za osudu su i gresi škrtosti i rasipništva (Kern, 2003: 239).

Prema Laršeu, srebroljublje predstavlja privrženost novcu, materijalnim stvarima, uživanju u saznanju da čovek poseduje materijalne stvari, brizi da ih sačuva, neprijatnosti ako treba da pokloni ili ostane bez materijalnih stvari¹⁵², a pohlepa je želja za sticanjem novih dobara (Larše, 2017: 162). Međutim, da bi privrženost materijalnim stvarima uopšte postojala, ona najpre mora da bude inicirana, odnosno (budući) subjekat pohlepe mora da razvije želju za materijalnim stvarima. Prole ističe upravo problematiku određenja pohlepe: „Nevolja s poimanjem pohlepe nastaje jer se pomenuti donji prag ili mera koja razdvaja pohlepno od nepohlepnog i te kako tiče žudnje“ i dodaje: „Ukoliko je neosporno da bez žudnje nema ni sticanja, isto tako važi da njen enormni intenzitet priprema teren da sticanje postane svrha samom sebi“ (Prole, 2015: 77, 78).

Larše smatra da su dve strasti ili „strastvena stava“, privrženost novcu i pohlepa, neodvojivi jedan od drugog, tj. podrazumevaju jedno drugo, a obe proističu iz velike privrženosti materijalnim stvarima. Novac služi tome da bi se upotrebio za zadovoljavanje osnovnih potreba za opstanak čoveka, dok i tvrdica i rasipnik novac koriste u druge svrhe, razvijaju patološki stav prema novcu i uživaju u posedovanju novca (Larše, 2017: 162). Na taj način novac zauzima mesto u čovekovom životu koje bi trebalo da zauzima Bog, a čovek postaje idolopoklonik novcu. „Srebroljublje i pohlepa otkrivaju nedostatak vere i nade u Boga, čak i ako nisu dovoljno razvijeni da bi potpuno isključili Boga“ (Larše, 2017: 164). Čovek se više uzda u novac, nego u Boga i pokušava da stekne što više materijalnih stvari uzdajući se samo u sebe, pokušava da predvidi i obezbedi budućnost, „[...] dakle, na neki način da kontroliše budućnost, koja mu, zapravo, ne pripada, i razrađuje prazne planove umesto da se u svemu prepusti volji Božijoj“ (Larše, 2017: 164), stvara sam sebi lažni utisak da je nezavisan, pa se samim tim patološko obeležje srebroljublja odražava na odnos čoveka prema samom sebi. Čoveku postaje važnije

¹⁵² Na sličan način Prole definiše tvrdičluk: „Na osnovu ove opsesivnosti sticanjem pohlepa se značajno razlikuje od tvrdičluka, u kojem se ne krije ništa drugo do fiksiranje pohlepe, odnosno preobražaj njenih dinamičnih težnji za sticanjem u statičnu volju za očuvanjem stečenog“ (Prole, 2015: 89).

materijalno bogatstvo nego sopstvena duša (i njeno spasenje); on je preokupiran sticanjem materijalnih stvari, te zapostavlja razvijanje svojih duhovnih mogućnosti. Obuzet novcem, čovek misli samo na sebe, a ne na svoje bližnje. U njima vidi opasnost po očuvanje svog bogatstva ili način za sticanje novih bogatstava. „Umesto da stvara, savremena pohlepa razara međuljudske odnose i čini nas ravnodušnim prema bližnjima, prema društvenim gubitnicima, autsajderima, prema marginalizovanim i potčinjenim ljudima. Savremeni subjekat pohlepe je bližnji sam sebi, nikome drugom“ (Prole–Lošonc, 2015: 6). Srebroljubac, ili pohlepnik, pun je mržnje prema drugima, a njegova ljubav prema novcu i drugim materijalnim stvarima u ljudima izazivaju odbojnost. Kako Larše ističe, pozivajući se na Svetog Jovana Lestvičnika, srebroljublje je uzrok mržnje, zavisti, razvoda, neprijateljstava, želje za osvetom, neljudskosti, ubistava i ratova (Larše, 2017: 167). Stoga Prole ističe: „Ključne reči za opis pohlepe: bezličnost, distanciranost, i 'hladnoća' navode se kao prikladne zbog apstraktnog karaktera onoga za čim pohlepni teže“ (Prole, 2015: 103). Ova strast ili greh može da izazove u duši gnev, lenjost, gordost, drskost i nadmenost (Larše, 2017: 175). Prema Jerotiću (2019: 55), srebroljublje je usko povezano sa čovekovom sebičnošću, nesposobnošću davanja, potrebom za uzimanjem, prenaplašenim čuvanjem dobara iz neopravdanog straha od gubitka tih dobara. Kako pohlepa, tvrdičluk i rasipništvo predstavljaju opsednutost novcem i drugim materijalnim stvarima, pod pojmom *srebroljublje* podrazumevaćemo sve vidove patološkog odnosa prema njima.

4.1. *Struktura koncepta*

S obzirom na to da se koncept srebroljublja sastoji, zapravo, iz dva „strastvena stava“ (Larše, 2017: 162), koncept srebroljublja oslikan frazeologizmima je prilično široko i raznovrsno strukturisan, i to na sledeći način:

1. ljubav prema materijalnim stvarima,
2. korišćenje drugih ljudi u svrhu bogaćenja,
3. bogaćenje,
4. uživanje u materijalnim stvarima,
5. čuvanje materijalnih stvari,

6. nemaran odnos prema materijalnim stvarima.

1. Strukturisanje koncepta putem ljubavi zastupljenije je u nemačkom nego u srpskom jeziku. Ljubav prema materijalnim stvarima iskazuje se kao naklonost ka novcu, ali i kao zaljubljenost i opčinjenost materijalnim stvarima: *vom Glanz des Goldes geblendet sein*¹⁵³. Kada nekog volimo, teško nam je da se od njega rastanemo: *sich nicht vom Geld trennen können*. Ljubav podrazumeva i vernost, ali i obožavanje: *dem Mammon dienen/ frönen* i *das goldene Kalb anbeten* – klanjati se zlatnom teletu.

2. Korišćenje drugih ljudi u svrhu bogaćenja gotovo u istoj meri strukturise koncept srebroljublja u oba jezika. To korišćenje drugih ljudi može jasno da se odnosi na bližnje: *für Geld würde er seine Großmutter verkaufen*. U većem broju primera nije jasno markirano da li je reč o bližnjima ili o ljudima uopšte: *jemanden bis aufs Blut aussaugen* – ogoleti nekoga do kože; *jemandem den letzten Tropfen Blut aussaugen* – iscediti koga do (poslednje/ zadnje) kapi; *jemandem das Mark aus den Knochen aussaugen* – potpuno iscediti nekoga; *jemanden bis aufs Hemd ausziehen* – skinuti nekome i košulju s leđa. Korišćenje drugih može se strukturisati i kao uzimanje tuđih stvari, odnosno diranje tuđih stvari: *jemandem das Geld aus der Tasche ziehen*; *jemandem in die Tasche greifen* – dirati u čiji džep; *jemandem die Taschen ausräumen* – očistiti kome džep/ džepove; *jemandem die Taschen leeren* – prevrnuti kome džepove; *die Hände in fremde Tasche stecken* – zavući ruku u tuđi džep.

3. Bogaćenje strukturise koncept srebroljublja, jer je prema teološkom shvatanju greh svako obezbeđivanje materijalnih stvari koje čoveku nisu preko potrebne. Novac se rado prihvata, uzima, kao u frazeologizmima: *mit beiden Händen zugreifen* – obručke prihvatiti; *[etwas] in die eigene Tasche stecken* – staviti/ strpati/ trpati u svoj džep. Čovek u bogaćenju može da bude neumeren: *hteti/ želeći i ovce i novce; i jare i pare; vom Stamme Nimm sein; den Hals nicht vollkriegen (können); der Geiz wächst mit dem Gelde*. Frazeologizmima se iskazuje i zarađivanje velike količine novca: *das Geld scheffeln*, ali i osobina čoveka da za sebe uzima najbolje: *sich die (dicksten) Rosinen aus dem Kuchen klauben; sich die besten Stücke aus der Suppe fischen* – skidati kajmak; *die Milch abrahmen* – skinuti kajmak s mleka; *den Rahm/ das Fett abschöpfen* –

¹⁵³ Za frazeologizme nemačkog jezika za koje ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku doslovni prevod biće ponuđen u okviru konceptualne analize.

skinuti kajmak. Koncept srebroljublja strukturise se i kao trošenje bogatstva: *ein Heidengeld/ Sündengeld/ Schweinegeld ausgeben; eine schöne/ hübsche Stange Geld ausgeben/ ein schönes Stück Geld ausgeben/ ein schönes/ hübsches Sümmchen Geld ausgeben; sein Geld durch die Gurgel jagen – proterati novac kroz grlo*.

4. Uživanje u materijalnim stvarima strukturise koncept srebroljublja u okviru analiziranog korpusa u manjoj meri i beleži se u frazeologizmima: *das süße Leben genießen* i *auf großem Fuß(e) leben – živeti na visokoj/ velikoj nozi*.

5. Čuvanje materijalnih stvari, u prvom redu novca, oslikano je značajnim brojem frazeologizama oba jezika. Ono može biti iskazano kao fizičko čuvanje svojim telom, na primer *auf seinem Geld sitzen* ili kao pažljivo postupanje sa predmetom srebroljublja: *er dreht jeden Pfennig dreimal um, bevor er ihn ausgibt*, što se u srpskom iskazuje frazeologizmom u kojem uočavamo čuvanje, ali sa dozom patološke opsesivnosti (i njenom fizičkom manifestacijom): *drhtati nad svakim dinarom*. Opsesivnost novcem i „bolesno“ čuvanje predmeta srebroljublja očito je u frazeologizmu nemačkog jezika *hinter dem Geld her sein, wie der Teufel hinter der armen Seele*. Materijalne stvari mogu se čuvati i tako što je čovek blisko vezan za njih: *am Geld kleben/ hängen*. One se čuvaju i tako što se stavljaju na nedostupno mesto: *das Geld auf die hohe Kante legen*.

6. Nemaran odnos prema materijalnim stvarima u znatnoj meri strukturise koncept srebroljublja oslikan frazeologizmima nemačkog i srpskog jezika. Nemarnost može da se iskazuje kao nehajno ophođenje prema novcu, na primer *mit dem Geld (nur so) um sich werfen – razbacivati se novcem; das Geld verschleudern – rasipati pare; Geld verplempern; Geld verjucken/ verjuckeln* itd. Nemar prema materijalnim stvarima iskazuje se i neobraćanjem pažnje na novac – *nicht aufs Geld gucken/ sehen/ schauen*, ali i odsustvom čvrstine u držanju novca: *das Geld locker sitzen haben; das Geld springen lassen; das Geld rinnt jemandem nur so durch die Finger*. Nemar prema materijalnim stvarima ogleda se i u agresivnijem ophođenju prema novcu: *das Geld zum Fenster hinauswerfen – bacati/ baciti novac kroz prozor*. Osim toga, novac može da bude toliko trivijalan za subjekta srebroljublja, da subjekat ima snažnu potrebu da ga potroši: *žuljaju koga novci*, ali on jednostavno možda i ne ume da zadrži pare ili da se ophodi sa parama: *sein Geld nicht zusammenhalten können; nicht mit Geld umgehen können; sich in Unkosten stürzen*.

4.2. *Konceptualna i kontrastivna analiza*

U okviru koncepta *srebroljublja* uočavamo šest metafora koje deluju izolovano ili umreženo sa drugim načinima motivisanosti frazeologizama. To su metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, kao hipermetafora sa nizom podmetafora koje će biti navedene u analizi, SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO, SREBROLJUBLJE JE GORE/ DOLE, SREBROLJUBLJE JE BILJKA, SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI i SREBROLJUBLJE JE GOMILANJE/ PRETERIVANJE. Pojmovne metafore navedene su od najzastupljenije do metafore sa najmanjim brojem frazeologizama. Kontrastivnom analizom utvrđeni su svi oblici ekvivalentnosti.

4.2.1. *SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE*

Metafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE predstavlja hipermetaforu ili metaforu umreženu sa drugim metaforama kako bi se prikazali različiti aspekti tog živog bića. Tako uočavamo da je srebroljublje živo biće koje je (ne)otporno na godine, koje se hrani, ima čula, koje voli, koje se na različite načine ophodi prema predmetu svoga greha, koji je konkretan i opipljiv, odnosno predmet greha su novac i druge materijalne stvari.

Jasno imenovanje srebroljublja u frazeologizmu sadržano je u poslovicama u kojima se srebroljublje, odnosno konkretnije pohlepa, konceptualizuje kao živo biće: *der Geiz wächst mit dem Gelde*¹⁵⁴ i *wenn alle Laster alt werden, wird der Geiz jung*¹⁵⁵. Srebroljublje, kao živo biće, ima i fizičke odlike čoveka, pa tako može da gleda, odnosno viri: *der Geiz sieht ihm aus den Augen*¹⁵⁶. U ovom frazeologizmu uočavamo umreženost podmetafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE GLEDA sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA SREBROLJUBLJE. U srpskom jeziku rečnički nije potvrđen, ali u govornoj praksi može se čuti i frazeologizam „pohlepa mu viri iz očiju“, pri čemu se ne može ad hoc zaključiti da je reč o istom načinu motivacije. Naime, RMS pod figurativnim značenjem odrednice *viriti* daje pojašnjenje „nazirati

¹⁵⁴ Doslovni prevod: „pohlepa raste s novcem“.

¹⁵⁵ Doslovni prevod: „ako svi gresi ostare, pohlepa će se podmladiti“.

¹⁵⁶ Doslovni prevod: „pohlepa mu gleda iz očiju“.

se“ (RMS, 2011: 143), tako da bi ovaj frazeologizam srpskog jezika bio motivisan metaforom SREBROLJUBLJE JE MATERIJU U SADRŽATELJU umreženom sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA SREBROLJUBLJE.

Subjekat srebroljublja kao živo biće, kao i sva druga živa bića, mora da se hrani, te uočavamo umreženost metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE i metafore SREBROLJUBLJE JE KONZUMIRANJE HRANE. Osim toga, sa ovim metaforama umrežena je i metonimija HRANA ZA NOVAC, jer je novac zapravo neophodan kako bi se kupila i obezbedila hrana. Konzumiranje hrane preslikava se u obliku konzumiranja najfinijih namirnica, kao u primerima: *sich die (dicksten) Rosinen aus dem Kuchen klauben*¹⁵⁷ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *sich die besten Stücke aus der Suppe fischen – skidati kajmak; die Milch abrahmen – skinuti kajmak s mleka; den Rahm/ das Fett abschöpfen – skinuti kajmak. Rosinen*, odnosno groždice, kao i *Rahm/ Fett*, tj. kajmak, predstavljaju nešto najfinije i najvrednije, a za subjekta srebroljublja to je, svakako, novac. Umreženost metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE i metonimije HRANA ZA NOVAC, kao i metafore TELO JE SADRŽATELJ, odnosno podmetafore GRLO JE SADRŽATELJ uočavamo u frazeologizmu *den Hals nicht vollkriegen (können)*¹⁵⁸ za koji u srpskom jeziku nalazimo samo nefrazeološki ekvivalent „biti nezajažljiv, nezasiťljiv; nemati mere“ (Mrazović–Primorac, 1981: 607). To biće, dakle srebroljublje, nezasiťo je i koliko god hrane, odnosno novca da dobije ili uzme, i dalje neće biti dovoljno da se utoli glad srebroljupca. Ovim frazeologizmom iskazuje se pohlepa, nezasiťost u bogaćenju, dok se frazeologizmom koji je delom isto motivisan iskazuje rasipništvo: *das Geld durch die Gurgel*¹⁵⁹ *jagen – proterati novac kroz grlo*, a frazeologizam znači „das Geld vertrinken/ für Alkoholisches ausgeben“¹⁶⁰ (www.redensarten-index.de). Uočavamo umreženost metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE i metafore SREBROLJUBLJE JE NASILNIČKO PONAŠANJE, kao i delovanje

¹⁵⁷ Doslovni prevod: „izvući za sebe najveće groždice iz kolača“.

¹⁵⁸ Doslovni prevod: „ne (moći) napuniti grlo“.

¹⁵⁹ Somatizam *Gurgel* = „grlo, guša, grkljan, ždreló“ (Kangrga, 1996: 314) u srednjem veku predstavljao je sedište ljudske potrebe za konzumiranjem alkohola (Röhrich, 2003: 599). Ovaj frazeologizam pripada i konceptu stomakougađanja, te je obrađen u odeljku 7.2.1.

¹⁶⁰ Doslovni prevod: „propiti novac, dati novac za alkoholna pića“.

metonimije GRLO ZA KONZUMIRANJE VELIKIH KOLIČINA ALKOHOLA i metonimije VELIKA KOLIČINA NOVCA ZA VELIKU KOLIČINU ALKOHOLA.

Podmetafora SREBROLJUBLJE JE BIĆE KOJE KONZUMIRA HRANU umrežena sa metonimijom HRANA ZA NOVAC motiviše dva frazeologizma nemačkog jezika (bez ekvivalenata u srpskom jeziku): *Geld verbraten*¹⁶¹ i (*sein*) *Geld verbuttern*¹⁶². Metafora NOVAC JE HRANA je dubinski takođe metonimijski zasnovana, jer se pod novcem, zapravo, podrazumeva hrana koja je preko potrebna za život, a koja se može kupiti novcem. Kako se u hrani uživa, može se uživati i u izobilju ili u velikoj količini novca kojim se obezbeđuje lagodan život, a to je preslikano na frazeologizam nemačkog jezika (bez ekvivalenta u srpskom jeziku): *das süße Leben genießen*¹⁶³. Metafora kojom se materijalni život konceptualizuje kao hrana, a uživatelj te hrane je grešnik srebroljublja, potvrđena je još u srednjem veku, od vremena Lutera, ali je posebno popularna postala 50-ih godina 20. veka zahvaljujući italijanskom filmu *La dolce vita* (Röhrich, 2003: 941). Ipak, iako je film doprineo popularizaciji izraza, ne možemo govoriti o intertekstualnosti kao obliku motivacije, upravo zbog činjenice da je ovaj frazeologizam postojao i vekovima ranije, ali možemo da pretpostavimo da se i u drugim jezicima na sličan način konceptualizuje život (iako nije tema ovog rada). Za frazeologizam nemačkog jezika u srpskom jeziku ipak ne nalazimo ekvivalent.

Kao podmetaforu hipermetafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE uočavamo i SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE OMETENOG VIDA. U frazeologizmu *vom Glanz des Goldes geblendet sein*¹⁶⁴ iskazuje se pohlepa zastupljena u tolikoj meri da je subjekat srebroljublja od opsednutosti i zaljubljenosti u materijalne stvari zaslepljen, odnosno da ništa ne vidi. Iako se na prvi pogled čini da je subjekat srebroljublja ovde pacijens, ne možemo ga posmatrati kao neaktivnog, jer nije svaki čovek podložan tome da mu vid, a samim tim i poimanje stvarnosti i sveta, bude ometeno zbog materijalnih stvari, te uočavamo da upravo srebroljublje u čoveku omogućava zlatu i drugim materijalnim stvarima da zaslepe subjekta

¹⁶¹ Doslovni prevod: „prepeći novac“.

¹⁶² Doslovni prevod: „preraditi novac u puter“.

¹⁶³ Doslovni prevod: „uživati u slatkom životu“.

¹⁶⁴ Doslovni prevod: „biti zaslepljen sjajem zlata“.

srebroljublja. Za ovaj frazeologizam u srpskom jeziku u rečnicima nije kodifikovan ekvivalent, ali je u mentalnom leksikonu govornika srpskog jezika prisutan i doslovni prevod ovog frazeologizma, „biti zaslepljen sjajem zlata“ ili „biti zaslepljen zlatom/ novcem“ i slično. I frazeologizam nemačkog jezika *nicht aufs Geld gucken/ sehen/ schauen*¹⁶⁵ motivisan je metaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE OMETENOG VIDA. Navedenim frazeologizmom iskazuje se rasipništvo, a za razliku od prethodno opisanog frazeologizma, u ovom je očito da je subjekat srebroljublja agens, vršilac radnje, koji svesno i namerno ne želi da gleda na novac, ne želi da se racionalno ophodi prema njemu, već ometajući svoj vid sebi omogućava da nehajno rasipa novac.

Subjektat srebroljublja novac i materijalne stvari mogu da privlače, da ih želi i da žudi za njima, te uočavamo umrežavanje metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE sa metaforom SREBROLJUBLJE JE LJUBAV. Ljubav se manifestuje kao privlačnost, požuda, požrtvovanost. Primer za to nalazimo u frazeologizmu nemačkog jezika (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) *am Geld kleben/ hängen*¹⁶⁶. Subjektat srebroljublja toliko je opčinjen novcem, da ga on privlači, on se lepi za novac ili jednostavno vezuje, te ne može da se odvoji od njega. Materijalne stvari pričinjavaju veliku radost subjektu srebroljublja, pa on želi da ih zagrlji, uhvati: *mit beiden Händen zugreifen – oberučke prihvatiti*. Ljubav i privrženost iskazuju se i teškoćom da se od predmeta ljubavi razvojimo: *sich nicht vom Geld trennen können*¹⁶⁷. Za ovaj frazeologizam nemačkog jezika ne nalazimo rečnički ekvivalent u srpskom jeziku, ali u govornoj praksi prisutan je frazeologizam „ne može da se rastane od para“. Kada nekog volimo, želimo da toj osobi pokažemo svoju naklonost, a s obzirom na to da je predmet ljubavi za subjekta srebroljublja novac, on bi za novac sve učinio, čak se odrekao i svoje porodice: *für Geld würde er seine Großmutter verkaufen*¹⁶⁸. Ovaj frazeologizam, osim konceptu *srebroljublja* pripada i konceptu *izdaje*. U srpskom jeziku ne postoji ekvivalent potvrđen u rečnicima sa komponentama koje sadrži i frazeologizam nemačkog jezika, ali u razgovornom jeziku može se čuti sličan frazeologizam: „i rođenu babu bi prodao“. Smatramo da je ovo modernija i modifikovana

¹⁶⁵ Doslovni prevod: „ne gledati na novac“.

¹⁶⁶ Doslovni prevod: „lepiti se za novac/ visiti na novcu“.

¹⁶⁷ Doslovni prevod: „ne moći se rastati od novca“.

¹⁶⁸ Doslovni prevod: „za novac bi prodao svoju babu“.

varijanta frazeologizma *prodati dušu đavolu* za koji nalazimo značenje „krenuti lošim putem, postati zao, veoma loš, uortačiti se s nekim lošim, ući u loš savez“ (Otašević, 2012: 753). Proširivanjem ovog frazeologizma komponentama koje sadrži i frazeologizam nemačkog jezika „za novac“, dobijamo oblik *prodati dušu đavolu za novac* i uočavamo da se iz ljubavi i opsjednutosti novcem mogu prodati ili izgubiti najvrednije stvari, odnosno osobe koje nas bezuslovno vole – u nemačkom jeziku (ali i u razgovornom srpskom) je to *baba* (nem. *Großmutter*), u srpskom *duša*. Žudnja za materijalnim stvarima ogleda se i u metafori SREBROLJUBLJE JE OPSEDNUTOST/ OPSEDNUTO BIĆE koja motiviše frazeologizam *hinter dem Geld her sein wie der Teufel hinter der armen Seele*¹⁶⁹. U ovom poredbenom frazeologizmu uočavamo da je opsjednutost nečim pojačana demonskim bićem koje je sadržano u poredbenom delu frazeologizma (*wie der Teufel hinter der armen Seele*). Preslikavanje se odigralo verovatno zbog narodnog verovanja da đavo želi da zavede ili otkupi dušu od čoveka (www.redensarten-index.de). Subjekat srebroljublja žudi za novcem isto onoliko koliko demonsko biće žudi za ljudskom dušom. U srpskom jeziku nije zabeležen ekvivalent za ovaj frazeologizam.

Kada se neka osoba ili nečija ljubav osvoji, trudimo se da osvojeno i sačuvamo, što se u frazeologizmima manifestuje na različite načine. Predmet srebroljublja može se toliko pomno čuvati, da subjekat srebroljublja sedi na tom predmetu kako ga niko ne bi mogao uzeti: *auf seinem Geld sitzen*¹⁷⁰. Rečnički ekvivalent ovog frazeologizma glasi *biti tvrd na novcu*, motivisan podmetaforom SREBROLJUBLJE JE NEMILOSRDNO BIĆE. Pod odrednicom *tvrd* u Rečniku srpskoga jezika, između ostalog, nalazimo i objašnjenje „4.a. uzdržljiv u ispoljavanju osećanja [...]. b. nemilosrdan, bezdušan“ (RMS, 2011: 1281), te zaključujemo da osoba koja je *tvrd na novcu*, u značenju „biti škrt“ (Otašević, 2012: 903), ne pokazuje emocije prema drugim ljudima, zaokupljen je novcem, čuvanjem i sticanjem novca. U jednojezičnim rečnicima nailazimo i na frazeologizam *ležati/ sedeti/ spavati na parama*, ali za razliku od frazeologizma nemačkog jezika čije je značenje „geizig sein“ (www.redensarten-index.de) (= biti škrt), frazeologizam srpskog jezika znači „imati mnogo novca“ (RMS, 2011: 897), dakle bez sadržane informacije da li se subjekat srebroljublja trudi da taj novac i sačuva. Bez obzira na bliskosti u

¹⁶⁹ Doslovni prevod: „biti za novcem kao đavo za sirotom dušom“.

¹⁷⁰ Doslovni prevod: „sedeti na svojim parama“.

slici ove frazeologizme ne bismo mogli posmatrati kao sinonime, zbog razlika na semantičkom nivou. Čuvanje voljenog predmeta može se manifestovati tako što se taj predmet (novac) skriva: *das Geld auf die hohe Kante legen*¹⁷¹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Vrednost željenog predmeta čini subjekta srebroljublja veoma pažljivim, te se on ne odriče lako tog predmeta: *er dreht jeden Pfennig dreimal um, (bevor er ih ausgibt) – triput dinar okrene u ruci pre nego što ga izda.*

Za dobrobit voljenog bića često smo zabrinuti, strepimo, a takva osećanja mogu da se manifestuju bihevioralnim odgovorima. Takva je situacija u frazeologizmu *drhtati nad svakom parom*. Subjekat srebroljublja obuzet je strahom i zebnjom da će ostati bez svog predmeta ljubavi, te se taj strah manifestuje *drhtanjem*, a kao kognitivni mehanizam koji motiviše ovaj frazeologizam uočavamo umrežavanje metafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, SREBROLJUBLJE JE LJUBAV, SREBROLJUBLJE JE STRAH i metonimije DRHTANJE ZA STRAH. Kao ekvivalent u rečnicima nalazimo već navedeni frazeologizam nemačkog jezika *jeden Pfennig dreimal umdrehen*.

U zaljubljenosti ljudi često žele da od druge strane dobiju i više nego što je to moguće i pokazuju nezasitost. Upravo metafora SREBROLJUBLJE JE NEZASITOST, odnosno bliže određena SREBROLJUBLJE JE NEZASITO BIĆE udružena sa metaforom SREBROLJUBLJE JE STRASTVENA LJUBAV, kao podmetafora metafore SREBROLJUBLJE JE LJUBAV motiviše frazeologizme ili parove reči za koje ne nalazimo ekvivalente u nemačkom jeziku: *hteti/ želeti i ovce i novce i i jare i pare*.

Kako, nažalost, neke ljubavi iz velike strasti pređu u nasilje, isti je slučaj i sa velikom ljubavi prema materijalnim stvarima. Subjekat srebroljublja u želji da stekne što više novca i materijalnih dobara postaje nasilan, te uočavamo podmetaforu SREBROLJUBLJE JE NASILNO BIĆE: *mlatiti pare/ lovu* (u značenju: „zaraditi/ zarađivati mnogo novca“ (Otašević, 2012: 505)). Iako ne nalazimo potvrdu za etimologiju ovog frazeologizma, smatramo da nije slučajno upotrebljen glagol *mlatiti* (a ne, na primer, *tući, udarati* i slično). Ovaj glagol prisutan je i u frazeologizmu *mlatiti praznu slamu* sa značenjem „baviti se nečim beskorisnim“ (Šipka, 2008: 229), a potiče iz jezika poljoprivrede. U davna vremena žito se vršilo konjima ili udaranjem,

¹⁷¹ Doslovni prevod: „staviti novac na visoku ivicu“.

odnosno mlaćenjem, za šta je i korišćena posebna alatka, tzv. „mlatilo, mlatka, mlatal ili mlatač“ (Šipka, 2008: 229). S obzirom na to da su ovaj posao obavljali ljudi, reč je o napornom fizičkom poslu koji se radi kako bi se odvojilo zrnevlje od klasja na požnjevenom žitu. Kako je taj posao bio neophodan da bi se proizvelo brašno, ali i naporan i dugotrajan, mišljenja smo da je upravo iz tog razloga i u frazeologizmu *mlatiti pare/ lovu* upotrebljen baš ovaj glagol. Rečnički ekvivalent ovog frazeologizma glasi *Geld scheffeln/ das Geld in vollen Scheffeln/ scheffellweise einheimsen*¹⁷² i ne sadrži komponentu nasilja kao frazeologizam srpskog jezika. Frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom SREBROLJUBLJE JE PRETERIVANJE/ GOMILANJE¹⁷³ i biće obrađen u odeljku 4.2.6.

Drugi oblik srebroljublja, srebroljublje kao rasipništvo, ogleda se u frazeologizmima motivisanim metaforom SREBROLJUBLJE JE NEMOGUĆNOST FUNKCIONISANJA DELA TELA ŽIVOG BIĆA, koju posmatramo kao podmetaforu metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE. Ova metafora motiviše frazeologizam nemačkog jezika (bez rečnički potvrđenog ekvivalenta u srpskom jeziku): *kein Geld in den Fingern/ in der Hand halten können*¹⁷⁴ (ali u razgovornom jeziku beležimo: *ne ume da zadrži novac*). Rasipništvo se konceptualizuje umrežavanjem metonimije RUKA ZA AKTIVNOST, odnosno u ovom slučaju NEMOGUĆNOST FUNKCIONISANJA RUKA ZA NEMANJE PARA, te se umrežava sa metaforom SREBROLJUBLJE JE NEMOGUĆNOST FUNKCIONISANJA DELA TELA ŽIVOG BIĆA. U frazeologizmu *das Geld rinnt jemandem nur so durch die Finger*¹⁷⁵ (bez ekvivalenta kodifikovanog u rečnicima, ali je u mentalnom leksikonu govornika srpskog jezika prisutan frazeologizam „novac nekome klizi iz ruku“) uočavamo da se novac konceptualizuje kao tečnost, a ruka (koju čine prsti) kao posuda koja bi trebalo da drži novac, te se zapaža umrežavanje metafora RUKA JE SADRŽATELJ i SREBROLJUBLJE JE NEFUNKCIONISANJE DELA TELA ŽIVOG BIĆA, odnosno primećujemo da se ruka (sa prstima) doživljava kao bušna posuda iz koje curi tečnost, tj. novac. Interesantno je da, ako

¹⁷² Doslovni prevod: „gomilati novac/ zgrtati pare u merovima/ kao u merovima“.

¹⁷³ Prole smatra da je pohlepa usmerena na sam čin zgrtanja i uživanje u gomilanju materijalnih stvari (Prole, 2015: 103).

¹⁷⁴ Doslovni prevod: „ne moći držati novac u prstima/ u rukama“.

¹⁷⁵ Doslovni prevod: „novac nekome tek tako curi kroz prste“.

posmatramo frazeologizam zabeležen u govornoj praksi srpskog jezika, *novac nekome klizi iz ruku*, uočavamo da se novac ne konceptualizuje kao tečnost, već kao masna ili ljjigava stvar, pa bismo mogli da utvrdimo da je u ovom frazeologizmu delom sadržan i stav okoline prema srebroljupcu, tačnije prema predmetu njegovog greha: novac je štetna stvar.

U okviru metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, a kojom se konceptualizuje rasipništvo kao oblik srebroljublja, uočavamo podmetaforu SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA PREDMETOM/ OSOBOM. Taj predmet je konkretan predmet njegovog greha, dakle novac, odnosno materijalne stvari. Način postupanja prema novcu može biti veoma tolerantan, kao u primerima *das Geld springen lassen*¹⁷⁶, koji je nastao umrežavanjem metonimije NOVAC ZA VELIKU KOLIČINU NOVCA i metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA PREDMETOM/ OSOBOM, kojom se prenosi slika omogućavanja ili dozvoljavanja novcu, tj. velikoj količini novca kao živom biću da se slobodno kreće, i to u vidu skakutanja, sve do nestanka. Rečnički potvrđen ekvivalent za ovaj frazeologizam glasi *sejati lovu*. Uočavamo da je frazeologizam zasnovan takođe na hipermetafori SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, konkretnije na podmetafori SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE KULTIVIŠE/ UTIČE NA PRIRODU, umrežen sa metonimijom NOVAC ZA PRIRODU. Tolerantan odnos subjekta srebroljublja prema predmetu svog greha ogleda se i u frazeologizmu *das Geld locker sitzen haben*¹⁷⁷, u pozadini kojeg je slika osobe koja omogućava drugoj osobi, metonimijskom prikazu novca, da se lagodno ponaša. Umreženost metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA PREDMETOM/ OSOBOM sa metonimijom NOVAC ZA VELIKU KOLIČINU NOVCA i metonimijom NOVAC ZA SREBROLJUBLJE očita je u frazeologizmu *Geld verjucken/ verjuckeln*¹⁷⁸ u značenju „rasipati novac“. Ovaj izraz vodi poreklo od nekadašnjeg značenja glagola „jucken“ koje je bilo rasprostranjeno u alemanskom govoru i glasilo je „trčati, skakati, skakutati“ (www.redensarten-index.de), te ga možemo smatrati veoma bliskim frazeologizmu *das Geld springen lassen*.

¹⁷⁶ Doslovni prevod: „pustiti novac da skače“.

¹⁷⁷ Doslovni prevod: „[nekome] novac labavo sedi“.

¹⁷⁸ Doslovni prevod: „iskakati/ otplesati novac“.

Živo biće može bezobzirno da postupa sa predmetom, pa da time pokazuje bezosećajnost i nebitnost predmeta. Takva slika preneti je na frazeologizme *mit Geld (nur so) um sich werfen* – *razbacivati se novcem*; *das Geld verschleudern* – *rasipati pare*; *Geld verplempern*¹⁷⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Predmet koji se ne ceni i ne čuva može da se baca ili razbacuje: *das Geld zum Fenster hinauswerfen* – *bacati/ baciti novac kroz prozor*. Ono što se ne čuva, može i da se upropaštava, što vidimo u frazeologizmu *das Geld zum Schornstein jagen* – *proćerdati novac/ imetak*. Frazeologizam nemačkog jezika motivisan je slikom spaljivanja novca (tj. slika spaljivanja novca prenosi se na trošenje velike količine novca), koji se pretvara u dim i izlazi kroz dimnjak (nem. *Schornstein*). Za frazeologizam srpskog jezika pretpostavlja se da glagol *proćerdati* vodi poreklo od glagola *cordati*, za koji u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* nalazimo objašnjenje: „cordati, -ām impf, (pro-, raz-, sa- s-, š-, Vuk, Narodna pripovijetka, Lika) »upropašćavati, prosuti, profučkati, prošundrati« = (na –isati, v.) ćerdisati, -šem [...]“ (Skok, 1971: 354). Frazeologizmi počivaju na različitim slikama, jer za frazeologizam nemačkog jezika uočavamo da postoji vrsta „predslike“, odnosno deo koji je prethodio tome da se novac isteruje kroz dimnjak, dok u srpskom jeziku imamo sliku uništavanja novca.

Nehajno ophođenje prema novcu subjekta srebroljublja kao živog bića ogleda se i u frazeologizmu *ein Heidengeld/ Sündengeld/ Schweinegeld ausgeben*¹⁸⁰ (bez ekvivalenta u srpskom), gde uočavamo da se troše ili izdaju velike količine novca. Iako na prvi pogled komponente *Heide(n)-* i *Sünden(n)-* upućuju na bezbožništvo, paganstvo i grehe, njima se zapravo pojačava značenje i količina, u ovom slučaju novca (Krüger-Lorenzen, 1998: 136). Ista situacija je i sa komponentom *Schwein(e)-*. Osim komponentama, količina potrošenog novca iskazuje se jednostavno kao *gomila: einen Haufen Geld ausgeben*¹⁸¹ ili se novac izjednačava sa celokupnom imovinom: *sein Vermögen ausgeben*. Količina potrošenog novca izjednačava se i sa lepotom (na delu je metonimijska motivisanost, gde se jedna osobina zamenjuje drugom), te

¹⁷⁹ Doslovni prevod: „rasipati/ spiskati novac“.

¹⁸⁰ Doslovni prevod: „potrošiti mnogo novca kao greh/ kao svinja“.

¹⁸¹ Doslovni prevod: „potrošiti gomilu novca“.

beležimo frazeologizme bez ekvivalenata u srpskom: *eine schöne/ hübsche Stange Geld ausgeben/ ein schönes Stück Geld ausgeben/ ein schönes/ hübsches Sümmchen Geld ausgeben*¹⁸².

Osim što se subjekat srebroljublja nehajno i neodgovorno ophodi prema novcu, ne ceneći ga, uočavamo frazeologizme u kojima se iskazuje takođe nehajan odnos prema novcu, ali možda ne svesnom odlukom subjekta srebroljublja, već iz neznanja, odnosno iz netaktičnosti u ophođenju prema predmetu svoga greha: *nicht mit Geld umgehen können*¹⁸³ i *sein Geld nicht zusammenhalten können*¹⁸⁴. U rečnicima nisu zabeleženi ekvivalenti u srpskom jeziku za ove frazeologizme, ali u govornoj praksi su i ovakvi frazeologizmi prisutni u srpskom jeziku: „ne umeti s novcem“ i „ne ume da sačuva novac“.

Kada govorimo o motivisanosti frazeologizama metaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA PREDMETOM, moramo da istaknemo i frazeologizam srpskog jezika bez ekvivalenta u nemačkom jeziku *žuljaju koga novci*. Perspektiva je ovde obrnuta: naoko je u prvom planu predmet greha subjekta srebroljublja, međutim, ako pogledamo dubinsku strukturu, uočavamo da je ipak presudno srebroljublje i olako ophođenje prema predmetu tog greha za to što je subjekat srebroljublja rasipan. Naime, ovde se ne pominje količina novca koja je u pitanju, već je moguće da subjekta srebroljublja *žuljaju* i najmanji novci i da pri posedovanju bilo koje (i koliko male sume novca) on ima poriv da taj novac i potroši. Stoga ovaj frazeologizam vidimo kao motivisan metaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, tačnije podmetaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA PREDMETOM.

U okviru metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA OSOBAMA uočavamo umreženost sa metaforom SREBROLJUBLJE JE KRAĐA i to u frazeologizmima *jemandem das Geld aus der Tasche ziehen*¹⁸⁵ (bez ekvivalenta u srpskom); *jemandem in die Tasche greifen – dirati u čiji džep; jemandem die Taschen ausräumen – očistiti kome džep/ džepove; jemandem die Taschen leeren – prevrnuti kome džepove; die Hände in*

¹⁸² Doslovni prevod: „potrošiti lep komad novca/ potrošiti lepo parče novca/ potrošiti lepu/ simpatičnu sumicu novca“.

¹⁸³ Doslovni prevod: „ne umeti da postupa sa novcem“.

¹⁸⁴ Doslovni prevod: „ne umeti da drži svoj novac“.

¹⁸⁵ Doslovni prevod: „izvući nekome novac iz džepa“.

fremde Tasche stecken – zavući ruku u tuđi džep; [etwas] *in die eigene Tasche stecken* – staviti/ strpati/ trpati u svoj džep. U svim navedenim frazeologizmima uočavamo i metonimiju DŽEP (nem. *Tasche*) ZA NOVAC, kao i metafore NOVAC JE MATERIJALNA U SADRŽATELJU I SREBROLJUBLJE JE UZIMANJE TUĐIH STVARI IZ SADRŽATELJA.

Kako „[s]reboljublje i pohlepa takođe razaraju milosrđe i izopačuju veze s drugim ljudima, navodeći onoga u kome obitavaju da u svome bližnjem vidi samo prepreku za očuvanje bogatstava koja već poseduje, ili kao samo jedan od načina za sticanje novih bogatstava“ (Larše, 2017: 167), tako uočavamo i odnos subjekta sreboljublja kao živog bića prema drugim ljudima, odnosno, potvrđujemo postojanje metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA DRUGIM OSOBAMA u pozadini frazeologizama *jemanden bis aufs Blut aussaugen*¹⁸⁶ (ekvivalent glasi *ogoleti nekoga do kože*, ali će biti kasnije analiziran u okviru ovog odeljka); *jemandem den letzten Tropfen Blut aussaugen* – *iscediti koga do (poslednje, zadnje) kapi*; *jemandem das Mark aus den Knochen aussaugen* – *potpuno iscediti nekoga*. Navedena metafora umrežena je sa metaforom SREBROLJUBLJE JE NAPAD NA DRUGO BIĆE i sa metaforom SREBROLJUBLJE JE DEMONSKA SILA koja sisa čoveku krv. Osim *krvi* (nem. *Blut*), demonska sila može da izvlači i *koštanu srž* (nem. *Mark*), te u navedenim primerima uočavamo i ontološku metaforu TELO JE SADRŽATELJ ZA MATERIJALNE STVARI. Iako se materijalne stvari ne čuvaju u telu čoveka, njegovo telo ih reprezentuje jer je toliko povezan sa materijalnim stvarima (i zavisao od njih), kao što je duša neodvojiva od tela.

U frazeologizmu *ogoleti nekoga do kože*, kao i u frazeološkom paru *jemanden bis aufs Hemd ausziehen* – *skinuti nekome i košulju s leđa* zapažamo da se čoveku, za razliku od prethodno navedenih frazeologizama, uzimaju sve materijalne stvari i da je to reprezentovano odećom. Žrtva sreboljupca ostaje bez odeće, te ovde uočavamo metonimiju ODEĆA ZA MATERIJALNE STVARI. Frazeologizam nemačkog jezika *jemanden bis aufs Hemd ausziehen* potiče još iz vremena i rečnika razbojnika koji su svoje žrtve pljačkali *do košulje* (nem. *bis aufs Hemd*), odnosno opljačkanima bi ostala samo košulja, koja je ujedno u to vreme služila i muškarcima i ženama kao spavaćica (Röhrich, 2003: 696). Zapažamo da se u nemačkom jeziku žrtvi sreboljupca ipak ostavlja košulja, dok se u srpskom jeziku i ona skida sa opljačkanog.

¹⁸⁶ Doslovni prevod: „isisati nekoga do krvi“.

Srebrnoljublje se posmatra kao greh, između ostalog, zato što subjekat srebrnoljublja pridaje veći značaj materijalnim stvarima od onog koji one zaista imaju, posvećuje im veliku pažnju i „[t]ako novac i različiti oblici bogatstva u životu tvrđice i pohlepnog zauzimaju mesto koje pripada Bogu, te postaju njegovi idoli“ (Larše, 2017: 164). Subjekt srebrnoljublja obožava materijalne stvari i počinje da im postaje ponizan, te im se klanja, odnosno doživljava ih kao svog gospodara. Pojmovnu metaforu SREBRNOLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE SLUŽI GOSPODARU/ BOŽANSTVU uočavamo umreženu sa motivsanošću putem simbola u frazeologizmima: *dem Mammon dienen/ fröhen i ihr könnt nicht Gott dienen und dem Mammon*. Prema Bidermanu,

[k]od Agripe fon Neteshajma (1486-1535) Mamon se pojavljuje kao demon u pratnji đavola (nadovezujući se na Jevanđelje po Luki, 16, 13: „Ne možete služiti Bogu i Mamonu“¹⁸⁷). Mamon se uglavnom predstavlja kao *zlatni idol*, otprilike kao figura đavola koja oko sebe rasipa novčiće. Time navodi ljude na ovozemaljske užitke, ali ih nakon smrti ostavlja na cedilu. U renesansi su se gramzivi ljudi označavali kao Mamonove sluge (Biderman, 2004: 223).

Važno je naglasiti da služenje gospodaru ne mora da ujedno znači i obožavanje. Subjekt srebrnoljublja je ponizan materijalnim stvarima, služi im, sve radi zbog njih, ali možda i potpuno nesvesno ne obožava te stvari, već ne uspeva da se izbori sa svojim grehom. Za ove frazeologizme ne nalazimo frazeološke ekvivalente u srpskom jeziku. Iako RMS beleži odrednicu *mamon* i definiše je kao: „zli duh, demon bogatstva; personifikacija bogatstva i lakomosti, pohlepe za materijalnim dobrima (po imenu boga bogatstva, imetka nekih starih prednjoazijskih naroda“ (RMS, 2011: 661), ona se ne beleži u frazeologizmima srpskog jezika. U srpskom jeziku nalazimo frazeologizam motivisan simbolom i metaforom SREBRNOLJUBLJE JE SLUŽENJE GOSPODARU, kao i metaforom SREBRNOLJUBLJE JE OBOŽAVANJE: *klanjati se zlatnom teletu*¹⁸⁸ čiji frazeološki ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *das goldene Kalb anbeten*. Ovaj frazeologizam je biblijskog porekla, izveden od (biblijskog) frazeologizma *ums goldene Kalb tanzen*. „Zlatno tele“ iz Biblije (2. knjiga Mojsijeva), kao simbol

¹⁸⁷ Prema *Bibliji* u prevodu Ljudevita Rupčića: „Ne možete služiti Bogu i bogatstvu!“ (Biblija, 1974: 1002).

¹⁸⁸ Ovaj frazeologizam pripada i konceptu *obožavanja* i konceptu *poniznosti*.

'idolopoklonstva' severnih Izraelaca, očigledno nije bilo pravo tele, već idol *bika* koga je Mojsije uništio“ (Biderman, 2004: 452).

4.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE

Potpunu ekvivalentnost uočavamo kod tri frazeološka para motivisana metaforom ili nekom od podmetafora hipermetafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE: *das Geld verschleudern – rasipati novac; den Rahm/ das Fett abschöpfen – skinuti kajmak i [etwas] in die eigene Tasche stecken – staviti/ strpati/ trpati u svoj džep*. Kod drugog frazeološkog para uočavamo da je u rečnički navedenom obliku u frazeologizmu srpskog jezika izostavljen direktni objekat, koji je u nemačkom jeziku iskazan zamenicom u akuzativu, ali je neophodno naglasiti da se prilikom realizacije frazeologizma u srpskom jeziku zauzima mesto direktnog objekta, kao i to da se u nemačkom jeziku zamenica može zameniti imenicom, te ovaj frazeološki par posmatramo kao potpune ekvivalente.

Dva frazeološka para ispoljavaju parcijalnu ekvivalentnost. U primeru *mit beiden Händen zugreifen – oberučke prihvatiti* zapažamo razlike kako u načinu tvorbe reči, tako i u vrsti reči. U nemačkom jeziku kao kvalifikativni determinator upotrebljen je predlog *mit* sa imenicom u dativu, dok je u srpskom jeziku upotrebljen prilog *oberučke*. Iako se ovakvi primeru uglavnom zapažaju u obrnutom odnosu, tj. da je u nemačkom jeziku upotrebljena složenica, koja nije skovana (ili se retko koristi) u srpskom jeziku, beležimo i ovaj primer. Frazeološki par *die Hände in fremde Tasche stecken – zavući ruku u tuđi džep* pokazuje razlike u broju – u nemačkom jeziku direktni objekat iskazan je množinom: *ruke (die Hände)*, u srpskom jeziku jedninom: *ruka*.

Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama zabeležena je kod dva frazeološka para: *sein Geld durch die Gurgel jagen – proterati novac kroz grlo* i *jemandem die Taschen leeren – prevrnuti kome džepove*. U prvom primeru u nemačkom jeziku upotrebljen je glagol *jagen* = „goniti, terati, juriti, vijati; (u)loviti [...]“ (Kangrga, 1996: 361), a u srpskom jeziku glagol *proterati*. U drugom primeru razlika se očituje u glagolu: u nemačkom jeziku džepovi se *prazne* (nem. *leeren*), a u srpskom se *prevrću*.

Jedanaest frazeoloških parova razlikuje se na nivou leksike i morfosintakse, pa konstatujemo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. U primeru *die Milch abrahmen – skinuti kajmak s mleka* u nemačkom jeziku zapažamo konstrukciju DObj [NAk] + V, a u srpskom jeziku, u kojem nisu u glagolu sadržane sve informacije kao u glagolu *abrahmen*, zapažamo konstrukciju tipa V + DObj [NAk] + DetSpac [S + NGen]. Frazeologizmi *mit dem Geld um sich werfen – razbacivati se novcem* razlikuju se, sa morfosintaksičkog aspekta, u upotrebi spacijalnog determinatora *um sich* u nemačkom jeziku, dok takav determinator izostaje u frazeološkom ekvivalentu u srpskom jeziku. Sredstvo u nemačkom jeziku iskazuje se predlogom *mit* i imenicom u dativu, a u srpskom bespredloškim instrumentalom. Leksička razlika ogleda se u glagolu – u nemačkom jeziku upotrebljen je glagol *werfen* sa značenjem „baciti, bacati, hitnuti, hitati“ (Kangrga, 1996: 734), dok je u srpskom jeziku upotrebljen glagol *razbacivati se*. U srpskom jeziku prefiks *raz-* označava „1.a. deljenje, odvajanje, međusobno udaljavanje jedinki, delova nekog skupa, odnosno celine; lomljenje, raspadanje, rasipanje nečega: razagnati, razaslati, razbacati [...]“ (RMS, 2011: 1086). Vidimo da je ovo značenje prefiksa veoma blisko značenju situativnog determinatora upotrebljenog u frazeologizmu nemačkog jezika *um sich* koji je iskazan predlogom *um* i povratnom zamenicom u akuzativu. U primeru *jemandem in die Tasche greifen – dirati u čiji džep* frazeologizam nemačkog jezika je konstrukcije tipa IObj [ProNDat] + DetSpac [← IN + NAk] + V, dok je frazeologizam srpskog jezika konstrukcije V + DetSpac[← U ProN + NAk]. Leksičke razlike očituju se u glagolu: u nemačkom jeziku *greifen* = mašiti se, pri-, do-, hvatiti se, latiti se; hvatati, zahvatiti, -ati [...]“ (Kangrga, 1996: 310), u srpskom *dirati*. U frazeološkom paru *jemandem den letzten Tropfen Blut aussaugen – iscediti koga do (posljednje/ zadnje) kapi* na polju morfosintakse uočavamo više razlika. U nemačkom jeziku reč je o konstrukciji tipa IObj [ProNDat] + DObj [←Adj + NAk] + V, dok u srpskom jeziku primećujemo konstrukciju tipa V + DObj [Ak] + DetQuant [← DO + Adj + NAk]. Osim prikazanih morfosintaksičkih razlika, uočavamo leksičke razlike (koje su neminovno uticale na morfosintaksičke). U nemačkom jeziku objektu srebrojublja cedi se *poslednja kap krvi* (nem. *den letzten Tropfen Blut*), a u srpskom jeziku samo se pretpostavlja da je *poslednja kap*, zapravo, *poslednja kap krvi*. Takođe, u nemačkom jeziku cedi se i *poslednja kap krvi*, a u srpskom jeziku cedi se *do poslednje kapi*. U primeru *jemandem das Mark aus den Knochen aussaugen – potpuno iscediti nekoga* uočavamo u nemačkom jeziku konstrukciju tipa IObj [ProNDat] + DObj [←NAk + DetSpac [AUS + NDat]] + V, dok u srpskom jeziku

uočavamo jednostavniju konstrukciju tipa Adv + V + DObj [ProNAk]. Što se leksičkih razlika tiče, u srpskom jeziku sadržana je samo informacija da se objekat srebroljublja potpuno *iscedi*, dok je frazeologizam nemačkog jezika slikovitiji, te se prikazuje (i leksički izražava) da se objektu srebroljublja *isisava srž iz kostiju*. U frazeološkom paru *jemanden bis aufs Hemd ausziehen – skinuti nekome i košulju s leđa* frazeologizam nemačkog jezika je konstrukcije tipa DObj [ProNAk] + DetQuant [← BIS AUF + NAk] + V, dok je frazeologizam srpskog jezika konstrukcije V + IObj [ProNDat] + Con + DObj [NAk] + DetSpac [← S + NGen]. Leksičke razlike ogledaju se u tome što se u nemačkom jeziku, ponovo, neko skida *do* košulje, u srpskom se skida *i košulja*, a u srpskom jeziku je specifikovano da se košulja nalazila na leđima objekta srebroljublja. U frazeološkom paru *das Geld zum Fenster hinauswerfen – bacati novac kroz prozor* uočavamo razliku u iskazivanju situativnog determinatora – u nemačkom jeziku to je predlog *zu* + imenica u dativu, u srpskom jeziku to je predlog *kroz* + imenica u akuzativu. Osim toga, uočava se leksička razlika u glagolu – u nemačkom jeziku to je glagol *hinauswerfen*, gde prefiks *hinaus-* znači „napolje, (iz)van“ (Kangrga, 1996: 341). Prema www.redensarten-index.de, ovaj frazeologizam nastao je u Regensburgu u srednjem veku, kada je car bacao sirotinji novčiće sa prozora sa kojeg ih je inače pozdravljao i ispod kojeg mu se narod klanjao. Pošto su ti novčići, zapravo, bili porez koji je narod plaćao caru, narod je govorio „Er wirft unser Geld zum Fenster raus“¹⁸⁹ (www.redensarten-index.de), pa je tako nastala ova izreka. S obzirom na to da u srpskom jeziku ne nalazimo etimologiju ovog frazeologizma, možemo pretpostaviti da je reč o prevodu frazeologizma sa nemačkog jezika (uz prilagođavanje srpskom jeziku). Razlika između frazeologizama dva jezika *er dreht jeden Pfennig dreimal um, bevor er ihn ausgibt – triput dinar okrene u ruci pre nego što ga izda* uočavamo da je u srpskom jeziku izostavljena lična zamenica (u nemačkom *er*), jer je u glagolu već sadržana informacija o subjektu. Morfosintaksička razlika ogleda se u situativnoj dopuni koja je upotrebljena u srpskom jeziku (*u ruci*), dok u nemačkom jeziku nemamo informaciju, odnosno, pretpostavljamo da je reč o ruci kao mestu gde se novac okreće. Leksička razlika primetna je u vrsti novca – u nemačkom jeziku to je svaki fenig (*jeden Pfennig*), dok je u srpskom kao ekvivalent uzet *dinar*, iako se u razgovornom jeziku beleži i direktni ekvivalent nemačkom fenigu – *para*. Frazeologizmi *das goldene Kalb anbeten – klanjati se zlatnom teletu* razlikuju se u pogledu leksike u tome što se u

¹⁸⁹ Prevod: „On izbacuje naš novac kroz prozor“.

srpskom jeziku zlatnom teletu subjekat bluda *klanja*, dok ga u nemačkom jeziku i *obožava*. Morfosintaksičke razlike ogledaju se u rekciji glagola: glagol nemačkog jezika regira direktni objekat iskazan pridevom i imenicom u akuzativu, dok glagol srpskog jezika regira indirektni objekat iskazan pridevom i zamenicom u dativu.

Kod sedam frazeoloških parova osim leksičkih i/ ili morfosintaksičkih razlika uočavamo i razlike u slici. Potpunu diferenciju konstatujemo kod frazeoloških parova: *sich die besten Stücke aus der Suppe fischen* – *skinuti kajmak*; *auf seinem Geld sitzen* – *biti tvrd na novcu*; *jeden Pfennig dreimal umdrehen* – *drhtati nad svakom parom*; *mlatiti pare/ lovu* – *Geld scheffeln*; *das Geld springen lassen* – *sejati lovu*; *jemanden bis aufs Blut aussaugen* – *ogoleti nekoga do kože* i *das Geld zum Schornstein jagen* – *proćerdati novac/ imetak*. Nulta ekvivalentnost u okviru metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE zabeležena je za čak trideset i dva frazeologizama – za tri frazeologizma srpskog jezika u nemačkom i za dvadeset devet frazeologizama nemačkog jezika.

4.2.2. SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO

Ova metafora motiviše frazeologizme nemačkog jezika bez ekvivalenata u srpskom jeziku kojima se iskazuje pohlepa. Reč je o poslovicama: *Habsucht macht arm bei allem Reichtum*¹⁹⁰; *Geiz ist die größte Armut*¹⁹¹; *dem Armen mangelt viel, dem Geizigen alles*¹⁹² i *dem Geiz mangelt alles*¹⁹³.

4.2.2.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO

S obzirom na to da ni u rečnicima ni u razgovornom jeziku ne nalazimo ekvivalente za ove frazeologizme, možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost za sva četiri frazeologizma.

¹⁹⁰ Doslovni prevod: „pohlepa čini siromašnim uprkos svem bogatstvu“.

¹⁹¹ Doslovni prevod: „pohlepa je najveće siromaštvo“.

¹⁹² Doslovni prevod: „siromašnome nedostaje mnogo, pohlepnome sve“.

¹⁹³ Doslovni prevod: „pohlepi sve nedostaje“.

4.2.3. SREBROLJUBLJE JE GORE/ DOLE

Prostorna metafora zapaža se u samo jednom frazeološkom paru kojim se iskazuje bogatstvo i rasipništvo: *auf großem Fuß(e) leben – živeti na visokoj/ velikoj nozi*. Prema Rasulić,

POVOLJAN POLOŽAJ U DRUŠTVU JE GORE, NEPOVOLJAN POLOŽAJ U DRUŠTVU JE DOLE. Mogućnosti za delovanje i uticaj u društvu veće su ako se u društvenom prostoru čovek nalazi GORE, a ograničene su ako se nalazi DOLE. Otuda se i sve ono što povoljan položaj u društvu podrazumeva pojmovno vezuje za GORE: značaj, moć, uticaj, ugled, cenjenost, bogatstvo, [...] (Rasulić, 2003: 242).

Međutim, u nemačkom jeziku beleži se frazeologizam bez frazeološkog ekvivalenta u srpskom jeziku kojim se iskazuje rasipništvo, a koji je motivisan umreženim delovanjem prostorne metafore SREBROLJUBLJE JE DOLE i ontološke metafore SREBROLJUBLJE JE PAD: *sich in Unkosten stürzen*¹⁹⁴. Iza ovog frazeologizma krije se i metafora NOVAC/ POSEDOVANJE NOVCA JE GORE, dok je trošenje velike količine novca ili rasipništvo suprotno posedovanju velike količine novca, te se konceptualizuje pojmom koji se nalazi na suprotnoj strani vertikalne ose – DOLE i PADOM¹⁹⁵.

4.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom SREBROLJUBLJE JE GORE/ DOLE

U okviru navedene metafore uočavamo frazeologizme sa parcijalnom diferencijom. U frazeološkom paru *auf großem Fuß leben – živeti na visokoj/ velikoj nozi* uočavamo morfosintaksičke razlike koje se očituju u padežima – u nemačkom jeziku kvalifikativni determinator iskazan je predlogom *auf* i imenicom sa atributom u dativu, u srpskom jeziku predlogom *na* i imenicom sa atributom u lokativu. S obzirom na to da frazeologizam i nemačkog

¹⁹⁴ Doslovni prevod: „survati se u ogromne izdatke“.

¹⁹⁵ Interesantno je da *Rečnik srpskoga jezika* pod odrednicom *pad*, između ostalog, navodi i značenje „2. fig. b. srozavanje, propadanje, dekadencija“ i primer „pad morala“ (RMS, 2011: 891). Upravo činjenica da se u nemačkom jeziku srebroljublje, odnosno rasipništvo metaforizuje kao pad, a da se u srpskom nalazi primer za *pad morala* navodi nas na mišljenje, iako ne nalazimo frazeološki ekvivalent ni u rečnicima ni u govornoj praksi, da je ova prostorna metafora duboko ukorenjena u ljudski način razmišljanja.

i srpskog jezika, zapravo, potiče iz francuskog, u kojem glasi *vivre sur un grand pied*¹⁹⁶, ne čudi leksička sličnost između frazeologizama dva jezika. Razlika na polju leksike ipak postoji i ogleda se u činjenici da se u nemačkom jeziku živi na visokom ili velikom *stopalu* (nem. *Fuß*), a u srpskom na visokoj ili velikoj *nozi*. Za frazeologizam nemačkog jezika *sich in Unkosten stürzen* uočavamo nultu ekvivalentnost.

4.2.4. SREBROLJUBLJE JE BILJKA

Iako i biljke predstavljaju živa bića koja rastu, razvijaju se i naposljetku umiru, ovu metaforu ne posmatramo u okviru metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, jer su u okviru te metafore jasno oslikane osobine i radnje koje se pripisuju ljudskoj vrsti kao živim bićima, dok kod ove skupine frazeologizama uočavamo direktna preslikavanja sa biljnog sveta. Metafora SREBROLJUBLJE JE BILJKA motiviše frazeologizme nemačkog jezika kojima se označava pohlepa (bez frazeološkog ekvivalenta u srpskom jeziku). Biljka ima koren, a ta slika prenosi se na pohlepu u poslovi: *Geiz ist die Wurzel allen Übels*¹⁹⁷. Ova poslovice je biblijskog porekla¹⁹⁸ i iako u rečnicima srpskog jezika ne pronalazimo ekvivalent, u Bibliji nalazimo „[...] jer je pohlepa za novcem izvor svih zala“ (Biblija, 1974: 1120). Osim toga, pohlepa kao biljka ima svoje stablo, a u nemačkom jeziku postoji frazeologizam u kojem je iskorišćena ova slika, ali je upotrebljena i igra rečima: *vom Stamme Nimm sein*¹⁹⁹, sa nefrazeološkim prevodom: „radije uzimati nego davati; biti neskroman; stalno nešto tražiti, hteti“ (Mrazović–Primorac, 1981: 806).

¹⁹⁶ Prema Šipki, ovaj frazeologizam potiče iz sveta mode: „[u] XV stoleću, naime, u Francuskoj, pa i u nekim drugim feudalnim zemljama zapadne Evrope, vladao je ustaljen običaj da se staleška pripadnost iskazuje, pored ostalog, i veličinom obuće. Tada su u modi bile cipele sa dugim zavrnutim vrhom („*à la polonoise*“), koji je mogao biti različite dužine: za običan svet (građane) pola stope, za bogataše jednu stopu, a za pripadnike vladajućeg sloja, krupne feudalce, čak – dve stope! Prema tome, oni koji su bili bogati i moćni, stvarno su živeli „na velikoj nozi“, što će reći da su nosili velike cipele“ (Šipka, 2008: 166, 167).

¹⁹⁷ Doslovni prevod: „pohlepa je koren sveg zla“.

¹⁹⁸ Frazeologizme koji su biblijskog porekla ne svrstavamo u intertekstualnu motivaciju, s obzirom na to da je Biblija poslužila kao izvor za mnoge frazeologizme ili delove frazeologizama i da se upravo ona navodi kao čest izvor frazeologizama (npr. Menac, 2007).

¹⁹⁹ Doslovni prevod: „biti od stabla Uzimalo“.

Kod ovog frazeologizma nemačkog jezika uočavamo da je reč o ustaljenoj igri rečima kao posebnom obliku metaforičke motivacije (Dobrovol'ski–Pirainen, 2009: 29).

4.2.4.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom SREBROLJUBLJE JE BILJKA

Za frazeologizme nemačkog jezika motivisane metaforom SREBROLJUBLJE JE BILJKA ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku. Stoga možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost.

4.2.5. SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI

U nemačkom jeziku beležimo primer (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) kojim se iskazuje rasipništvo: *Geld verzocken*²⁰⁰ u značenju „Geld (sinnlos) ausgeben; beim Spiel / Spekulieren verlieren“²⁰¹ (www.redensarten-index.de), za koji samo u razgovornom srpskom jeziku nalazimo ekvivalent „prokockati novac“. Ovaj frazeologizam ne mora da se odnosi isključivo na trošenje novca u igrama na sreću ili drugim kockarskim igrama, već uopšteno označava rasipništvo.

4.2.5.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI

Za frazeologizam *Geld verzocken* ne postoji leksikalizovan frazeološki ekvivalent u srpskom jeziku (iako u govornom jeziku uočavamo potpuni ekvivalent). Stoga konstatujemo da je reč o nultoj ekvivalentnosti kada je rečnička potvrda frazeologizma u pitanju.

4.2.6. SREBROLJUBLJE JE GOMILANJE/ PRETERIVANJE

Metafora SREBROLJUBLJE JE GOMILANJE/ PRETERIVANJE motiviše samo jedan frazeologizam nemačkog jezika: *Geld scheffeln/ das Geld in vollen Scheffeln/ scheffelweise*

²⁰⁰ Doslovni prevod: „izigrati novac/ izgubiti novac u igri na sreću“.

²⁰¹ Prevod: „(besmisleno) potrošiti novac; izgubiti u igri/ spekulacijama“.

*einheimsen*²⁰². Kako Gvozden i Lošonc ističu, „pohlepa je povezana sa sticanjem, sa strašću za posedovanjem“ (Gvozden–Lošonc, 2015: 15). Sticanje i posedovanje što veće količine novca i drugih materijalnih stvari u nemačkom jeziku iskazuje se mericom *Scheffel*, srp. *merov*, posudom koja je služila za odmeravanje, pre svega, žitarica. Ta merica je bila različitih veličina, od 50 do 222 litre (www.duden.de), ali bez obzira na razlike u veličini, ona je označavala veliku količinu proizvoda, odnosno materijalnih stvari. Rečnički zabeležen ekvivalent u srpskom jeziku glasi *mlatiti pare* i motivisan je metaforom SREBROLJUBLJE JE NASILNO BIĆE (analiziran u okviru metafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, odeljak 4.2.1).

4.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom SREBROLJUBLJE JE GOMILANJE/ PRETERIVANJE

Iako frazeologizmi motivisani navedenom metaforom pokazuju potpunu diferenciju, zbog razlika u slici i na leksičkom nivou, zajedničko im je to što su iste morfosintaksičke strukture. Takođe, neke od konstituenti frazeologizma nemačkog i srpskog jezika potiču iz oblasti zemljoradnje, odnosno poljoprivrede (nem. *Scheffel/ scheffeln*, srp. *mlatiti*).

4.3. Zaključak

Analiza koncepta *srebroljublja* obuhvatila je ukupno osamdeset pet frazeologizama, i to šezdeset frazeologizama nemačkog i dvadeset pet frazeologizama srpskog jezika. Uočeno je šest metafora, od kojih je hipermetafora BLUD JE ŽIVO BIĆE sa podmetaforama najfrekventnija. Takođe, uočeni su svi tipovi ekvivalentnosti i možemo da konstatujemo da je najučestaliji tip ekvivalentnosti nulta ekvivalentnost – kod čak četrdeset frazeologizama, i to trideset sedam frazeologizama nemačkog i tri frazeologizma srpskog jezika. Najzastupljenija komponenta u nemačkom jeziku je *Geld*, a u srpskom primećujemo da se koriste sinonimi kako bi se označila ista stvar – *novac/ novci, pare, dinar* i žargonski *lova*. Glagolski frazeologizmi su prisutni u najvećoj meri, a beleže se i dve geminate u srpskom jeziku: *hteti/ želeti i ovce i novce i i jare i pare*. U nemačkom jeziku zabeleženo je i osam poslovice, dok u srpskom jeziku nije ni jedna.

²⁰² Doslovni prevod: „gomilati novac/ zgrtati pare u merovima/ kao u merovima“.

5. BLUD

Prema *Rečniku srpskoga jezika blud* (lat. *luxuria*) je „nedopušteno polno opštenje; zadovoljavanje telesne pohote, preteranost u polnom uživanju, polni razvrat“ (RMS, 2011: 91). Prole nudi čitavu paletu sinonima ili pojmova koji pripadaju konceptu bluda: „raskalašnost [...] raspusništvo, [...] bestidnost, neobuzdanost, sablažnjivost, nedoličnost, kurvarluk...“ (Prole, 2019b: 46). U *Rečniku religijskih pojmova* ne nalazimo odrednicu *razvrat* niti *blud*, ali nalazimo odrednicu *bludnik*: „koji zastranjuje od vere, koji greši“ (Cvitković, 2009: 64). Sveti Jovan Kasijan smatra da je od svih strasti najduža borba sa duhom bluda, te da retko ko zaista pobeđuje ovu strast (Kasijan, 2015: 179). Većina teologa smatra da je to veoma rasprostranjen i opasan greh, jer je ukorenjen u čovekovim nagonima, te da „[m]nogo je lakše sresti čoveka po prirodi smernog, koji nije sklon gordosti; skromnoga koji je zadovoljan sa najmanjim što poseduje pa je zato malo podložan strastima stomakougađanja i srebroljubija“ (Kern, 2003: 251, 252). Ovaj autor navodi da je blud, pre svega, greh protiv sedme zapovesti Mojsijeve („Ne čini preljubu“), dok je, prema Laršeu, to patološka upotreba seksualnosti (Larše, 2017: 151), a prema Jerotiću to je uživanje u zadovoljstvu bez želje za umnožavanjem, bez ljubavi ili je to pogrešno korišćenje seksualne energije u smislu brakova (ili vanbračnih zajednica) bez dece, često menjanje seksualnih partnera, kao i preljuba. Osim toga, Jerotić pod bludom posmatra i „izvrćene oblike seksualnosti“, kao što su homoseksualizam, perverzности u okviru seksualnosti i seksualne psihopatologije (Jerotić, 2019: 57, 58). Prema Ignjatiju Brjančaninovu, jedna od glavnih karakteristika ovog greha je to da on na nezakonit način sjedinjuje dva tela. Ovaj teolog razlikuje između bluda srca, koji se ogleda u bludnim mislima i osećajima, i bluda tela, koji odvaja čoveka od Boga, jer se čovek spaja sa drugim bićem, te uzrokuje smrt i propast (Brjančaninov, 2008: 23). Kern je mišljenja da se mogu razlikovati stepeni grehovnosti bluda, te ih nabraja od najmanjeg do najvećeg. Kao najmanju grehovnost u okviru bluda on vidi bludne pomisli, pod kojima podrazumeva uspomene na viđeno ili doživljeno. Nakon toga sledeći na lestvici grehovnosti su „sablaznivi razgovori u društvu“ i anegdote. Od tih anegdota često se rađaju pubertetski poroci, kao što je samouživanje ili „rukobludije“. Na lestvici grešnosti opasniji je

sam telesni greh koji se odvija bez braka, a još opasnija je preljuba²⁰³ supružnika. Nakon ove grehovnosti slede seksualna preterivanja u okviru braka, da bi se kao najopasnija ocenila seksualna zastranjivanja, u koje Kern ubraja, osim skotološtva (sodomije), i „pederastiju, lezbejstvo“ (Kern, 2003: 257). Larše ne stepenuje grehovnosti bluda, već je mišljenja da se upotreba seksualnosti kod čoveka javlja kao posledica praroditeljskog²⁰⁴ greha. On uočava da se blud može javiti u okviru bračne zajednice, kada se seksualna funkcija koristi sa pogrešnim ciljem, dakle, ne radi stvaranja potomstva, već patološki. Tada je jedina svrha seksualnosti čulno zadovoljstvo koje odvraća čoveka od Boga, od uživanja u duhovnim dobrima, te telo dobija prvenstvo pred duhom, a blud postaje idol čoveku (Larše, 2017: 154, 155). U tom smislu „govorimo o entuzijastičnoj žudnji, o žudnji koja prožima telo, žudnji za seksualnom aktivnošću i njenim zadovoljstvima radi njih samih“ (Blekbern, 2019: 16). Blud tada udaljava čoveka od drugog bića (iako je za određene oblike bluda potrebno drugo biće), od ljubavi; ali njegov greh utiče i na druge ljude i uvodi ih u isti greh. Prema mišljenju Prola, sa stanovišta filozofije, blud ili razvrat nije greh, već porok, jer

[p]orok je po svojoj prirodi neposredan i za ispoljavanje mu nije potreban drugi. Porok počinje i završava se u samoodnosu. [...] Na primedbu da je za razvrat neophodan partner, odvratićemo teom da se on od uobičajenog emotivnog odnosa i razlikuje po tome što je u njemu dominantno zadovoljstvo u samom sebi, svojevrsna autoseksualnost, a ona u drugome ne vidi ništa drugo do sredstva za postizanje samozadovoljstva (Prole, 2015: 86).

Grešnik bluda koristi druge kao predmete za postizanje svog zadovoljstva (Larše, 2017: 159), pri čemu on ima iskrivljenu sliku o drugome, ne može da ga vidi onakvim kakav je zaista, niti da ga poštuje, već samo želi da zadovolji svoju požudu. U sebi samom stvara „sve vrste poročnih stavova, a posebno odsustvo straha od Boga, užasavanje od molitvi, samoljublje, neosetljivost, privrženost ovozemaljskom, beznađe“ (Larše, 2017: 161). Grešnik se odaje alkoholu (koji je možda i doprineo ostvarenju greha bluda), čovek se udaljava od svojih bližnjih, priklanja se

²⁰³ U Starom zavetu preljuba je smatrana velikim grehom, a grešnici su kažnjavani smrtnom kaznom. U Novom zavetu ljudska tela predstavljaju udove Hristovog tela, pa se činjenjem bluda „nanosi sramota Hristu i raskida jedinstvo sa Njim, pretvarajući *udove Hristove u udove bludnice* (1. Kor. 6,15)“ (Brjančaninov, 2008: 23).

²⁰⁴ Praroditeljski ili Istočni greh je „greh koji, po hrišćanskom verovanju, u sebi nosi svaki čovek do obreda krštenja. Rezultat je prestupa Adama i Eve“ (Cvitković, 2009: 172).

„propalicama“ i „[t]ako zlokobni princip 'sve je dozvoljeno' razulari sve grehovne instinkte i pod prividom lažne slobode zarobi razum, volju i celu dušu sladostrasnika“ (Kern, 2003: 260).

5.1. *Struktura koncepta*

Koncept bluda strukturisan je na sledeći način:

1. blud kao osobina subjekta bluda,
2. fizičko stanje subjekta bluda,
3. zainteresovanost za drugo biće,
4. buđenje bluda u drugom biću,
5. ponašanje i postupci subjekta bluda.

1. Subjekat bluda ne postaje subjektom u momentu ispoljavanja bluda, već je to nešto što se vremenom gaji u mislima i srcu grešnika, a hrani ga neumerenost u spavanju, jelu, „smehotvorno praznoslovlje“ i preterano ukrašavanje tela (Kern, 2003: 263). U analiziranom korpusu nismo zabeležili frazeologizme kojima bi se potvrdila ova teološka misao o „hranjenju“ greha bluda, ali se beleže frazeologizmi u kojima se blud doživljava kao postojeće stanje ili osobina u subjektu bluda. Takvi su frazeologizmi: *scharf/ spitz wie Nachbars Waldi/ Fiffi/ Lumpi sein*²⁰⁵; *unter Druck stehen/ sein; rattenscharf sein; ein geiler Bock sein/ geil wie ein Bock sein; alter Bock – stari jarac; ein Hurenbock sein; eine(n)/ zahn an jedem Finger haben – imati na svaki prst (po) jednu/ jednog; verbotene Früchte schmecken am besten – zabranjeno voće je najsladje; immer nur das Eine wollen/ im Kopf haben*. Taj osećaj, osim što, kao u navedenim frazeologizmima, može da bude uopštena osobina subjekta bluda, može da bude i osobina koja se usmerava ili javlja kada je određena osoba u pitanju: *(ganz) scharf sein auf jemanden – biti lud za nekim; auf jemanden spitz sein; auf jemanden heiß sein; (ganz) versessen sein – dušu dati (za nekoga); nach jemandem verrückt sein – biti lud za nekim; wild sein auf jemanden – ludovati za nekim*.

²⁰⁵ Za frazeologizme nemačkog jezika za koje ne nalazimo frazeološke ekvivalente u srpskom jeziku doslovni prevod dajemo u okviru konceptualne analize.

2. Začet u mislima ili pomisljima, blud se širi po čitavom telu i utiče na njega. Opis fizičkog stanja subjekta bluda nalazimo samo u dva frazeologizma nemačkog jezika: *Stangenfieber haben; dicke Eier haben*.

3. Kako vidimo, blud kao pomisao može biti usmeren ka određenoj osobi i time se u srcu (i umu) subjekta bluda stvara usredsređenost na tu osobu, ali, osim navedenih frazeologizama, uočavamo i frazeologizme u kojima zainteresovanost za neku osobu prelazi na sledeći nivo, te se ta osoba pomno posmatra: *jemanden mit Blicken auffressen – gutati/ progutati nekoga pogledom/ očima; ein Auge auf jemanden werfen – baciti oko na nekoga; Stielaugen machen/ bekommen/ kriegen – ispale mu oči*.

4. Blud je greh koji ne ostaje ograničen samo na subjekta bluda, već se usmerava i povlači u grešnost i drugu osobu, koja od objekta bluda postaje subjekat bluda. Dakle, grehovnik bluda utiče i na druge i to vidimo u frazeologizmima: *jemanden scharfmachen – zagolicati nečiju radoznalost; jemanden anspitzen; jemanden wild machen; jemanden in Fahrt bringen; jemanden auf Touren bringen; jemanden aufreißen*.

5. Gonjena bludom, osoba koja podleže ovom grehu ispoljava taj greh svojim postupcima i ponašanjem prema drugima. Tu možemo da razlikujemo ponašanje i postupke koji su uopšteni, odnosno, nije jasno preciziran objekat prema kojem je usmeren blud, kao što je to u frazeologizmima: *hinter jeder Schürze/ jedem Rock herlaufen/ her sein – trčati za svakom suknom; auf den Strich gehen; durch viele Bette gehen; wie ein Schmetterling von einer Blume zur anderen flattern; einen Seitensprung/ Seitensprünge machen; auf Hasenjagd gehen; ein Mädchen käuflicher Dose; die Haut zu Markte tragen; das älteste Gewerbe der Welt – najstarije zanimanje; ein guter Hahn wird selten fett*. Postupci i ponašanje subjekta bluda mogu da budu usredsređeni na određenu osobu, kao što je to slučaj u frazeologizmima: *sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf jemanden stürzen; hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele – dušu dati (za nekoga); mit jemandem ins Bett gehen/ steigen – ići/ otići u krevet sa nekim; ins Heu fahren; mit jemandem in die Kiste hüpfen/ springen/ steigen; mit jemandem Verkehr haben; einem Mädchen die Ehre rauben; jemandem Hörner aufsetzen – nabiti rogove nekome; den Mann zum Hahnrei machen – nabiti mužu rogove; jemanden mit den Augen ausziehen – skidati nekoga očima; seine Finger nach jemandem ausstrecken – posegnuti za nekim*.

5.2. *Konceptualna i kontrastivna analiza*

U analiziranom korpusu zabeleženo je devet metafora koje izolovano ili umreženo sa drugim metaforama i/ ili metonimijama motivišu frazeologizme nemačkog i/ ili srpskog jezika. Reč je o metaforama BLUD JE ŽIVO BIĆE, BLUD JE PUTOVANJE, BLUD JE OPASNOST, BLUD JE BOLEST, BLUD JE TRGOVINA, BLUD JE LOV, BLUD JE OPSEDNUTOST, BLUD JE KRŠENJE PRAVILA i BLUD JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST. Sa aspekta kontrastivne analize utvrđeni su frazeološki parovi koji pokazuju potpunu ekvivalentnost, parcijalnu ekvivalentnost, parcijalnu diferenciju sa leksičkim, odnosno sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, potpunu diferenciju i nultu ekvivalentnost. Prilikom izlaganja metafore kojima su frazeologizmi motivisani poređane su prema brojnosti frazeologizama, od najbrojnije do one koja motiviše najmanji broj frazeologizama.

5.2.1. *BLUD JE ŽIVO BIĆE*

Pojmovna metafora BLUD JE ŽIVO BIĆE javlja se u obliku dve podmetafore: BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU i BLUD JE ŽIVOTINJA. Blud predstavlja greh koji za fizičko ostvarenje često traži drugo biće (osim ako je reč o samom začetku bluda, koji može da potekne iz grešne pomisli). Prema Laršeu, blud je greh koji potiče od samoljublja u kojem se subjekat bluda okreće samom sebi i udaljava od drugih (Larše, 2017: 158). Iako koristi druge za ostvarivanje svog zadovoljenja, subjekat bluda druge ne doživljava kao osobe ili bližnje, već isključivo kao predmete i sredstva za ostvarenje sopsstvenog interesa. Odnos prema drugome i motivisanost podmetaforom BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU ogleda se u frazeologizmima koji se nalaze u centru koncepta *požude*, ali pripadaju i konceptu *bluda: jemanden mit den Augen ausziehen – skidati nekoga očima*. U ovim frazeologizmima vidimo da blud počinje od samog posmatranja druge osobe, te da subjekat bluda (u svojim mislima) čini sa drugom osobom šta želi, da njome upravlja, te da je skida. Da se drugo biće doživljava kao predmet koji subjekat bluda može da koristi kada poželi, primećujemo u frazeologizmima: *seine Finger nach jemandem ausstrecken – posegnuti za nekim*, te uočavamo da je reč o umrežavanju podmetafore BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU i metafore BLUD JE ŽELJA. Grubo i brzo, silovito ophođenje prema drugom

biću ogleda se i u frazeologizmu nemačkog jezika koji je motivisan umreženim delovanjem podmetafore BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU i podmetafore BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE NANOSI ŠTETU DRUGOM BIĆU: *jemanden aufreißen*²⁰⁶ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Grubo i neljudsko postupanje sa drugim bićem, činjenje štete drugom biću, očitno je u frazeološkom paru *jemandem Hörner aufsetzen – nabiti (nekome) rogove*. Ovaj frazeologizam zapravo predstavlja posledicu bluda i ne nalazi se u samom centru koncepta, već na periferiji, a u centru koncepta *ponižavanje*. Prema Šipki, postoji mnogo tumačenja o poreklu ovog frazeologizma, a jedno od njih je da je on nastao iz običaja da je izvesni francuski kralj muževe dama koje je hteo da zavede slao u lov, kako bi imao vremena da ostvari svoju zamisao. Da bi muževi dokazali da su ga poslušali i bili u lovu, morali su da mu donesu jelenske rogove, te su se dvorani, koji su znali šta se u međuvremenu dogodilo između kralja i dotične dame, podsmevali mužu koji se vratio iz lova i govorili da mu je žena nabila rogove (Šipka, 2008: 137). Međutim, kako frazeologizam datira iz vremena pre francuskih kraljeva, drugo tumačenje kaže da ovaj frazeologizam potiče od starih Grka. Rog je simbol snage, ali je ubrzo postao i simbol gluposti, te je smatrano da je muškarac koji ne primećuje da ga žena vara glup kao vo sa rogovima (Krüger-Lorenzen, 1998: 142). Osim toga, u nemačkom jeziku se prevareni muž naziva *Hahnrei*, pa se beleži frazeologizam *den Mann zum Hahnrei machen*²⁰⁷. Iako i Kangrga (1996: 318) kao značenje lekseme *Hahnrei* navodi „prevareni muž, rogonja“, etimološko značenje lekseme je *kopun, uškopljeni petao*. Prema verovanju, kopunima su odsecane i kandže i „usađivane“ uz krestu kako bi se oni razlikovali od drugih petlova, a te kandže u kresti ličile su na rogove (Krüger-Lorenzen, 1998: 142). Kao ekvivalent u srpskom jeziku i ovde nalazimo frazeologizam *nabiti mužu rogove*.

Da svako ophođenje subjekta bluda prema drugom biću sa stanovišta frazeologije ne mora da bude nužno negativno ili grubo i puko iskorištavanje drugog bića, uočavamo u frazeologizmu srpskog jezika *zagolicati nečiju radoznalost* (ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *jemanden scharfmachen*, motivisan metaforom BLUD JE OPASNOST i obrađen u odeljku 5.2.3). Frazeologizam srpskog jezika nalazi se na periferiji koncepta bluda i samo pod određenim okolnostima i u određenim kontekstima sa seksualnom konotacijom pripada konceptu bluda, a

²⁰⁶ Doslovni prevod: „poderati nekoga“.

²⁰⁷ Doslovni prevod: „napraviti od čoveka uškopljenog petla“.

stoji u centru koncepta *radoznalosti, interesovanja*. U ovom frazeologizmu uočavamo umreženost podmetafore BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU i metafore BLUD JE IGRA, jer se radoznalost i seksualna zainteresovanost drugog bića *golicaju*, sa njima se poigrava subjekat bluda, izaziva ih.

Podmetafora BLUD JE ŽIVOTINJA motiviše frazeologizme i nemačkog i srpskog jezika jer se životinje shvataju kao bića koja nemaju savest i ponašaju se instinktivno²⁰⁸. Sa životinja na ljude prenete su slike osobina životinja, njihovog ponašanja i njihovog odnosa prema drugima.

Osobina koja je sa životinja preslikana na ljude ispoljena je u frazeologizmu *wild sein auf jemanden*²⁰⁹, odnosno u doživljavanju divljih životinja kao posebno neobuzdanih i nesputanih, nekultivisanih, vođenih isključivo instinktima. Rečnički ekvivalent u srpskom jeziku za ovaj frazeologizam glasi *ludovati za nekim*, dakle, motivisan metaforom BLUD JE BOLEST (i biće obrađen u okviru te metafore u odeljku 5.2.4). U nemačkom jeziku beleži se i frazeologizam u kojem se bludna želja pobuđuje u drugome, a za koji je, takođe, poslužila slika divlje životinje: *jemanden wild machen*²¹⁰. Osim toga, na konkretnim primerima nekih životinja možemo uočiti koje slike se prenose sa životinja na ljude. Takvi su frazeologizmi *ein geiler Bock sein/ geil sein wie ein Bock* (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *stari jarac – alter Bock; ein Hurenbock sein*²¹¹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Jarac, koji je komponenta navedenih frazeologizama oba jezika, predstavlja pohotljivost, večitu spremnost za parenjem, te se tokom istorije prikazivao kao

karikatura u obliku mešovityh bića (Satir, Faun) koju odlikuje nesavladiva pohotljivost, sa rastućim ugušivanjem seksualnosti, jarac postaje 'smrdljivo, prljavo i pohotno biće', koje na Strašnom sudu igra ulogu prokletnika, osuđenog na večne muke [...]. U ikonografiji

²⁰⁸ Naznake sličnog shvatanja nalazimo i u *Enciklopediji pravoslavnog duhovnog života*: „U ljudskom srcu postoji životinjska želja [...]“ (Brjančaninov, 2008: 22).

²⁰⁹ Doslovni prevod: „biti divlji za nekim/ na nekoga“.

²¹⁰ Doslovni prevod: „učiniti nekoga divljim“. Ovaj frazeologizam nemačkog jezika je polisemičan i ostala značenja frazeologizma su zabeležena i u dvojezičnim rečnicima, pa tako kod Mrazović–Primorac nalazimo prevod za ovaj frazeologizam „razbesneti nekoga; dovesti do izbezumljenosti“ (Mrazović–Primorac, 1981: 944). Zaključujemo da je frazeologizam, verovatno, značenje u kontekstu seksualnosti dobio kasnije ili da to značenje, jednostavno, nije obrađeno u korišćenim dvojezičnim rečnicima, te u obzir nećemo uzimati objašnjenje ponuđeno u dvojezičnom frazeološkom rečniku.

²¹¹ Doslovni prevod: „biti kurvarski jarac“.

najveći broj karakteristika preuzetih od jarca ima đavo. [...] Za sve ove podatke sigurno su zaslužna Herodotova kazivanja o egipatskom kultu boga jarca u gradu Mendezu i biblijski moral 'ispaštača', koji je kao nosilac sve grešne nečistote ljudske oteran u pustinju (Biderman, 2004: 132).

Osim jarca i petao je taj kojem se pripisuje i sa kojeg se preslikava osobina pohotljivosti, što je očito u frazeologizmu *ein guter Hahn wird selten fett*²¹². Značenje ovog frazeologizma, za koji ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, je „Wer viel Sex hat, wird nicht dick“²¹³ (www.redensarten-index.de). Prema Bidermanu, petao, životinja koja je uvek spremna za parenje, „[n]egativnu simboliku (kao i *jarac*) [...] je u zapadnoj Evropi poprimio u srednjem veku, kao oličenje pohote ('petlovi demoni' gone mlade muškarce) i svadljivosti“ (Biderman, 2004: 303).

Sličnosti sa životinjama i subjektima bluda uočavaju se i u ponašanju. Potvrdu za to nalazimo u frazeologizmu *jemanden mit den Augen verschlingen – gutati/ progutati očima/ pogledom* gde je na čoveka, subjekta bluda, preneti slika životinje koja sa velikim žarom i glađu posmatra svoju žrtvu – na isti način na koji subjekat bluda posmatra predmet svoje požude. U ovom frazeologizmu zapažamo umrežavanje podmetafore BLUD JE ŽIVOTINJA i metafore BLUD JE GLAD. Gladna životinja jede halapljivo, ona ne žvaće, već samo guta svoj plen, kao što subjekat bluda upija žrtvu svoga greha, te uočavamo i metonimiju OČI/ VID ZA KONZUMIRANJE HRANE. Ista slika uočljiva je i u frazeološkom paru *jemanden mit Blicken auffressen – gutati/ progutati nekoga pogledom/ očima*, s tim da je važno naglasiti da se u nemačkom jeziku predmet ili žrtva bluda pogledima *proždire* (nem. *auffressen*), a u srpskom *guta*. Velika seksualna zainteresovanost pobuđuje se, najpre, gledanjem, pa je ta slika sadržana u frazeologizmu *Stielaugen machen/ bekommen/ kriegen – ispale mu oči*. *Stielaugen* su oči, na primer, puža, na takozvanim pipcima, koje su van tela, kao da su iskolačene, te je ta slika motivisala frazeologizam nemačkog jezika. Kada se subjekat bluda i fizički ustremi i krene ka svojoj žrtvi, to može biti veoma brzo i snažno, pa je frazeologizam nemačkog jezika (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) motivisan slikom divlje životinje koja napada svoj plen: *sich wie*

²¹² Doslovni prevod: „dobar petao se retko kad ugoji“.

²¹³ Prevod: „ko upražnjava mnogo seksa, neće biti debeo“.

*ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf jn. stürzen*²¹⁴. Sličnosti u ponašanju životinja i subjekta bluda očite su i u frazeološkom paru, ali zapažamo i umreženost sa metaforom BLUD JE OPSEDNUTOST: *hinter jeder Schürze/ jedem Rock herlaufen/ her sein – trčati za svakom suknom*. Slika psa koji trči za ljudima želeći pažnju preneti je na muškarca koji želi pažnju svake žene u tolikoj meri da to predstavlja vrstu opsednutosti.

5.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE ŽIVO BIĆE

Kod frazeologizama motivisanih hipermetaforom BLUD JE ŽIVO BIĆE zapažamo dva frazeološka para sa potpunom ekvivalentnošću: *jemandem Hörner aufsetzen – nabiti (nekome) rogove* i *alter Bock – stari jarac*. Kod tri frazeološka para uočavamo manje morfosintaksičke razlike, dakle, reč je o parcijalnoj ekvivalentnosti: *jemanden mit den Augen ausziehen – skidati nekog očima*; *hinter jeder Schürze/ jedem Rock herlaufen – trčati za svakom suknom* i *jemanden mit den Augen verschlingen – gutati/ progutati (nekoga) očima/ pogledom*²¹⁵. U prvom frazeološkom paru razlike se ogledaju u načinu iskazivanja instrumentalnog determinatora: u nemačkom jeziku predlogom *mit* i imenicom u dativu, u srpskom jeziku bespredložkim instrumentalom. U drugom navedenom paru, osim što se u nemačkom jeziku nudi mogućnost trčanja i za pregačom (nem. *Schürze*, što je zastareli oblik ovog frazeologizma, pa nije uzimano kao relevantni faktor u uočavanju razlika), frazeologizmi se razlikuju u tome što se intencionalni determinativ u nemačkom jeziku u ovom slučaju iskazuje predlogom *hinter* + imenicom u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *za* + imenicom u instrumentalu. Kod trećeg frazeološkog para uočavamo razlike u padežu prilikom iskazivanja instrumentalnog determinatora: u nemačkom jeziku to je predlog *mit* i imenica u dativu, u srpskom jeziku je to bespredložki instrumental. U frazeološkom paru *jemanden mit Blicken auffressen – gutati/ progutati nekoga pogledom/ očima* utvrđuje se parcijalna diferencija sa leksičkim i manjim morfosintaksičkim razlikama. Morfosintaksičke razlike očituju se u tome što je leksema *Blick* (= pogled) u nemačkom jeziku upotrebljena u množini, dok je u srpskom jeziku u jednini (*pogledom*), kao i u

²¹⁴ Doslovni prevod: „obrušiti se na nekoga kao lav/ lavovi/ hijene“.

²¹⁵ Takođe, važno je istaći i to da je za poređenje ova dva frazeologizma u srpskom jeziku uzet oblik *gutati/ progutati (nekoga) očima*, jer je bliži frazeologizmu nemačkog jezika. Ukoliko bi kao posmatrani ekvivalent za poređenje bila uzeta varijanta frazeologizma *gutati/ progutati (nekoga) pogledom*, reč bi bila o parcijalnoj diferenciji sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama.

načinu iskazivanja instrumentalnog determinatora – u nemačkom jeziku, ponovo, predlogom *mit* i imenicom u dativu, u srpskom jeziku bespredložkim instrumentalom. Leksička razlika, osim toga što u srpskom jeziku postoji i varijanta sa leksemom *oči* (*očima*), uočava se u glagolu: u nemačkom jeziku se neko *proždire* (nem. *auffressen*), u srpskom se *guta*. Frazeološki par *seine Finger nach jemandem ausstrecken – posegnuti za nekim* takođe pokazuje parcijalnu diferenciju. Frazeologizmi se u potpunosti razlikuju u pogledu leksike, a u pogledu morfosintakse frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu DObj [← ProNAk + NAK] + IObj [← NACH + PronDat] + V, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu V + DetIntenc [← ZA + ProNInstr]. Frazeologizmi *den Mann zum Hahnrei machen* i *nabiti mužu rogove* počivaju na sličnoj slici, ali se razlikuju u pogledu leksike i morfosintakse, te i kod ovog frazeološkog para beležimo parcijalnu diferenciju. Leksemski sastav frazeologizama je potpuno različit, a struktura frazeologizma nemačkog jezika je DObj [← NAK] + DopP [← ZU + NDat] + V, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu V + IObj [← NDat] + DObj [← NAK]. U frazeološkom paru *Stielaugen machen/ bekommen/ kriegen – ispale mu oči* vidimo da je reč o istoj slici koja se nalazi u pozadini frazeologizma: iskolačenim očima kojima se, verovatno, bez treptanja, neko posmatra. Frazeologizmi se u potpunosti razlikuju na polju leksike (sve komponente su različite), a u pogledu morfosintakse utvrđujemo različite strukture. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DObj [← NAK] + V, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu V + IObj [← ProNDat] + Subj [← NNom], tako da možemo da utvrdimo da je i ovde reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Kod dva frazeološka para motivisana ovom hipermetaforom (odnosno, u drugom frazeološkom paru samo je frazeologizam nemačkog jezika motivisan ovom hipermetaforom) uočavamo potpunu diferenciju, jer, osim što se razlikuju na morfosintaksičkom i leksičkom planu, frazeologizmi počivaju i na različitim slikama: *zagolicati nečiju radoznalost* i *wild sein auf jemanden – ludovati za nekim*. Za šest frazeologizama nemačkog jezika ne nalazimo frazeološke ekvivalente i utvrđujemo nultu ekvivalentnost: *jemanden aufreißen; ein geiler Bock sein/ geil sein wie ein Bock; sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf jemanden stürzen; jemanden wild machen; ein guter Hahn wird selten fett; ein Hurenbock sein*.

5.2.2. BLUD JE PUTOVANJE

Ovom metaforom motivisani su frazeologizmi nemačkog jezika kojima se jasno iskazuje kretanje sa ciljem, a to je *krevet (Bett)*, koji se metonimijski upotrebljava kao MESTO (KREKET/ SENO) ZA SEKSUALNO OPŠTENJE, te uočavamo umrežavanje navedene metonimije i metafore BLUD JE PUTOVANJE. Takvi frazeologizmi su *mit jemandem ins Bett gehen/ steigen – ići/ otići u krevet sa nekim; durch viele Bette gehen*²¹⁶ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *mit jemandem in die Kiste*²¹⁷ *hüpfen/ springen/ steigen*²¹⁸ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *ins Heu fahren*²¹⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Poslednji navedeni frazeologizam je frazeologizam koji zastareva i koji je u švankovima²²⁰ bio metafora za opis preljube u braku. Ovaj frazeologizam ipak nije intertekstualno motivisan, jer zapravo potiče iz ranijih vremena. I u domenu slikarstva Hijeronimus Boš prikazivao je postelju ljubavnika kao seno na zaprežnim kolima (Röhrich, 2003: 709). U svim navedenim frazeologizmima uočavamo da subjekat bluda prelazi određeni put ili je na putovanju do postelje kao ostvarenju svojih želja i ciljeva. Osim što se put (koji, prema teološkim shvatanjima, počinje pomišlju) ka ostvarenju bluda odvija ka krevetu (ili senu), kao ciljnom odredištu, uočavamo i frazeologizam nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku u kojem se odnos između dva subjekta bluda doživljava kao saobraćaj: *mit jemandem Verkehr haben*²²¹. Blud, kao krajnja destinacija putovanja, očituje se i u frazeologizmu *auf den Strich gehen*²²², sa značenjem „biti prostitutka; ići u lov na muškarce; prodavati se“ (Mrazović–Primorac, 1981: 830). Leksema *Strich* nastala je od glagola *streichen*, odnosno, *herumstreichen* „skitati se, lunjati, tumarati“ (Kangrga, 1996: 337), te upućuje na to da subjekat bluda, koji se bavi prostitucijom, ide u skitnju, lutanje, bez cilja ili sa jednim ciljem – da ostvari blud.

²¹⁶ Doslovni prevod: „proći kroz mnoge krevete“.

²¹⁷ Leksema *Kiste* se u razgovornom jeziku upotrebljava sa značenjem *Bett*, odnosno *krevet* (www.redensarten-index.de).

²¹⁸ Doslovni prevod: „skočiti/ uskočiti/ ući u sanduk/ krevet sa nekim“.

²¹⁹ Doslovni prevod: „otići/ odvesti se u seno“.

²²⁰ Švank (nem. *der Schwank*) je kratka, vesela, ali često i prosta priča, u prozi ili stihu, o komičnim događajima ili nečijim vragolijama (Duden, 2002b: 801).

²²¹ Doslovni prevod: „imati saobraćaj sa nekim“.

²²² Doslovni prevod: „ići na crtu“.

U okviru metafore BLUD JE PUTOVANJE uočavamo i podmetaforu ili bolje rečeno specifikovanje ove metafore: BLUD JE LET u frazeologizmu nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *wie ein Schmetterling von einer Blume zur anderen flattern*²²³. Poredbena komponenta *wie ein Schmetterling, kao leptir*, pojačava neozbiljnost, lakomost, bezbrižnost i veselost subjekta bluda koji menja partnere. Kako leptir leti sa cveta na cvet, tako i subjekat bluda ide od jedne do druge osobe, odnosno od jednog do drugog objekta bluda, pokušavajući da utali svoju bludnu glad i žeđ.

Metafora BLUD JE PUTOVANJE motiviše i frazeologizme u kojima se iskazuje pobuđivanje bluda u drugome, odnosno prenošenje bluda sa subjekta na objekat bluda, čime, nadalje, on postaje subjekat bluda. Takvi frazeologizmi su *jemanden in Fahrt bringen*²²⁴ i *jemanden auf Touren bringen*²²⁵. Interesantno je da, pošto nisu zabeleženi frazeološki ekvivalenti, za oba frazeologizma nalazimo prevode na srpski jezik – za prvi frazeologizam prevod glasi: „1- raspoložiti nekoga; 2. razbesneti nekoga“ (Mrazović–Primorac, 1981: 259), a za drugi „1. dati poleta, zamaha nekome (ili nečemu); pokrenuti, pokretati nekoga (ili nešto); 2. razbesneti nekoga“ (Mrazović–Primorac, 1981: 865). Kao što vidimo, rečnički prevodi ne odgovaraju značenju ova dva frazeologizma koje se ispituje u radu, a to je (za oba frazeologizma) „*jemanden sexuell erregen*“²²⁶ (www.redensarten-index.de). Razlog za izostavljanje ovog značenja u dvojezičnim rečnicima nam nije poznat, ali s obzirom na to da nemamo dokaze o vremenu nastanka frazeologizama, odnosno ovog značenja frazeologizama nemačkog jezika, kao jedna od mogućnosti nudi se i kasnije proširivanje, odnosno promena značenja već postojećih frazeologizama.

U okviru metafore BLUD JE PUTOVANJE uočavamo i podmetaforu BLUD JE Odstupanje od uobičajenog pravca kretanja. Samo jedan frazeologizam nemačkog jezika umrežen sa metaforom BLUD JE ŽIVO BIĆE motivisan je ovom metaforom: *einen Seitensprung machen/ Seitensprünge machen*²²⁷ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku).

²²³ Doslovni prevod: „lepršati od cveta do cveta kao leptir“.

²²⁴ Doslovni prevod: „dovesti nekoga u vožnju“.

²²⁵ Doslovni prevod: „dovesti nekoga u vožnju/ zavrteti nekoga“.

²²⁶ Prevod: „nekoga seksualno uzbuditi“.

²²⁷ Doslovni prevod: „načiniti/ napraviti skok/ skokove u stranu“.

Leksema *Seitensprung* nekada je zaista i označavala samo *skok u stranu*, uglavnom kako bi se izbegla neka opasnost, da bi u 18. veku počela da se upotrebljava i za označavanje odstupanja od ustaljene linije kretanja. Od 19. veka, najpre u Austriji, reč počinje da se primenjuje sa moralnom konotacijom (Röhrich, 2003: 1464). Vremenom ova leksema nastavlja da menja značenje, da bi njome bilo označeno posećivanje prostitutki i da bi se u 20. veku zabeležilo današnje značenje – seksualna prevara ljubavnog partnera (www.redensarten-index.de). Od skoka u stranu, sa namerom da se izbegne opasnost, dolazimo do „skoka u stranu“, odnosno, do odstupanja od pravolinijskog (bračnog ili ljubavnog) kretanja i odlaska u stranu – drugome ili drugoj.

5.2.2.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE PUTOVANJE

Za sve frazeologizme nemačkog jezika, osim za jedan, koji su motivisani metaforom BLUD JE PUTOVANJE uočavamo nultu ekvivalentnost. Za frazeološki par *mit jemandem ins Bett gehen/ steigen*²²⁸ – *ići/ otići u krevet sa nekim* utvrđujemo da je reč o parcijalnoj ekvivalentnosti. U nemačkom jeziku socijativni determinator iskazan je predlogom *mit* i zamenicom (pri realizaciji u rečenici zamenicom ili imenicom) u dativu, dok je u srpskom jeziku socijativni determinator iskazan socijativnim instrumentalom.

5.2.3. BLUD JE OPASNOST

Metafora BLUD JE OPASNOST predstavlja, zapravo, hipermetaforu koja se u pojedinačnim primerima specifikuje. Tako uočavamo podmetaforu BLUD JE OŠTAR PREDMET KOJI PREDSTAVLJA OPASNOST. Oštrina predmeta može da bude odlika samog subjekta bluda i da bude usmerena na druge, ili može da čini druge oštrim, odnosno opasnim, te da preko drugih bude usmerena na samog subjekta bluda. U prvu skupinu frazeologizama, dakle onih kod kojih se putem oštrine iskazuje bludnost subjekta usmerena na druge su: *ganz scharf sein auf jemanden*²²⁹ (ekvivalent u srpskom: *biti lud za nekim*, dakle motivisan metaforom

²²⁸ S obzirom na to da je sa aspekta leksike frazeologizmu srpskog jezika bliži oblik nemačkog frazeologizma *mit jemandem ins Bett gehen*, taj oblik smo koristili prilikom poređenja frazeologizama i utvrđivanja stepena ekvivalentnosti.

²²⁹ Doslovni prevod: „biti skroz oštar na nekoga“.

BLUD JE BOLEST, koja će biti obrađena u okviru odeljka 5.2.4); *auf jemanden spitz sein*²³⁰ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *scharf / spitz wie Nachbars Lumpi / Fiffi / Waldi sein*²³¹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). U poslednjem navedenom primeru uočavamo metaforu BLUD JE OŠTAR PREDMET KOJI PREDSTAVLJA OPASNOST, ali je ta metafora pojačana poredbenim delom *wie Nachbars Lumpi/ Fiffi/ Waldi*, te konstatujemo umreženost sa metaforom BLUD JE ŽIVOTINJSKI NAGON. *Lumpi, Fiffi, Waldi* su veoma česta imena za pse u nemačkom jeziku, te se slika životinje (komšijinog psa – *Nachbars Lumpi/ Fiffi/ Waldi*), muškog psa, koji je spreman za razmnožavanje, prenosi na sliku čoveka sa velikim libidom. Istu motivacionu bazu, odnosno umrežene metafore, uočavaju se u frazeologizmu *rattenscharf sein*²³² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku), gde se sa slike pacova²³³, glodara koji je poznat po brzom razmnožavanju, na sliku čoveka prenosi gotovo permanentna seksualna spremnost.

Velika opasnost po subjekta bluda iskazuje se i frazeologizmom *unter Druck stehen/ sein*²³⁴, za koji ne postoji ekvivalent u srpskom jeziku, a koji je motivisan umreženim delovanjem metafore BLUD JE OPASNA TEČNOST U SADRŽATELJU i metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA BLUD, kao i iskustvenog znanja da se u posudi koja se ispunjava nekom (posebno štetnom) materijom povećava pritisak i preti opasnost od pucanja posude. U subjektu bluda pomisli i ideje o bludu se roje, gomilaju, te se blud kao tečnost širi u telu subjekta bluda, dakle u sadržatelju bluda. Kako je telo omeđena posuda, opasna tečnost šireći se preti da eksplodira i telo subjekta bluda, odnosno sam subjekat bluda nalazi se *pod pritiskom*.

Opasnost od bluda kao vrele tečnosti u sadržatelju uočljiva je u primeru *auf jemanden heiß sein*²³⁵ za koji u srpskom jeziku nalazimo prevod „(žarko) želeti nešto; jako čeznuti za

²³⁰ Doslovni prevod: „biti zašiljen na nekoga“.

²³¹ Doslovni prevod: „biti oštar/ zašiljen kao komšijin Lumpi/ Fifi/ Valdi“.

²³² Doslovni prevod: „biti oštar kao pacov“.

²³³ Osim toga, pacovi su i životinje koje štete ljudima, pa se zato povezuju sa đavolom „i njegovim demonskim pomagačima“ i vešticama (Biderman, 2004: 278).

²³⁴ Doslovni prevod: „stajati/ biti pod pritiskom“. U srpskom jeziku nalazimo izraz *biti pod pritiskom*, ali sa značenjem „protiv svoje volje“ (RMS, 2011: 1035), tako da ga ne možemo ponuditi kao ekvivalent za navedeni frazeologizam nemačkog jezika.

²³⁵ Doslovni prevod: „biti vreo na nekoga“.

nečim“ (Mrazović–Primorac, 1981: 404), dakle, bez sadržane seksualne komponente, koju frazeologizam nemačkog jezika, pored ostalih značenja, ima. Uočavamo metaforu BLUD JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU i metonimiju VRELA TEČNOST ZA SUBJEKTA BLUDA, jer vrela tečnost ispunjava sadržatelja, tako da i on postaje vreo. Vrelina, tj. vrela tečnost je opasnost koja pretili drugima, a koja izbija iz subjekta bluda, kao što požuda izbija iz subjekta bluda i usmerava se na druge ljude, odnosno objekte bluda. Ipak, ovu podmetaforu, BLUD JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU, motiviše i konvencionalno znanje o stanju seksualne uzbuđenosti, zbog kojeg raste krvni pritisak, te se povećava i temperatura tela (www.redensarten-index.de). U govornoj praksi srpskog jezika beleži se primer *biti napaljen*²³⁶ na nekog za koji u *Rečniku savremenog beogradskog žargona* nalazimo objašnjenje „2. seksualno uzbuđen. Isto **naložen, napržen, popaljen**²³⁷“ (Gerzić–Gerzić, 2002: 172). Primećujemo da je u razgovornom jeziku ovaj frazeologizam motivisan metaforom BLUD JE OPASNA MATERIJA U SADRŽATELJU. Ta opasna i vrela materija buktu u subjektu bluda, ispunjava ga, a navedena metafora umrežava se sa metonimijom VRELA MATERIJA ZA SUBJEKTA BLUDA.

Metafora BLUD JE OPASNOST motiviše dva frazeologizma kojima se iskazuje cirkularnost bluda. Naime, subjekat bluda pobuđuje objekat bluda, tj. izaziva blud u drugome, da bi objekat bluda postao subjekat bluda i usmerio blud na početnog subjekta bluda, koji sada postaje objekat bluda. Ovim frazeologizmima jasno se pokazuje da blud može biti poguban greh kako po samog grešnika, tako i po druge koje on uvlači u svoj greh i njih nagna na dalje sagrešenje. Takvi frazeologizmi su *jemanden scharfmachen*²³⁸ – *zagolicati nečiju radoznalost* (frazeologizam srpskog jezika motivisan je podmetaforom BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU i analiziran je u okviru hipermetafore BLUD JE ŽIVO

²³⁶ U *Rečniku srpskoga jezika* ne nalazi se odrednica *napaljen*, ali se nalazi glagol *napaliti se* sa značenjem „razg. (na nekoga) (obično u obliku trp.) osetiti veliku emotivnu, ljubavnu naklonost prema nekoj osobi suprotnog pola“ (RMS, 2011: 767). Govorna praksa i iskustvo nam, pak, govore da je ovaj glagol, pa i sam oblik glagolskog prideva trpnog, značajno frekventniji (ako ne i jedino moguć) u značenju koje je ponuđeno u *Rečniku savremenog beogradskog žargona*, dakle sa seksualnom konotacijom.

²³⁷ Način ispisivanja leksema (u ovom slučaju podebljanim fontom) preuzet je iz originala citata.

²³⁸ Doslovni prevod: „učiniti nekoga oštrim“.

BIĆE, u odeljku 5.2.1) i frazeologizam *jemanden anspitzen*²³⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Ovi primeri bliski su već navedenim frazeologizmima *ganz scharf sein auf jemanden* i *auf jemanden spitz sein*, ali je perspektiva promenjena. U analiziranim primerima sam subjekat bluda je agens, on je i uzročnik i izvršitelj greha, dok je u primerima *jemanden scharfmachen* i *jemanden anspitzen* budući subjekat bluda zapravo pacijens, na kojeg je sadašnji ili početni subjekat bluda usredsređen da ga pretvori takođe u subjekta bluda, tj. u agensa. Stoga konstatujemo da su frazeologizmi *jemanden scharfmachen* i *jemanden anspitzen* motivisani metaforom BLUD JE ATAK kao podmetaforom metafore BLUD JE OPASNOST.

5.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE OPASNOST

U okviru frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE OPASNOST za dva frazeološka para utvrđujemo potpunu diferenciju, a to su (*ganz*) *scharf sein auf jemanden* – *biti lud za nekim* i *jemanden scharfmachen* – *zagolicati nečiju radoznalost*. Kod šest frazeologizama nemačkog jezika utvrđujemo nultu ekvivalentnost – *scharf/ spitz sein wie Nachbars Waldi/ Fiffi/ Lumpi; unter Druck stehen; jemanden anspitzen; auf jemanden spitz sein; rattenscharf sein* i *auf jemanden heiß sein*.

5.2.4. BLUD JE BOLEST

Metafora BLUD JE BOLEST motiviše frazeologizme kojima se bolest iskazuje kao fizička bolest ili anomalija i kao psihička bolest. Frazeologizmi kojima se blud manifestuje kao fizička bolest²⁴⁰ su frazeologizmi nemačkog jezika bez ekvivalenata u srpskom jeziku: *Stangenfieber haben*²⁴¹ i *dicke Eier haben*²⁴², oba žargonski obojena. Prvi navedeni

²³⁹ Doslovni prevod: „nekoga naoštriti“.

²⁴⁰ Blud ili razvrat kao bolest prepoznavali su ljudi još u doba antike: „Lekari propisuju lekove protiv telesnih bolesti, stoici nude terapiju koja može da izleči duhovna oboljenja. Drugačije rečeno, sklonost ka bilo kakvom, a kamoli neumerenom seksualnom uživanju tretirana je kao bolest koja se mora lečiti“ (Prole, 2019b: 25, 26).

²⁴¹ Doslovni prevod: „imati groznicu šipke“, odnosno, ako *Stange* posmatramo kao žargonski upotrebljenu leksemu, onda „imati groznicu muškog polnog organa“.

²⁴² Doslovni prevod: „imati debela jaja“.

frazeologizam kombinacija je izraza *Stange*, koji se u žargonu koristi za muški polni organ u erekciji, i lekseme *Fieber*, pod kojom se podrazumeva visoka temperatura (www.redensarten-index.de). Drugi navedeni frazeologizam koji podrazumeva fizičku bolest ili anomaliju bazira se, takođe, na iskustvenom znanju. Prilikom nakupljanja (odnosno, nepražnjenja) semene tečnosti iz testisa (koji se u žargonu nemačkog jezika nazivaju *Eier*), oni otiču i stvaraju bol. Ovom slikom, tj. iskustvom, motivisan je frazeologizam kojim se označava muškarac koji oseća veliku pohotu ili požudu.

Osim kao fizička bolest, blud se manifestuje kao psihička bolest ili kao pomračenje uma, što je očit u frazeologizmima *nach jemandem verrückt sein – biti lud za nekim; ludovati za nekim – wild sein auf jemanden* (frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom BLUD JE ŽIVOTINJA i obrađen u odeljku 5.2.1) i *ganz versessen sein*²⁴³ (čiji će ekvivalent, *dušu dati (za nekoga)*, motivisan umreženim delovanjem metafore BLUD JE OPSEDNUTOST i metafore BLUD JE TRGOVINA SA DEMONSKIM BIĆEM biti analiziran u odeljku 5.2.7). Ovi frazeologizmi ne nalaze se u centru koncepta *bluda*, već na periferiji, a u centru koncepta *naklonosti i ljubavi*. Ipak, u koncept *bluda* ubrajaju se zbog mogućnosti da je subjekat bluda seksualno opsednut nekim, da mu se od velike seksualne želje za nekim pomračuje um, te ne može racionalno da razmišlja, spreman je da se upusti i rado se upušta u telesni greh, a s obzirom na okupiranost misli drugim bićem zanemaruje misli o Bogu.

5.2.4.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE BOLEST

Kod jednog frazeološkog para uočavamo parcijalnu ekvivalentnost i manje morfosintaksičke razlike: *nach jemandem verrückt sein – biti lud za nekim*. Razlike se očituju u rekciji i padežima koje predlozi regiraju: u nemačkom jeziku predlog *nach* traži dopunu u dativu, a u srpskom jeziku predlog *za* traži dopunu u instrumentalu. Kod dva frazeološka para (*ganz versessen sein – dušu dati (za nekoga)* i *ludovati za nekim – wild sein auf jemanden*) uočavamo da frazeologizmi počivaju na različitim slikama, pa utvrđujemo potpunu diferenciju. Za dva frazeologizma potvrđujemo nultu ekvivalentnost: *Stangenfieber haben* i *dicke Eier haben*.

²⁴³ Doslovni prevod: „biti potpuno opsednut“.

5.2.5. **BLUD JE TRGOVINA**

Za označavanje prostitucije, kao bludnog zanimanja u kojem se trguje telom, u oba jezika upotrebljava se, prema Burgerovoj sintaksičkoj klasifikaciji (Burger, 2003), nominalni frazeologizam: *das älteste Gewerbe der Welt – najstariji zanat*. Ako je prostitucija, kao bludno zanimanje, trgovina, onaj, odnosno u frazeologiji ona koja se tom vrstom trgovine bavi označava se kao *(ein) Mädchen käuflicher Dose*, sa ekvivalentom u srpskom jeziku *devojka koja se lako prodaje*. Kako u ovom grehu subjekta bluda ne zanima ljudska duša, samo biće, već isključivo fizička strana, beležimo i frazeologizam motivisan umrežavanjem metafore BLUD JE TRGOVINA i metonimije KOŽA ZA FIZIČKO BIĆE: *die Haut zu Markte tragen*²⁴⁴, bez frazeološkog ekvivalenta, ali sa prevodom na srpski „biti prostitutka; izvoditi striptiz“ (Mrazović–Primorac, 1981: 399).

5.2.5.1. **Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE TRGOVINA**

S obzirom na to da za frazeologizam *die Haut zu Markte tragen* ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, reč je o nultoj ekvivalentnosti. Najviše sličnosti uočavamo u frazeološkom paru *najstariji zanat – das älteste Gewerbe der Welt*, ali i tu se utvrđuje parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama koje uzrokuju morfosintaksičke razlike. Naime, u nemačkom jeziku leksema *zanat (Gewerbe)* proširena je atributom u postpoziciji, koji je iskazan imenicom u genitivu. Za frazeološki par *(ein) Mädchen käuflicher Dose sein – biti devojka koja se lako prodaje* utvrđujemo da je takođe reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu Subj [← NNom + Atr [← AdjGen + NGen] + V, a frazeologizam srpskog jezika ima strukturu V + Subj [← NNom] + ProNNom + Adv + V.

5.2.6. **BLUD JE LOV**

Kako lov počinje pomnim promatranjem, tako i blud često počinje gledanjem, te ova metafora motiviše frazeologizam *ein Auge auf jemanden werfen – baciti oko na nekoga*. Ovaj frazeologizam nije tipični predstavnik koncepta *bluda*, već se nalazi na periferiji, a u centru koncepta *zaljubljenosti, naklonosti*. Počevši od zaljubljenosti, iz velike usredsređenosti na predmet zaljubljenosti rađa se blud, odnosno najpre bludne pomisli, koje vode daljim grešnim

²⁴⁴ Doslovni prevod: „nositi kožu na pijacu“.

radnjama. Frazeologizam je motivisan umreženim delovanjem metafore BLUD JE LOV, metafore BLUD JE INTERESOVANJE i metonimije OKO ZA PAŽNJU. Subjekt bluda najpre spazi budući predmet svog greha koji želi da pridobije, da *ulovi*, u njemu se budi zainteresovanost i svu pažnju usmerava na taj predmet. Potvrdu za doživljaj i samog posmatranja druge osobe kao začetak bluda nalazimo u Bibliji: „A ja vam kažem da je svaki koji s požudom pogleda ženu već – u svom srcu – s njom učinio preljub“ (Mt.5, 28; Biblija, 1974: 940). Nakon uočavanja plena, odnosno objekta bluda, subjekt bluda kreće u lov: *auf Hasenjagd gehen*²⁴⁵ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Zec, zbog velike plodnosti i sposobnosti brze i velike reprodukcije važi za simbol plodnosti (Biderman, 2004: 446), te ne čudi da je on upotrebljen u ovom frazeologizmu. Subjekt bluda, gonjen požudom i pohotom, polazi u lov, odnosno, traži osobe koje su sklone istom poroku, ne bi li zadovoljio svoje grešne potrebe.

5.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE LOV

Kako za frazeologizam *auf Hasenjagd gehen* ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, možemo samo da konstatujemo da je reč o nultoj ekvivalentnosti. Za frazeološki par *ein Auge auf jemanden werfen – baciti oko na nekoga*, sa druge strane, možemo da utvrdimo potpunu ekvivalentnost.

5.2.7. BLUD JE OPSEDNUTOST

Ova metafora motiviše dva frazeologizma nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika: *hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele – dušu dati (za nekoga) i immer nur das Eine wollen/ im Kopf haben* (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). U navedenom frazeološkom paru, *hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele – dušu dati (za nekoga)*, opsednutost nekim pojačava se poredbenim delom *wie der Teufel hinter der armen Seele* u kojem je sadržano zlo biće koje je „vladar pakla, suprotnost [...] Bogu na nebu“ (Biderman, 2004: 84) i čiji je cilj, kao što vidimo u frazeologizmu nemačkog jezika, da se domogne čovekove duše. U srpskom jeziku za frazeologizam *dušu dati (za nekoga)* polazimo od pretpostavke da je ovo skraćen oblik frazeologizma *dušu dati đavolu za nekoga*. U oba frazeologizma cilj zlog bića, đavola, je da se domogne duše, ali u nemačkom jeziku subjekt

²⁴⁵ Doslovni prevod: „ići u lov na zečeve“.

bluda stremi i pokušava da se domogne svog objekta bluda, kao đavo duše, dok se u srpskom jeziku duša dobrovoljno daje, a za uzvrat se očekuje slobodan pristup objektu bluda. U srpskom jeziku subjekat bluda je toliko opsednut objektom bluda da bi mu dao i ono što je najvrednije – svoju dušu, te uočavamo umreženost metafore BLUD JE OPSEDNUTOST i metafore BLUD JE TRGOVINA SA DEMONSKIM BIĆEM.

Za drugi frazeologizam nemačkog jezika *immer nur das Eine wollen/ im Kopf haben* uočavamo da je subjekat bluda opsednut samo jednom mišlju, tj. da se u njegovoj glavi odvija samo jedan scenario, a to je blud. Iako nije zabeležen u rečnicima, u govornoj praksi srpskog jezika nailazimo na frazeologizam *misli samo na jedno* ili *samo jedna/ ona stvar mu je u glavi*, tako da uočavamo da je i u srpskom (razgovornom) jeziku blud motivisan metaforom opsednutosti.

5.2.7.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE OPSEDNUTOST

Frazeologizmi *hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele – dušu dati* (za nekoga) potiču iz istog domena, iz domena odnosa sa đavolom, ali ipak moramo da konstatujemo da je reč o potpunoj diferenciji, jer, osim velikih morfosintaksičkih i leksičkih razlika, frazeologizmi počivaju na različitim slikama – u nemačkom jeziku đavo juri čoveka, tj. dušu, u srpskom jeziku čovek dušu daje ili prodaje. Kako za frazeologizam *immer nur das Eine wollen/ im Kopf haben* ne nalazimo rečnički potvrđen ekvivalent, konstatujemo da je reč o nultoj ekvivalentnosti.

5.2.8. BLUD JE KRŠENJE PRAVILA

Jedan od načina kršenja pravila je uzimanje tuđih ili korišćenje nedozvoljenih stvari, čime su motivisani frazeologizmi *verbotene Früchte schmecken am besten – zabranjeno voće je najsladje* i *(einem Mädchen) die Ehre rauben*²⁴⁶, za koji ne nalazimo ekvivalent u srpskom, ali nalazimo prevod „oduzeti nevinost (devojci), ukaljati čast“ (Mrazović–Primorac, 1981: 225). U prvom frazeologizmu sintagma *verbotene Früchte, zabranjeno voće* biblijskog je porekla

²⁴⁶ Doslovni prevod: „oteti čast (devojci)“.

(Röhrich, 2003: 479) i odnosi se na Istočni greh²⁴⁷ i zabranu datu Adamu i Evi da jedu voće sa drveta poznanja dobra i zla. U ovom frazeologizmu blud, odnosno seksualno opštenje sa osobom koja je iz nekog razloga „zabranjena“, tj. koja verovatno nije povezana svetom tajnom braka, nedozvoljeno je, ali zato i izazovno. U drugom navedenom frazeologizmu metonimijski zasnovanom ČAST ZA NEVINOST, te umreženim sa metaforom BLUD JE KRŠENJE PRAVILA otkrivamo motivisanost datog frazeologizma.

5.2.8.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE KRŠENJE PRAVILA

Za frazeologizam (*einem Mädchen*) *die Ehre rauben* ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku i govorimo o nultoj ekvivalentnosti. Za prvi frazeološki par, *verbotene Früchte schmecken am besten – zabranjeno voće je najsladje*, možemo da konstatujemo parcijalnu diferenciju sa leksičim i morfosintaksičkim razlikama. Te razlike očituju se u načinu opisivanja *zabranjenog voća* (*verbotene Früchte*). U nemačkom jeziku ono ima najbolji ukus, što se iskazuje punoznačnim glagolom i prilogom u superlativu (*schmecken am besten*), a u srpskom jeziku pomoćnim glagolom *jesam* i prilogom u superlativu, pri čemu je u nemačkom jeziku to *najbolji ukus voća* (*am besten*), a u srpskom *najsladi*.

5.2.9. BLUD JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST²⁴⁸

Blud je greh koji se ne može zadovoljiti, jer „[č]ovekova pohota se ne zadovoljava, ona stalno traži `još i još`. Glad čulnosti ne može da se zadovolji putem zadovoljenja pohote. [...] Pohota ne može da se stiša, nego je nezajaziva“ (Kern, 2003: 258). Ovakvo shvatanje bluda vidimo i u frazeološkom paru *eine[n]/ zehn an jedem Finger haben – imati na svaki prst (po) jednu/ jednog*. Dakle, umesto da je čovek zadovoljan u ljubavi sa jednom osobom, on ima potrebu za što većim brojem partnera, i to u srpskom jeziku deset, a u nemačkom od deset do stotinu.

²⁴⁷ Istočni greh: „greh, koji, po hrišćanskom verovanju, u sebi nosi svaki čovek do obreda krštenja. Rezultat je prestupa Adama i Eve“ (Cvitković, 2009: 172).

²⁴⁸ „Antički svet je živeo od ideje da je mera ono naizvršnije i najplemenitije. Sledstveno tome, izostanak mere je najgori, on otuda preči rušenjem poretka, budući da kosmos može biti ugrožen samo ukoliko izostane kontrola nad bezmernim. Razvrat nudi nedvosmislene asocijacije na neobuzdanu seksualnu požudu“ (Prole, 2019a: 6).

5.2.9.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom BLUD JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST*

Ako zanemarimo to što je u nemačkom jeziku moguće da na svakom prstu bude i po deset (*zehn*) ljubavnika, uočavamo da su frazeologizmi parcijalni ekvivalenti. Razlike se uočavaju na morfosintaksičkom nivou i to u padežu kojim se iskazuje spacijalni determinator – u nemačkom jeziku to je dativ, a u srpskom je to akuzativ.

5.3. *Zaključak*

U okviru koncepta *bluda* zabeleženo je šezdeset šest frazeologizama, i to četrdeset osam frazeologizama nemačkog i osamnaest frazeologizama srpskog jezika. Frazeologizme motiviše devet metafora, pojedinačnih ili umreženih sa drugim kognitivnim mehanizmima. Prilikom ispitivanja koncepta *bluda* teško je govoriti o najfrekventnijim komponentama, jer su one raznolike i ne ponavljaju se u značajnoj meri, ali možemo da konstatujemo da se u nemačkom jeziku u komparativnim frazeologizmima kao poredbene komponente uglavnom koriste zoonimi (pacov – nem. *Ratte*, komšijin pas – nem. *Nachbars Lumpi/ Fiffi/ Waldi*, jarac – nem. *Bock*, lav – nem. *Löwe*, hijena – nem. *Hyäne*, leptir – nem. *Schmetterling*), ali i demonska bića (đavo – nem. *Teufel*). Većina frazeologizama su glagolski frazeologizmi (prema Burgerovoj sintaksičkoj klasifikaciji), a beležimo i pet imeničkih frazeologizama, i to tri frazeologizma nemačkog jezika (*alter Bock; das älteste Gewerbe der Welt* i *(ein) Mädchen käuflicher Dose*) i dva frazeologizma srpskog jezika (*stari jarac* i *najstariji zanat*). U nemačkom jeziku beležimo i pet komparativnih frazeologizama, dok u srpskom jeziku nismo zabeležili nijedan. U nemačkom jeziku smo uočili i dve poslovice (*ein guter Hahn wird selten fett* i *verbotene Früchte schmecken am besten*), a u srpskom jednu (*zabranjeno voće je najslade*).

6. ZAVIST

Rečnik srpskoga jezika definiše *zavist* kao „osećanje pakosti, zavidljivosti izazvano tuđim uspehom, srećom, zloba“ (RMS, 2011: 367), a *zavideti* znači „osećati zavist, biti obuzet zlobom zbog nečijeg uspeha, sreće; priželjkivati ono što drugi ima“ (RMS, 2011: 366). U *Psihološkom rečniku* *zavist* se objašnjava kao „osećaj poželjnosti nečega što drugi već poseduje, ili neposredna želja da se to ima.“ (Krstić, 1988: 172). Jerotić *zavist*, lat. *invidia*, vidi kao možda najčešći ili najrasprostranjeniji greh među ljudima (Jerotić, 2019: 58), dok je, prema drugima, ona deo ljudske prirode, što neki drugi gresi nisu (Lošonc–Gvozden, 2018: 11). Ne postoji osoba koja nekada nije osetila *zavist*, jer „niko nije potpuno zadovoljan sobom, svako oseća da mu barem nešto manjka. Kada to što mu nedostaje uoči kod drugog, eto prilike za *zavist*“ (Prole, 2018b: 38). Subjekt *zavisti* može da bude odan ovom grehu čitavog života i da zavidi članovima svoje porodice koji su, možda, uspešniji od njega, partneru koji je lepši ili uspešniji, kolegama (Jerotić, 2019: 59), rečju – svima.

Zavist je od svih ostalih smrtnih grehova najviše istraživana u psihologiji. „*Zavist* je 'hladnija' od drugih grehova, njeni su učinci mahom usmereni na samouništenje zavisnika“ (Prole, 2018a: 6). Ovaj smrtni greh može da donese i uzrokuje smrt, za šta je dokaz Kain koji je iz *zavisti* ubio svog brata Avelja (Grdina, 2018: 104). Međutim, u razvoju nemačkog jezika, leksema *Neid* nije oduvek imala negativno značenje, naprotiv. U starovisokonemačkom jeziku ovom leksemom označavan je trud, marljivost i nadmetanje, da bi se u novovisokonemačkom počelo razlikovati između pozitivne i negativne *zavisti* (Bucher, 2012: 40). Upravo to negativno značenje je ono koje je danas zastupljeno u savremenom nemačkom jeziku, a koje odgovara značenju reči *zavist* definisanom u *Rečniku srpskoga jezika*. Kako u nemačkom, tako i u srpskom jeziku, u nekim slučajevima, *zavist* može da bude bliska ljubomori (nem. *Eifersucht*), koja je u srpskom jeziku definisana kao „a. osećanje duševne uznemirenosti, bola, nesreće, ozlojeđenosti zbog sumnje ili uverenja da voljena osoba voli nekog drugog, da vodi ljubav s drugim i sl. b. osećanje neraspoloženja, *zavisti*, zlobe zbog tuđeg uspeha, bogatstva, blagostanja, sreće i dr.“ (RMS, 2011: 646). Iako se u *Psihološkom rečniku* pojam *ljubomora* definiše isključivo kao reakcija na pretnju da će voljena osoba počinuti neverstvo, ali ne i kao *zavist* ili *ljubomora* na tuđi uspeh, uočavamo da u svakodnevnom govoru to nije slučaj, kako u srpskom, tako i u nemačkom jeziku. *Ljubomora* ne spada u primarne, odnosno urođene emocije, već je to kompleksna emocija

koja se sastoji iz mešavine nekoliko emocija: straha, gneva, besa, utučenosti, gađenja (Bucher, 2012: 48). Bucher, pozivajući se na druge autore (Neu, Purshousse, Smith et al.), ističe da se ljubomora, koja se smatra intenzivnijim osećanjem, može u nekoliko parametara jasno razlikovati od zavisti. Kada je zavist u pitanju, ona se odvija na relaciji između dve osobe, pri čemu se jedna oseća uniženijom, potčinjenom u odnosu na drugu osobu, zapostavljenom i zbog toga ova osoba razvija neprijateljska osećanja prema drugoj strani. Za ljubomoru su potrebne tri osobe. U prvoj osobi javlja se ljubomora, jer druga osoba, koja je veoma važna prvoj osobi, može ili se već upustila u odnose sa trećom osobom (Bucher, 2012: 42). Dok muškarci ljubomoru, tj. zavist češće doživljavaju na poslu, prema kolegama, žene je češće, po pravilu, doživljavaju u intimnim odnosima, prema partneru. Diferenciranje između zavisti i ljubomore može se ogledati i u vremenskoj dimenziji. Dok je zavist usmerena na budućnost, ljubomora je usmerena na nastavak ili ponovno uspostavljanje već postojećih odnosa i situacija (Bucher, 2012: 43). Osim toga, društveno je prihvatljivije pokazivanje ljubomore nego zavisti, jer zavist predstavlja priznavanje sopstvenih slabosti²⁴⁹.

Zavist je sramežljivi duševni bol, koji brižljivo želimo da sakrijemo, jer nas degradira i ponižava baš u samim našim očima. Ona je prećutna reakcija našeg samoljublja protiv nečije nadmoćnosti, koja bi mogla da nas podjarmi. Zato je bojažljiva i sramežna – dakle strast, koju nikada ne smemo da javno priznamo (Bogdanović, 1923: 109).

Ipak, uprkos navedenim razlikama granice između ove dve emocije nisu jasno omeđene.

U nemačkom jeziku kao poseban oblik zavisti prepoznato je radovanje šteti drugoga – *Schadenfreude*, odnosno *zloradost*. „*Schadenfreude*, radost zbog toga što je bližnji pretrpeo štetu, praktično predstavlja produžetak, svojevrsno dovršenje zavisti. 'Prokleta' priroda zavisti postaje vidljiva u sreći zbog tuđeg gubitka“ (Prole, 2018b: 45). Ta zloradost, *Schadenfreude*, predstavlja pozitivno osećanje za samog subjekta zavisti u situacijama kada bi, zapravo, trebalo da oseća sažaljenje prema drugome (Bucher, 2012: 44). Kao još jedan oblik ili često kao sinonim za zavist javlja se i *Missgunst*, „nenaviđenje, nenavidnost, zavist, zloba; surevnjivost, ljubomora“ (Kangrga, 1996: 442). Razlika između zavisti (nem. *Neid*) i zlobe (nem. *Missgunst*) je u tome što

²⁴⁹ „Zavist nije moć, nego je pre nemoć“ (Prole, 2018b: 45).

zavidan čovek želi predmet koji neko drugi poseduje, dok zloban čovek taj ili sličan (i možda i bolji) predmet već poseduje, ali ne želi da ga drugi poseduju (Bucher, 2012: 44).

Preduslov za nastanak zavisti je posmatranje drugih oko sebe i poređenje sebe sa njima.

Kada imamo poređenje imamo i mogućnost ispravnog i neispravnog, grešnog, a pre svega potencijalnost zavisti koju je Aristotel indeksirao kao *bol* prouzrokovan tuđom srećom, dodajmo, uspehom ili bilo čim drugim što se iskazuje kao izuzetnost. Odnos bola i ljutnje, ponekad i zlobe, učinak je tela individuuma koji je drugi među drugima sa kojima se poredi u svakodnevnim oblicima života. Prešavši prag individuuma – suočavamo se sa afektom zavisti (Šuvaković, 2018b: 90).

Subjekt zavisti gleda ka gore, ka boljima i uspešnijima od sebe, on zaključuje da su drugi uzvišeniji od njega, a da te visine njemu ostaju nedostižne (Prole, 2018b: 43, 44). Čovek se poredi sa sobom, sebe doživljava kao „nižeg“, „mizernog“, te sažaljeva i prezire samog sebe, a u sadejstvu ove dve radnje razvija negativni stav i odnos prema drugome (Šuvaković, 2018a: 78). „Zavist je odlika života ljudi još iz vremena kada su sva bića bila u bliskom srodstvu. To je greh onih koji se poznaju“ (Grđina, 2018: 104, 105), međutim, neretko se zavidi i ljudima koji su nam udaljeni, koje ne poznajemo i koje nikada nismo ni sreli, već preko medija ili drugih izvora znamo za njih i njihova postignuća. Ipak, nije nužno da se zavidi drugome na realnim stvarima, ponekad je to samo privid ili umišljanje da drugi nešto poseduje.

Prema Bogdanoviću (1923), zavidljive osobe prepoznaju se već po fizičkim crtama, pre svega lica, ali i po načinu ponašanja. Neki subjekti zavisti koji čuju za tuđu sreću postaju ćutljivi, namršteni, tužni. Lice im je neretko bledo, obrve su nabrane, spuštaju glavu ka grudima, „lice se izduži, vilice se opuštaju, oči im izgledaju velike, a kapci po katkada pokrivaju jedan deo zenice. Glas im postaje slab, bez smeha“ (Bogdanović, 1923: 117). Takve osobe se teško kreću, lako se zadišu, imaju problema sa varenjem, pate od želuca i nikada nisu debeli, već naprotiv, gube snagu i kilažu, pate od nesаницe, a takva stanja ih dovode „do melanholije, hipokondrije, ludila i po katkada i do same smrti“ (Bogdanović, 1923: 118).

6.1. *Struktura koncepta*

Koncept zavisti, iako siromašniji frazeologizmima od drugih konceptata sedam smrtnih grehova, strukturisan je na sledeći način:

1. uočavanje zavisti,
2. opis subjekta zavisti,
3. ponašanje subjekta zavisti,
4. upozorenje o štetnosti zavisti.

1. Na osnovu postupaka osoba nekada se može konstatovati da je reč o zavisti ili delovanju iz zavisti. Reč je o frazeologizmima poput *der blasse/ pure/ gelbe Neid*²⁵⁰; *Neid kriecht nicht in leere Scheunen*; *Neid und Hass wohnen in einem Fass*; *Neid sucht böse Wege*; *Neid ist des Glücks Gefährte*.

2. Kada se zavist prepozna, odnosno kada se uoči subjekat zavisti, sledi njegovo opisivanje. Pri tome moguće je opisati fizički izgled zavidljivca: *gelb/ grün vor Neid sein/ werden* – *pozeleneti od zavisti*; *blass vor Neid werden/ vor Neid erblassen*; *jemandem steht der gelbe Neid im Gesicht*, ali i karakterne osobine subjekta zavisti: *ein Neidhammel sein* – *biti pun zavisti*.

3. Osim uočavanja zavisti i utvrđivanja karakternih i fizičkih osobina subjekta zavisti, frazeologizmima se mogu opisati i postupci, odnosno način ponašanja subjekta zavisti. Ponašanje subjekta zavisti može da bude usmereno na druge, u čemu je subjekat zavisti agens: *jemandem nicht das Schwarze unter dem Nagel/ den Nägeln gönnen*; *jemandem nicht die Butter auf dem Brot gönnen*; *jemandem keinen Bissen/ Happen Brot gönnen*; *jemandem nicht so viel gönnen, wie man auf dem Nagel fortträgt*; *jemandem nicht so viel gönnen, wie unter den Nagel geht*; *jemandem nicht die Luft (zum Atmen) gönnen*; *der Neid gönnt dem Teufel nicht die Hitze in der Hölle*. Ovde ubrajamo i frazeologizme kojima se iskazuje pogled koji može biti sam početak zavisti, ali može da traje i kada je zavist već nastupila i da samo nadalje hrani zavist: *jemanden*

²⁵⁰ Kao i kod ostalih grehova doslovni prevod frazeologizama za koje ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku dat je u okviru konceptualne analize.

scheel blicken/ ansehen – (po)preko pogledati nekoga; jemanden mit scheelen Augen/ Blicken ansehen/ anschauen/ anblicken. Osim toga, ponašanje subjekta zavisti može da bude usmereno na njega samog, odnosno da on bude pacijens i da trpi pod ovim grehom: *vor Neid platzen; vor Neid aus der Haut fahren; vor Neid außer sich sein/ werden.* Takođe, frazeologizmima se iskazuje i da je upravo zavist ta koja nagna čoveka na određene postupke i koja upravlja i određuje čovekovo ponašanje, odnosno preuzima čitavo čovekovo funkcionisanje: *der Neid lässt jemanden nicht ruhen/ zur Ruhe kommen; der blasse/ blanke/ helle/ pure Neid spricht aus jemandem – govori iz nekoga zavist.*

4. Da je zavist veoma opasan greh, upozoravaju i frazeologizmi. Reč je mahom o poslovicama u kojima je, svakako, sadržana mudrost i iskustvo nepoznatog autora: *der Neid frisst seinen eigenen Herrn; Neid ist sein eigen Henker; Neid ist dem Menschen, was Rost dem Eisen; Neid macht Leid; Hass und Neid bringen viel Leid; an Hass und Neid stirbt Heiterkeit.*

6.2. Konceptualna i kontrastivna analiza

Koncept *zavisti*, iako protivno našim očekivanjima, nije bogat frazeologizmima, posebno ne u srpskom jeziku. U analiziranom korpusu utvrdili smo tri metafore koje samostalno ili umrežene sa drugim kognitivnim mehanizmima motivišu frazeologizme: ZAVIST JE ŽIVO BIĆE, u okviru koje uočavamo i podmetafore, ZAVIST JE ŠTETNA STVAR i ZAVIST JE UZROK SMRTI. Za najveći broj frazeologizama nemačkog jezika ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku, tako da je izuzetno zastupljena nulta ekvivalentnost, a osim nje uvtrđuje se i parcijalna ekvivalentnost, parcijalna diferencija sa leksičkim i parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama i potpuna diferencija.

6.2.1. ZAVIST JE ŽIVO BIĆE

Metafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE u okviru koncepta *zavisti* pokazala se kao metafora koja može da deluje udruženo sa drugim metaforama ili koja je hipermetafora za druge metafore. Metafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE uočljiva je u nominalnom frazeologizmu *der blasse/ pure/*

*gelbe Neid*²⁵¹ i umrežena je sa metonimijom ZAVIST ZA SUBJEKTA ZAVISTI. Isti način motivisanosti zabeležili smo i u primeru *gelb/ grün vor Neid sein/ werden – pozeleneti od zavisti*. U ovom frazeološkom paru zavist je ujedno i materija koja ispunjava telo i čitavo biće subjekta zavisti, te konstatujemo da je na delu i metafora ZAVIST JE MATERIJU U SADRŽATELJU, kao i metafora TELO JE SADRŽATELJ ZA ZAVIST. Subjekt zavisti od tog greha može u srpskom jeziku da *pozeleni*, u nemačkom jeziku da *požuti* (nem. *gelb*) ili *pozeleni* (nem. *grün*), a objašnjenje za to nalazimo u činjenici da se „[d]rečavo žuta u narodskoj simbolici boja povezuje [...] sa zavišću i ljubomorom, (‘požuteti od zavisti’), što je verovatno u vezi sa telesnim sokom ‘žuta žuč’“ (Biderman, 2004: 469). U subjektu zavisti, pod velikim uticajem ovog greha, pojačano se luči žuč, dolazi do fizioloških promena, i subjekat zavisti poprima žutu, odnosno zelenu boju. U *Rečniku srpskoga jezika* navodi se i da je žuč „žučkastozelene boje“ (RMS, 2011: 360), te ne čudi to što u nemačkom jeziku subjekat zavisti postaje žut ili zelen (nem. *gelb, grün*), a u srpskom *zelen*. Zavist može da oduzme snagu subjektu zavisti, on gubi prirodnu boju lica (i tela) i postaje bleđ, odnosno čitav subjekat zavisti pretvara se u predmet obuzet zavišću, u čemu vidimo pasivnost subjekta zavisti, a to se oslikava u frazeologizmu nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *bläss vor Neid werden/ vor Neid erblässen*²⁵². Izgled, ponašanje i postupci subjekta zavisti izjednačavaju se ili svode na njegovu zavist. Ovaj frazeologizam je po nastanku blizak frazeologizmu *der blasse/ blanke/ helle/ pure Neid spricht aus jemandem – govori iz nekoga zavist* u kojem uočavamo da je ZAVIST ŽIVO BIĆE KOJE GOVORI. Navedena metafora je ponovo metonimijski zasnovana – zavist obuzima čitavog čoveka i čovek, pa tako i njegove reči, odnosno govor postaju reprezent zavisti. Osim što zavist govori, njoj se pripisuju i druge ljudske osobine, te tako ona gleda: *jemandem schaut/ sieht der Neid aus den Augen*²⁵³ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). U nemačkom jeziku zapaža se da zavist ne samo što preuzima radnje čoveka poput govora i gledanja, ona *stoji na licu: jemandem steht der gelbe Neid im Gesicht*²⁵⁴ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Takođe, kao i živo biće, zavist može i da

²⁵¹ Doslovni prevod: „bleđa/ čista/ žuta zavist“.

²⁵² Doslovni prevod: „postati bleđ od zavisti/ pobledeti od zavisti“.

²⁵³ Doslovni prevod: „zavist nekome gleda iz očiju“.

²⁵⁴ Doslovni prevod: „nekome stoji žuta zavist na licu“.

stanuje: *Neid und Hass wohnen in einem Fass*²⁵⁵. U ovom primeru, za koji ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, primećujemo da zavist i mržnja udruženo deluju, tj. da proizlaze jedna iz druge. Navedeni frazeologizam motivisan je udruženim delovanjem metafore ZAVIST JE ŽIVO BIĆE, metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA ZAVIST i metonimije TELO ZA SUBJEKTA ZAVISTI. Živo biće može i da putuje, te je ova slika motivisala frazeologizme nemačkog jezika bez ekvivalenata u srpskom jeziku: *Neid sucht böse Wege*²⁵⁶ i *Neid ist des Glücks Gefährte*²⁵⁷. U prvom frazeologizmu ponovo uočavamo da se zavist udružuje sa zlom, dok je drugi frazeologizam, odnosno poslovice, uputstvo srećnima i uspešnima da budu spremni na to da će njihova sreća izazvati zavist kod drugih ljudi.

Umrežavanje metafore ZAVIST JE ŽIVO BIĆE i metafore ZAVIST JE OPSEDNUTOST nalazimo u primeru nemačkog jezika *der Neid lässt jemanden nicht ruhen/ zur Ruhe kommen*²⁵⁸ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Zavist kao opsednutost okupira živo biće, goni ga da razmišlja o materijalnim i nematerijalnim stvarima koje drugi poseduje, a on ne, i zbog kojih zavidi drugome. Razmišljajući i postajući na neki način opsednut takvim mislima, čovek gubi svoj mir i na taj način šteti i samom subjektu greha. Odatle proističe i podmetafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE KOJE ŠTETI SUBJEKTU ZAVISTI. Ta šteta može da se ogleda u bolu koji zavist nanosi subjektu zavisti, ali i objektima zavisti: *Neid macht Leid*²⁵⁹ i *Hass und Neid bringen viel Leid*²⁶⁰. Osim što zavist šteti subjektu zavisti i stvara mu bol, njoj se pripisuju osobine zlog, neprijateljskog bića koje šteti subjektu zavisti: *Neid ist sein eigen Henker*²⁶¹. Upravo u ovom frazeologizmu nemačkog jezika, bez ekvivalenta u srpskom jeziku, sadržana je opomena koja važi za sve grehe – da oni nanose štetu samom subjektu greha. Subjekat zavisti šteti sebi, odnosno, sam sebi je *Henker*, tj. „dželat, krvnik; đavo, vrag, nečastivi“ (Kangrga, 1996: 332).

²⁵⁵ Doslovni prevod: „zavist i mržnja žive u istom buretu“.

²⁵⁶ Doslovni prevod: „zavist traži zle puteve“.

²⁵⁷ Doslovni prevod: „zavist je saputnik sreće“.

²⁵⁸ Doslovni prevod: „zavist nekome ne da da miruje/ da se smiri“.

²⁵⁹ Doslovni prevod: „zavist stvara patnju“.

²⁶⁰ Doslovni prevod: „mržnja i zavist donose mnogo bola“.

²⁶¹ Doslovni prevod: „zavist je sama sebi krvnik“.

Zavist počinje posmatranjem drugog bića, konstatovanjem razlika u odnosu na drugo biće, priželjkivanjem stvari ili osobina koje to drugo biće poseduje, a može da rezultira mržnjom ili drugim neprijateljskim osećanjima prema drugom biću. Kada nekog ne volimo i imamo averziju prema njemu, ne priželjkujemo mu dobre stvari, već smo, u najmanju ruku ravnodušni. Međutim, od zavisti čovek ne može da bude ravnodušan, već bi želeo da uskrati drugom biću neke stvari. Stoga uočavamo metaforu ZAVIST JE NEPRIJATELJSKI NASTROJENO ŽIVO BIĆE koja motiviše frazeologizme nemačkog jezika. Neprijateljstvo tog bića može da se iskaže kao uskraćivanje ili želja za uskraćivanjem drugih za najelementarnije stvari koje su neophodne za život, te je metafora ZAVIST JE NEPRIJATELJSKI NASTROJENO ŽIVO BIĆE umrežena sa metaforom ZAVIST JE USKRAĆIVANJE DRUGOG BIĆA: *jemandem nicht die Luft (zum Atmen) gönnen*²⁶² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Na isti način motivisan je i frazeologizam *der Neid gönnt dem Teufel nicht die Hitze in der Hölle*²⁶³. Iako je cela slika smeštena u domen onostranog, uočavamo da se đavolu, neprijateljskom biću, iz zavisti ne želi čak ni vatra u paklu, koja je, prema uvreženim verovanjima, sastavni deo pakla. Nenaklonost prema drugom biću uzrokovana zavišću može se očitovati i u želji da se drugoj osobi uskrati elementarno sredstvo za opstanak – hrana, pa konstatujemo umreženost dva navedena kognitivna mehanizma, metafore ZAVIST JE NEPRIJATELJSKI NASTROJENO ŽIVO BIĆE i metafore ZAVIST JE USKRAĆIVANJE DRUGOG BIĆA i u frazeologizmu *jemandem keinen Bissen/ Happen/ nicht den Bissen Brot gönnen*²⁶⁴ (prevod na srpski: „zavideti nekome na svemu, i onome što pojede“ Mrazović–Primorac, 1981: 134), kao i u obliku frazeologizma *jemandem nicht die Butter auf dem Brot gönnen*²⁶⁵. Osobi kojoj se zavidi priželjkuje se veoma malo, a ta količina stvari meri se veličinom nokta ili količinom stvari koje mogu da stanu pod nokat: *jemandem nicht so viel gönnen, wie man auf dem Nagel fortträgt*²⁶⁶; *jemandem nicht so viel gönnen, wie unter den Nagel geht*²⁶⁷. Takođe, osobi kojoj zavidimo, ne samo da ne priželjkujemo dobre stvari, već je

²⁶² Doslovni prevod: „nekome ne želeći ni vazduh (za disanje)“.

²⁶³ Doslovni prevod: „zavist ne želi đavolu vrelinu u paklu“.

²⁶⁴ Doslovni prevod: „nekome ne želeći ni zalogaj hleba“.

²⁶⁵ Doslovni prevod: „nekome ne želeći puter na hlebu“.

²⁶⁶ Doslovni prevod: „nekome ne želeći ni koliko se nosi na noktu“.

²⁶⁷ Doslovni prevod: „nekome ne želeći ni koliko stane pod nokat“.

zavist toliko paradoksalna da toj osobi ne želimo čak ni loše stvari: *jemandem nicht das Schwarze unter dem Nagel/ den Nägeln gönnen*²⁶⁸.

Umrežavanje metafore ZAVIST JE ŽIVO BIĆE i ZAVIST JE NETRPELJIVOST zabeležili smo u dva frazeologizma nemačkog i u jednom frazeologizmu srpskog jezika: *jemanden schein blicken/ ansehen – (po)preko pogledati nekoga i jemanden mit scheinlichen Augen/ Blicken ansehen/ anschauen/ anblicken*²⁶⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Zavist se, dakle, poistovećuje sa netrpeljivošću i netolerantnošću prema drugim bićima. Netrpeljivost uzrokuje da zavist kao živo biće, odnosno metonimijski prenet greh zavisti na čitavog subjekta zavisti, gleda objekte svoga greha *popreko* (nem. *schein*).

Osim što se zavisti pripisuju osobine ljudskog bića, pripisuju joj se i osobine životinja, tako da konstatujemo podmetaforu ZAVIST JE ŽIVOTINJA. U nemačkom jeziku zavidna osoba poredi se sa ovnom u frazeologizmu *ein Neidhammel sein*²⁷⁰, čiji rečnički ekvivalent u srpskom jeziku glasi *biti pun zavisti* (motivisan umreženim delovanjem podmetafore ZAVIST JE ŠTETNA MATERIJA U SADRŽATELJU i metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA ZAVIST i biće obrađen u odeljku 6.2.2, ZAVIST JE ŠTETNA STVAR). Ovnu se uglavnom pripisuju pozitivne osobine, kao što su vitalnost, snaga, usmerenost ka cilju (Biderman, 2004: 277), te ne možemo da zaključimo da je reč o motivisanosti putem simbola, već polazimo od pretpostavke da je nastao po analogiji i ugledu na frazeologizam *ein Streithammel sein*²⁷¹ (Röhrich, 2003: 1087) za koji se kaže da potiče iz pomnog promatranja ponašanja životinje (Röhrich, 2003: 1571). Da li se iz ponašanja ovna može zaključiti da je i ljubomoran ili zavidan, ili je reč eventualno o preuzimanju epiteta ovna kao snažne i velike životinje i preslikavanju tih epiteta na subjekta zavisti – ostaje otvoreno pitanje.

Osobina životinja koja je prenet na ljude ogleda se u frazeologizmu nemačkog jezika (bez ekvivalenta u srpskom jeziku): *der Neid frisst seinen eigenen Herrn*²⁷². Preslikavanje se vrši

²⁶⁸ Doslovni prevod: „nekome ne želeći ni crno pod noktom/ noktima“.

²⁶⁹ Doslovni prevod: „pogledati nekoga zavidljivim očima/ pogledom“.

²⁷⁰ Doslovni prevod: „biti zavidni ovna“.

²⁷¹ Doslovni prevod: „biti svađalački ovna“.

²⁷² Doslovni prevod: „zavist ždere sopstvenog gospodara“.

sa domaće životinje na čoveka, jer vidimo da zavist proždire (nem. *frisst*) gospodara životinje, odnosno subjekta zavisti.

Sa životinja na ljude, odnosno na zavist, preslikan je način kretanja, tačnije način na koji zavist obuzima ljude: *Neid kriecht nicht in leere Scheunen*²⁷³ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Zavist se ponaša kao životinja, ona se kreće nisko, pri zemlji, gotovo se šunja i polako obuzima subjekta zavisti. U ovom frazeologizmu uočavamo ko nije cilj zavisti, odnosno ko neće biti njen predmet, tj. kome se neće zavideti, a to su siromašni koji ništa nemaju, što je oslikano praznim ambarima (*leere Scheunen*).

6.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom ZAVIST JE ŽIVO BIĆE

Frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika motivisani navedenom metaforom pokazuju dosta razlika, pre svega zbog činjenice da za čak 21 frazeologizam nemačkog jezika ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku. Jedan frazeološki par motivisan različitim kognitivnim mehanizmima ujedno pokazuje i razlike u slici, pa utvrđujemo potpunu diferenciju: *ein Neidhammel sein – biti pun zavisti*. Dva frazeološka para razlikuju se na nivou morfosintaksičke i leksičke strukture, tako da je reč o parcijalnoj diferenciji sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama. Prvi frazeološki par koji pokazuje ovaj tip ekvivalentnosti je *gelb/ grün vor Neid sein/ werden – pozeleneti od zavisti*. Za poređenje frazeologizama odabraćemo varijantu nemačkog frazeologizma *grün vor Neid sein/ werden*, jer je najbliža frazeološkom ekvivalentu u srpskom jeziku. Morfosintaksičke razlike ogledaju se u načinu iskazivanja kauzalnog determinatora – u nemačkom jeziku predlogom *vor* i imenicom *Neid* u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *od* i imenicom *zavist* u genitivu. Osim toga, u srpskom jeziku upotrebljen je glagol *pozeleneti*, dok se u nemačkom jeziku glagol, odnosno predikat ove frazeološke konstrukcije iskazuje predikativom (u ovom slučaju je to pridev) i glagolom *sein* odnosno *werden*. Leksička razlika ogleda se u glagolu, tj. činjenici da je u srpskom jeziku boja sadržana u glagolu (*pozeleneti*), a u nemačkom jeziku nije (*grün werden*). Drugi frazeološki par koji pokazuje isti tip ekvivalentnosti je *der blasse/ blanke/ helle/ pure Neid spricht aus jemandem – govori iz nekoga zavist*. Razlike na morfosintaksičkom planu očituju se u tome što je u frazeologizmu nemačkog jezika spacijalni

²⁷³ Doslovni prevod: „zavist ne puze u prazne ambare“.

determinator iskazan predlogom *aus* i zamenicom u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *iz* i zamenicom u genitivu. Morfosintaksičke i leksičke razlike očituju se i u tome što je u nemačkom jeziku sadržan atribut uz leksemu *Neid*, odnosno *zavist*, dok u srpskom jeziku to nije slučaj. Istu morfosintaksičku strukturu, ali razlike na polju leksike, te samim tim parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama, uočili smo u frazeološkom paru *jemanden scheel blicken/ ansehen – (po)preko pogledati nekoga*. Iskazivanje načina na koji subjekat zavisti posmatra svoj objekat zavisti je drugačiji: u nemačkom jeziku pogled koji se upućuje objektu zavisti je „razrok, fig. zavidljiv, nenavidan“ (Kangrga, 1996: 540), a u srpskom jeziku gleda se *popreko*, odnosno „po širini nečega, prekim pravcem, poprečke“ (RMS, 2011: 959).

6.2.2. ZAVIST JE ŠTETNA STVAR

*Neid ist dem Menschen, was Rost dem Eisen*²⁷⁴ poslovice je nemačkog jezika, bez ekvivalenta u srpskom, u kojoj uočavamo upozorenje na štetnost zavisti po čoveka. Kako rđa nagriza gvožđe, čini ga poroznim i uništava ga, tako zavist čini isto čoveku koji sve više postaje subjekat zavisti i koji joj se predaje do sopstvenog uništenja. Štetnost zavisti iskazuje se i podmetaforom ove pojmovne metafore: ZAVIST JE ŠTETNA MATERIJU U SADRŽATELJU koja je umrežena sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA ZAVIST u frazeologizmu *biti pun zavisti* (rečnički ekvivalent, *ein Neidhammel sein*, obrađen je u okviru metafore ZAVIST JE ŽIVO BIĆE, tj. podmetafore ZAVIST JE ŽIVOTINJA, odeljak 6.2.1.). Šuvaković (2018a: 78) ukazuje na percepciju i recepciju „[...] tela kao nekakvog kontejnera oblika ljudskog života, odnosno, tela kao pojavnosti za život koji bi trebalo da je nešto više od tela“. Taj oblik ljudskog života u ovom slučaju predstavlja subjektovu usredsređenost na druge koji imaju više ili bolje (ili subjektu zavisti to tako izgleda) i na veoma izraženu želju da subjekat zavisti poseduje ono što poseduje ili poseduju drugi kojima zavidi. Zavist u potpunosti obuzima i ispunjava telo, ona ga prevazilazi i postaje jedina važna. Iako u samom frazeologizmu srpskog jezika nije eksplicitno iskazano da je ta materija koja ispunjava sadržatelja štetna, možemo da zaključimo da je tako, s jedne strane, zbog činjenice da je opšte poznato da je zavist greh, a, sa druge strane, iz frazeologizma koji smatramo da je nastao upravo na osnovu frazeologizma *biti pun zavisti: pući*

²⁷⁴ Doslovni prevod: „zavist je čoveku ono što je rđa gvožđu“.

od zavisti – vor Neid platzen. Frazeologizmi oba jezika temelje se na iskustvenom znanju o sadržatelju, odnosno posudi koja se puni nekom materijom (zavišću) do mere kada više materije u nju ne staje i kada ona puca. Isto se dešava i sa telom kao sadržateljem za grehe, što se vidi i u frazeologizmima nemačkog jezika: *vor Neid aus der Haut fahren*²⁷⁵ i *vor Neid außer sich sein/ werden*²⁷⁶. Telo subjekta zavisti puni se zavišću dok ne eksplodira, kada samo biće pod pritiskom zavisti iskače/ izlazi iz svoje kože (*aus der Haut fahren*), izlazi van sebe (*außer sich sein/ werden*), odnosno puca (*platzen*).

6.2.2.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom ZAVIST JE ŠTETNA STVAR

Za frazeološki par *vor Neid platzen – pući od zavisti* možemo da utvrdimo da je reč o parcijalnoj ekvivalentnosti, jer uočavamo razlike u padežima. U nemačkom jeziku kauzalni determinator iskazan je predlogom *vor* i imenicom *Neid* u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *od* i imenicom *zavist* u genitivu. Frazeologizmi *biti pun zavisti – ein Neidhammel sein* počivaju na različitim slikama i reč je o potpunoj diferenciji. Za ostale frazeologizme motivisane metaforom ZAVIST JE ŠTETNA STVAR utvrđujemo nultu ekvivalentnost.

6.2.3. ZAVIST JE UZROK SMRTI

S obzirom na to da svi grehovi vode ka (samo)uništenju, tako i zavist može da bude uzrok uništenja, čak uzrok smrti. Kako Prole ističe, „[z]avist ponekad zaista može da označi početak uništenja“ (Prole, 2018b: 44). To uništenje može da bude potpuno uništenje čoveka, ali može da bude i indirektno uništenje, tako što se uništava životna radost, koja je neophodna da bi čovek mogao da stvara, ali i kako bi ostao veran Bogu i izbegao potpadanje pod druge grehove. Zavist kao uništenje i uzrok smrti očita je u frazeologizmu nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *an Hass und Neid stirbt Heiterkeit*²⁷⁷. Zavist se udružuje sa mržnjom, a one zajedno uništavaju, odnosno ubijaju životnu radost čoveka.

²⁷⁵ Doslovni prevod: „od zavisti iskočiti iz kože“.

²⁷⁶ Doslovni prevod: „biti/ postati van sebe od zavisti“.

²⁷⁷ Doslovni prevod: „od mržnje i zavisti umire vedrina“.

6.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom ZAVIST JE UZROK SMRTI

Za frazeologizam nemačkog jezika *an Hass und Neid stirbt Heiterkeit* ne nalazimo niti rečnički kodifikovan ekvivalent, niti ekvivalent prisutan samo u govornoj praksi srpskog jezika. Stoga konstatujemo nultu ekvivalentnost.

6.3. Zaključak

Analizirani korpus kojim se iskazuje koncept *zavisti* čini trideset pet frazeologizama – trideset frazeologizama nemačkog jezika i samo pet frazeologizama srpskog jezika. S obzirom na to da je reč o konceptu koji obuhvata manje frazeologizama nego drugi koncepti, ne čudi činjenica da su frazeologizmi motivisani svega trima metaforama, od kojih jedna metafora, ZAVIST JE ŽIVO BIĆE, pokazuje i podmetafore. Kako za većinu frazeologizama nemačkog jezika ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku, nultu ekvivalentnost smo konstatovali kod čak dvadeset šest frazeologizama nemačkog jezika. Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama drugi je tip ekvivalentnosti po zastupljenosti u analiziranom korpusu, a zabeležili smo je kod dva frazeološka para. Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama i parcijalna diferencija sa potpunim razlikama beleže se kod po jednog frazeološkog para. U nemačkom jeziku najfrekventnija komponenta je *Neid* (srp. *zavist*), a potom negirani oblik glagola *gönnen* (srp. „ne navideti, zavideti“ (Kangrga, 1996: 307)). Iako u srpskom jeziku beležimo mali broj frazeologizama koji pripadaju konceptu *zavisti*, možemo da konstatujemo da je u navedenim frazeologizmima najučestalija komponenta *zavist*. U nemačkom i srpskom jeziku najveći broj frazeologizama su glagolski frazeologizmi, ali se u nemačkom beleži i jedan imenički frazeologizam (*der blasse/ pure/ gelbe Neid*). U nemačkom jeziku zabeleženo je i devet poslovice.

7. STOMAKOUGAĐANJE

Leksema *stomakougađanje*, lat. *gula*, nije definisana u *Rečniku srpskoga jezika* kao ni u *Psihološkom rečniku*, niti u *Rečniku biblijske teologije*, ali u poslednjem navedenom nalazimo pod drugim odrednicama, na neki način, odnos prema hrani i piću, tj. neumerenosti u njima: „Čovjek je ipak izložen pogibli da u blagovanju pretjera i da zapadne u proždrljivost ili pijanstvo, što ga može svaliti u bijedu (Izr. 23,20 sl; 21,17)“ (Léon-Dufour i dr., 1988: 314), dok se „[p]ogibli pijanstva javljaju [...] u mnogim izvještajima: pijanstvo predaje čovjeka njegovim strastima ili njegovim neprijateljima“ (Léon-Dufour i dr., 1988: 854). Larše smatra da se stomakougađanje može shvatiti kao konzumiranje hrane radi ostvarivanja zadovoljstva ili kao neumerenost u hrani (Larše, 2017: 144), dok je Kern (2003: 236) vidi kao naviku preteranog unošenja hrane ili kao preterano sladokustvo. Larše smatra da je navedenim oblicima stomakougađanja zajedničko to što se u hrani traži telesno zadovoljstvo, pa ovaj greh on svrstava u „strasti tela“ (Larše, 2017: 144). Sam greh ne ispoljava se u hrani, već u udaljavanju hrane od njene svrhe, odnosno u želji da se hranom postigne zadovoljstvo, bilo da je reč o količini unete hrane ili o zadovoljavanju prefinjenog ukusa. Tražeći uživanje i zadovoljenje u hrani, čovek se udaljava od Boga, njegovo mesto u životu on ustupa hrani i „[...] čovek postaje žrtva svoga stomaka i svojih usta umesto da sebe žrtvuje Bogu. On stvara središte svoga bića, suštinu samoga sebe, od svog čula ukusa i svoje funkcije uzimanja hrane, i svodi se na neki način na tu funkciju“ (Larše, 2017: 167). Hrana se više ne smatra Božijim darom, njom se ne slavi Bog koji je čoveku podario hranu. Sveti oci smatraju stomakougađanje bolešću koja slabi energiju duha, otežava ga, otupljuje i pomračuje, dok čovekov um gubi sposobnost rasuđivanja i iz ovog greha proizlaze drugi grehovi, kao na primer blud, pa askete smatraju stomakougađanje „majkom svih strasti i izvorom svih zala“ (Larše, 2017: 150). Prema Jerotiću, grešnikom stomakougađanja smatra se ne samo čovek koji preteruje u hrani, već i onaj koji je sklon alkoholu ili tabletama, odnosno, drogi. Kada je reč o hrani, ovaj autor, osim prejedanja, kao bolest i grešno ponašanje vidi i „zaziranje od hrane (preterana askeza u manastirima), naizmenično pojavljivanje proždrljivosti (bulimija) i odbijanje uzimanja hrane (anoreksija), što dovede do smanjivanja faze gojaznosti sa fazom izrazite mršavosti; neumereno odavanje alkoholu, bilo kao svakodnevno trošenje, ili povremeno, ali onda silovito (dipsomanija) [...]“ (Jerotić, 2019: 60). Prema *Psihološkom rečniku* anoreksija je „odsustvo apetita praćeno psihološkim odbijanjem ishrane“

(Krstić, 1988: 51), a bulimija „stalna potreba za hranom, koja se praktično ne može zadovoljiti jelom. Ako nisu u pitanju poremećaji žlezda sa unutrašnjim lučenjem, stanje je prouzrokovano psihološkim uzrocima [...]“ (Krstić, 1988: 77). Dipsomanija je „periodična nekontrolisana čežnja za alkoholom. Razlikuje se od ostalih vrsta alkoholizma po tome što se javlja retko, s vremena na vreme, posle nekoliko nedelja i meseci“ (Krstić, 1988: 120), dok je alkoholizam „česta i stalna upotreba alkoholnih pića do koje dolazi zbog nastale fiziološke i psihološke zavisnosti organizma“ (Krstić, 1988: 40).

7.1. Struktura koncepta

Koncept stomakougađanja strukturisan je na sledeći način:

1. priprema za stomakougađanje,
2. stomakougađanje kao preterivanje/ neumerenost,
3. stomakougađanje kao trenutno stanje prejednosti/ pijanosti,
4. fizički izgled i sposobnosti subjekta stomakougađanja,
5. osobina ličnosti.

1. Jedan od razloga zašto se stomakougađanje smatra grehom je, kao što smo i videli, veliko razmišljanje o hrani (i piću), koje čoveka odvraća od misli o Bogu. Velika usredsređenost misli²⁷⁸ na hranu ili piće i radovanje konzumiranju hrane ili želja za konzumiranjem, priprema za uživanje u hrani iskazuje se frazeologizmima: *etwas mit den Augen verschlingen* – gutati pogledom/ očima; *sich die Finger/ alle zehn Finger/ die Pfoten nach etwas lecken* – lizati/ oblizivati prste za nečim; *sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf etwas stürzen*²⁷⁹; *(ganz) scharf sein auf etwas* – rastu mu zazubice; *nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto; jemandem wässern die Zähne nach etwas* – pošla mu je voda na usta; *jemandem läuft das Wasser im Mund(e) zusammen* – rastu mu zazubice.

²⁷⁸ Ovaj aspekt stomakougađanja preklapa se sa drugim konceptima: želja, interesovanje, glad.

²⁷⁹ Za frazeologizme nemačkog jezika za koje ne nalazimo rečnički ekvivalent doslovni prevod dat je u okviru konceptualne analize.

2. Stomakougađanje kao preterivanje ili neumerenost odnosi se i na neumerenost u jelu (konzumiranje prevelike količine hrane) i na neumerenost u piću (alkoholizam, prekomerno i/ ili učestalo konzumiranje alkohola). Frazeologizmi za iskazivanje neumerenosti u količini konzumirane hrane su: *sich den Bauch/ Magen/ Wanst vollschlagen* – napuniti svako crevo/ napuniti mešinu; *sich bis oben/ obenhin vollfressen* – pun do grla; *sich den Magen überladen*; *sich den Ranzen vollhauen*; *jesti da pucaju zaušnjaci*; *sich den Magen verrenken*; *sich den Bauch vollschlagen* – *jesti da sve puca*; *jesti da se sve praši*; *jesti kao ala* – *essen wie ein Scheunendrescher*; *fressen, bis man nicht mehr kann*; *fressen wie ein Wolf* – *jesti kao vuk*; *jesti kao žuti mravi*; *jesti kao gladna godina*; *jesti kao mećava*; *mit dem großen Löffel essen*; *jesti velikom kašikom*; *jesti za dvojicu/ trojicu* – *essen wie ein Scheunendrescher*; *seine Augen waren größer als der Magen* – *veće oči nego stomak* itd. Preterivanje u količini i učestalosti konzumiranja pića iskazuje se frazeologizmima: *sich volllaufen lassen*; *saufen wie ein Loch* – *lokati/ piti kao duga*; *saufen wie ein Kamel in der Oase* – *piti kao smuk*; *saufen wie ein Bürstenbinder* – *piti kao smuk*; *das Geld durch die Gurgel jagen* – *proterati novac kroz grlo*; *saufen wie das liebe Vieh*; *etwas trinken wie das Wasser* – *piti nešto kao mleko* itd.

3. Stanje u kojem se neko nalazi nakon konzumiranja prevelike količine hrane je prejednost, a stanje nakon konzumiranja prevelike količine alkohola je pijanstvo. Prejednost se iskazuje frazeologizmima: *voller Bauch studiert nicht gern*; *nicht mehr piep (und nicht mehr papp) sagen können*. Znatno više frazeologizama iskazuje stanje u kojem se nalazi čovek nakon konzumiranja velike količine alkohola: *voll wie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone/ Granate* – *mrtav pijan*; *pijan kao bačva*; *voll sein wie ein Fass*; *pijan kao majka zemlja*; *pijan kao čep*; *pijan kao duga* – *voll eie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone*; *voll bis Oberkannte Unterlippe sein*; *voll wie zwanzig/ vierzig/ hundert/ tausend Russen sein*; *jemandem zu Kopfe steigen* <Wein> – *udariti kome u glavu* <vino>; *pijan kao smuk* – *blau wie ein Veilchen*; *einen Affen sitzen haben* itd.

4. Iskustveno znanje nam ukazuje na to da osobe koje mnogo jedu menjaju svoj fizički izgled, što je iskazano i frazeologizmom *sich kugelrund essen/ fressen* – *najesti se da čovek pukne*, dok se frazeologizmom *sich unter den Tisch trinken* iskazuje izgled i fizička nesposobnost u kojoj se čovek nalazi nakon prekomernog konzumiranja alkohola.

5. Neki ljudi u tolikoj meri žude za stomakougađanjem da ono postaje njihova osobina, želja i potreba koja se ne može zasititi, bilo da je reč o prekomernom konzumiranju hrane ili pića: *den Bauch/ den Hals/ Rachen/ Rand nicht vollkriegen/ voll genug bekommen/ kriegen; lieber den Magen verrenkt, als dem Wirt was geschenkt; [biti] prijatelj čaše; [biti] mokri brat.*

7.2. Konceptualna i kontrastivna analiza

Frazeologizme koji pripadaju konceptu *stomakougađanja* motiviše jedanaest metafora, izolovanih ili umreženih sa drugim kognitivnim mehanizmima. Pojmovne metafore su: STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE (sa podmetaforama), STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA, STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO, STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE, STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST, STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA, STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA, STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE, STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST, STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST i STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT. Zabeleženi su svi oblici ekvivalentnosti. Pojmovne metafore poredane su od one koja motiviše najveći broj frazeologizama do one koja motiviše najmanje frazeologizama.

7.2.1. STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE

Frazeologizmi motivisani metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE pokazuju različite osobine i ponašanja živog bića. Navedena mezafora neretko se javlja umrežena sa drugim kognitivnim mehanizmima, a uočavamo i podmetafore ove hipermetafore.

Jedna od osnovnih odlika živog bića jeste da raste i ta slika preneti je na frazeologizam nemačkog jezika *mit dem Essen wächst/ kommt der Appetit*²⁸⁰. Umesto da se jelom utažuje glad, apetiti i želja za hranom rastu, tako da je u ovom primeru metafora STOMAKOUGAĐANJE JE

²⁸⁰ Doslovni prevod: „sa jelom raste/ dolazi apetit“.

ŽIVO BIĆE umrežena sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE NEUMERENOST. Kao ekvivalent nalazimo „što više jedeš, sve gladniji“ (Mrazović–Primorac, 1981: 253). Ovaj ekvivalent nije idiomatizovan, niti leksikalizovan u drugim rečnicima, a ne nalazimo ga ni u razgovornom jeziku, tako da ga ne možemo posmatrati kao frazeologizam.

Sa živog bića na stomakougađanje preneseni su međuljudski odnosi. Kako i sama leksema kaže, međuljudski odnosi se ostvaruju među ljudima, dok su u okviru stomakougađanja oni preslikani na odnos metonimizovanog STOMAKOUGAĐANJE ZA SUBJEKTA STOMAKOUGAĐANJA i njegov odnos prema hrani ili alkoholnom piću. Taj odnos može biti prijateljski: [*biti*] *prijatelj čaše* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku) ili bratski: [*biti*] *mokri brat*. U drugom navedenom frazeologizmu primećujemo da, osim što je STOMAKOUGAĐANJE ŽIVO BIĆE, to živo biće je *mokro*, te je reč o metonimiji MOKRO ZA PIJANO. U prvom frazeologizmu prijateljstvom je implicirana odanost i vernost čaši, tj. alkoholu, pa uočavamo i metonimijsku utemeljenost ovog frazeologizma: ČAŠA ZA ALKOHOL. Ljudi koji se odaju stomakougađanju u tolikoj meri su verni tom grehu, da se uočava neka vrsta ljubavi. Asocijacija za najveći stepen ljubavi koji čovek može da oseća prema nekome ili nečemu je često majka, pa je i ta slika preneti na frazeologizam nemačkog jezika: *futtern wie bei Muttern*²⁸¹ (ovde uočavamo umrežavanje metafore STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE, STOMAKOUGAĐANJE JE LJUBAV i metonimije MAJKA ZA LJUBAV). Nasuprot tome javlja se frazeologizam baziran na iskustvenom znanju (ili bolje rečeno stereotipu) o maćehi koja je „[...] u izrekama i bajkama pojam zle antimajke, egoistična, spremna da ubija decu, pa samim tim i bliska dosledno negativnoj ženskoj figuri, *veštici*“ (Biderman, 2004: 219): *seinem Magen keine Stiefmutter sein*²⁸², sa ekvivalentom u srpskom jeziku motivisanim metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE: *biti prijatelj svom stomaku*, ali i pojašnjenjem „ugađati sebi“ (Mrazović–Primorac, 1981: 559). Dakle, u ovom frazeologizmu nemačkog jezika budi se ukorenjena predstava o maćehama, a negiranje takvog odnosa prema stomaku predstavlja ugađanje stomaku, tj. stomakougađanje i uživanje u hrani. Za živo biće koje voli čovek se brine,

²⁸¹ Doslovni prevod: „hraniti se kao kod majke“. Nastavak –n u dativu jednine imenice *Mutter* nije tipičan za standardni nemački jezik, ali ga nalazimo u dijalektima na severu Nemačke.

²⁸² Doslovni prevod: „ne biti maćeha svom stomaku“.

te beležimo frazeologizam *für das leibliche Wohl sorgen*²⁸³ bez ekvivalenta u srpskom jeziku. U nemačkom jeziku, bez ekvivalenta u srpskom, beleži se i frazeologizam kojim se, ponovo, iskazuje ljubav prema stomaku unošenjem velike količine hrane: *den Bauch pflegen*²⁸⁴.

Jedan od urođenih strahova živih bića je strah ili briga za opstanak i upravo to je preslikano na frazeologizam *jemand isst, als ob das Essen morgen verboten würde*²⁸⁵ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Osoba koja se plaši da više neće imati hrane ili da će ona biti zabranjena jede halapljivo i neumereno i ovde možemo da konstatujemo umrežavanje podmetafore STOMAKOUGAĐANJE JE BIĆE KOJE STRAHUJE ZA SVOJU EGZISTENCIJU i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE.

Živa bića, konkretnije ljudi, su bića koja rade i privređuju, bave se određenim poslovima. Ta slika preneti je na delimično idiomatizovani frazeologizam nemačkog jezika *essen wie ein Scheunendrescher* (za koji nalazimo nekoliko ekvivalenata u srpskom jeziku: *jesti kao provaljen, jesti kao mećava, jesti kao ala, jesti za dvojicu/ trojicu, jesti kao gladna godina*, koji su motivisani drugim metaforama i biće naknadno obrađeni). Zanimanje *Scheunendrescher* označavalo je radnika na polju, vršioca, koji je radio težak fizički posao i zbog toga je morao obilno i da jede. Značenje ovog frazeologizma, pak, ne prenosi se da bi se označio težak fizički rad, već isključivo količina hrane koju neko konzumira (*essen*). Shvatanje stomakougađanja kao zanimanja ili posla očito je i u frazeologizmu *jemand isst, als ob er Geld dafür bekäme – jede kao da je plaćen za to*, pri čemu se, ponovo, ističe količina hrane koju neko konzumira. Kada čovek pred sobom ima posao koji bi trebalo da obavi, on može da prione na posao, a revnosno i energično pristupanje jelu, kao poslu, ogleda se u frazeologizmu *dem Essen fleißig zusprechen – navaliti na jelo*. U nemačkom jeziku, osim vrednoće kojom se pristupa poslu (*fleißig*), beležimo i podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE KOJE UŽIVA, jer je jedno od značenja konstituante *zusprechen* „3. etw. oft und ausgiebig genießen“²⁸⁶ (Bünting, 1996: 1359).

²⁸³ Doslovni prevod: „brinuti za telesnu dobrobit“.

²⁸⁴ Doslovni prevod: „negovati stomak“.

²⁸⁵ Doslovni prevod: „neko jede kao da će sutra jelo biti zabranjeno“.

²⁸⁶ Prevod: „često i obilno uživati nešto/ u nečemu“.

Živo biće može da izgubi moć nad samim sobom kao i nad svojim funkcijama, te smo uočili podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE NEMOĆNO BIĆE. Ova metafora zabeležena je u dva frazeologizma nemačkog jezika: *nicht mehr piep (und nicht mehr papp) sagen können*²⁸⁷ i *sich unter den Tisch trinken*²⁸⁸. U prvom navedenom frazeologizmu živo biće je pod tolikim uticajem alkohola da ne može da govori, a u drugom frazeologizmu ne može da održava ravnotežu, ne može ni da sedi i pada pod sto, te utvrđujemo da je reč o umreženom delovanju metafore STOMAKOUGAĐANJE JE NEMOĆNO BIĆE, metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PAD i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE.

Kao podmetafora metafore STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE zabeležili smo i STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE KOJE SLUŽI GOSPODARU u frazeologizmima: *dem Bauch frönen/ dienen*²⁸⁹ i *den Bauch zum Gott machen*²⁹⁰. U oba frazeologizma nemačkog jezika, bez ekvivalenata u srpskom jeziku, prisutno je preklapanje sa konceptom *obožavanja*, kao i umrežavanje sa metonimijom STOMAK ZA BIĆE KOJEM SLUŽI SUBJEKAT STOMAKOUGAĐANJA. U prvom navedenom frazeologizmu stomak predstavlja uzvišeno biće kojem se subjekat stomakougađanja klanja, koje obožava i kojem služi, a u drugom navedenom frazeologizmu ga uzdiže do figure Boga. U govornoj praksi srpskog jezika može se čuti *robotati stomaku*, gde je konstituenta *robotati* upotrebljena sa značenjem „fig. biti predan nekoj strasti, zanosu, službi, nečijoj vlasti i sl.“ (RMS, 2011: 1146). Da je ovaj frazeologizam kodifikovan u rečnicima, posmatrali bismo ga kao potpuni ekvivalent frazeologizmu nemačkog jezika *dem Bauch frönen*.

STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA predstavlja podmetaforu metafore STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE. Ovom podmetaforom motivisani su frazeologizmi koji se odnose i na preterivanje u jelu, i u piću. Možemo, pri tome, da razlikujemo one u kojima se javlja otvoreno poređenje sa životinjama. Od frazeologizama koji se odnose na preterivanje u jelu to su *jesti kao ala*, čiji je rečnički frazeološki parnjak, *essen wie ein Scheunendrescher*

²⁸⁷ Doslovni prevod: „ne može više da kaže ni pip (ni pap)“.

²⁸⁸ Doslovni prevod: „zapiti se pod sto“.

²⁸⁹ Doslovni prevod: „klanjati se/ služiti stomaku“.

²⁹⁰ Doslovni prevod: „napraviti od stomaka boga“.

(motivisan hipermetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE i analiziran ranije u okviru ovog odeljka). U srpskom jeziku *ala*, „mit. neman, aždaja“ (RMS, 2011: 24) postala je sinonim za proždrljivost zbog svoje (pretpostavljene i zamišljene) veličine, te vidimo i metonimijsku utemeljenost ove metafore VELIČINA BIĆA ZA KOLIČINU HRANE. Mršević-Radović, pak, smatra da „[n]astanak frazeološkog značenja „biti jako, mnogo pijan“ može se dovesti u vezu s verovanjem da postoje takva mitska bića kao što su ale, nebeska duga ili smuk, koja se odlikuju natprirodnom sposobnošću da u sebe unesu ogromne količine tečnosti“ (Mršević-Radović, 2008: 10). Frazeologizmom *jemand frisst wie ein Wolf – jede kao vuk* iskazuje se kako količina, tako i halapljivost subjekta stomakougađanja, a halapljivost se iskazuje i frazeologizmom nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku *sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf etwas stürzen*²⁹¹. U srpskom jeziku nailazimo i na poređenje *jesti kao žuti mravi* koje se odnosi na količinu hrane koju neko može da pojede (jer je opšte poznato da su mravi sitni insekti, da uvek idu u velikom broju i zbog toga jedu mnogo).

Životinja sa kojom se poredi osoba koja mnogo pije u srpskom jeziku je smuk: *piti kao smuk – saufen wie ein Bürstenbinder*. Smuk, osim što je vrsta gmizavca, i mitološko je biće, zmija kojoj narod pripisuje natprirodne moći i koja za jednu noć može da posisa mleko svim kravama iz domaćinstva (Mršević-Radović, 2008: 159). U nemačkom jeziku *Bürstenbinder* iz ovog frazeologizma, zapravo, nema nikakve veze sa zanimanjem (*Bürstenbinder* = „četkar“ (Kangrga, 1996: 144)), već je za razumevanje značenja frazeologizma neophodno pojašnjenje iz narodne etimologije. Reč je, zapravo, o pogrešnom interpretiranju lekseme *bürsten*. U studentskom žargonu u srednjem veku reč *bursa* označavala je zajedničku kasu studentskih udruženja, a članovi udruženja zvali su se *bursen*, pa *Burschen*. Kako su studenti dosta vremena provodili i u konzumiranju alkohola, od ove imenice izveden je glagol *bürschen, bürschten*, i na kraju *bürsten* sa značenjem „piti“. Taj glagol je pogrešno interpretiran, pa je čitavom zanimanju četkara (nem. *Bürstenbinder*) pripisana osobina pijanica (Krüger-Lorenzen, 1998: 57). Kada je reč o frazeologizmu srpskog jezika sa pridevskom poredbenom komponentom, *pijan kao smuk*, kao frazeološki ekvivalent navodi se *blau wie ein Veilchen* (motivisan metaforom

²⁹¹ Doslovni prevod: „obrušiti se na nešto kao lav/ lavovi/ hijene“. Oblik ovog frazeologizma *sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf jemanden stürzen* zabeležen je u konceptu *bluda* i obrađen u okviru metafore BLUD JE ŽIVO BIĆE, odeljak 5.2.1.

STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA i obrađen u odeljku 7.2.6). Životinja sa kojom se poredi osoba koja konzumira alkohol u velikim količinama u nemačkom jeziku je i kamila: *saufen wie ein Kamel in der Oase*, tj. po sredi je iskustveno znanje da ova životinja može da popije mnogo vode i ta slika se prenosi na čoveka koji može da popije mnogo alkohola. Rečnički ekvivalent glasi *piti kao smuk*. U oba jezika kao poredbena životinja javlja se i svinja: *besoffen wie ein Schwein – pijan kao svinja*, gde se sa životinje na pijanog čoveka prenosi slika neurednog bića koje se neumesno ponaša. Takvom slikom motivisan je i frazeologizam *saufen wie das liebe Vieh*²⁹² bez rečničkog ekvivalenta, ali u govornoj praksi se može čuti frazeologizam *piti kao stoka*.

U nemačkom jeziku životinja zastupljena u frazeologizmima za označavanje prekomernog konzumiranja alkohola je majmun (*Affe*). Za javljanje ove komponente u frazeologizmima postoji više tumačenja. Prema paganskom verovanju, postoji mogućnost da demon ili neka životinja, ovde majmun, „uđe“ u čoveka i obuzme ga (Krüger-Lorenzen, 1998: 16). Prema drugom tumačenju, majmuni su, navodno, skloni alkoholizmu (poznata je i vrsta majmuna koji se opijaju trulim voćem), a prema trećem, vojnici i komedijaši koji su na ramenu nosili majmuna smatrani su za pijance (Röhrich, 2003: 70). Prema četvrtom tumačenju, reč je o, ponovo pogrešnom, tumačenju termina. Naime, majmuni su čudnim trgovačkim putevima od starih Rusa dospeli do Germana, a sa njima i naziv za ovu životinju – *opica*. Pretpostavlja se da je iz nesporazuma preuzeto značenje češkog glagola *opice* (= napiti se), te da je na taj način shvaćena i sama životinja (Röhrich, 2003: 69). Koje god od navedenih značenja²⁹³ da je tačno, činjenica je da se ova životinja javlja u nekoliko frazeologizama nemačkog jezika za koje ne

²⁹² Doslovni prevod: „lokati kao draga stoka“.

²⁹³ Interesantno je da prema *Rečniku simbola* životinja *majmun* ima potpuno druga značenja – u antici majmuni su smatrani simbolom odvratnosti i opakosti, a njihov naziv je ujedno značio i psovku; u starom Egiptu uživali su strahopoštovanje; u Kini majmuni su uživali sličan status, čak se smatralo da plemenite porodice vode poreklo od majmuna, dok „[u] hrišćanskom simboličkom svetu majmun se posmatra u negativnom kontekstu, kao karikatura čoveka i kao životinja koja predstavlja simbol poroka taštine (sa ogledalom u ruci), škrtosti i pohotljivosti“ (Biderman, 2004: 222).

nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku: *einen Affen (sitzen) haben*²⁹⁴; *einen kleinen Affen haben*²⁹⁵; *mit einem Affen nach Hause kommen*²⁹⁶; *den Affen zum Kater tragen*²⁹⁷.

Motivaciona baza STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA ne javlja se samo kod poredbenih frazeologizama sa zoonimnom komponentom, već se i osobine ili radnje nekih životinja pripisuju subjektu stomakougađanja. Tako beležimo frazeologizam *sich die Finger/ alle zehn Finger/ die Pfoten nach etwas lecken – lizati/ oblizivati prste za čim i etwas mit den Augen verschlingen – gutati pogledom/ očima*²⁹⁸. U prvom frazeološkom paru, tj. u frazeologizmu nemačkog jezika, uočljivo je prenošenje slike životinje kojoj počinje pojačana salivacija kada ugleda ili oseti neku hranu, te počinje da liže šape, na sliku čoveka koji na sličan način sa žudnjom posmatra neku hranu (u frazeologizmu srpskog jezika zadržana je slika čoveka, tj. lizanja prstiju). U drugom frazeologizmu glagol *verschlingen* uglavnom se odnosi na životinje i podrazumeva se gutanje hrane sa velikim apetitom, često i bez žvakanja, a intuitivno pretpostavljamo da se i u srpskom jeziku takva aktivnost krije iza glagola *gutati*. U nemačkom jeziku za ljude koji mnogo jedu upotrebljava se glagol *fressen*, čije se denotativno značenje odnosi na životinje: *fressen, bis man nicht mehr kann*²⁹⁹. U srpskom jeziku, iako za to ne nalazimo potvrdu u frazeološkim rečnicima, koristi se glagol *žderati* za koji se u *Rečniku srpskoga jezika* daje značenje „1. pej. (nešto) halapljivo, proždrljivo, mnogo jesti; uopšte jesti. [...]“ (RMS, 2011: 351). U nemačkom jeziku beleži se i frazeologizam koji je nastao umrežavanjem metafore STOMAKUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA i STOMAKOUGAĐANJE JE ISPUNJENOST SADRŽATELJA, odnosno iskustvenog znanja da, kada se posuda prepuni, sadržina izlazi napolje: *fressen, bis es oben und unten wieder rauskommt*³⁰⁰. Frazeologizam nemačkog jezika motivisan slikom ophođenja čoveka prema (divljoj) životinji prenetom na

²⁹⁴ Doslovni prevod: „imati majmuna (da sedi)“.

²⁹⁵ Doslovni prevod: „imati malog majmuna“.

²⁹⁶ Doslovni prevod: „doći kući sa majmunom“.

²⁹⁷ Doslovni prevod: „nositi majmuna kod mačora“.

²⁹⁸ Frazeologizam *jemanden mit den/ seinen Augen verschlingen – gutati očima/ pogledom* zabeležen je u okviru koncepta *bluda* i obrađen u odeljku 5.2.1. BLUD JE ŽIVO BIĆE.

²⁹⁹ Doslovni prevod: „žderati, sve dok više ne može“.

³⁰⁰ Doslovni prevod: „žderati, dok opet (hrana) ne izađe gore i dole“.

odnos čoveka prema novcu koji daje za alkohol je *das Geld durch die Gurgel jagen – proterati novac kroz grlo*³⁰¹. Frazeologizmi su motivisani umreženim delovanjem metafora STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE i STOMAKOUGAĐANJE JE NASILNO PONAŠANJE umreženim sa metonimijama GRLO ZA KONZUMIRANJE VELIKIH KOLIČINA ALKOHOLA i VELIKA KOLIČINA NOVCA ZA VELIKU KOLIČINU ALKOHOLA.

7.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE

Dva para frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE, odnosno podmetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA pokazuju potpunu ekvivalentnost: *besoffen wie ein Schwein – pijan kao svinja* i *jemand frisst wie ein Wolf – jede kao vuk*. Ono što moramo naglasiti jeste stilska markiranost konstituenti frazeologizama. U nemačkom jeziku glagol *fressen* prvenstveno se odnosi na životinje i ekvivalent u srpskom jeziku bi glasio *žderati*, međutim, u srpskom jeziku je upotrebljen neutralan oblik glagola *jesti*. S obzirom na to da se među značenjima glagola *fressen* nalazi i „žd(e)rati, požderati, -ivati, (po)jesti (za životinju); [...] fig. žderati, (po)jesti [...]“ (Kangrga, 1996: 260), stilske razlike nisu uzete u razmatranje. Takođe, u razmatranje nije uzeta činjenica da je u drugom frazeološkom paru, *jemand frisst wie ein Wolf – jede kao vuk*, u rečničkom obliku frazeologizma nemačkog jezika sadržan vršilac radnje (*neko*, nem. *jemand*), dok je u rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika izostavljen, ali je sadržan u glagolu i mogao bi se realizovati istim padežnim oblikom u konkretnoj situaciji kao i u nemačkom jeziku.

Parcijalna ekvivalentnost zabeležena je kod jednog frazeološkog para: *etwas mit den Augen verschlingen – gutati [nešto] pogledom/ očima*. Kao poredbeni ekvivalent poslužila nam je varijanta frazeologizma srpskog jezika *gutati [nešto] očima*, jer je taj oblik na leksičkom nivou istovetan frazeologizmu nemačkog jezika. Razlike se ističu na polju morfosintakse, i to u padežu za iskazivanje instrumentalnog determinatora: u nemačkom jeziku iskazan je predlogom *mit* i imenicom u dativu, u srpskom jeziku bespredložkim instrumentalom. Kod jednog frazeološkog

³⁰¹ Frazeologizam *das Geld durch die Gurgel jagen* pripada i konceptu *srebroljublja*, te je opisan i u okviru tog koncepta u odeljku 4.2.1. SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE.

para utvrđena je parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama: *das Geld durch die Gurgel jagen* – *proterati novac kroz grlo*. U nemačkom jeziku subjekat stomakougađanja *novac lovi*, a u srpskom *protera* kroz grlo.

Čak četiri frazeološka para pokazuju razlike na morfosintaksičkom i leksičkom nivou, te je reč o parcijalnoj diferenciji sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama. Prvi frazeološki par sa ovim tipom ekvivalentnosti koji razmatramo je *jemand isst, als ob er dafür Geld bekäme* - [neko] *jede, kao da je plaćen za to*. Glagol se u nemačkom jeziku iskazuje konjuktivom preterita, a u srpskom jeziku pasivom prezenta. Leksičke razlike ispoljavaju se u tome što se u nemačkom jeziku *novac dobija*, a u srpskom jeziku je subjekat stomakougađanja *plaćen*. U frazeološkom paru *dem Essen fleißig* (ili *mit großem Appetit*) *zusprechen* – *navaliti na jelo* struktura frazeologizma nemačkog jezika je IObj [← NDat] + Adv / MIT + Adj + NDat/ + V, dok je struktura frazeologizma srpskog jezika V + Obj [← NA + Obj [NAk]]. Frazeologizmi su potpuno različitog leksičkog sastava. U frazeološkom paru *sich die Finger/ alle zehn Finger/ die Pfoten nach etwas lecken* – *lizati/ oblizivati prste za čim* osim što u nemačkom jeziku postoje tri varijante frazeologizma, te se mogu lizati *prsti (die Finger)*, *svih deset prstiju (alle zehn Finger)* ili *šape (die Pfoten)*, dok se u srpskom mogu lizati samo *prsti*, u srpskom jeziku se prsti mogu i *lizati* i *oblizivati*. U nemačkom jeziku je jasno iskazano povratnom zamenicom (*sich*) čiji prsti ili šape se ližu, dok se u srpskom jeziku to podrazumeva. Morfosintaksičke razlike ogledaju se u načinu iskazivanja kauzalnog determinatora: u nemačkom jeziku to je predlogom *nach* i imenicom u dativu, u srpskom jeziku je predlogom *za* i imenicom u instrumentalu. Kod frazeološkog para *saufen wie ein Kamel in der Oase* – *piti kao smuk* uočavamo da je agens, tj. subjekat frazeologizma u nemačkom jeziku proširen situativnim determinatorom iskazanim predlogom *in* i imenicom u dativu (*in der Oase*), a leksička razlika se očituje u biću sa kojim se poredi subjekat stomakougađanja: u nemačkom je to *kamila (u oazi)*, u srpskom *smuk*.

Pet frazeoloških parova počivaju na različitim slikama, odnosno uočavamo potpunu diferenciju: *essen wie ein Scheunendrescher* – *jesti kao provaljen*; *seinem Magen keine Stiefmutter sein* – *biti prijatelj svom stomaku*; *jesti kao ala* – *essen wie ein Scheunendrescher*; *piti kao smuk* – *saufen wie ein Bürstenbinder*; *pijan kao smuk* – *blau wie ein Veilchen*. Za sedamnaest frazeologizama nemačkog jezika motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE utvrđena je nulta ekvivalentnost u srpskom jeziku: *mit dem Essen wächst/ kommt*

der Appetit; füttern wie bei Muttern; für das leibliche Wohl sorgen; den Bauch pflegen; jemand isst, als ob das Essen morgen verboten würde; nicht mehr piep (und nicht mehr papp) sagen können; sich unter den Tisch trinken; dem Bauch frönen/ dienen; den Bauch zum Gott machen; sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf etwas stürzen; saufen wie das liebe Vieh; einen Affen (sitzen) haben; einen kleinen Affen haben; mit einem Affen nach Hause kommen; den Affen zum Kater tragen; fressen, bis man nicht mehr kann; fressen, bis es oben und unten wieder rauskommt. Za tri frazeologizma srpskog jezika utvrđujemo nultu ekvivalentnost u nemačkom jeziku: [biti] prijatelj čaše; [biti] mokri brat i jesti kao žuti mravi.

7.2.2. STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA

Ljudsko telo često se doživljava kao posuda ili sadržatelj za emocije, grehove, a kada je u pitanju stomakougađanje, vidimo da je telo i posuda za hranu i za piće (alkohol), odnosno da je telo posuda u kojoj se odvija greh stomakougađanja. S obzirom na to da se stomakougađanje u oblasti frazeologije posmatra isključivo kao preterivanje u jelu i piću (dok je aspekt odbijanja ili izbegavanja konzumiranja hrane i pića potpuno izostavljen u frazeologiji nemačkog i srpskog jezika), veliki broj frazeologizama iz ove skupine motivisan je metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA. Ovde uočavamo frazeologizme kojima se iskazuje preterivanje u jelu, ali i u piću. Frazeologizam koji se odnosi na hranu je *voll sein wie ein Sack*³⁰² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Ovim frazeologizmom iskazuje se stanje nakon prekomernog konzumiranja hrane, ali se beleži i frazeologizam za obeležavanje samog procesa prekomernog konzumiranja hrane: *sich den Magen überladen*³⁰³; *sich den Ranzen vollhauen*³⁰⁴; *sich den Bauch/ Magen/ Wanst vollschlagen* – *napuniti svako crevo/ napuniti mešinu*. Izuzimajući prvi navedeni frazeologizam nemačkog jezika, u ostalim frazeologizmima uočavamo umrežavanje metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA, metonimije TELO/ STOMAK ZA SADRŽATELJA i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE NASILJE, zbog glagola (*voll*)*hauen* (= „(jako) udariti, -

³⁰² Doslovni prevod: „biti pun kao džak“.

³⁰³ Doslovni prevod: „pretovariti želudac“.

³⁰⁴ Doslovni prevod: „jako izudarati stomak“.

ati, lupiti, -ati; tući, biti, šibati, devetati, makljati [...]“ (Kangrga, 1996: 325)) i (*voll*)*schlagen* (= „udarati, -iti, biti, tući [...]“ (Kangrga, 1996: 546)). U varijanti frazeologizma nemačkog jezika *sich den Wanst*³⁰⁵ *vollschlagen* i varijanti frazeologizma srpskog jezika *napuniti mešinu*³⁰⁶ stomak čoveka poredi se sa stomakom životinje, što implicira halapljivost subjekta stomakougađanja. U frazeologizmu *sich bis oben/ obenhin vollfressen*³⁰⁷ utvrđujemo da je reč o umreženom delovanju metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA, metafore STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE GORE. Frazeološki ekvivalent u srpskom jeziku glasi *pun do grla*, odnosno uočavamo umrežavanje metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA i STOMAKOUGAĐANJE JE GORE (jer se *grlo* nalazi gore u vertikalnoj osi čoveka).

Metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA motiviše veći broj frazeologizama (posebno nemačkog jezika) kojima se iskazuje pijanstvo ili prekomerno konzumiranje alkohola. U nemačkom jeziku se tako beleži frazeologizam *voll sein wie ein Eimer*³⁰⁸ bez ekvivalenta u srpskom jeziku, ali i *voll sein*³⁰⁹, za koji se u srpskom jeziku kao ekvivalent navodi *trešten pijan*, koji, očito, nije motivisan istom metaforom. Naime, kako se u *Rečniku srpskoga jezika* za odrednicu *trešten* navodi, „u izr. ~ pijan *potpuno, sasvim pijan*“ (RMS, 2011: 1311), a u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* ne nalazimo poreklo ovog prideva, motivisanost frazeologizma sa unikalnom komponentom *trešten* nam ostaje zatamnjena. Frazeologizam nemačkog jezika motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA je i *sich volllaufen lassen*, čiji je ekvivalent *naliti se do guše* motivisan umreženim delovanjem metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA, metonimije GUŠA ZA NAJVIŠI DEO TELA i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE GORE.

³⁰⁵ Der Wanst = „Pansen“ (Kangrga, 1996: 724), der Pansen = „burag; mešina, škembe“ (Kangrga, 1996: 477).

³⁰⁶ Mešina = „1. na naročit način oderana i preparirana cela životinjska koža (obično ovčija ili kozja u kojoj se drži, odn. prenosi tečnost (voda, vino, ulje i sl.) ili rastresite namirnice. [...] 3. nar. trbuh; želudac. [...]“ (RMS, 2011: 692).

³⁰⁷ Doslovni prevod: „nažderati se do gore“.

³⁰⁸ Doslovni prevod: „biti pun kao čabar“.

³⁰⁹ Doslovni prevod: „biti pun“.

U srpskom jeziku beleže se primeri *lokati/ piti kao duga* i *pijan kao duga* koji, prema Šipki, nemaju veze sa *dugom* kao atmosferskom pojavom, već

[r]eč *duga* u pomenutom izrazu ima sasvim drukčije značenje (i drukčiji naglasak). U *Rečniku Matice srpske* to je označeno ovako: 'duga... savijena daska kao sastavni deo bačve, bureta'. [...] Posle svega ovog lako je utvrditi kako je nastao taj frazem, koji ide u red onih izraza u kojima *pijan* znači „natopljen“, „nakvašen“. Pored *pijan kao čep* (*bačva, panj* i sl.) sasvim je logično i *pijan kao duga* (Šipka, 2008: 228).

Poznavajući etimologiju frazeologizma, možemo da zaključimo da je reč o motivisanosti metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA, jer u bačvi ispunjenoj tečnošću i stranice bačve, *duge*, postaju natopljene tečnošću. Rečnički ekvivalent za frazeologizam *piti kao duga* glasi *saufen wie ein Loch* (motivisan podmetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE ŠUPLJEG SADRŽATELJA), a za frazeologizam *pijan kao duga*³¹⁰ rečnički ekvivalent glasi *voll wie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone* (analiziran dalje u ovom odeljku). U jednojezičnim rečnicima beležimo frazeologizam nemačkog jezika koji je motivisan istom metaforom kao i frazeologizam srpskog jezika, a to je *voll sein wie ein Fass*³¹¹. U srpskom jeziku beleži se i primer *pijan kao bačva*, za koji u frazeološkim rečnicima ne nalazimo ekvivalent u nemačkom jeziku, ali koji, takođe, odgovara značenju frazeologizma *voll sein wie ein Fass*.

U nemačkom jeziku beleže se frazeologizmi kojima se označava preterana upotreba alkohola, odnosno veliko pijanstvo, a za te frazeologizme ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku. Takvi su frazeologizmi *voll bis Oberkante Unterlippe sein*³¹² (umrežavanje metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA i metonimije DONJA USNA ZA GLAVU, te metafore STOMAKOUGAĐANJE JE GORE); *voll bis zum*

³¹⁰ Mršević-Radović (2008: 157-160) osvrće se na oba značenja reči *duga*, zavisno od naglaska. Autorka navodi i narodno verovanje u dugu, natprirodno biće koje se može manifestovati kao aždaja ili zmija i koje pije velike količine vode sa izvora na zemlji, da bi kasnije tu vodu vratilo na zemlju u vidu kiše. Mršević-Radović smatra da se ipak u obliku frazeologizma sa pridevskim poređenjem, *pijan kao duga*, pod *dugom* ne misli na atmosfersku (ili mitološku) pojavu, već na stranicu bureta, jer „analiza unutrašnjeg semantičkog odnosa dovodi *dugu*, kao i *čep*, u vezu s poredbenom osnovom 'mokar' ('nakvašen' i sl.)“ (Mršević-Radović, 2008: 160).

³¹¹ Doslovni prevod: „biti pun kao bure“.

³¹² Doslovni prevod: „biti pun do gornje ivice donje usne“.

*Stehkragen sein*³¹³ (umrežavanje metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ISPUNJENOST SADRŽATELJA, metonimije KRAGNA ZA VRAT, VRAT ZA NAJVIŠI DEO LJUDSKOG TELA i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE GORE).

U nemačkom jeziku nailazimo na frazeologizam motivisan umreženim delovanjem metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ISPUNJENOST SADRŽATELJA i metafore HRANA JE OPASNA MATERIJU U SADRŽATELJU: *voll wie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone*³¹⁴ (rečnički ekvivalent, *pijan kao duga*, analiziran je ranije u ovom odeljku, a beleži se i ekvivalent *mrtav pijan*, motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT i biće obrađen u odeljku 7.2.11). Osim navedenih kognitivnih mehanizama, na delu je i iskustveno znanje: opasna materija koja ispunjava posudu širi se u njoj i pretili posudi da pukne, kada je prepuni. Varijanta frazeologizma *voll wie eine Kanone* potvrđena je od sredine 19. veka, dok je varijanta *voll wie eine Haubitze/ Strandhaubitze* pola veka mlađa. Međutim, osim što ovaj delimično idiomatizovani frazeologizam u poredbenom delu sadrži oružje koje implicira pucanje, postoji još jedno objašnjenje za poreklo frazeologizma. Tzv. *Strandhaubitze* je vrsta haubice koja je bila montirana na obali mora ili u blizini mora. Ako nije održavana uredno i pažljivo, pretila je opasnost da se napuni peskom i vodom i da samim tim postane neefikasna. Zbog nediscipline vojnika koji je vodio računa o haubici i cela četa bi dospela na loš glas. Tako se ovo značenje prenelo na frazeologizam, odnosno frazeologizam se ne odnosi samo na pojavu da se neko jako napio, već i na alkoholičara koji se zbog nedostatka (samo)discipline odaje alkoholu (www.redensarten-index.de). Poznajući etimologiju frazeologizma možemo da zaključimo da deluje još jedna metafora koja motiviše značenje ovog frazeologizma: STOMAKOUGAĐANJE JE NEMARNOST.

Frazeologizam zabeležen samo u nemačkom jeziku je i *voll wie zwanzig/ vierzig/ hundert/ tausend Russen sein*³¹⁵. Frazeologizam je nastao umrežavanjem metafore

³¹³ Doslovni prevod: „biti pun do kragne“.

³¹⁴ Doslovni prevod: „pun kao haubica na plaži/ haubica/ top“.

³¹⁵ Doslovni prevod: „biti pun kao dvadeset/ četrdeset/ sto/ hiljadu Rusa“. U konsultovanim frazeološkim rečnicima nismo zabeležili, ali Mršević-Radović navodi frazeologizam *pije kao Tudešak* sa značenjem „pije mnogo / stalno kao što pije Tudešak“ (Mršević-Radović, 2008: 157) i pojašnjava: „*Tudešak* znači „Nemac“, od tal. *Todesco* (pored toskanskog > Todeško) (up. Skok III, 518-519). Ovaj poredbeni frazeologizam zabeležen je u Vukovim *Poslovcama* (br. 4226).“ Utvrđujemo, dakle, da i u srpskom jeziku postoji (ili je postojao) frazeologizam kojim se označava

STOMAKOUGAĐANJE JE ISPUNJENOST SADRŽATELJA i metonimije PREDSTAVNIK NARODA ZA CEO NAROD, odnosno OSOBINA POJEDINCA ZA OSOBINU CELOG NARODA, a ta metonimija počiva na stereotipu da su Rusi narod koji mnogo (i često) pije.

Osim što se stomakougađanje doživljava kao ispunjenost posude, odnosno sadržatelja, beležimo još jednu varijantu metafore, a to je STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE ŠUPLJEG SADRŽATELJA. Na ovoj metafori zasnovan je frazeologizam *ein Loch im Magen haben* – *biti vreća bez dna*, kao i nemački frazeologizam bez ekvivalenta u srpskom jeziku *den Bauch/ den Hals/ Rachen/ Rand nicht vollkriegen/ voll genug bekommen/ kriegen*³¹⁶. U nemačkom jeziku u prvom frazeologizmu je očito da je reč o posudi koja ima rupu, u ekvivalentu u srpskom jeziku takođe je reč o nekoj vrsti posude kojoj nedostaje deo da bi mogla da ispunjava svoju funkciju – da drži stvari na okupu ili ograničenim. U drugom primeru frazeologizma nemačkog jezika pretpostavljamo da je reč o bušnoj ili šupljoj posudi, te zbog toga ona nikako ne može da se napuni. U srpskom jeziku beležimo delimično idiomatizovani frazeologizam čiji je poredbeni deo motivisan podmetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE ŠUPLJEG SADRŽATELJA umreženom sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE: *jesti kao provaljen*, za koji kao rečnički ekvivalent nalazimo frazeologizam nemačkog jezika *essen wie ein Scheunendrescher* (motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE i obrađen u odeljku 7.2.1).

7.2.2.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA

U okviru navedene metafore nisu zabeleženi frazeološki parovi koji pokazuju potpunu ekvivalentnost, niti parcijalnu ekvivalentnost, već samo parcijalnu diferenciju, potpunu diferenciju i nultu ekvivalentnost. Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama uočava se kod četiri frazeološka para. U paru *sich den Bauch/ Magen/ Wanst vollschlagen* – *napuniti svako crevo/ mešinu* leksička razlika ogleda se u glagolu *sich vollschlagen* – *napuniti*. Kako u oba jezika imamo više varijanti frazeologizma, utvrđujemo da

konzumiranje alkohola u velikim količinama, a koji je motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PRIPRADNIK ODREĐENE NACIJE, koja se bazira na metonimiji PREDSTAVNIK NARODA ZA CEO NAROD, odnosno OSOBINA POJEDINCA ZA OSOBINU CELOG NARODA.

³¹⁶ Doslovni prevod: „ne moći napuniti stomak/ grlo/ ždrelo/ porub“.

postoji sinonimičnost između oblika sa komponentom *Wanst* i *mešina*, dok se razlike očituju u obliku *Bauch/ Magen* i *svako crevo* (u nemačkom jeziku imenica u akuzativu, u srpskom jeziku opšta zamenica i imenica u akuzativu), pri čemu lekseme pripadaju istom semantičkom polju – unutrašnji organi ili organi za varenje. Morfosintaksičke razlike očituju se u indirektnom objektu koji je sadržan u nemačkom jeziku (*sich* – dativ), a koji ne postoji u srpskom jeziku, što se može videti u primeru (i prevodu na srpski jezik): „Als wir studierten, sind wir übers Wochenende immer nach Hause gefahren, um uns anständig den Bauch vollzuschlagen. Wir aßen dann für die halbe Woche im voraus, um das miserable Menssaessen besser auszuhalten“ (Schemann, 2011: 60). – „Kada smo studirali, preko vikenda smo odlazili kući da pošteno napunimo svako crevo. Jeli smo za pola nedelje unapred, da bismo bolje izdržali očajnu hranu u menzi“. Frazeologizmi *ein Loch im Magen haben* i *biti vreća bez dna* u potpunosti se razlikuju kako u pogledu morfosintakse, tako i leksike, ali kako počivaju na istoj slici, možemo da konstatujemo parcijalnu diferenciju. Samo leksičke razlike, dakle parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama, uočava se u frazeološkom paru *saufen wie ein Loch* – *lokati kao duga*, gde je predmet sa kojim se poredi osoba koja konzumira alkohol u velikim količinama u nemačkom jeziku *rupa (Loch)*, a u srpskom *duga*. Iako ne nalazimo rečnički potvrđen ekvivalent za frazeologizam *voll sein wie ein Fass*, u srpskom jeziku nalazimo frazeologizam *pijan kao bačva*, te bismo mogli da utvrdimo parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama – u srpskom jeziku se direktno iskazuje da je subjekat stomakougađanja *pijan*, a u nemačkom se to čini idiomatizovanom sintagmom *voll sein*.

Među analiziranim frazeologizmima koji su motivisani metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA uočavamo šest frazeoloških parova sa potpunom diferencijom, odnosno koji osim leksičkih i morfosintaksičkih razlika počivaju i na različitim slikama. Ti frazeološki parovi su: *sich bis oben/ obenhin vollfressen* – *pun do grla*; *voll sein* – *trešten pijan*; *sich volllaufen lassen* – *naliti se do guše*; *pijan kao duga* – *voll wie eine Strandhaubitze*; *voll wie eine Strandhaubitze*³¹⁷/ *Haubitze/ Kanone* – *mrtav pijan*; *jesti kao provaljen* – *essen wie ein Scheunendrescher*.

Za najviše frazeologizama nemačkog jezika motivisanih ovom metaforom utvrdili smo nultu ekvivalentnost: *voll sein wie ein Sack*; *sich den Magen überladen*; *sich den Ranzen*

³¹⁷ Svesni da se neki frazeologizmi nemačkog ili srpskog jezika ponavljaju, navodimo ih s obzirom na to da se ponavljaju i kao rečnički ekvivalenti za različite frazeologizme.

vollhauen; voll sein wie ein Eimer; voll bis Oberkannte Unterlippe sein; voll bis zum Stehkragen sein; voll wie zwanzig/ vierzig/ hundert/ tausend Russen sein; den Bauch/ Hals/ Rachen/ Rand nicht vollkriegen/ voll genug bekommen/ kriegen. Nismo zabeležili ni jedan frazeologizam srpskog jezika motivisan ovom metaforom za koji bi bila potvrđena nulta ekvivalentnost u nemačkom jeziku.

7.2.3. STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO

Većina frazeologizama u ovoj skupini su delimično idiomatizovani frazeologizmi, tj. frazeologizmi čija jedna konstituanta nije prošla semantičku transpoziciju i zadržala je svoje doslovno značenje. Reč je o poredbenim frazeologizmima u kojima poredbeni deo služi za naglašavanje značenja neidiomatizovane konstituante. U srpskom jeziku, u kojem beležimo i više frazeologizama motivisanih na ovaj način, poređenje se vrši sa teškim predmetima: *pijan kao ćuskija* (nemački rečnički ekvivalent, *blau wie ein Veilchen*, motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA, biće analiziran u odeljku 7.2.6; *voll wie eine Strandhaubitze*, motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ISPUNJENOST SADRŽATELJA, analiziran je u odeljku 7.2.2.); *pijan kao sekira* (nemački rečnički ekvivalent: *blau wie ein Veilchen*); *pijan kao letva* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku); *pijan kao levča*³¹⁸ (nemački rečnički ekvivalent: *blau wie ein Veilchen*); *pijan kao daska* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku). Kako Šipka za frazeologizam *pijan kao ćuskija* navodi, „[ć]uskija je teška gvozdena poluga koja ne može stajati uspravno. Ona pada na zemlju kao pijan čovek. Tako je između reči *pijan* i *ćuskija* uspostavljena značenjska veza koja je fiksirana u ustaljenom izrazu“ (Šipka, 2008: 227). Na isti način preslikavanja se vrše i u ostalim primerima: *sekira*, *letva*, *levča*, *daska* su predmeti koji ne mogu da stoje uspravno ili su veoma nestabilni. Mršević-Radović (2008: 159) zaključuje da se frazeologizacioni put ovde odvijao na sledeći način: „stanju koje se pripisuje nekom pojmu, a koje je u osnovi poređenja i izražava se pridevom (*pijan*), pripisuje se asocijativnim putem slika koja odgovara stanju pojma u funkciji drugog poredbenog člana (kao slikovita predstava) [...]“. U nemačkom jeziku beleži se

³¹⁸ Levča je „kriva, ugnuta poluga, prečaga s osloncem na osovini sa spoljne strane kolskog točka koja podupire bočnu stranu zaprežnih kola“ (RMS, 2011: 615).

frazeologizam bez ekvivalenta u srpskom jeziku motivisan na sličan način, ali za razliku od prethodnih primera u srpskom jeziku, potpuno idiomatizovan: *einen im Kahn haben*³¹⁹. Frazeologizam počiva na slici čamca nestabilnog na vodi – kao što je pijani čovek nestabilan na svojim nogama. Asocijativnim putem ostvaruje se veza i između predmeta čija je odlika da mogu da upiju veliku količinu tečnosti, kao što su sunder, odnosno spužva, i čep: *piti kao spužva – saufen wie ein Schwamm* i *piti kao čep*. Navedeni frazeologizmi srpskog jezika, osim metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO, motivisani su umreženim delovanjem metonimije SPUŽVA/ ČEP ZA ŽEDNO ŽIVO BIĆE, ali se ta žeđ ne oseća prema vodi i ne može se njome utaliti, već alkoholom. Na sličan način motivisan je i frazeologizam *čase sušiti* (bez ekvivalenta u nemačkom) – *krpa* (izostavljena iz frazeologizma, ali motiviše ovaj frazeologizam metonimijskim putem KRPA ZA OSOBU KOJA PIJE MNOGO ALKOHOLA) upija tečnost mokre čaše, dok pijanac ispija alkohol koji se nalazi u čaši.

Vlažnost koja se ostvaruje alkoholom iskazuje se i frazeologizmom *sich die Kehle anfeuchten* – *okvasiti/ zaliti grlo* u kojem *Kehle/ grlo* metonimijski stoji za čitavo telo subjekta stomakougađanja. Glagoli *anfeuchten/ okvasiti* i *zaliti* upotrebljeni su eufemistično, jer se alkohol ne uzima samo u malim količinama. Na sličan način motivisan je i frazeologizam *pijan kao majka zemlja*. Prema Šipki, narodno je verovanje da je

majka zemlja sveopšta majka – majka roditeljka, praroditeljka celog živog sveta. Da bi mogla da ispuni tu svoju primarnu funkciju, funkciju reprodukcije, majka zemlja mora da bude obilato natopljena vlagom, kišom. [...] Svakog prolećnog ciklusa, obilno natopljena prolećnim vodama, zemlja postaje natopljena, napojena ili – 'pijana' majka zemlja (Šipka, 2008: 225).

Na taj način, dakle, stvaranjem veze između natopljenosti (zemlje) i napojenosti (pijanca) nastao je frazeologizam *pijan kao majka zemlja*³²⁰.

³¹⁹ Doslovni prevod: „imati jednog u čamcu“.

³²⁰ U razgovornom jeziku beležimo i frazeologizam *pijan kao majka*, za koji Šipka smatra da je skraćeni oblik frazeologizma *pijan kao majka zemlja*, ali ne isključuje ni mogućnost da je nastao iz običaja da se nekada ženama prilikom porođaja davalo alkoholno piće kako bi se opustili mišići i smanjili bolovi (Šipka, 2008: 224).

7.2.3.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO*

U okviru metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO uočavamo potpunu ekvivalentnost kod jednog frazeološkog para: *saufen wie ein Schwamm – piti kao spužva*, pri čemu je glagol frazeologizma nemačkog jezika *saufen* obojen pejorativnim značenjem, dok to nije slučaj sa glagolom *piti* u frazeologizmu srpskog jezika. Frazeologizmi *sich die Kehle anfeuchten – okvasiti/ zaliti grlo* imaju istu strukturu, isti leksički sastav, ali se uočava da je glagol nemačkog jezika upotrebljen u povratnom obliku, te se naglašava da subjekat stomakougađanja sam sebi kvasi grlo, što nije slučaj u srpskom jeziku, te ovde utvrđujemo da je reč o parcijalnoj ekvivalentnosti. Za frazeologizme *pijan kao sekira* i *pijan kao levča* kao rečnički ekvivalent nudi se *blau wie ein Veilchen*, a za *pijan kao ćuskija* nudi se, osim *blau wie ein Veilchen*, i *voll wie eine Strandhaubitze*, dakle, reč je o potpunoj diferenciji i razlikama kako na leksičkom, tako i na morfosintaksičkom i slikovnom nivou. Nulta ekvivalentnost utvrđuje se za frazeologizam nemačkog jezika *einen im Kahn haben*, kao i za frazeologizme srpskog jezika: *pijan kao letva; pijan kao daska; piti kao čep; čaše sušiti i pijan kao majka zemlja*.

7.2.4. *STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE*

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE predstavlja hipermetaforu, a njene podmetafore nalaze se u pozadini jednog frazeologizma nemačkog i jednog frazeologizma srpskog jezika koji se odnose na piće: *jemandem zu Kopfe steigen <Wein> – udariti/ udarati kome u glavu <vino>*. Frazeologizam nemačkog jezika zasnovan je na umreženom delovanju podmetafore STOMAKOUGAĐANJE JE PRETNJA ZA UNIŠTENJEM i metonimije GLAVA ZA RAZUM, kao i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE GORE. Vino, odnosno stomakougađanje koje se ostvaruje konzumiranjem vina penje se, kreće se ka gore i pretili da će uticati na glavu, tj. razum subjekta stomakougađanja. Frazeologizam srpskog jezika motivisan je podmetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ATAK, metonimijom GLAVA ZA RAZUM i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE GORE. Vino se, kao i u nemačkom jeziku, penje gore, ali ono ne pretili, već izvodi atak na glavu ili razum subjekta stomakougađanja i udara mu u glavu.

Hipermetafora STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE motiviše znatno više frazeologizama kojima se označava stomakougađanje kao preterivanje u hrani nego u piću. Stomakougađanje kao preterano konzumiranje hrane je, svakako, štetno po subjekta stomakougađanja, što se ogleda u frazeologizmima *jesti da pucaju zaušnjaci* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku); *sich den Magen verrenken*³²¹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *jesti da sve puca – sich den Bauch vollschlagen* (motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA i obrađen u odeljku 7.2.2). U nemačkom jeziku beleži se i frazeologizam motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŠKRTOST: *lieber den Magen verrenkt, als dem Wirt was geschenkt*³²² („bolje se prejesti, no ostaviti na tanjiru plaćeno jelo“ (Mrazović–Primorac, 1981: 560)).

Stomakougađanje može da se ispolji i kao promena oblika tela subjekta stomakougađanja, te uočavamo podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE PROMENA OBLIKA, što vidimo u frazeologizmu nemačkog jezika *sich kugelrund essen/ fressen*³²³. Rečnički frazeološki ekvivalent u srpskom jeziku glasi *najesti se da čovek pukne* i motivisan je umreženim delovanjem metafore STOMAKOUGAĐANJE JE ISPUNJENOST SADRŽATELJA, iskustvenog znanja da zatvorena posuda koja se prepuni pukne i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE.

7.2.4.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE

Parcijalna diferencija uočava se kod jednog frazeološkog para, kod kojeg se, osim leksičkih, beleže i morfosintaksičke razlike: *jemandem zu Kopfe steigen* <Wein> – *udariti/ udarati kome u glavu* <vino>. U nemačkom jeziku situativni determinator iskazan je predlogom *zu* i imenicom u dativu, u srpskom jeziku predlogom *u* i imenicom u akuzativu. Leksičke razlike očituju se u glagolima – u nemačkom jeziku vino se *penje* (*steigen*) u glavu, u srpskom *udara*.

³²¹ Doslovni prevod: „iščašiti želudac“.

³²² Doslovni prevod: „radije iščašen želudac, nego nešto poklonjeno konobaru“.

³²³ Doslovni prevod: „zaokrugliti se jelom/ žderanjem“.

Kod dva frazeološka para motivisana hipermetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE/ PUCANJE/ PROMENA OBLIKA uočava se potpuna diferencija. Takvi su frazeološki parovi: *jesti da sve puca – sich den Bauch vollschlagen; sich kugelrund essen/ fressen – najesti se da čovek pukne*. Za dva frazeologizma nemačkog jezika beležimo nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku: *sich den Magen verrenken; lieber den Magen verrenkt, als dem Wirt was geschenkt*. U nemačkom jeziku beležimo nultu ekvivalentnost za jedan frazeologizam srpskog jezika: *jesti da pucaju zaušnjaci*.

7.2.5. STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST

Metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST podrazumeva veliku količinu, odnosno naglašenu veličinu nečeg, a to je očit u frazeologizmima: *mit dem großen Löffel essen – jesti velikom kašikom; piti velikom čašom* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku). Svi navedeni frazeologizmi su delimično idiomatizivani i njihovo značenje motivisano je konstituantom *essen/ jesti/ piti*. Preterivanje se oslikava i naglašava pridevom *groß/ velik*, jer ni kašika ni čaša kojom subjekat stomakougađanja unosi u sebe hranu ili alkohol nisu ustaljene veličine, već su veće, pa je samim tim i veća količina hrane, tj. alkohola koji se konzumira, te konstatujemo metonimiju KAŠIKA ZA HRANU i metonimiju ČAŠA ZA ALKOHOL. Količina hrane koju neko može da pojede iskazuje se i frazeologizmom *jesti za dvojicu/ trojicu – essen wie ein Schuenendrescher* (već analizirani frazeologizam nemačkog jezika motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE, analiziran je u odeljku 7.2.1). Nezasitost čoveka poređi se sa preuveličanom glađu, kao u frazeologizmu *jesti kao gladna godina*, čiji je rečnički frazeološki ekvivalent, ponovo, *essen wie ein Scheunendrescher*. Prevelika potreba za pićem očituje se u frazeologizmu *etwas trinken wie Wasser – piti šta kao mleko*, pri čemu je u nemačkom jeziku *voda (Wasser)*, a u srpskom *mleko* tečnost koja se može piti u velikim količinama, a da ne šteti čoveku.

Preterivanje u hrani iskazuje se i frazeologizmom *seine Augen waren größer als der Magen – veće oči nego stomak*³²⁴. Poređenjem ova dva organa, očiju i stomaka, jasno se iskazuje

³²⁴ Ovaj frazeologizam pripada i konceptu *želje/ interesovanja*.

paradoks, ali i snažna potreba subjekta stomakougađanja za neumerenim konzumiranjem hrane. U govornoj praksi srpskog jezika, ali ne i kodifikovan u rečnicima, zapaža se frazeologizam *imati gladne oči*, kojim se iskazuje činjenica da neko uzima više hrane nego što bi zaista mogao da pojede, te uočavamo da bi ovaj frazeologizam bio takođe motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE umreženom sa metonimijom OČI ZA NEUMERENOST.

7.2.5.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST

Potpuna diferencija uočava se u frazeološkim parovima *jesti kao gladna godina – essen wie ein Scheunendrescher* i *jesti za dvojicu/ trojicu – essen wie ein Scheunendrescher*. Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama zabeležena je u frazeološkom paru *etwas trinken wie Wasser – piti šta kao mleko*. Parcijalna ekvivalentnost prisutna je u frazeološkom paru *mit dem großen Löffel essen – jesti velikom kašikom*, u kojem se instrumentalni determinator u nemačkom jeziku iskazuje predlogom *mit* i pridevom i imenicom u dativu, a u srpskom jeziku pridevom i imenicom u bespredložkom instrumentalu. Isti tip ekvivalentnosti beleži se i u frazeološkom paru *seine Augen waren größer als sein Magen – veće oči nego stomak*. U rečničkom obliku frazeologizma nemačkog jezika, za razliku od frazeologizma srpskog jezika, sadržana je prisvojna zamenica *sein* za označavanje pripadnosti očiju i stomaka, kao i glagol u preteritu *waren*. Prilikom realizacije frazeologizama u tekstu vidimo da se glagol u srpskom jeziku ipak ne izostavlja, te razliku u (ne)prezentnosti prisvojne zamenice posmatramo kao manju morfosintaksičku razliku: „Erst machst du dir den Teller wer weiß wie voll und dann läßt du die Hälfte stehen. Deine Augen waren mal wieder größer als der Magen!“ (Schemann, 2011: 44) – prevod: „Prvo napuniš tanjir bog zna kako, a onda pola toga ostaviš nepojedeno. Oči su ti opet bile veće od stomaka!“. U navedenom primeru uočavamo da frazeologizam srpskog jezika zahteva indirektni objekat u dativu (*ti*), što takođe posmatramo kao manju morfosintaksičku razliku. Za frazeologizam *piti velikom čašom* utvrđujemo nultu ekvivalentnost u nemačkom jeziku.

7.2.6. STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA

Fiziološka reakcija je prirodan odgovor organizma na neku draž, što je motivisalo frazeologizme *jemandem wässern die Zähne nach etwas – pošla mu je voda na usta*. Ovaj frazeologizam motivisan je, zapravo, iskustvenim znanjem da se salivacija pojačava kada konzumiramo hranu, a kod osoba koje prekomerno konzumiraju hranu ta reakcija je mnogo češća. U nemačkom jeziku beleži se i frazeologizam *jemandem läuft das Wasser im Mund(e) zusammen*, koji je motivisan istom slikom, ali je rečnički frazeološki ekvivalent motivisan podmetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE BOLEST: *rastu mu zazubice*. Zazubice su „izrasline, meso koje bolesnoj životinji naraste oko zuba; zapaljenje, otok desni“ (RMS, 2011: 376). Verovatno zbog prekomernog lučenja pljuvačke koja se kod subjekta stomakougađanja javlja prilikom (čestog ili konstantnog) razmišljanja o hrani, javljaju se rane, fiziološka reakcija tela ili fizički odgovor u vidu bolesti na ovaj greh. Motivisanost metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA očita je i u frazeologizmu nemačkog jezika *blau wie ein Veilchen* (rečnički ekvivalent glasi *pijan kao smuk*, obrađen u odeljku STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE, 7.2.1, kao i *pijan kao ćuskija/ sekira/ levča*, obrađeni u odeljku STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO, 7.2.3). Za navedeni frazeologizam pretpostavlja se da se veza između pijanog čoveka i cveta (*ljubičice*, nem. *Veilchen*) uspostavlja na osnovu sličnosti u boji – cveta i nosa pijanice (Röhrich, 2003: 210). Pijanicama zbog čestog i obilnog konzumiranja alkohola pucaju kapilari, što je veoma izraženo na nosu, te on deluje kao da je plave ili modre boje. Primećujemo da je iskustveno znanje takođe poslužilo kao motivaciona baza za stvaranje slikovne veze između pijanca i ljubičice.

7.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA

Frazeologizmi *blau wie ein Veilchen* i rečnički ekvivalenti *pijan kao smuk; pijan kao ćuskija/ sekira/ levča* počivaju na različitim slikama, te je reč o potpunoj diferenciji. Frazeologizmi *jemandem läuft das Wasser im Mund(e) zusammen – rastu mu zazubice* potpuno su različitog leksičkog sastava i morfosintaksičke strukture. S obzirom na to da se u pozadini oba frazeologizma nalaze slike promena koje nastaju u ustima, pitanje koje nam se nametnulo je da li je reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama ili o potpunoj diferenciji. Kako je u frazeologizmu srpskog jezika akcenat stavljen na posledicu preteranog

lučenja pljuvačke, smatramo da to predstavlja važnu razliku u načinu posmatranja motivisanosti frazeologizama, te konstatujemo, takođe, potpunu diferenciju. Za jedan frazeološki par utvrdili smo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama: *jemandem wässern die Zähne nach etwas – pošla mu je voda na usta*. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu IObj [← ProNDat] + V + Subj [← NNom] + PrepObj [← NACH + Ndat], dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu V + IObj [← ProNDat] + Subj [← NNom] + DetSpac [← NA + NAc]. Leksičke razlike ogledaju se, pre svega, u tome što u nemačkom jeziku postoji glagol *wässern*, za koji se kao rečničko značenje nalazi navedeno „ihm ~ die Augen – oči mu se navodnjavaju suzama“ (Kangrga, 1996: 726), pa bismo u kombinaciji sa imenicom *Zähne* to mogli da shvatimo i kao „navodnjavanje“ zuba, što je, zapravo, ista slika koja se krije u frazeologizmu srpskog jezika a koja se iskazuje sintagmom *pošla voda*.

7.2.7. STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA

Navedena pojmovna metafora motiviše frazeologizme srpskog jezika. Tri frazeologizma su komparativni frazeologizmi, od kojih su dva delimično idiomatizovana, tj. sadrže konstituantu koja nije prošla semantičku transpoziciju: *jesti kao mećava*, *jesti kao vatra* i (potpuno idiomatizovani frazeologizam) *mete kao mećava*. Halapljivost i energija kojom subjekat stomakougađanja konzumira hranu poredi se sa mećavom i vatrom. Delimično idiomatizovan frazeologizam, ali bez poredbene komponente je frazeologizam *jesti da se sve praši*. Na površinskoj strukturi ovog frazeologizma nije jasno istaknuto da je reč o prirodnoj sili ili čak nepogodi, ali je to uočljivo u posledicama koje mećava ili velika vatra ostavljaju za sobom: dižu prašinu i sve nestaje pred njima. Sa istim žarom i energijom subjekat stomakougađanja konzumira hranu i za sobom, verovatno, ostavlja, umesto prašine, mrvice hrane ili samo pustoš. Rečnički ekvivalent nalazimo samo za frazeologizam *jesti kao mećava* i on glasi *essen wie ein Scheunendrescher*. Kako je već više puta istaknuto, ovaj frazeologizam motivisan je metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE (i analiziran u odeljku 7.2.1), međutim, moramo naglasiti i to da je u nedostatku bližeg ekvivalenta ovaj frazeologizam odličan izbor: iako je zanimanje *Scheunendrescher* odabrano kao poređenje za zanimanje u kojem ljudi moraju obilno da jedu zbog napornog fizičkog posla, ne možemo da zanemarimo činjenicu da su vršioi (nem. *Scheunendrescher*) stvarali veliku prašinu oko sebe dok su radili.

7.2.7.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA

Za tri frazeologizma srpskog jezika ne nalazimo rečničke ekvivalente i reč je o nultoj ekvivalentnosti. Frazeološki par *jesti kao mećava – essen wie ein Scheunendrescher* razlikuje se na polju leksike. Kako smo već utvrdili da se (slučajno ili namerno) slika stvaranja prašine javlja u oba frazeologizma, možemo da zaključimo da frazeologizmi počivaju na istim slikama i da je reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim razlikama.

7.2.8. STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE

Metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE motivisani su frazeologizmi kojima se iskazuje prekomerno konzumiranje alkohola kao oblik stomakougađanja: *zu tief ins Glas/ in die Flasche/ in die Kanne schauen/ gucken – zagledati se/ zaviriti (duboko/ dublje) u čašu; zagledati čaši/ čašici u dno*. Uočljivo je da je ovde, zapravo, reč o umreženosti metafore STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE, metafore STOMAKOUGAĐANJE JE RADOZNALOST i metonimije ČAŠA ZA ALKOHOLNO PIĆE. Dno čaše, kao i ono što je preduboko (nem. *zu tief*), nalazi se dole, a glagoli *gucken* („gviriti, zuriti“ (Kangrga, 1996: 314)) i *zagledati [se]/ zaviriti* ukazuju na radoznalost koja motiviše subjekta stomakougađanja prilikom ispijanja alkoholnog pića *do dna*, tj. do poslednje kapi. U srpskom jeziku primećujemo i da postoji oblik *čaša* i *čašica*, pri čemu drugi oblik implicira da je reč o žestokom piću (koje se pije iz čašica). U nemačkom jeziku, pak, upotrebljavaju se lekseme *Glas* (= čaša) i *Flasche* (flaša) da bi se njima prikazala velika količina alkohola, ali i leksema *Kanne* (= „ibrik, kanta“ (Kangrga, 1996: 367)), jer se implicira velika količina tečnosti, odnosno alkohola.

7.2.8.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE

Frazeologizmi *zu tief ins Glas/ in die Flasche/ in die Kanne schauen/ gucken – zagledati se/ zaviriti (duboko/ dublje) u čašu* počivaju na istim slikama, a razlike se očituju na leksičkom i morfosintaksičkom nivou, te je reč o parcijalnoj diferenciji. Na morfosintaksičkom nivou možemo uočiti razliku u prilogu: u nemačkom jeziku superlativ je iskazan prilogom *zu* i

pridevom *tief*, dok u srpskom jeziku ostaje mogućnost upotrebe priloga u pozitivu ili komparativu. Sa leksičkog aspekta uočavamo istovetnost u upotrebi objekta *Glas – čaša*, ali u nemačkom jeziku postoje i varijante sa flašom (*die Flasche*) i kantom (*die Kanne*). Za frazeologizam *zagledati čaši/ čašici u dno* ne nalazimo rečnički ekvivalent i konstatujemo nultu ekvivalentnost.

7.2.9. STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST

Navedena metafora motiviše samo jedan frazeologizam nemačkog jezika: (*ganz*) *scharf sein auf etwas*³²⁵. Zapravo, u pozadini frazeologizma nalazi se slika (nedefinisanog) predmeta koji predstavlja opasnost. Oštrina je usredsređena i usmerena na objekat stomakougađanja, a to je hrana. Rečnički ekvivalent za ovaj frazeologizam glasi *rastu mu zazubice* (motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE BOLEST, kao podmetaforom metafore STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA, obrađen u odeljku 7.2.6). Motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST, bez ekvivalenta u nemačkom jeziku je i frazeologizam *nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto* sa značenjem „imati, osetiti/ osećati, pokazati, pokazivati veliku želju za nečim (obično za nekim jelom)“ (Otašević, 2012: 537). U razgovornom jeziku prisutan je i kraći oblik ovog frazeologizma, a koji bi bio blizak ekvivalent frazeologizmu nemačkog jezika (*ganz*) *scharf sein auf etwas*: (*na*)*oštriti se na nešto*.

7.2.9.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST

Ukoliko u razmatranje uzimamo samo oblike frazeologizama koji su potvrđeni u dvojezičnim rečnicima, konstatovaćemo da za frazeologizam *nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto* ne nalazimo ekvivalente. Stoga, reč je o nultoj ekvivalentnosti. Frazeologizmi (*ganz*) *scharf sein auf etwas – rastu mu zazubice* počivaju na različitim slikama i pokazuju potpunu diferenciju.

³²⁵ Doslovni prevod: „biti oštar na nešto“. Frazeologizam *ganz scharf sein auf jemanden* zabeležen je u konceptu *bluda* i obrađen u okviru metafore BLUD JE OPASNOST, odeljak 5.2.3.

7.2.10. STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST motiviše samo jedan frazeologizam nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *voller Bauch studiert nicht gern*³²⁶. Frazeologizam je nastao umrežavanjem metonimije STOMAK ZA SUBJEKTA STOMAKOUGAĐANJA, metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST. Frazeologizam je nastao i na osnovu iskustvenog znanja da čovek koji se prejede teško misli, što se ujedno i podudara sa teološkim shvatanjima koja kažu da „[...] preterivanje u hrani ili piću (ma kakvi oni bili) lišava duh energije i živosti, dodaje mu na težini, uvodi ga u stanje mraka, otupelosti i pospanosti, što su posledice koje se odražavaju na čitavu dušu“ (Larše, 2017: 148).

7.2.10.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST

U prikupljenom korpusu samo jedan frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST. Kako ne nalazimo niti rečnički kodifikovani ekvivalent, niti frazeologizam prisutan u srpskom razgovornom jeziku, konstatujemo nultu ekvivalentnost.

7.2.11. STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT

Navedena metafora motiviše samo jedan frazeologizam srpskog jezika: *mrtav pijan* sa rečničkim ekvivalentom *voll wie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone* (frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA i obrađen u odeljku 7.2.2). Prema Mršević-Radović (2008: 9) „izraz *mrtav pijan* označava čoveka koji se 'udrvenio', to jest onaj koji je od prevelikog pića izgubio osećaje i gotovo dospao u besvesno stanje“.

³²⁶ Doslovni prevod: „pun stomak ne uči/ ne studira rado“.

7.2.11.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT

U analiziranom korpusu samo jedan frazeologizam srpskog jezika motivisan je metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT. Frazeologizam nemačkog jezika motivisan je drugim kognitivnim mehanizmima, a rečnički ekvivalenti počivaju na različitim slikama, razlikuju se u pogledu morfosintakse i leksike, tako da konstatujemo da je reč o potpunoj diferenciji.

7.3. Zaključak

Koncept *stomakougađanja* čini sto jedanaest frazeologizama, od kojih je pedeset osam frazeologizama nemačkog i pedeset tri frazeologizma srpskog jezika. Ovaj koncept može se podeliti na dve grupe: frazeologizme kojima se iskazuje pijanstvo i frazeologizme kojima se iskazuje preterivanje u konzumiranju hrane. Ipak, prilikom analize frazeologizmi nisu podeljeni na ovaj način, jer neretko jedna metafora motiviše obe vrste stomakougađanja. Frazeologizme motiviše jedanaest metafora (pojedine sa podmetaforama), koje uglavnom deluju umreženo sa drugim kognitivnim mehanizmima. Zabeleženi su svi oblici ekvivalentnosti osim potpune ekvivalentnosti. Najzastupljenije su nulta ekvivalentnost i potpuna diferencija, zbog razlika u slici ili načinu motivisanosti. Komponente koje su se pokazale kao frekventnije od ostalih su, osim glagola *essen/ fressen – jesti* i *trinken/ saufen – piti*, pridevi *voll – pun* i *Bauch/ Magen – stomak*. Najveći broj frazeologizama čine glagolski frazeologizmi (prema Burgerovoj sintaksičkoj klasifikaciji), potom pridevski frazeologizmi. Zabeležen je i značajan broj komparativnih frazeologizama, u kojima je u poredbenom delu često sadržan zoonim ili se poređenje vrši sa predmetom, poput *ćuskije, daske, sekire*. U nemačkom jeziku zabeležene su i dve poslovice.

8. GNEV

Rečnik srpskoga jezika pod odrednicom *gnev*³²⁷ (lat. *ira*) nudi značenje „velika ljutina, srdžba, bes, jarost“ (RMS, 2011: 193), dajući ujedno i nekoliko sinonima, dok su kao oblici prideva ponuđene dve varijante: „*gnevan* – pun gneva, srdit, razjaren, ljut“ i „*gnevljiv* – koji se lako, brzo gnevi, plah, naprasit, razdražljiv“. Glagol sa istim korenom može biti prelaznog ili povratnog roda: „*gneviti* – činiti gnevnom, srditi, ljutiti; *gneviti se* – postajati gnevan, srditi se, ljutiti se“ (RMS, 2011: 193). *Psihološki rečnik* ne daje definiciju termina *gnev*, ali pod odrednicom *bes* kaže se:

buran i žestok izliv gneva i netrpeljivosti, sa odsustvom kontrole u ponašanju, praćen grimasama i drugim snažnim telesnim manifestacijama, sa amplitudom reakcije koja iznenađuje sve učesnike, kasnije i samog subjekta. Češće se javlja kod određenih struktura ličnosti, ali je verovatno više uslovljen fiziološkim stanjem, naročito funkcionisanjem endokrinog sistema, na koji, sa svoje strane, bes povratno utiče (Krstić, 1988: 65).

Prema mnogim autorima (Ekman, 1970, 2011; Plutchik, 1980; Tomkins, 1984; Schwarz-Friesel, 2007 i dr.) *gnev*, odnosno *bes*, spada u primarne ili bazične emocije koje su biološki uslovljene, a Buher (Bucher, 2012: 106) gnev smatra emocionalno najjačim od svih sedam smrtnih grehova. Prema Ekmanu³²⁸ ljutnja, kao najopasnija emocija zbog izazivanja želje za povređivanjem drugih, obuhvata čitav dijapazon osećanja od blaže netrpeljivosti do besa (Ekman, 2011: 159). Mes (Mees, 1992: 21, 22), na primer, smatra da postoje različiti oblici besa, odnosno gneva ili ljutnje, pa tako posmatra razdražljivost ili naprasitost kao već iskustvenu spremnost osobe za određene osećaje pod određenim uslovima. Reč je o osobinama, karakteristikama ličnosti, za razliku od emocija i osećanja koje reflektuju akutne doživljaje. Različite oblike gneva prepoznaje i Jerotić i ističe:

³²⁷ Imenica *Zorn*, koja se uglavnom navodi kao nemački ekvivalent imenice *gnev* u rečniku *Duden* definiše se kao „heftiger, leidenschaftlicher Unwille über etwas als Unrecht Empfundenes, dem eigenen Willen Zuwiderlaufendes [...] Syn.: Ärger, Rage (ugs.), Wut. Zus.: Jähzorn“ (Duden, 2002b: 1078). Prevod: „snažna, strasna srdžba zbog nečeg što se doživljava kao nepravda, nečeg što se kosi sa sopstvenom voljom [...] Sinonimi: bes, jarost, ljutnja. Dodatno: naprasitost“.

³²⁸ Ekman (1970) nudi model od šest urođenih, univerzalnih emocija: sreća, tuga, ljutnja, strah, iznenađenje, gađenje.

Kada gnev postane deo čovekovog karaktera, ispoljava se kao ljutina, razdražljivost, naprasitost, neočekivana promena raspoloženja, onda u psihijatriji govorimo o 'karakternoj neurozi', o psihopatiji (naročito opasno za okolinu je epileptoidna³²⁹ psihopatija), jednom reči, o bolesti (Jerotić, 2019: 61).

Ovaj autor ističe i da je gnev ili bes osobina ili emocija koja povremeno obuhvati svakog čoveka, bio on hrišćanin ili ne. Uzroci ili koreni ovog greha mogu biti, najčešće, gordost i zavist, ali i identifikacija sa agresorom. Naime, ako smo tokom života (posebno u detinjstvu) bili izloženi agresivnom ponašanju gnevljive osobe, verovatno je da ćemo i sami (nesvesno) prihvatiti i primenjivati takav oblik ponašanja (Jerotić, 2019: 62).

U nemačkom prevodu dela *Vocabulaire de Théologie biblique (Wörterbuch zur biblischen Botschaft)* postoji odrednica *Zorn* (Léon-Dufour et al., 1964: 801-806), dok u srpskohrvatskom prevodu (*Rječnik biblijske teologije*) ova odrednica glasi *Srdžba* (Léon-Dufour i dr., 1988: 1257-1266). Tu se kaže:

Bog osuđuje žestoku reakciju čoveka koji se žesti protiv drugoga, bilo da je ljubomoran kao Kajin (Post 4,5), pomaman kao Ezav (Post 27,44 sl) ili kao Šimun i Levi koji se pretjerano osvećuju zbog uvrede nanesene njihovoj sestri (Post 49,5 sl; usp. 34,7-26; Jdt 9,2): ta srdžba obično vodi u ubojstvo. Mudrosne pak knjige prekoravaju ludost razjarenoga (Izr 29,11) koji ne gospodari 'dahom svojih nosnica' prema onoj izravnoj slici, a dive se mudracu koji je 'duga daha', za razliku od nestrpljivca čiji je dah 'kratak' (Izr 14,29; 15,18). Srdžba rađa nepravdu (Izr 14,17; 29,22; usp. Jak 1,19 sl). Isus je nastupio još odlučnije: on je srdžbu izjednačio s njenim uobičajenim učinkom – ubojstvom (Mt 5,22). Zato je Pavao smatra nespojivom s ljubavlju (1 Kor 13,5): srdžba je zapravo čisto zlo (Kol 3,8) koga se treba čuvati, osobito zbog Božje blizine (1 Tim 2,58; Tit 1,7) (Léon-Dufour i dr., 1988: 1258).

Sveti Jovan Kasijan govori o tome kako treba da „iz dubine naše duše sa korenom iščupamo smrtonosni otrov gneva“ (Kasijan, 2015: 211). On smatra da „gnev pogubljuje i razumne“, te da „gnevljiv čovek zameće svađu, i jarnosni otkriva grehe“ (Kasijan, 2015: 211). Baš kao što će u analizi biti istaknuto, i Jovan Kasijan primećuje da „pokret gneva oslepljuje oči srca.

³²⁹ Epileptoidija je „(kao stanje): razdražljiva, ali i perseverativna ličnost koja se 'lepi' za sadržaje, sa usporenim tokom ideja. Zbog eksplozivnosti sklona naglim i nepredvidljivim potezima i rešenjima, sve do eventualno kriminalnog akta“ (Krstić, 1988: 304).

Nalažući pokrov na oštrinu umnog vida on ne daje da vidimo Sunce pravde“ (Kasijan, 2015: 214). Ovaj autor, nakon što citira reči Svetog Pavla „Sunce da ne zađe u gnevu vašem: niti dajte mesta đavolu (Ef.4,26-27)“ (Kasijan, 2015: 216), analizira ovu, sa našeg stanovišta posmatrano, metaforu i pojašnjava:

U prenesenom značenju pod suncem možemo da shvatimo razum. On se prevedeno naziva suncem zbog toga što prosvetljuje sve pomisli i stremljenja našeg srca. [S druge strane], pod zabranom gneva treba shvatiti zapovest da strašću gneva ne gasimo to svetilo kako, sa njegovim zalaskom, svo naše srce ne bi obuzeo mrak burnog nemira zajedno sa njegovim vinovnikom – đavolom. Jer, tada bismo, obuhvaćeni tamom gneva kao u tamnoj noći, ostali u neznanju šta da radimo (Kasijan, 2015: 217).

Ovaj asketa prepoznaje i drugi tip ljudi koji u sebi drže bes, zlobu koja je usmerena protiv izazivača besa. Ti ljudi sebe ne smatraju grešnim, jer ništa zlo ne čine nikom, ne pokazuju otvoreno svoj gnev. Međutim, asketa i ovaj vid gneva smatra grehom, jer on uništava njih same. „[O]ni ne izgone odmah silom duše gorčinu gneva, nego je trpe (podnose, se njome hrane) tokom mnogih dana, i nekako je istovremeno pomalo ukroćavaju“ (Kasijan, 2015: 218). Dakle, on greh vidi i u potiskivanju, odnosno prikrivanju, i smatra da nije dovoljno samo ne ispoljiti greh na delu, već ga u potpunosti izbaciti iz srca. Arhimandrit Kiprijan (Kern) smatra da se gnev kao strast najlakše očituje kroz nervni sistem, ali uzrok ne leži samo tu, već „u duboko ukorenjenoj navici razdražljivosti prema svakom i svačemu“ (Kern, 2003: 240). Slično i Larše kaže da gnev „proizlazi iz razdražljive moći duše [...] i sadrži sve vidove patološkog ispoljavanja agresivnosti“ (Larše, 2017: 191). On ukazuje na to da su još i Sveti Oci razlikovali više oblika gneva, pa gnev podrazumeva širok dijapazon čovekovih stanja i reakcija, kao što su, na primer, svi oblici agresivnog ponašanja (većeg ili manjeg intenziteta, ispoljeni ili unutrašnji), ljutnja, zlopamćenje, srdžba, mržnja, osvetoljubivost, ogorčenost, neprijateljstvo, loše raspoloženje, nestrpljivost, zlonamernost, zloba, želja da se naškodi nekome, zloradost, odsustvo radovanja tuđoj sreći, suparništva, grubosti, borbe, nadmetanja, zločini i u krajnjoj liniji ratovi (Larše, 2017: 192, 193). Kako postoje različiti oblici gneva, odnosno ispoljavanja gneva, tako postoje i različiti uzroci gneva. Ovaj autor kao najčešće uzroke³³⁰ ili opravdanja za ljutnju vidi u

³³⁰ „[...] ključanje srdžbe i njeni pokreti, nesumnjivo kao kod naših drugih strasti, mogu imati različite uzroke i poreklo“ (Larše, 2017: 195). Iz ovoga je jasno vidljivo da je gnev ili srdžba vrela tečnost (u sadržatelju), što će u kasnijoj analizi biti istaknuto.

privrženosti hrani (stomakougađanje), privrženosti novcu i drugim materijalnim stvarima (srebroljublje i pohlepa) i privrženosti samom sebi (gordost) (Larše, 2017: 195). Osim ovih uzroka, autor kao glavne vidi i blud i lenjost, odnosno preterano ugađanje telu. Gnev se smatra oblikom ludila, posebno zbog agresivnih ispoljavanja i u onim momentima kada gnev poprimi oblik besa (Larše, 2017: 197). On pomračuje um, otežava nam da vidimo stvari onakvima kakve jesu, te menja čovekovo ponašanje prema stvarnosti. Čovek se otuđuje od sebe samog, jer više ne može da kontroliše sebe, već radi pod pritiskom „nevidljive sile, koju ne može da kontroliše u potpunosti, a koja mori njegovu dušu, kao i njegovo telo. Čovek postaje doslovno igračka svoje strasti“ (Larše, 2017: 200). Ovo ne mora da se odnosi samo na agresivne oblike ispoljavanja gneva, već i na zlopamćenje ili mržnju, kada čovek ne može da se oslobodi prisećanja na uvredu koja ga je dovela do takvog stanja, nego smišlja načine osvete. Ali, i ovaj autor primećuje da subjekat gneva nije opasan i destruktivan samo prema drugima, već „[o]državajući u sebi ljutnju, zlopamćenje, ozlojeđenost i mržnju, čovek sebe ruši i dovodi do samouništenja“ (Larše, 2017: 201).

O univerzalnosti ove emocije svedoče i izrazi lica ili držanje tela gnevne osobe. Različita istraživanja (npr. Ekman) pokazala su da ljudi registruju lice gnevne osobe, nezavisno od kulture. Za gnevne ili ljutite osobe karakteristična je mikroekspresija lica, gde se „pokreću mišići u području usana, očiju i obrva na način da su obrve skupljene jedna prema drugoj, gornji i donji kapci su podignuti, a pogled je sijevajući. Rubovi usana su stisnuti, a usne su pritom zategnute“ (Kovačević–Ramadanović, 2016: 515). Ramena se izdižu, šire što je više moguće, kako bi se prikazala snaga subjekta gneva. Šake su čas otvorene, čas zatvorene u pesnicu, a ruke se pokreću brže nego inače (Bucher, 2012: 108).

Neki autori prave jasnu razliku između gneva i besa (ljutine, jarosti itd.), dok ih drugi posmatraju kao sinonime, a treći smatraju da su to sve oblici gneva. Prema Buheru (Bucher, 2012), gnev (nem. *Zorn*) je eruptivniji, intenzivniji, ali i snažan bes može da bude podjednako eruptivan i intenzivan i da nagna čoveka na delovanje. Telo deluje slično na obe emocije: temperatura tela raste, krvni pritisak se povećava, a puls se ubrzava. Obe ove emocije, i gnev i bes, mogu da se pretvore i isprazne kroz agresiju koja je oblik ponašanja gnevne ili besne osobe. Ljutnja (nem. *Wut*) se fiziološki iskazuje slično kao i gnev – crvenilo u licu, skupljene pesnice, lupanje nogom o pod (Bucher, 2012: 109). Glavna razlika između ljutnje i gneva je u tome što,

dok je ljutnja *primitivni afekt* i može da se usmeri i na nežive stvari i predmete, gnev se usmerava isključivo na ljude. Gnev spada u tzv. *moralne emocije* i okolina ga identifikuje (Rudolph–Tšcharaktschiew, 2014: 344), a on motiviše na tradicionalne načine ponašanja (Bucher, 2012: 110). Kako Dragičević ističe,

[d]omen ljutnje u srpskom jeziku čine imenice *ljutnja, bes, jarost, jed, razjarenost, srdžba, gnev, mahnitost, naprasitost, prgavost, prekost, razdražljivost*, kao i svi članovi derivacionih sistema kojima ove imenice pripadaju. Granice kategorije nisu suviše oštre, tako da bi joj se mogle priključiti i neke druge reči, a centralni članosvi su *ljutnja* i *bes* (Dragičević, 2006: 100).

Kada je nemački jezik u pitanju, oslanjamo se na mišljenje Bergerove: „Der Ausdruck 'Ärger' wird im Folgenden als eine Art Ober-, Leit- und Schlüsselbegriff für verschiedene Ausprägungen dieser Emotion gebraucht, die von Unmut, Missstimmung, Gereiztheit über Ärger und Zorn bis hin zur Wut und Raserei reicht“³³¹ (Bergerová, 2007: 17). Zbog toga su u radu u analizu uvršteni frazeologizmi kojima se jasno iskazuje ili koji sadrže leksemu *gnev* (nem. *Zorn*), ali i oni koji sadrže sinonimične oblike ili iskazuju dijapazon osećanja i raspoloženja od mrzovolje, razdražljivosti, do besa, ljutnje i gneva, pri čemu se *gnev* koristi kao hiperonim za ta i takva osećanja i raspoloženja.

8.1. Struktura koncepta

Analizirani korpus potvrdio je pretpostavku da su samo neki segmenti, odnosno aspekti koncepta *gneva* istaknuti frazeologizmima. S obzirom na to da detaljnu i preglednu strukturu koncepta *ljutnje/ besa/ gneva* za frazeologizme srpskog jezika daje Gordana Štrbac (2018), prilikom analize korpusa i u nemačkom jeziku se zapažaju značajna podudaranja sa rezultatima ove autorke. Stoga je zadržan njen osnovni model strukture koncepta, odnosno polazi se od njenog načina grupisanja frazeologizama, ali je on izmenjen utoliko da na onim mestima gde smo smatrali da je za ovaj korpus pogodnije, upotrebljen je drugačiji termin za markiranje

³³¹ Prevod: „Izraz 'bes' u daljem tekstu koristiće se kao vrsta nadređenog, centralnog i ključnog pojma za različite načine izražavanja ove emocije koja se proteže od mrzovolje, neraspoloženja, razdražljivosti, preko ljutnje i gneva, pa sve do besa i divljanja“.

određenog aspekta, te su i sami aspekti na određenim mestima drugačije prikazani, zavisno od onoga šta se frazeologizmima iz datog korpusa naglašava ili ističe.³³²

Štrbac u svom korpusu koji čine frazeologizmi srpskog jezika zapaža strukturiranost koncepta *gneva* na sledeći način:

- a. „ljutnja kao unutrašnji proces“ (Štrbac, 2018: 109): *izaći/ izlaziti iz pameti; sipati vatru iz očiju* itd;
- b. „nosilac ljutnje ili doživljavač“ (Štrbac, 2018: 109): *besan kao guja; ljut kao paprika* itd;
- c. „osoba ili predmet obuhvaćen ljutnjom ili ka kome je ona usmerena“ (Štrbac, 2018: 109): *imati zlo srce na koga; imati koga u nosu* itd;
- d. „izazivanje ljutnje“ (Štrbac, 2018: 109): *izvesti koga iz takta; dolivati ulje na vatru* itd;
- e. „ispoljavanje ljutnje u vidu promena na licu, u ponašanju i govoru ili u vidu novog duševnog stanja nastalog kao posledica ljutnje“ (Štrbac, 2018: 109): *iskaliti srce na koga; cicati kao guja; sevnuti očima; kiša bije kome iz čela*;
- f. „privremene osobine nastale kao rezultat trenutnog emotivnog stanja odnosno stalne crte ličnosti koje podrazumevaju sklonost ka čestom osećanju i ispoljavanju ljutnje“ (Štrbac, 2018: 109) (bez datih primera kod autorke).

U našem korpusu zapazili smo da je koncept *gneva* strukturisan na sledeći način:

1. opis subjekta gneva,
2. izazivanje gneva,
3. predmet gneva,

³³² Interesantno je da i Larše, verovatno sa potpuno drugačijim ciljem od našeg, daje na neki način strukturu koncepta gneva parafrazirajući Svetog Grigorija Velikog: „Ubodeno iglom ljutnje, srce kuca, telo drhti, jezik muca, vatra se penje u lice, u očima su varnice: čovek postaje neprepoznatljiv onima koji ga poznaju. Iz usta izlaze razni glasovi, ali pamet više ne zna šta govori“ (Larše, 2017: 197).

4. gnev kao proces,
5. reakcija subjekta gneva/ ispoljavanje gneva.

Kao što se može primetiti, prilikom samog navođenja načina strukturiranosti koncepta *gneva* odstupamo od redosleda koji je koristila Štrbac³³³. Mi polazimo od pretpostavke da je gnev osobina nekih ljudi ili da se mora u nekome izazvati, te tim redosledom navodimo i posmatramo aspekte.

1. Subjekat gneva, ili, kako Štrbac formuliše, nosilac ljutnje, uglavnom nije iskazan frazeologizmima, „već se na njega indirektno upućuje izdvajanjem određenih osobina shvaćenih bilo kao privremene odlike ličnosti izazvane trenutnim emotivnim stanjem ili raspoloženjem bilo kao njene trajne crte“ (Štrbac, 2018: 110). Granica između frazeologizama koji označavaju trenutna stanja i raspoloženja i onih koji označavaju trajne crte ličnosti u analiziranom korpusu uglavnom je fluidna i najčešće kontekstualno uslovljena. Frazeologizmi koji jednoznačno karakterišu trajno postojanje osobine, odnosno gnev kao crtu ličnosti su: *heiβes Blut haben – biti vrole krvi; schnell/ leicht in die Luft gehen – pasti u vatru; leicht/ schnell in Hitze geraten – lako padati u vatru*. Ostali frazeologizmi su kontekstualno uslovljeni (mogu da označavaju trenutno stanje i raspoloženje, stanje koje traje određeno vreme ili permanentnu osobinu): *jemandes Augen schieβen Blitze – seva kome vatra iz očiju i sipati vatru iz očiju; mit den Augen blitzen – sevnuti očima; voller Galle sein³³⁴; geladen sein; biti kao zapeta/ napeta/ nabita puška; mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein – ustati/ ustajati/ dići se na levu nogu/ levom nogom*.

2. Kako Štrbac ističe, a sa čime se na osnovu analiziranog korpusa frazeologizama nemačkog i srpskog jezika možemo složiti, „[f]razeologizmima se nikada ne kvalifikuje izazivač datog emotivnog stanja, već je u semantiku nevelikog broja izraza utkana kauzativna komponenta, koja ukazuje na (ne)svesno iniciranje ljutnje u drugom učesniku situacije [...]“ (Štrbac, 2018: 111). Frazeologizmi kojima se ukazuje na to da se gnev u nekome (subjektu gneva) izaziva mogu da prikazuju izazivanje gneva kao proces koji traje (određeno vreme):

³³³ Autorka ne ističe da li je njen redosled navođenja aspekata uslovljen brojem frazeologizama u okviru nekog aspekta ili nekim drugim faktorom.

³³⁴ Za frazeologizme za koje ne nalazimo rečničke ekvivalente u srpskom jeziku doslovni prevod ponuđen je u okviru konceptualne analize.

jemandem in die Nase fahren; jemandem auf die Nerven gehen – ići nekome na živce; jemandem an die Nieren gehen – ići nekome na bubrege; jemandem auf dem Kopf/ auf der Nase herumtanzen – skakati nekome po glavi; etwas wirkt auf jemanden wie ein rotes Tuch; jemanden ganz wild machen; jemandem geht etwas gegen den Strich – ići nekome uz nos. Uočljivo je, dakle, da su u navedenim frazeologizmima upotrebljeni nesvršeni (imperfektivni)³³⁵ glagoli i to durativnog³³⁶ tipa. Kada je reč o svršenim (perfektivnim)³³⁷ glagolima upotrebljenim u ovoj grupi frazeologizama, kao što su to glagoli u primerima *jemanden zur Weißglut bringen – dovesti nekog do belog usijanja; jemanden aus der Fassung bringen – isterati iz kože nekoga; jemanden auf die Palme bringen; jemandem die Zornesröte ins Gesicht treiben; jemanden zum Wahnsinn bringen/ treiben – dovesti/ doterati nekoga do ludila; jemandem auf den Wecker gehen – popeti se kome na vrh glave; jemanden aus der Bahn werfen – izbaciti koga iz koloseka; jemanden aus dem Gleichgewicht bringen – izbaciti nekoga iz ravnoteže; jemanden aus dem Takt bringen – izbaciti nekoga iz takta*, uočavamo da se ovim glagolima markira kraj radnje, odnosno, da je reč o završno-svršenim glagolima³³⁸ ili, u nemačkom jeziku, egresivnim glagolima³³⁹, te ovi frazeologizmi, iako naglašavaju izazivanje gneva u subjektu gneva, predstavljaju vrhunac ili krajnji stepen gneva izazvanog u subjektu gneva.

3. Pod predmetom gneva shvatamo usmerenost gneva ka izazivaču gneva, kao što je to slučaj u frazeologizmu *einen Pick auf jemanden haben – imati pik na koga; izgrditi/ grditi/*

³³⁵ „Imperfektivni (nesvršeni) glagoli označavaju radnje, stanja ili zbivanja neograničenog trajanja“ (Stanojčić–Popović, 1997: 97).

³³⁶ Pod durativnim glagolima u srpskom jeziku podrazumevaju se glagoli „koji znače duže ili kraće, neprekidno vršenje radnje ili stanja“ (Stanojčić–Popović, 1997: 97). U nemačkom jeziku, pak, termin *durativni glagoli (durative Verben)* koristi se sinonimično sa terminom *nesvršeni glagoli (imperfektive Verben)* (Helbig–Buscha, 1998: 72), te taj termin predstavlja hiperonim, za razliku od srpskog jezika u kojem je to hiponim u odnosu na termin *nesvršeni glagoli*. S obzirom na to da je ovaj rad pisan na srpskom jeziku, u radu će biti korišćeno shvatanje termina shodno srpskom jeziku.

³³⁷ „Perfektivni (svršeni) glagoli označavaju radnje, stanja ili zbivanja čije je trajanje ograničeno na jedan svršeni trenutak“ (Stanojčić–Popović, 1997: 98).

³³⁸ Završno-svršeni glagoli su glagoli „koji znače svršetak radnje, pre kojega je radnja mogla trajati i neograničeno“ (Stanojčić–Popović, 1997: 98).

³³⁹ Egresivni glagoli označavaju završnu fazu i svršetak neke radnje (Helbig–Buscha, 1998: 72).

*ispsovati/ psovati koga na pasja kola/ pasja usta/ pasje ime*³⁴⁰; *jemanden mit seinen Blicken durchbohren – prostreliti/ preseći koga očima; Zornesblitze auf jemanden schießen* itd.

4. Gnev kao proces odvija se u subjektu gneva, te nemamo informacije o izazivaču gneva niti o reakciji koja bi bila usmerena na izazivača ili predmet gneva, već se sva pažnja usmerava na subjekat gneva i na proces koji se odvija u njemu. Pri tome, frazeologizmima može da se iskaže početak procesa gneva (koji, zatim, traje), kao što je to slučaj u primerima *der Teufel ist in jemanden gefahren – ušao neki đavo u njega/ nekoga; jemandem kommt/ geht die Galle hoch – ožučiti se; bei jemandem regt sich die Galle – pokrene se kome žuč; wild sein*. Frazeologizmima se iskazuje i da gnev kao proces traje (bez informacija o početku procesa): *jemandem kocht das Blut in den Adern – krv vri kome u žilama; jemandes Blut gerät in Wallung – kipi krv u kome; in jemandem kocht es – kipi kome u srcu; eine Wut/ Stinkwut im Bauch haben; von etwas/ jemandem die Nase voll haben – imati pun nos nečega/ nekoga; voller Galle sein; ganz/ völlig aus dem Häuschen sein; jemandem schwillt die Zornesader; die Galle bekommen; sich die Krätze/ die Schwindsucht/ die Gelbsucht an den Hals ärgern – razboleti se od jeda; die Nerven verlieren – izgubiti živce; jemandem schwillt der Kamm; die Fassung verlieren – izgubiti glavu; die Nerven verlieren – izgubiti živce; nicht mehr Herr über sich selbst sein – ne vladati sobom; krv pada/ pala/ navukla se/ navlači se/ dolazi nekome na oči; jemand sieht rot*. Gnev kao proces može da nastupi iznenada, što je primetno u frazeologizmima: *das Blut steigt jemandem in den Kopf/ ins Gesicht/ in die Wangen – jurne kome krv u glavu/ lice/ obraze; in die Höhe fahren/ gehen/ schießen – đipiti/ skočiti u vis od besa; vor Wut entbrennen – pasti u oganj; einen Anfall bekommen – dobiti napad; in einer Anwendung von Zorn/ Wut; den Verstand verlieren – udariti u mahniti/ pomamni vetar/ mamom/ pomamom se pomamiti; mir wurde schwarz vor den Augen – pao mi je mrak na oči/ mračni se/ smrklo se nekome pred očima*. Frazeologizmima može da se istakne i intenzitet, odnosno vrhunac gneva kao procesa: *mir wird das Blut sauer – prekipelo mi je; vor Wut platzen/ die Platze kriegen – pući od besa; jemandem platzt der Kragen; vor Wut an die Decke gehen; auf der höchsten Palme sein – biti van sebe; aus der Haut fahren – iskočiti iz kože; jemandem geht der Hut hoch; aus dem Anzug springen; ganz/ völlig aus der Fassung sein – biti van sebe; außer sich sein – biti van sebe; Schaum vor dem Mund haben/ vor Wut schäumen – peniti se od besa; sich in den Arsch/ in den Hintern beißen; sich ein*

³⁴⁰ Pojedini frazeologizmi mogu na više načina da strukturiraju koncept, te će se ponavljati.

Monogramm in den Bauch beißen; die Herrschaft über sich verlieren; vor lauter/ reiner Wut sieht jemand (gar/ überhaupt) nicht mehr; jemanden packt die Wut/ der Zorn/ ein heiliger Zorn – spopao ga je bes.

5. Štrbac u srpskom jeziku primećuje da se „segment ispoljavanja ljutnje markira jedinicama koje opisuju izgled čoveka u trenutku kada ga obuzme ovo osećanje, kao i obrtima koji ukazuju na nova psihofiziološka stanja nastala kao posledica veoma snažnog proživljavanja emocije“ (Štrbac, 2018: 111). Ova autorka ističe da se frazeologizmima na uopšten način može ukazati na manifestaciju ljutnje, odnosno gneva, ali da se češće označavaju promene koje se odnose na način govorenja, način ostvarivanja vizuelne percepcije i na fizionomiju lica. U analiziranom korpusu utvrdili smo, osim ovih, još neke načine ispoljavanja gneva ili reakcije na dejstvo gneva. Kao i u pomenutom izvoru, u analiziranom korpusu koji čine frazeologizmi srpskog i nemačkog jezika utvrdili smo reakciju, odnosno ispoljavanje gneva koje je prikazano na uobičajen način, tj. nije specifikovano da li se deluje putem nekog čula ili na neki drugi način: *sein Müttchen an jemandem kühlen; seinem Ärger/ seiner Wut/ seinem Zorn Luft geben/ machen – dati svome jedu/ besu oduška; ein Ventil brauchen/ suchen (für seinen Zorn); sein Gift verspritzen – izliti svu žuč; prosuti žuč na nekoga; seine Wut an jemandem auslassen – iskaliti srce na nekoga; Gift und Galle spucken; seinem Zorn die Zügel schießen lassen.* Ispoljavanje gneva može da se ogleda u načinu govorenja, kao u primerima: *izgrditi/ grditi/ ispsovati/ psovati koga na pasja kola/ pasja usta/ pasje ime; cičati/ vrištati kao zmija u procepu.* Gnev može da se ispolji čulima, kao što je to čulo vida: *jemanden mit seinen Blicken durchbohren – prostreliti/ preseći koga očima; Zornesblitze auf jemanden schießen.* Ispoljavanje gneva ogleda se i u načinu disanja: *vor Wut schnauben – duvati na nos,* ali i u promenama u fizionomiji (koje mogu biti promene na licu ili nekom drugom delu tela): *kiša bije/ udara/ izbija kome iz čela; grün und gelb/ grün und blau vor Ärger werden – pozeleneti od jeda/ besa; einen dicken Hals haben; jemandem schwillt die Zornesader; schäumen wie ein Eber.* Najzad, ispoljavanje gneva može da se očituje u fizičkoj aktivnosti: *jemandem die Faust zeigen – pokazati pesnicu nekome; mit der Faust auf den Tisch schlagen – udariti pesnicom o sto; jemandem an die Gurgel springen – skočiti nekome za vrat; jemandem ins Gesicht springen; jemandem die Augen auskratzen – iskopati oči nekome; jemanden bei der Gurgel fassen/ packen – ščepati nekoga za gušu; jemanden in der Luft zerreißen.*

8.2. *Konceptualna i kontrastivna analiza*

U analiziranom korpusu kojim se iskazuje koncept *gneva* uočeno je dvanaest metafora (neke od njih su hipermetafore), koje uglavnom deluju udruženo sa drugim kognitivnim mehanizmima. Reč je o metaforama: GNEV JE ATAK, GNEV JE VRELINA, GNEV JE VATRA, GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU, GNEV JE UZROK BOLESTI, GNEV JE LUDILO, GNEV JE ODSUPANJE OD USTALJENOG PONAŠANJA/ KRETANJA, GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA, GNEV JE GORE, GNEV JE ŽIVOTINJA, GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA, GNEV JE GUBITAK KONTROLE. Utvrđeni su svi oblici ekvivalentnosti. Prve dve navedene metafore, GNEV JE ATAK i GNEV JE VRELINA, motivišu najveći broj frazeologizama, ali je sledeća metafora GNEV JE VATRA navedena zbog bliskosti metafori GNEV JE VRELINA. Dalji raspored navođenja metafora uslovljen je brojem frazeologizama koje metafore motivišu.

8.2.1. *GNEV JE ATAK*

Pojmovna metafora GNEV JE ATAK predstavlja, zapravo, hipermetaforu koju specifikuju njene podmetafore. Kao jednu od podmetafora postulisali smo GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI NAPADA/ OBUZIMA SUBJEKTA GNEVA. Taj neprijatelj nervira, srđi, jedi, provocira i gnevi subjekat gneva, koji, zapravo još nije postao subjekat gneva, već je reč o *budućem* subjektu gneva. U ovim frazeologizmima, zapravo, iskazuje se da određena osoba izaziva gnev u (budućem) subjektu gneva: *jemandem auf die Nerven gehen – ići nekome na živce; jemandem auf die Nieren gehen – ići nekome na bubrege; jemandem ist eine Laus über die Leber gelaufen – ići nekome na jetru; jemandem auf dem Kopf/ auf der Nase herumtanzen – skakati nekome po glavi*³⁴¹; *ići nekome uz nos – jemandem geht etwas gegen den Strich* (frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom GNEV JE ODSUPANJE OD USTALJENOG PONAŠANJA/ KRETANJA i biće obrađen u odeljku 8.2.7); *popeti se kome na*

³⁴¹ Ristić ovaj frazeološki par posmatra kao motivisan metaforom LJUTNJA JE NEPRIJATELJSKO BIĆE/ NEPRIJATELJ i kaže da „u nemačkom jeziku nailazimo i na koncept PLESA. Uzročnik negativnih emocija metaforički pleše nekome po glavi, koja biva konceptualizovana kao OBJEKAT, odnosno POSUDA/SPREMNIK“ (Ristić, 2018: 79).

vrh glave – *jemandem auf den Wecker gehen*; *jemandem in die Nase fahren*³⁴² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Izbor somatizama na koje neko *ide* (nem. *gehen*), *igrucka* (*herumtanzen*) ili *skače* (budućem) subjektu gneva nije slučajna. *Živci* (nem. *Nerven*) predstavljaju „1. b. psihičko stanje uopšte: razdražiti živce, opustiti živce“ (RMS, 2011: 353), te idući na živce (budućem) subjektu gneva, izazivač gneva izvodi atak na psihičko stanje (budućeg) subjekta gneva. *Bubrezi* (nem. *Nieren*) su još u srednjem veku smatrani sedištem osećanja, unutrašnjeg života čoveka (poput srca), sedištem životne snage čoveka (Röhrich, 2003: 1097). Onaj ko nekome *ide na bubrege* napada čoveka u sedište njegovih osećanja i remeti ih, te izaziva gnev. *Jetra* (nem. *Leber*) je, prema narodnom verovanju, smatrana sedištem strastvenih osećanja, kakav je i gnev³⁴³. Kada subjektu neko (npr. *vaška*, nem. *Laus*) pretrči preko jetre ili mu neko *ide po jetri*, objekat te radnje postaje subjekat gneva. *Glava* (nem. *Kopf*) predstavlja centar ljudskog razuma, a kada neko *skače* ili *igrucka* (nem. *herumtanzen*) nekome *po glavi*, remeti mu razum i izaziva gnev. Osim toga, u srpskom jeziku vidimo da se izazivač gneva penje (budućem) subjektu gneva na *vrh glave*, što implicira da je izazivač gneva dosegao krajnje granice nerviranja subjekta gneva³⁴⁴. *Nos* (nem. *Nase*) predstavlja organ za koji znamo da strano telo, čestice i slično, kada se nađu u njegovoj blizini ili čak uđu u nos, mogu da ga iziritiraju i da dođe do kivanja, odnosno do pokušaja da se strano (neprijateljsko) telo ukloni iz njega.

Nakon napada neprijatelja možemo da konstatujemo da [je] GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI JE SAVLADAO SUBJEKTA GNEVA. Taj neprijatelj može biti demonsko biće: *der Teufel ist in jemanden gefahren* – *ušao neki đavo u njega/ nekoga*³⁴⁵. Od trenutka kada *đavo* –

³⁴² Doslovni prevod: „voziti se nekome u nos“.

³⁴³ Frazeologizam nemačkog jezika *jemandem ist eine Laus über die Leber gelaufen* izvorno je glasilo „es ist mir etwas übers Leberl gekrochen“, ali je vremenom dodata i leksema *Laus* kako bi se označilo da subjekta gneva rasrđuje svaka sitnica, kao i zbog sklonosti frazeologizama u nemačkom jeziku ka aliteraciji (Röhrich, 2003: 937). Ristić ovaj frazeološki par posmatra kao motivisan metaforom LJUTNJA JE NEPRIJATELJSKO BIĆE/ NEPRIJATELJ (Ristić, 2018: 79, 80).

³⁴⁴ Rečnički ekvivalent za ovaj frazeologizam u nemačkom jeziku glasi *jemandem auf den Wecker gehen*, a jedno od tumačenja za upotrebu lekseme *Wecker* u frazeologizmu je i to da je, zapravo, iz jidiša preuzeta reč *weochar* koja znači „to me jako uzbuđuje/ uznemiruje“, a koja je u nemačkom jeziku interpretirana kao *Wecker*. Drugo tumačenje počiva na pretpostavci da se *Wecker* posmatra kao satni mehanizam, te da frazeologizam ima isto značenje kao i frazeologizam *einem auf die Nerven fallen/ gehen* (Röhrich, 2003: 1703).

³⁴⁵ Prema Štrbac (2018: 117), ovaj frazeologizam ima religijsku konotaciju upravo zbog lekseme *đavo*. *Rečnik srpskoga jezika* kao jedno od značenja lekseme *bes* daje i „2. nečastiva sila, vrag, đavo“ (RMS, 2011: 75). Takođe

gnev uđe u subjekta gneva, više ne govorimo u *budućem* subjektu gneva, već gnev obuzima, zauzima i počinje da vlada subjektom gneva i njegovim postupcima. Istovremeno subjekat gneva biva napadnut od gneva, što se ogleda u frazeologizmima *einen Anfall bekommen – dobiti napad; in einer Anwendung von Zorn*³⁴⁶ i *jemanden packt die Wut/ der Zorn/ ein heiliger Zorn*³⁴⁷. Tako potpuno napadnut i okupiran gnevom subjekat gneva bira svoj objekat, odnosno žrtvu, te zapažamo metaforu GNEV JE NAPADAČ KOJI SE OKOMIO NA ŽRTVU: *einen Pik auf jemanden haben – imati pik na nekoga*. Pored denotativnog značenja lekseme *pik* (nem. *Pik* ili *Pike*) – koplje (nem. *Spieß*), koja potiče iz francuskog, vremenom se razvilo i konotativno značenje – *mržnja* (Krüger-Lorenzen, 1998: 217). Današnje značenje frazeologizma u nemačkom jeziku je „jemanden nicht mögen, nicht leiden können“ (Duden, 2002a: 578), ali i „einen heimlichen Zorn gegen jemanden hegen“ (www.redensarten-index.de). U srpskom jeziku rečnički potvrđeno značenje je „1. želeti napakostiti nekome, progoniti nekoga, naneti štetu nekome. 2. želeti osvojiti nekoga, nešto, želeti posedovati nešto, pokušati ovladati nečim; istrajati u nečemu“ (Otašević, 2012: 652). Ovaj polisemični frazeologizam u razgovornom jeziku ima i značenje „okomiti se na nekoga, usmeriti svoj gnev i/ ili mržnju na nekoga“.

U okviru podmetafora beležimo primer u kojem se gnev verbalno iskazuje, poput grdnje, tj. objekat gneva napada se rečima, te uočavamo podmetaforu GNEV JE VERBALNI ATAK: *izgrditi/ grditi/ ispsovati/ psovati koga na pasja kola/ pasja usta/ pasje ime* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku). Etimologija ovog frazeologizma nije nam poznata, ali pretpostavljamo da se na grdnju čoveka prenosi slika oštrog, surovog odnošenja prema psu. Subjekat gneva može gnev

Čajkanović (1994: 295) navodi da su se za đavola po starom verovanju upotrebljavali različiti nazivi, između ostalih i *bes*, kao ime demona iz stare srpske vere. Ne dovodeći ovaj autoritet u pitanje, mišljenja smo da nije slučajnost da se upravo i u nemačkom jeziku upotrebljava leksema *Teufel* (đavo), već da je, verovatno, reč o ostacima i uticajima starijih, hrišćanskih verovanja i razvoja jezika. Leksema *Teufel* vodi poreklo od latinskog *diabolos* i zahvaljujući Vulfilinom prevodu Biblije ulazi u gotski jezik u obliku *diabulus*. U starovisokonemački jezik ulazi u 5/6. veku u obliku *tiufal*, a daljim razvojem jezika prelazi u *tiefel*, *teifel* i u današnje *Teufel* (Grimm–Grimm, 1984: 265, 266). U srpskom jeziku leksema *đavo* takođe se dovodi u vezu sa latinskim *diabolus* i ima isto značenje (Skok, 1971: 402). Stoga verujemo da upotreba lekseme *đavo* u frazeologizmu *ušao đavo u njega/ nekoga*, zapravo, vodi poreklo iz hrišćanske tradicije i da je na taj način povezano sa značenjem i upotrebom lekseme *Teufel* u navedenom frazeologizmu nemačkog jezika.

³⁴⁶ Doslovni prevod: „u napadu gneva“. U govornoj praksi srpskog jezika beležimo i ovaj oblik, ali on nije rečnički potvrđen, te ga nismo uzimali u razmatranje prilikom analize.

³⁴⁷ Doslovni prevod: „nekoga ščepa bes/ gnev/ sveti gnev“.

da iskazuje očima, pogledom, i da na taj način preti objektu svoga gneva da će ga i fizički napasti, te je tako postulisana metafora GNEV JE PRETNJA: *jemanden mit seinen Blicken durchbohren – prostreliti/ preseći koga očima; Zornesblitze auf jemanden schießen*³⁴⁸ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Poslednji navedeni frazeologizam nastao je umrežavanjem metafore GNEV JE PRETNJA i metafore GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA, što se ogleda u složenici *Zornesblitze* (doslovno: „munje gneva“). Pogled subjekta gneva koji je usmeren na objekat gneva i koji ga upozorava na stanje i osećanja subjekta gneva brz je, energičan, snažan i opasan poput munje.

Osim što se može pretiti pogledom, u analiziranom korpusu zabeležili smo i frazeologizme gestovnog porekla kojima se iskazuje fizička pretnja objektu subjektovog gneva, dakle, takođe motivisane podmetaforom GNEV JE PRETNJA: *jemandem die Faust zeigen – pokazati pesnicu nekome; mit der Faust auf den Tisch schlagen – udariti pesnicom o sto*. Subjekat gneva je spreman za napad ili borbu, što se ogleda u podmetafori GNEV JE PRIPRAVNOST ZA NAPAD koja motiviše frazeologizam srpskog jezika bez ekvivalenta u nemačkom jeziku: *biti kao zapeta/ napeta/ nabita puška* i u frazeološkom paru *die Fäuste ballen/ machen – stisnuti/ stezati pesnice/ šake*. Hipermetafora GNEV JE ATAK pokazuje se kao napad, te postulišemo podmetaforu GNEV JE NAPAD SUBJEKTA GNEVA NA OBJEKTA GNEVA. Taj napad prenosi se na iskazivanje gneva sa slike fizičkog napada na ljudsko biće: *jemandem an die Gurgel springen – skočiti nekome za vrat*. Napad može biti toliko silovit da subjekat gneva pokušava da uguši svoj objekat gneva: *jemanden bei der Gurgel fassen/ packen – ščepati nekoga za gušu*; može da se preslika sa fizičkog napada na lice objekta gneva: *jemandem ins Gesicht springen*³⁴⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *jemandem die Augen auskratzen – iskopatiti oči nekome*³⁵⁰; te može da pokaže potpuno uništenje objekta gneva: *jemanden in der Luft zerreißen*³⁵¹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku).

³⁴⁸ Doslovni prevod: „pucati munje gneva na nekoga“.

³⁴⁹ Doslovni prevod: „skočiti nekome u lice“.

³⁵⁰ Ovaj frazeološki par Ristić posmatra kao motivisan metaforom LJUTNJA JE OPASNOST/ ATAK ZA/ NA OČI (Ristić, 2018: 82).

³⁵¹ Doslovni prevod: „pocepati nekoga u vazduhu“.

8.2.1.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE ATAK

Frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika motivisani hipermetaforom GNEV JE ATAK pokazuju dosta sličnosti, što se ogleda u tome da je za čak osam frazeoloških parova utvrđena potpuna ekvivalentnost: *jemandem auf die Nerven gehen* – *ići nekome na živce*; *jemandem auf die Nieren gehen* – *ići nekome na bubrege*; *einen Anfall bekommen* – *dobiti napad*; *einen Pik auf jemanden haben* – *imati pik na nekoga*³⁵²; *jemandem die Faust zeigen* – *pokazati pesnicu nekome*; *die Fäuste ballen* – *stisnuti/ stezati pesnice*; *jemandem an die Gurgel*³⁵³ *springen* – *skočiti nekome za vrat*; *jemandem die Augen auskratzen*³⁵⁴ – *iskopati nekome oči*. Parcijalna ekvivalentnost i razlike u padežima primećuju se kod dva frazeološka para. U frazeološkom paru *mit der Faust auf den Tisch schlagen* – *udariti pesnicom o sto* razlike se očituju u načinu iskazivanja instrumentalnog determinatora: u nemačkom jeziku predlogom *mit* i imenicom u dativu, u srpskom jeziku bespredložkim instrumentalom. U nemačkom jeziku udara se *na sto* (nem. *auf* + imenica u akuzativu), u srpskom jeziku *o sto* (predlog *o* + imenica u akuzativu). U frazeologizmu *jemanden bei der Gurgel fassen/ packen* predložka grupa *bei der Gurgel* (predlog *bei* + imenica u dativu) u srpskom jeziku zamenjuje se objekatskim akuzativom i to akuzativom indirektnog objekta – *za gušu*. Jedan frazeološki par pokazuje parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama. U paru *der Teufel ist in jemanden gefahren* – *ušao neki đavo u njega/ nekoga*, osim što je u srpskom jeziku *đavo ušao* u nekoga (što može biti i sporije od nemačkog glagola *fahren*), u nemačkom jeziku reč je o određenom ili jednom jedinom đavolu, dok je u srpskom jeziku to neodređeni, *neki*, đavo.

Kod tri frazeološka para utvrdili smo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. U frazeološkom paru *jemandem auf dem Kopf herumtanzen* – *skakati nekome po glavi* uočavamo da se leksičke razlike očituju u tome što se u nemačkom

³⁵² Frazeologizam *imati pik na nekoga* je, zapravo, doslovni prevod, odnosno kalk nemačkog oblika frazeologizma *einen Pik auf jemanden haben* (Skok, 1972: 655), tako da je i očekivana velika sličnost između ova dva frazeologizma.

³⁵³ Leksema *Gurgel* označava prednju stranu vrata, odnosno, grlo (Duden, 2002b: 447), ali se imenica koristi i za označavanje celog vrata, pa je u ovom frazeologizmu posmatramo kao sinonim za leksemu *vrat*.

³⁵⁴ Kangrga 1996: 75: „auskratzen – izgresti; iskopati“.

jeziku nekome *igrucka* (*herumtanzen*), a u srpskom *skače*, dok se specijalni determinator u nemačkom jeziku iskazuje predlogom *auf* i imenicom u dativu, a u srpskom predlogom *po* i imenicom u lokativu. U frazeološkom paru *jemandem auf den Wecker gehen – popeti se kome na vrh glave* frazeologizmima je zajedničko to što je u oba upotrebljen glagol kretanja, s tim da u srpskom jeziku glagolom kretanja iskazujemo i da je neko dostigao određeni cilj. Zamenice, odnosno objekti pri realizaciji u rečenici u oba jezika iskazuju se dativom, ali se sama lokalizacija mesta razlikuje na leksičkom planu, a samim tim i na morfosintaksičkom. U nemačkom jeziku reč je o *budilniku* (*Wecker*) (iskazanom predlogom *auf* + imenicom u akuzativu), u srpskom jeziku reč je o *vrhu glave*, dakle mesto se iskazuje predlogom *na* + imenica u akuzativu + imenica u genitivu. U frazeološkom paru *jemanden mit seinen Blicken durchbohren – prostreliti/ preseći koga očima* uočava se morfosintaksička razlika – u nemačkom jeziku sredstvo se iskazuje predlogom *mit* sa imenicom u dativu, a u srpskom jeziku bespredložkim instrumentalom. Leksička razlika uočava se samo u leksemama kojima se to sredstvo (kojim se neko (pro)streljava ili preseca) izražava – u nemačkom jeziku to su *pogledi* (nem. *Blicke*), u srpskom *oči*.

Potpuna diferencija zabeležena je kod dva frazeološka para: *ići nekome na jetru – jemandem ist eine Laus über die Leber gelaufen* i *jemandem geht etwas gegen den Strich – ići nekome uz nos*³⁵⁵. Osim toga, frazeologizmi su potpuno različitog morfosintaksičkog i leksičkog sastava. Nulta ekvivalentnost konstatuje se za šest frazeologizama nemačkog jezika: *jemandem in die Nase fahren; in einer Anwendung von Zorn; jemanden packt die Wut/ der Zorn/ ein heiliger Zorn; Zornesblitze auf jemanden schießen; jemandem ins Gesicht springen; jemanden in der Luft zerreißen*, kao i za dva frazeologizma srpskog jezika: *izgrditi/ grditi/ ispsovati/ psovati koga na pasja kola/ pasja usta/ pasje ime* i *biti kao zapeta/ napeta/ nabita puška*.

³⁵⁵ Za ovaj frazeologizam srpskog jezika Ristić navodi da bi mu mogao biti „i nem. frazeologizam *jemandem in die Nase fahren* 'jemanden ärgern, jmdn böse/wütend machen' parcijalni semantički ekvivalent.“ (Ristić, 2018: 80).

8.2.2. GNEV JE VRELINA³⁵⁶

Navedena metafora jedna je od metafora koje su različiti autori utvrdili u velikom broju jezika i na nju je ukazano u značajnim radovima posvećenim konceptu besa/ ljutnje/ gneva (Lakoff, 1987; Kövecses, 1995, 2000, 2010, 2015; Chen, 2006; Bergerová, 2007, 2012; Ristić, 2013, 2018; Štrbac, 2014, 2018. itd.). U našem korpusu možemo da uočimo nekoliko podmetafora, a da metaforu GNEV JE VRELINA posmatramo kao hipermetaforu³⁵⁷ koja motiviše frazeologizam nemačkog jezika *leicht/ schnell in Hitze geraten* (rečnički ekvivalent u srpskom jeziku, *lako padati u vatru*, motivisan je umreženim delovanjem podmetafore GNEV JE VATRA i metafore GNEV JE DOLE, te će bito obrađen u odeljku 8.2.3). Frazeologizam nemačkog jezika znači „ražestiti se, razjariti se“ (Kangrga, 1996: 345). Isti kognitivni mehanizam motiviše i frazeologizam nemačkog jezika *ein Hitzkopf sein – biti živa žeravica* (frazeologizam srpskog jezika motivisan je metaforom GNEV JE VATRA i biće obrađen u odeljku 8.2.3). Osim što se tvorbeni modeli u poređenim jezicima razlikuju, jer su u nemačkom jeziku često zastupljene determinativne složenice, dok im u srpskom jeziku neretko odgovaraju sintagme, frazeologizmi se razlikuju u slikovitosti. Naime, u nemačkom jeziku osoba koja se lako razbesni, lako plane, obeležava se kao *vrela glava (Hitzkopf)*, a u srpskom jeziku poredi se sa žeravicom, i to žeravicom koja plamti (*živa žeravica*).

Zavisno od vreline koja je u frazeologizmima po sredi, možemo da izdvojimo frazeologizme zasnovane na podmetafori GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU³⁵⁸,

³⁵⁶ Ovu metaforu utvrđuje i Lejkof u engleskom jeziku, a razlog za njeno postojanje u jeziku vidi u povišenoj telesnoj temperaturi kao fiziološkom odgovoru tela na osećaj gneva ili besa, te smatra da je navedena metafora zasnovana metonimijski (Lakoff, 1987: 383). Činjenica da se navedena metafora nalazi u pozadini značajnog broja frazeologizama nemačkog i srpskog (ali i mnogih drugih) jezika potvrđuje pretpostavku da motivacija jezika emocija u različitim jezicima nije samo kulturno uslovljena, već da u njoj učestvuje i fiziološko iskustvo (Kövecses, 1995: 181).

³⁵⁷ Chen (2006) u nemačkom i kineskom jeziku prepoznaje metaforu GNEV JE VRELINA U SADRŽATELJU (WUT IST HITZE IN EINEM GEFÄSS) koja se, zapravo, sastoji od dve metafore: GNEV JE VRELINA (WUT IST HITZE) i metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV. Pretpostavka od koje Chen polazi je da je telo sadržatelj u kojem se, kada je čovek gnevan, nalazi vrela tečnost i tako nastaje metafora GNEV JE VRELINA U SADRŽATELJU (Chen, 2006: 120).

³⁵⁸ Ovu metaforu prepoznaje i Kevečeš u engleskom jeziku, te vidi iskustvena znanja koja čovek poseduje u vezi sa vrelom tečnošću u zatvorenoj posudi: kada raste intenzitet gneva, raste nivo tečnosti; snažan gnev proizvodi paru; snažan gnev proizvodi pritisak na sadržatelja; kada gnev postane previše snažan, sadržatelj eksplodira; kada osoba eksplodira, delovi odlaze u vazduh; kada osoba eksplodira, napolje izlazi ono što je bilo unutra (Kövecses, 2000: 162).

kao što je to slučaj u frazeologizmu nemačkog jezika *heiβes Blut haben – biti vrele krvi*. Iako se u ova dva frazeologizma eksplicitno ne iskazuje sadržatelj, na osnovu našeg iskustvenog znanja jasno je da je krv u telu³⁵⁹ čoveka, u žilama, odnosno u posudi ili sadržatelju, pa konstatujemo umreženost sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA EMOCIJE ili, konkretnije, TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV. Krv u oba jezika reprezentuje ponašanje čoveka, te možemo utvrditi i pojmovnu metonimiju KRV ZA TEMPERAMENT. Razlika se uočava u tome što je u nemačkom jeziku iskazano posedovanje (pa možemo postaviti pitanje da li je moguće i izgubiti vrele krvi?), dok je u srpskom jeziku to imanentna osobina čoveka.

Čest je slučaj da se upravo krv doživljava kao vrela tečnost i konstatujemo metonimiju KRV ZA GNEV. Krv je tečnost koja prolazi kroz ceo ljudski organizam i koja se ispunjava gnevom u tolikoj meri da sama krv počinje da predstavlja gnev. Ovo je očitno u primerima: *jemandem kocht das Blut in den Adern – krv vri kome u žilama*³⁶⁰; *jemandes Blut gerät in Wallung – kipi krv u kome*³⁶¹; *in jemandem kocht es – kipi kome u srcu*. Dakle, krv je tečnost koja se pod naletom gneva toliko zagreva da postaje vrela, počinje da kuva, a onda i da vri. S obzirom na iskustveno znanje da se tečnost povišavanjem temperature širi, krv počinje i da kipi iz posude³⁶² koja se prepunila tečnošću (krvlju punom gneva).

U primeru *das Blut steigt jemandem in den Kopf/ ins Gesicht/ in die Wangen – jurne kome krv u glavu/ lice/ obraze* uočavamo da se frazeologizmi oba jezika baziraju i na iskustvenom znanju: tečnost koja se zagreva širi se, zagrevanjem se podiže nivo tečnosti, te tako

³⁵⁹ Chen primećuje: TELO JE SADRŽATELJ ZA VRELINU (GNEV), te naglašava dva aspekta: a) vrelina je u sadržatelju (telu) i b) razorna moć i delovanje vreline na sadržatelja (Chen, 2006: 123).

³⁶⁰ Ristić i Zarifović ovaj par posmatraju kao motivisan metaforom LJUTNJA/ BES/ GNEV JE VRELINA i konstatuju: „Kao motivacija za nastanak frazeološkog značenja poslužila je slika osobe u stanju besa, ljutnje ili gneva sa zajapurenim obrazima i crvenilom u licu (up. Mušović: 118)“ (Ristić–Zarifović, 2016: 262).

³⁶¹ Ristić i Zarifović i ovaj frazeološki par posmatraju kao motivisan metaforom LJUTNJA/ BES/ GNEV JE VRELINA (Ristić–Zarifović, 2016: 262).

³⁶² Buher, analizirajući gnev kao jedan od sedam smrtnih grehova u psihologiji, prepoznaje tzv. *Dampfkesseltheorie*, odnosno teoriju parnog kotla kao jedan od načina borbe sa gnevom. Ovaj način ogleđa se u agresivnom ispoljavanju gneva na nekom predmetu, kao što je to boksterska vreća za udaranje (Bucher, 2012: 121). S obzirom na način borbe sa gnevom – u vidu ispoljavanja i izbacivanja agresije (i gneva) fizičkim putem, vidimo da i ovaj psiholog doživljava telo kao sadržatelj (parni kotao) koji se puni gnevom, a fizička agresija odgovara ispoljavanju besa kada se kotao prepuni.

krv koja je sve toplija dospeva u glavu/ lice/ obraze ili: u najviše delove tela. U navedenom primeru uočavamo da je podmetafora GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU umrežena sa metaforom GNEV JE GORE – jer krv, metonimijska reprezentacija gneva, podiže se, zajedno sa gnevom koji je preplavio krv, i odlazi u najviše delove ljudskog tela.

Shvatanje tela kao sadržatelja ili posude³⁶³ za emocije u kojoj se tečnost zagreva pod uticajem gneva očito je i u primeru *prekipelo mi je*, te ponovo uočavamo umreženost pojmovne podmetafore GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU, metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i iskustvenog znanja: tečnost koja se zagreva širi se i preliva iz prepune posude. Rečnički frazeološki ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *mir wird das Blut sauer*. Ovaj frazeologizam doslovno preveden značio bi: „krv mi postaje kisela“. Ako znamo da je on blizak frazeologizmu *auf etwas sauer reagieren* (pri čemu je upotreba lekseme *sauer* u frazeologizmu zasnovana na znanju iz oblasti hemije – plavi lakmus papir se u kiselim uslovima pretvara u crveni (Krüger-Lorenzen, 1998: 232)), jasno je da nekome krv, zapravo, pod naletom gneva ne postaje *kisela*, već crvena. S obzirom na činjenicu da je krv svakako crvene boje, možemo zaključiti da je ta krv još izrazitije crvena, odnosno da se povećanjem gneva povećava i intenzitet boje krvi. Poznajući etimologiju frazeologizma nemačkog jezika možemo da konstatujemo da je i taj frazeologizam motivisan metaforom GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU.

U nemačkom jeziku frazeologizam *jemandem schwillt die Zornesader*³⁶⁴ (bez ekvivalent u srpskom jeziku) zasnovan je na umreženom delovanju podmetafore GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU, metonimije KRV ZA GNEV, metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i metafore GNEV JE BOLEST. Pod velikim naletom gneva, koji se širi i uvećava, čoveku se žile ispunjavaju sve većom količinom krvi, a samim tim i sve većim

³⁶³ Kevečes uočava sledeće sličnosti: „the container with the substance (fluid or gas) → the person who is angry; the heat or pressure of the substance → the intensity of anger; the forceful substance in the container → the anger; trying to keep the forceful substance inside the container → trying to control the anger; the substance going out of the container → the involuntary expression of the anger“ (Kövecses, 2008a: 391). Prevod: „sadržatelj sa materijom (tečnošću ili gasom) → osoba koja je gnevna; vrelna ili pritisak materije → intenzitet gneva; snažna materija u sadržatelju → gnev; pokušaji da se snažna materija zadrži unutar sadržatelja → pokušaji da se kontroliše gnev; materija izlazi iz sadržatelja → nenamerno ispoljavanje gneva“.

³⁶⁴ Doslovni prevod: „nekome otiče žila gneva“. Chen u ovom frazeologizmu primećuje i da je reč o unutrašnjem oštećivanju sadržatelja (Chen, 2006: 128).

gnevom³⁶⁵. Kako zahvaljujući iskustvu znamo da se krv nalazi u žilama (pa bismo mogli da govorimo i o podmetafori ŽILE SU SADRŽATELJ ZA GNEV), u nemačkom jeziku stvorena je i složenica *Zornesader* – doslovno: žila gneva. Sadržatelj se ispunjava gnevom i od velike količine te tečnosti u sebi on i otiče (nem. *schwillt*), što je odlika mnogih bolesti. U nemačkom jeziku postoji i složenica *Zornesröte* – crvenilo od besa, koja se upotrebljava u frazeologizmu *jemandem die Zornesröte ins Gesicht treiben*³⁶⁶ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Žile subjekta gneva ispunjavaju se tolikim gnevom (odnosno krvlju koja je puna gneva, pa ponovo uočavamo pojmovnu metonimiju KRV ZA GNEV), da se gnev (ili vrela tečnost u sadržatelju) širi, podiže se njen nivo, penje se gore i krv ispunjena gnevom daje licu crvenu boju (ovde uočavamo metonimiju: CRVENA BOJA ZA KRV). Osim umrežavanja podmetafore GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU, metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i metonimije CRVENA BOJA ZA KRV, uočavamo i metaforu GNEV JE GORE, koja se zasniva na iskustvenom znanju da se povećanjem količine tečnosti povećava nivo tečnosti u sadržatelju.

Osim što tečnost može da bude vrela, frazeologizmi se zasnivaju i na podmetafori GNEV JE VRELA MATERIJA U SADRŽATELJU. Vrela materija ne mora biti isključivo tečnog oblika (poput krvi), ali ima slična svojstva kao i tečnost – prilikom zagrevanja, širi se i dovodi do pucanja posude ili sadržatelja u kojem se nalazi, što se može videti u primeru *vor Wut platzen/ die Platze kriegen – pući od besa*. Ovde možemo da pretpostavimo da gnev može biti i materija gasovitog stanja koja, kada se povećava ili zagreva, širi se i dovodi do pucanja ili eksploziranja sadržatelja u kojem se nalazi, a sadržaj ili materija (odnosno gnev) se izliva ili u drugom obliku izlazi iz sadržatelja. Upravo u tome ogleda se i razorna snaga i delovanje vreline (gneva) na sadržatelja (telo) (Chen, 2006: 125). Umrežavanjem podmetafore GNEV JE VRELA MATERIJA U SADRŽATELJU, metonimije DEO ODEĆE ZA TELO i metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV nastao je frazeologizam bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *jemandem*

³⁶⁵ „Osjećaj ljutnje fiziološki je suprotan osjećaju straha jer su kod ljutnje mišići napeti, krv brže cirkulira, te dominira osjećaj topline i spremnost na akciju. [...] zbog širenja krvnih žila dolazi do pojačane cirkulacije koja dovodi do crvenila lica, osjećaja topline, znojenja i pojačane motorike. [...] – vene su vidljivije, može se pojaviti krvarenje iz nosa, a pokreti su ljute osobe nasilni i destruktivni“ (Kovačević–Ramadanović, 2016: 515).

³⁶⁶ Doslovni prevod: „nekome naterati crvenilo gneva na lice“.

*platzt der Kragen*³⁶⁷. Ovaj frazeologizam, osim na navedenim kognitivnim mehanizmima, zasniva se i na iskustvenom znanju da pod uticajem gneva krvni pritisak raste³⁶⁸, da raste i pritisak u takozvanoj „žili kucavici“, te se ona širi, što je uočljivo na delu tela na kojem je ona najistaknutija – na vratu. Usled toga, vrat se širi, a kragna puca.

Vrela materija – gnev – koja ispunjava čoveka je toliko topla, da je za njeno smanjenje neophodno „ohladiti“ gnev na nekome, što se vidi u frazeologizmu *sein Mütchen an jemandem kühlen*³⁶⁹. U srednjovisokonemačkom leksema „muot“ upotrebljavala se za označavanje svih aspekata duševnog života i stanja čoveka, kao što su želja, odlučnost, dvoumljenje, radost i bes. U 16. veku ova značenja su potisnuta (i zadržano je današnje značenje reči *Mut* = hrabrost), a jedno od značenja lekseme (u deminutivnoj formi, koja je sve češće u upotrebi od vremena Lutera), i to upravo značenje „bes, gnev“, zadržano je u navedenom frazeologizmu (www.redensarten-index.de). Kao i u prethodnim primerima, metafora GNEV JE VRELA MATERIJU umrežena je sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i iskustvenim znanjem da materija koja prepuni posudu izlazi napolje. U ovom slučaju vrela materija, gnev, izlazi iz posude i neophodno je da se *ohladi* (nem. *kühlen*) na objektu gneva kako bi se gnev smanjio ili nestao.

U frazeologizmu *seinem Ärger/ seiner Wut/ seinem Zorn Luft geben/ machen – dati svom jedu/ besu oduške* uočavamo udruženo delovanje pojmovne metafore GNEV JE VRELA MATERIJU U SADRŽATELJU i, već pominjanog, iskustvenog znanja u vezi sa tečnošću ili drugom vrelom materijom koja se nalazi u sadržatelju. Kada se materija u telu pregreje, umesto da ono pukne, materiji je potreban slobodan prostor (*freie Luft*) na koji će se dalje širiti, odnosno gde će se ispustiti. U srpskom jeziku *odušak* je „2.a. teh. otvor za prolaz vazduha, ventilacioni kanal, ventil. b. fig. psihičko, duševno rasterećenje, olakšanje (nakon izliva osećanja gorčine, gneva i sl.) (RMS, 2011: 850). Dakle, i ovde utvrđujemo da se preslikavanje odvija na

³⁶⁷ Doslovni prevod: „nekome puca kragna“. Chen u ovom frazeologizmu prepoznaje da je reč o spoljašnjem oštećivanju sadržatelja, odnosno da ovaj frazeologizam implicira fiziološki efekat gneva (Chen, 2006: 127).

³⁶⁸ Brojne studije pokazuju uzročno-posledičnu vezu između gneva i visokog krvnog pritiska. Tako Buher, pozivajući se na druge autore, iznosi podatak da osobe koje ne ispoljavaju gnev, već ga zadržavaju u sebi, imaju veće šanse za hipertenziju, dok druge studije pokazuju da se kod izvesnog broja ljudi ne javlja hipertenzija, već tahikardija (Bucher, 2012: 119).

³⁶⁹ Doslovni prevod: „ohladiti svoj gnević na nekome“.

iskustvenom znanju – kada se poveća pritisak (odnosno gnev) u posudi (telu), potreban mu je otvor na koji će taj pritisak moći da se ispusti kako ne bi razorno delovao na posudu. Na istim pojmovnim mehanizmima počiva i nemački frazeologizam koji nije zabeležen kao rečnički ekvivalent ovog frazeologizma srpskog jezika, ali koji bi se njime mogao smatrati: *ein Ventil brauchen/ suchen (für seinen Zorn)*³⁷⁰. Kao i u srpskom jeziku, gnev je vrela materija, moguće gasovitog agregatnog stanja, koja ispunjava subjekta gneva, odnosno njegovo telo kao sadržatelja, koja se širi do tačke kada će sadržatelj ili pući ili je potreban *ventil* na koji će se vrela materija (gnev) ispustiti iz sadržatelja.

8.2.2.1. Konceptualna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE VRELINA

U okviru frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE VRELINA nije zabeležen nijedan frazeološki par sa potpunom ekvivalentnošću. Kod dva para uočili smo manje morfosintaksičke razlike, odnosno parcijalnu ekvivalentnost. U frazeološkom paru *jemandem kocht das Blut in den Adern – krv vri kome u žilama* uočavaju se razlike u padežu. Spacijalni determinator u nemačkom jeziku iskazan je predlogom *in* i imenicom u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *u* i imenicom u lokativu. U primeru *vor Wut platzen – pući od besa* morfosintaksičke razlike takođe se uočavaju u padežu. U nemačkom jeziku kauzalni determinator se iskazuje dativom, u srpskom jeziku kauzalnim genitivom i to onim koji izražava direktni ili aktivni uzrok (Antonić, 2005: 165).

Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama uočena je kod dva frazeološka para. U frazeološkom paru *das Blut steigt jemandem in den Kopf/ ins Gesicht/ in die Wangen – jurne kome krv u glavu/ lice/ obraze* uočavamo tananu leksičku razliku u glagolima – u nemačkom jeziku je to glagol *steigen* – „(po)peti se; dizati se, dići se [...]“ (Kangrga, 1996: 596), a u srpskom *jurnuti*, ali primećujemo da oba glagola označavaju kretanje, i to naglo i brzo kretanje. Istom domenu pripadaju i lekseme *Luft* i *oduška* u primeru *seinem Ärger/ seiner Wut/ seinem Zorn Luft geben – dati svom jedu/ besu oduške*. Kako smo već videli, *odušak* je otvor za prolaz vazduha (RMS, 2011: 850). Verujemo da je figurativno značenje nastalo na osnovu ovog

³⁷⁰ Doslovni prevod: „trebati/ tražiti ventil (za svoj gnev)“.

tehničkog značenja (pri čemu atribut „tehnički“ ne treba posmatrati isključivo kao naučni napredak).

Tri frazeološka para pokazala su parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Frazeologizmi u paru *heiβes Blut haben – biti vrole krvi* imaju potpuno drugačije morfosintaksičke strukture. U nemačkom jeziku reč je o strukturi tipa DObj [← AdjAk + NAc] + V, u srpskom V + DetQual [← AdjGen + NGen]. Leksičke razlike ogledaju se u glagolu. Frazeološki par *jemandes Blut gerät in Wallung – kipi krv u kome* počiva na istoj slici, ali je u frazeologizmu nemačkog jezika sadržan funkcionalni glagolski spoj (Funktionsverbgefüge) *in Wallung geraten*, dok u srpskom jeziku krv nije „dospela u vrenje“, već ona *vri*. Ovakve morfosintaksičke razlike usko su povezane sa leksičkim razlikama, odnosno uzrokuju ih. Kod frazeološkog para *in jemandem kocht es – kipi kome u srcu* takođe uočavamo drugačiju morfosintaksičku distribuciju elemenata – nemački: DetSpac [← IN + ProNDat] + V + Subj [← ES]; srpski: V + IObj [← ProNDat] + DetSpac [← U + NomLok], a leksička razlika ogleda se u spacijalnom determinatoru – u nemačkom jeziku u celom čoveku nešto kuva (ili kipi), dok u srpskom jeziku samo *u srcu* kipi. U govornoj praksi srpskog jezika nalazimo bliži ekvivalent za nemački frazeologizam: *(sve) kuva u nekome*.

Potpuna diferencija javlja se kod tri frazeološka para: *leicht/ schnell in Hitze geraten – lako padati u vatru* (frazeologizam srpskog jezika motivisan je metaforom GNEV JE VATRA umreženom sa metaforom GNEV JE DOLE, obrađen u odeljku 8.2.3.1); *prekipelo mi je – mir wird das Blut sauer i ein Hitzkopf sein – biti živa žeravica* (frazeologizam srpskog jezika motivisan je metaforom GNEV JE VATRA, obrađen u odeljku 8.2.3.1). Frazeologizmi za koje u poređenom jeziku ne nalazimo frazeološki ekvivalent su: *jemandem schwillt die Zornesader; jemandem die Zornesröte ins Gesicht treiben; jemandem platzt der Kragen; sein Mütchen an jemandem kühlen; ein Ventil brauchen (für seinen Zorn)*.

8.2.3. GNEV JE VATRA

Pojmovna metafora GNEV JE VATRA bliska je metafori GNEV JE VRELINA i obe se baziraju na iskustvenom znanju da u gnevnoj osobi raste pritisak i temperatura tela, a to se metonimijski prenosi na čitav subjekat gneva. U frazeologizmu *pasti u vatru* možemo da uočimo

umrežavanje dve metafore, i to: GNEV JE VATRA³⁷¹ i GNEV JE DOLE. Prema Štrbac, „[o]vde je u osnovi tzv. orijentaciona metafora LJUTNJA JE DOLE odnosno GUBLJENJE KONTROLE JE DOLE“ (Štrbac, 2018: 115). Rečnički ekvivalent ovog frazeologizma u nemačkom jeziku glasi (*schnell/ leicht in die Luft gehen* i motivisan je metaforom GNEV JE GORE (biće obrađen u okviru metafore GNEV JE GORE, odeljak 8.2.9). Kao varijanta frazeologizma srpskog jezika beleži se i oblik *lako padati u vatru*, motivisan na isti način kao i prethodni frazeologizam srpskog jezika, dok je njegov rečnički ekvivalent *leicht/ schnell in Hitze geraten* motivisan metaforom GNEV JE VRELINA (obrađen u odeljku 8.2.2). U srpskom jeziku zabeležili smo i frazeologizam *pasti u oganj*, motivisan istim kognitivnim mehanizmima kao i prethodno navedeni frazeologizmi srpskog jezika, za koji u nemačkom jeziku nalazimo ekvivalent utemeljen na pojmovnoj metafori GNEV JE VATRA: *vor Wut entbrennen*³⁷². Istom metaforom motivisan je i frazeologizam nemačkog jezika *bei jemandem ist gleich Feuer unterm Dach/ jemand hat gleich Feuer unterm Dach*³⁷³. Iskustveno znanje o brzini širenja i opasnosti vatre preslikano je na lako razdražljivu osobu koja se brzo gnevi. Vatra brzo bukne, za kratko vreme dospeva do vrha kuće – krova, a bes isto tako brzo dospeva u glavu subjekta gneva. Zbog ovakvog brzog i eruptivnog delovanja gneva na subjekta gneva koji se može porediti sa požarom, postulišemo podmetaforu GNEV JE POŽAR, a u konkretnom primeru ona je umrežena sa metaforom GNEV JE GORE.

Na pojmovnoj metafori GNEV JE VATRA i iskustvenom znanju o vatri (da je dovoljna žeravica da vatra bukne) temelji se frazeologizam srpskog jezika *biti živa žeravica*, dok rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *ein Hitzkopf sein*³⁷⁴ (zasnovan na metafori GNEV JE VRELINA i opisan u odeljku 8.2.2). Na metafori vatre počiva i frazeologizam *jemanden zur Weißglut bringen – dovesti nekog do belog usijanja*. *Usijanje* je prema *Rečniku srpskoga jezika* „stanje usijanosti, zažarenosti; belo ~ najviša tačka zagrevanja (kad izgleda da je sjaj beo)“

³⁷¹ Bucher zapaža da se gnev može slikovito prikazati kao vatra, te ističe: „Im Zorn kann der Mensch brennen, kochen und rasen, aber er kann auch wieder »verrauchen« und »abkühlen.«“ (Bucher, 2012: 106). Prevod: „U gnevu čovek može da gori, kuva se i divlja, ali može i ponovo da se »puši« i da se »ohladi«.

³⁷² Doslovni prevod: „planuti od besa“.

³⁷³ Doslovni prevod: „kod nekoga je odmah požar pod krovom/ neko odmah ima požar pod krovom“.

³⁷⁴ Doslovni prevod: „biti vrela glava“.

(RMS, 2011: 1381). S obzirom na to da se belo usijanje uglavnom vezuje za metale (Bünting, 1996: 1301), verujemo da u pozadini navedenog frazeološkog para stoji slika zagrevanja metala vatrom, odnosno osobe gnevom.

Somatizam³⁷⁵ koji predstavlja posudu ili sadržatelja za emocije je srce – *iskaliti srce na nekoga*. Srce je organ toliko zagrejan vatrom, odnosno gnevom, da taj gnev mora da izađe iz sadržatelja i usmerava se na izazivača gneva. Glagol *iskaliti* znači „1. kaljenjem učiniti što još tvrđim [...]. 2. fig. dati oduška jakom osećanju (besu, gnevu, jadu i sl.). (RMS, 2011: 464), dok glagol *kaliti* znači „uvećavati tvrdoću i čvrstinu gvožđa zagrevanjem i naglim hlađenjem“ (RMS, 2011: 502). U značenjima ovih glagola akcenat stavljamo na *zagrevanje* i smatramo da je upravo slika zagrevanja gvožđa preneti na subjekta gneva. Kako vatra deluje na gvožđe da se ono zagreje (za dalju obradu), tako i gnev deluje na subjekta gneva i njegove dalje postupke. Rečnički ekvivalent ovog frazeologizma glasi *seine Wut an jemandem auslassen*. S obzirom na to da nije eksplicitno naveden ni jedan deo tela, dolazimo do zaključka da je čitavo telo sadržatelj za vrelu materiju, tj. gnev, a da je gnev vrela materija u sadržatelju.

8.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE VATRA

Najviše sličnosti između frazeologizama nemačkog i srpskog jezika motivisanih metaforom GNEV JE VATRA uočeno je u paru *jemanden zur Weißglut bringen – dovesti nekog do belog usijanja*, te konstatujemo parcijalnu ekvivalentost. Razlike se ogledaju u padežima – u nemačkom jeziku spacijalni determinator iskazan je predlogom *zu* + imenicom u dativu, u srpskom predlogom *do* + imenicom u genitivu. Osim toga, frazeologizmi se razlikuju i u načinu tvorbe reči – u nemačkom jeziku upotrebljena je postojeća složenica *Weißglut*, a u srpskom sintagma *belo usijanje*. Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama zabeležena je u paru *iskaliti srce na nekoga – seine Wut an jemandem auslassen*. Glagol *iskaliti* upotrebljen je u figurativnom značenju „dati oduška jakom osećanju (besu, gnevu, jadu i sl.), rdavom raspoloženju (obično grubo postupajući prema nekome)“ (RMS, 2011: 464), a nemačkom *Wut* u srpskom jeziku ovde odgovara *srce* (koje je, očito, puno besa).

³⁷⁵ Pod somatizmima, a zatim i somatskim frazeologizmima „podrazumevamo frazeološki izraz čija je jedna od sastavnica naziv za dio čovekova tela“ (Ristić, 2013: 18).

Morfosintaksičke razlike primećuju se u objektu koji je u srpskom jeziku iskazan predlogom *na* i zamenicom u akuzativu, a u nemačkom jeziku predlogom *an* i zamenicom u dativu.

Četiri frazeološka para počivaju na različitim slikama. Reč je o frazeologizmima *pasti u vatru* – (*schnell/ leicht*) *in die Luft gehen* (frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom GNEV JE GORE, obrađen u odeljku 8.2.9.1); *lako padati u vatru* – *leicht/ schnell in Hitze geraten* (frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom GNEV JE VRELINA, obrađen u odeljku 8.2.2.1); *vor Wut entbrennen* – *pasti u oganj*; *ein Hitzkopf sein* – *biti živa žeravica* (frazeologizam nemačkog jezika motivisan je metaforom GNEV JE VRELINA, obrađen u odeljku 8.2.2.1). Za jedan frazeologizam nemačkog jezika možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost: *bei jemandem ist gleich Feuer unterm Dach/ jemand hat gleich Feuer unterm Dach*.

8.2.4. GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU

Kao što je već u analizi istaknuto, gnev se konceptualizuje kao vrela tečnost i kao vrela materija u sadržatelju, ali osim toga, zabeleženi su i frazeologizmi u kojima je gnev takođe lokalizovan u sadržatelju, ali bez informacije o toploti. Kako ne bi došlo do zabune i zamenjivanja sa metaforom GNEV JE VRELA MATERIJU U SADRŽATELJU, ovu metaforu smo definisali kao GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU. Taj entitet može jednostavno da potpuno ispunjava sadržatelja, tj. subjekta gneva i njegovo telo: *voller Galle sein*³⁷⁶. U navedenom frazeologizmu, bez ekvivalenta u srpskom jeziku, uočavamo umrežavanje metonimije ŽUČ ZA GNEV, metafore GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU i metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV. Isti kognitivni mehanizmi motivišu i frazeologizam srpskog jezika *prosuti žuč na nekoga* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku). *Rečnik srpskoga jezika* pod figurativnim značenjem odrednice *žuč* daje značenje „2. fig. a. gorčina, čemer. b. gnev, ogorčenje, jed; jarost, žestina: [...] biti pun žuči“ (RMS, 2011: 360). Takođe, zabeležili smo i oblik *izliti svu žuč*, a kao frazeološki ekvivalent u nemačkom jeziku nalazimo

³⁷⁶ Doslovni prevod: „biti pun žuči“.

frazeologizam *sein Gift verspritzt*. Slika je ista: u nemačkom jeziku otrov³⁷⁷, u srpskom žuč, gorka materija, *prska se* (nem. *verspritzen*), odnosno *izliva* na predmet, tj. osobu na koju je gnev usmeren ili koja je izazvala gnev subjekta.

Ispunjenost celog tela gnevom očituje se u frazeologizmu nemačkog jezika (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) *geladen sein*³⁷⁸, u kojem zapažamo umreženost metafore GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU i metafore TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV. S obzirom na to da se poslednji navedeni frazeologizam preslikava sa napunjenog vatrenog oružja za koje se ne zna kada može da ispali hitac (Krüger-Lorenzen, 1998: 442), možemo da postuliramo podmetaforu GNEV JE OPASAN ENTITET U SADRŽATELJU.

Osim što se kao sadržatelj za entitet (gnev) posmatra ljudsko telo, zabeležili smo i frazeologizam u kojem je sadržatelj specifikovan na stomak kao deo tela: *eine Wut/ Stinkwut im Bauch haben*³⁷⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Kako se ovaj frazeologizam zasniva i na iskustvenom znanju da potiskivani gnev može negativno da utiče na unutrašnje organe, posebno na organe digestivnog trakta i da uzrokuje psihosomatska oboljenja, konstatujemo da je, osim ovog iskustvenog znanja na delu i pojmovna podmetafora GNEV JE ENTITET KOJI PRETI DA OŠTETI SADRŽATELJA.

U nemačkom i u srpskom jeziku beležimo primer *von etwas/ jemandem die Nase voll haben* – *imati pun nos nečega/ nekoga*, gde ponovo uočavamo da je organ, odnosno deo tela koji indicira gnev – *pun nos* i, zapravo, to je stepen „napunjenosti“ entitetom ili stepen količine gneva pre nego što on počne da izlazi iz sadržatelja. U frazeologizmima je vidljivo iskustveno znanje u vezi sa posudama ili sadržateljima da posuda koja se napuni počinje da preliiva. Materija koja ispunjava posudu počinje i na drugačiji način da izlazi iz posude, što je preslikano na frazeološki par *vor Wut schnauben* – *duvati na nos*. Navedeni frazeologizam motiviše još jedno iskustveno znanje, a to je da subjektu gneva pod velikim naletom (i pritiskom) ove emocije raste i krvni

³⁷⁷ Imenica *Gift* je polisemična, te je jedno od značenja „*der Gift = Ärger, Zorn*“ (bes, gnev) (www.duden.de), dok imenica srednjeg roda, koja je i upotrebljena u ovom frazeologizmu, znači: „*das Gift – Stoff, der im Körper eine schädliche oder tödliche Wirkung hervorruft*“ (Duden, 2002b: 429). Prevod: „otrov – supstanca koja izaziva štetno ili smrtno dejstvo u telu“.

³⁷⁸ Doslovni prevod: „biti napunjen“.

³⁷⁹ Doslovni prevod: „imati gnev/ ogroman bes u stomaku“.

pritisak, disanje postaje brže, izraženije i glasnije i sve se to preslikava na frazeologizme oba jezika³⁸⁰. U frazeologizmu srpskog jezika sadržana je leksema *nos*, dok se u nemačkom jeziku ona podrazumeva, s obzirom na to da glagol *schnauben* znači „dahtati, frktati“ (Kangrga, 1996: 554). Dakle, iskustveno znanje o mogućnosti punjenja posude preslikava se na frazeologizam: osoba, odnosno *nos* je ispunjen (do krajnjih granica) entitetom (gnevom) i on pod pritiskom izlazi iz sadržatelja.

Gnev kao entitet može da bude silovit, te da utiče na subjekta gneva da se on pomera. Frazeologizmi motivisani podmetaforom GNEV JE ENERGIČNI ENTITET U SADRŽATELJU su *aus der Haut fahren – iskočiti iz kože; aus dem Anzug springen*³⁸¹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) i *jemandem geht der Hut hoch*³⁸² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). U prvom navedenom frazeologizmu, odnosno frazeološkom paru, zapažamo da je gnev entitet koji energično i razorno deluje na subjekta gneva, te da je metafora umrežena sa pojmovnom metonimijom KOŽA ZA TELO. U srpskom jeziku zabeležen je i primer izazivanja besa u drugom biću, motivisan istim kognitivnim mehanizmima: *isterati iz kože koga*. Rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku motivisan je metaforom GNEV JE LUDILO (i biće obrađen u odeljku 8.2.6): *jemanden aus der Fassung bringen*. Osim što koža predstavlja granice tela iz kojih subjekat pod jakim dejstvom gneva iskače, u nemačkom jeziku zapažamo i metonimiju ODELO ZA TELO u primeru *aus dem Anzug springen*. Umreženost pojmovne metafore GNEV JE ENERGIČNI ENTITET U SADRŽATELJU, metafore GNEV JE GORE i metonimije ŠEŠIR ZA GLAVU očita je u primeru *jemandem geht der Hut hoch*. Energični i razorni entitet u subjektu gneva deluje tako da se gnev širi, zahvaljujući iskustvenom znanju poznato nam je da se povećava nivo entiteta u sadržatelju i da se on penje gore, pri čemu se glava, tj. *šešir* (nem. *Hut*) na glavi posmatra kao najviša tačka ljudskog tela.

³⁸⁰ Ristić zaključuje da je frazeologizam srpskog jezika *duvati na nos* motivisan metaforom LJUTNJA JE BORBA PROTIV NEPRIJATELJA, jer u pozadinskoj strukturi vidi sliku bika, kao besne životinje, ili ljutitog čoveka koji „duva/ puše kroz nos“ (Ristić, 2018: 81). Za frazeološki par *vor Wut schnauben – duvati na nos* autorka navodi da „su motivisani [...] slikom besne životinje (bika) ili osobe (Mušović 2002: 136) koja obuzeta ljutnjom [...] duva/ puše kroz nos“, te zaključuje da je „postulirana [...] metafora LJUTNJA JE BORBA PROTIV NEPRIJATELJA“ (Ristić, 2018: 81).

³⁸¹ Doslovni prevod: „iskočiti iz odela“.

³⁸² Doslovni prevod: „nekome se podiže šešir“.

8.2.4.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU*

Među frazeologizmima motivisanim metaforom GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU najviše sličnosti uočeno je kod frazeološkog para *von etwas/ jemandem die Nase voll haben* – *imati pun nos nečega/ nekoga*. Reč je o parcijalnoj ekvivalentnosti i to o razlikama u padežu. U nemačkom jeziku pridev *voll* kao rekcijisku dopunu zahteva predlog *von* i imeničku reč u dativu, dok je frazeološki ekvivalent nemačkog frazeologizma *von etwas/ jemandem die Nase voll haben* u srpskom jeziku *imati nos pun nečega*, odnosno jasno je da je konstrukciji *voll von* ekvivalentna konstrukcija *pun + imenica u nominativu + partitivni genitiv*. U nemačkom jeziku pridev *voll* nalazi se u postpoziciji, dakle iza imenice *Nase*, dok je u srpskom jeziku pridev *pun* ispred imenice *nos*.

Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama zabeležena je takođe kod jednog frazeološkog para: *sein Gift verspritzt* – *izliti svu žuč*, gde se najpre moramo osvrnuti na značenje glagola. Kao jedno od značenja glagola *verspritzt* Kangrga navodi i „proli[va]ti“ (Kangrga, 1996: 699), pa bismo oblik *izliti* mogli da posmatramo kao sinonim za taj glagol. U srpskom jeziku na objekat gneva proliva se *žuč*, koja u figurativnom smislu znači „[...] gnev, ogorčenje, jed; jarost žestina“ (RMS, 2011: 360), dok se u nemačkom jeziku proliva *otrov* (nem. *Gift*).

Kod dva frazeološka para zabeležili smo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Za nemački frazeologizam *vor Wut schnauben* kao ekvivalent beleži se frazeologizam *duvati na/ kroz nos*. Kao što se može videti, ove frazeologizme „karakteriše nešto drugačiji leksemski sastav, morfosintaksička struktura, podudarna slika i blisko značnost“ (Ristić, 2018: 81, 82). U nemačkom jeziku jasno se daje uzrok glasnog disanja na nos koji se iskazuje predlogom *vor* i imenicom *bes/ gnev* u dativu (*Wut*), dok je u srpskom kauzalni determinator izostavljen (u rečničkom obliku), ali se lokalnim determinatorom određuje mesto duvanja i iskazuje se predlogom *na* i imenicom u akuzativu (*nos*). U narednom frazeološkom paru spacijalni determinator u nemačkom jeziku iskazuje se predlogom *aus + imenicom* u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *iz + imenicom* u genitivu: *aus der Haut fahren* – *iskočiti iz kože*. U nemačkom jeziku se *iz kože vozi* (nem. *fahren*), u srpskom *iskače*.

Frazeološki par sa potpunom diferencijom, odnosno osim sa morfosintaksičkim i leksičkim i sa razlikama u slici je *isterati iz kože koga – jemanden aus der Fassung bringen*. Za pet frazeologizama nemačkog jezika konstatujemo nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku: *voller Galle sein; geladen sein; eine Wut/ Stinkwut im Bauch haben; jemandem geht der Hut hoch i aus dem Anzug springen*, kao i za jedan frazeologizam srpskog jezika u nemačkom jeziku: *prosuti žuč na nekoga*.

8.2.5. GNEV JE UZROK BOLESTI

Iskustveno znanje pokazalo je da gnev nije samo emocija koja se usmerava na druge ljude, već da ona šteti samom subjektu gneva do te mere da izaziva različite bolesti. Ovakvo shvatanje očito je u frazeologizmu srpskog jezika *razboleti se od jeda*. Frazeološki ekvivalent u nemačkom jeziku ima nekoliko varijanti – *sich die Krätze/ die Schwindsucht/ die Gelbsucht an den Hals ärgern*. U srpskom jeziku ne precizira se koja je to bolest, ali u nemačkom jeziku to može da bude šuga (nem. *die Krätze*), tuberkuloza (nem. *die Schwindsucht*) ili žutica (*die Gelbsucht*). Iako ne nalazimo etimološku potvrdu niti bilo kakvo drugačije objašnjenje za upotrebu lekseme *šuga* u frazeologizmu, pretpostavljamo da je ova bolest motivisala nastanak frazeologizma zato što se oboleli od šuge češu, što je česta odlika i nervoznih ljudi, a intenzivnim češanjem mogu da stvore sebi rane, kao što i gnev može da naštetiti telu subjekta gneva. Tuberkuloza može da bude veoma opasna bolest, koja slabi³⁸³ čitav organizam, kao što i gnev može da oslabi organizam subjekta gneva. Poslednji primer, žutica, verovatno je zasnovana na činjenici da upravo ova bolest uzrokuje poremećeno funkcionisanje jetre i pojačano lučenje žuči, te osoba obolela od ove bolesti dobija žutu boju kože.

U srpskom jeziku frazeologizmom se opisuje stanje u kojem se nalazi veoma razdražena i uznemirena osoba: *ožučiti se*. Kao ekvivalent nalazimo nemački frazeologizam zasnovan na istoj slici povećane količine žuči: *jemandem kommt/ geht die Galle hoch*, ali nastao umrežavanjem metafore GNEV JE UZROK BOLESTI i GNEV JE GORE. Gnev uzrokuje nenormalno lučenje

³⁸³ U frazeologizmu nemačkog jezika upotrebljen je termin *Schwindsucht* koji je zastareo (www.duden.de), a kojem u srpskom jeziku odgovara oblik „sušica, jehtika“ (Kangrga, 1996: 568). I nemački i srpski termin ukazuju na mršavost i opštu slabost obolelog od tuberkuloze.

žući, njen nivo u organizmu se povećava i ona se penje gore (nem. *hoch*). Žuč kao somatizam kojim se iskazuje štetno delovanje gneva na subjekta gneva prisutna je i u frazeološkom paru *bei jemandem regt sich die Galle – pokrene se kome žuč*. Velika količina gneva remeti normalno funkcionisanje organizma. U nemačkom jeziku poremećeno funkcionisanje organa očito je i u frazeologizmima (bez ekvivalenata u srpskom jeziku) *Gift und Galle spucken*³⁸⁴ i *die Galle bekommen*³⁸⁵ (za koji smatramo da je, zapravo, najbliži značenju frazeologizma *ožučiti se*). Za primer *Gift und Galle spucken* uočavamo da se bazira i na iskustvenom znanju da osoba kojoj poremećeno funkcioniše žuč, prekomerno se proizvodi, mora tu žuč na kraju i da izbaci i to povraćanjem (nem. *spucken*). Pretpostavljamo da je leksema *Gift* ovde upotrebljena ili u značenju *gnev* (videti napomenu br. 377 u prethodnom odeljku, 8.2.4, u kojoj je pojašnjeno značenje lekseme *Gift*), ili kako bi se aliteracijom pojačalo i naglasilo značenje lekseme *Galle* (srp. *žuć*). Prekomerno lučenje žuči odražava se i na boju kože, što je preneto na primere *grün und gelb/ grün und blau vor Ärger werden – pozeleneti od jeda/ besa*. Iako je u nemačkom jeziku upotrebljena kombinacija boja (*grün und gelb* – zelena i žuta/ *grün und blau* – zelena i plava), uočavamo sličnost sa srpskim jezikom – zelenu boju. Pretpostavljamo da izbor boja u oba jezika nije slučajna, već da je ovaj frazeologizam zasnovan metonimijski (*efekat emocije za emociju*), a pojmovna metonimija se ovde bazira na iskustvenom znanju o žući. RMS definiše *žuć* kao „gorki sok žućkastozelene boje [...]“ (RMS, 2011: 360).

Kao simptom nekih bolesti, kao što su edem pluća, epilepsija, ali i besnilo, koje izaziva agresivno ponašanje, javlja se pena na ustima bolesnika, a ta slika preneti je i na frazeologizam kojim se izražava veliki bes: *Schaum vor dem Mund haben/ vor Wut schäumen – peniti se od besa*. U *Rečniku srpskoga jezika* beleži se i glagol *zapaniti* sa jednim od značenja „2.b. razbesniti, razljutiti se“ (RMS, 2011: 391). Gnev je uzročnik bolesti, dok je pena na ustima manifestacija bolesti. Manifestacija bolesti izazvane gnevom očita je i u frazeologizmu nemačkog jezika *einen dicken Hals haben*³⁸⁶ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Gnev uzrokuje

³⁸⁴ Doslovni prevod: „pljuvati/ povraćati žuč“. Prema nekim izvorima, frazeologizam *Gift und Galle spucken* biblijskog je porekla i to iz 5. knjige Mojsijeve: „Ihr Wein ist Drachengift und wütiger Ottern Galle“ (Röhrich, 2003: 548), što na istom mestu u srpskom jeziku glasi: „njihovo je vino otrov zmijski, žestok jed otrovnice ljute“ (Biblija, 1974: 169).

³⁸⁵ Doslovni prevod: „dobiti žuč“.

³⁸⁶ Doslovni prevod: „imati debeo vrat“.

povišen krvni pritisak, ubrzan rad srca i pojačano pumpanje krvi, što dovodi do oticanja arterija, a najizraženija je arterija na vratu, te je to iskustveno znanje preneseno i na ovaj frazeologizam nemačkog jezika (www.redensarten-index.de).

8.2.5.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE UZROK BOLESTI

Dva frazeološka para motivisana metaforom GNEV JE UZROK BOLESTI pokazuju parcijalnu ekvivalentnost. U nemačkom jeziku u primeru *vor Wut schäumen – peniti se od besa* kauzalni determinator iskazuje se predlogom *vor* i imenicom u dativu, a u srpskom jeziku predlogom *od* i imenicom u genitivu. Indirektni objekat se u primeru *bei jemandem regt sich die Galle – pokrene se kome žuč* iskazuje predlogom *bei* i imenicom (ili, kako je u rečničkom primeru navedeno, zamenicom) u dativu, u srpskom jeziku bespredloškim dativom.

Tri frazeološka para pokazuju parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. U primeru *grün und gelb/ grün und blau vor Ärger werden – pozeleneti od jeda/ od besa* jasno je da se u oba jezika usled velikog besa menja boja lica, ali se ona u nemačkom jeziku izražava parovima boja – *grün und gelb* (zeleno i žuto) ili *grün und blau* (zeleno i plavo), dok se to u srpskom jeziku iskazuje jednom bojom, i to glagolom – *pozeleneti*. Uzrok te promene boje u nemačkom se iskazuje predlogom *vor* i imenicom u dativu, u srpskom predlogom *od* i imenicom u genitivu. U frazeološkom paru *jemandem kommt/ geht die Galle hoch – ožučiti se* primećujemo da su frazeologizmi potpuno drugačijeg leksičkog sastava i potpuno različitih morfosintaksičkih struktura, ali slika u pozadini je ista: u nemačkom jeziku subjektu gneva podiže se, odnosno povećava se nivo žuči, a u srpskom jeziku se toliko povećava da obuzima celo telo. U primeru *sich die Krätze/ die Schwindsucht/ die Gelbsucht an den Hals ärgern – razboleti se od jeda* u nemačkom jeziku specifikuje se koja to bolest može biti (*šuga/ tuberkuloza/ žutica*) i bolest se lokalizuje na vratu (*an den Hals*), a u srpskom se osoba *razboljeva* (bez bližeg opisivanja bolesti, samo uzročnika) *od jeda*. Primećujemo da je u srpskom jeziku sadržan kauzalni determinator, dok to u nemačkom jeziku nije slučaj. Za tri frazeologizma nemačkog jezika motivisana metaforom GNEV JE UZROK BOLESTI konstatujemo nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku: *Gift und Galle spucken; die Galle bekommen i einen dicken Hals haben*.

8.2.6. GNEV JE LUDILO

U analiziranom korpusu primećuje se grupa frazeologizama motivisanih pojmovnom metaforom GNEV JE LUDILO, gde se usled dejstva gneva gubi dotadašnje normalno, zdravorazumsko stanje. Takvi frazeologizmi su *die Nerven verlieren – izgubiti živce; die Fassung verlieren – izgubiti glavu; den Verstand verlieren – udariti u mahniti/ pomamni vetar/ pomamom/ mamom se pomamiti*. Opšte je poznato da su za smireno i staloženo ponašanje potrebni „jaki živci“, odnosno da su nervi ti koji se doživljavaju kao uzročnik agresivnog ponašanja, kakvo je ponašanje subjekta gneva. Osoba koja izgubi živce gubi kontrolu nad sobom (Otašević, 2012: 350), te njeni postupci mogu odstupati od uobičajenih normi ponašanja ili biti nerazumni. Za osobu koja teško može da kontroliše svoje postupke i razmišljanja često se kaže da radi nešto „kao bez glave“, a za gnevnu osobu koja ne kontroliše svoje postupke koristi se frazeologizam *izgubiti glavu*. Uočavamo da je na delu umreženo delovanje metafore GNEV JE LUDILO i metonimije GLAVA ZA RAZUM. Rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *die Fassung verlieren*. Leksema *Fassung* uglavnom označava neko omeđavanje, omotač. Iz toga se dalje razvilo značenje koje se odnosi na „duševno stanje“ (*Gemütsverfassung*), te slika uređenog duševnog stanja koje čovek može da sačuva (*gefasst sein*) ili da izgubi (*verlieren*) (www.redensarten-index.de). Osoba koju je obuzeo gnev gubi razum, odnosno uočavamo motivisanost metaforom GNEV JE LUDILO. Ludost kao gubitak zdravog razuma iskazana je i frazeologizmom nemačkog jezika *den Verstand verlieren*. Rečnički ekvivalent za navedeni frazeologizam u srpskom jeziku glasi *udariti u mahniti/ pomamni vetar/ pomamom/ mamom se pomamiti*. *Rečnik srpskoga jezika* kao značenje za leksemu *mahnit* daje „1. umno poremećen, umobolan, lud. 2. oboleo od besnila, besan, pobesneo. 3. a. koji je divlje ćudi, neukroćen, besan (o životinjama); razjaren, raspomamljen, pobesneo (o životinjama i ljudima) [...] đ. koji divlja, besni, buran, bujan, plah ~ vetar [...]“ (RMS, 2011: 672), a za leksemu *pomaman* „[...] 2. osion, neobuzdan, divlji“ (RMS, 2011: 954). Dakle, u srpskom jeziku uočavamo umreženo delovanje metafora GNEV JE LUDILO i GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA. Jak vetar, kao vremenska nepogoda, remeti uređen i smiren tok misli subjekta gneva, razdražuje ga i unosi nemir i kaos, a zahvaljujući iskustvenom znanju poznato je da jaki vetrovi često nepovoljno utiču na psihičko stanje ljudi.

Ludilo može da predstavlja i napuštanje zdravog razuma, kao u primeru *ganz/ völlig aus dem Häuschen sein*³⁸⁷ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Leksema *Häuschen* ovde ne znači *kućica*, već se odnosi na nekadašnje sanatorijume za duševne bolesnike, koji su nazivani *Narrenhäuschen*, *Tollhäuschen* ili skraćeno *Häuschen*. Drugo objašnjenje je da se ljudsko telo smatra kućom razuma i duše, te onaj ko je van kuće, napustio je razum i dušu (Röhrich 2003: 679). Gnev je uzrok napuštanja (i obitavanja izvan) razuma i u primerima *ganz/ völlig außer Fassung sein – biti van sebe*. Kako smo već objasnili u ovom odeljku, leksema *Fassung* u ovakvim frazeologizmima shvata se kao duševno stanje, jer je jedno od značenja lekseme *Fassung* i „3. gelassene innere Haltung, Besonnenheit“³⁸⁸ (Duden, 2002b: 355). U frazeologizmu srpskog jezika *biti van sebe* zapažamo umreženost metafore GNEV JE LUDILO i metonimije LJUDSKO BIĆE ZA RAZUM. Subjekat gneva koji je izvan svoga bića, *van sebe*, nekontrolisano se ponaša, obuzet je gnevom i ne kontroliše svoje postupke, a u nemačkom jeziku nalazimo i bliži ekvivalent, motivisan na isti način – *außer sich sein*.

Osim što subjekat gneva može da bude pogođen gnevom, gnev može da se kao ludilo izazove u drugome i to se očituje u primeru *jemanden zum Wahnsinn bringen/ treiben*. Osobu, tj. subjekta gneva, neko je toliko iznervirao i razgnevio, da subjekat gneva ludi, tj. dospeva do ludila. Isti način motivisanosti očit je i u rečničkom ekvivalentu za ovaj frazeologizam *dovesti/ doterati [nekoga] do ludila*. Izazivanje gneva u subjektu gneva kao vid ludila vidljivo je i u frazeologizmu nemačkog jezika *jemanden aus der Fassung bringen*, čiji je rečnički ekvivalent u srpskom jeziku motivisan metaforom GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU (i obrađen u odeljku 8.2.4): *isterati iz kože nekoga*.

8.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE LUDILO

Dva frazeološka para motivisana metaforom GNEV JE LUDILO pokazuju potpunu ekvivalentnost: *die Nerven verlieren – izgubiti živce* i *außer sich sein*³⁸⁹ – *biti van sebe*.

³⁸⁷ Doslovni prevod: „biti skroz/ potpuno van kućice“.

³⁸⁸ Prevod: „spokojno unutrašnje stanje, uzdržljivost“.

³⁸⁹ Predlog *außer* u navedenom primeru može se upotrebiti i u dativu i u akuzativu (www.duden.de), te smo posmatrali da je upotrebljen oblik akuzativa.

Parcijalna ekvivalentnost uočena je u paru *jemanden zum Wahnsinn bringen/ treiben – dovesti/ doterati [nekoga] do ludila*. Razlike se ogledaju u padežima: specijalnom dativu nemačkog jezika (sa predlogom *zu*) odgovara u ovom primeru u srpskom jeziku specijalni genitiv (sa predlogom *do*). Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama konstatovana je u frazeološkom paru *izgubiti glavu – die Fassung verlieren*. Na prvi pogled lekseme koje predstavljaju razliku između ova dva frazeologizma *Fassung* i *glava* ne pripadaju istom domenu. Međutim, ako znamo da je jedno od značenja lekseme *Fassung* „4.a. innere Gemütshaltung, Beherrschung“³⁹⁰ (Bünting, 1996: 364), *glava* se u srpskom jeziku može posmatrati kao reprezentant unutrašnjeg držanja čoveka, promišljenosti, te u tome vidimo sličnost u poimanju predmeta gubitka pod velikim naletom gneva.

Kod dva frazeološka para utvrdili smo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Kod frazeološkog para *ganz/ völlig außer Fassung sein – biti van sebe* razlike na morfosintaksičkom planu ogledaju se u padežima: u nemačkom jeziku specijalni determinator upotrebljen je u dativu (www.duden.de), u srpskom u genitivu. Na leksičkom planu u nemačkom jeziku posuda se predstavlja leksemom *Fassung* = „prisebnost“ (Šamšalović, 1995: 367), a u srpskom je reč o (samom) *sebi*, o celom biću subjekta gneva. Osim toga, u nemačkom jeziku sadržan je kvalifikativni determinator *ganz/ völlig*, koji je izostavljen u srpskom jeziku, a koji utiče i na leksičke razlike. Leksema *Fassung* u narednom primeru *jemanden aus der Fassung bringen – isterati iz kože nekoga* u srpskom jeziku zamenjuje se leksemom *koža*, a razlike se očituju, ponovo, i u padežima – u nemačkom frazeologizmu specijalni determinator ponovo je iskazan imenicom u dativu (uz upotrebu predloga *aus*), a u srpskom imenicom u genitivu (uz upotrebu predloga *iz*). U nemačkom jeziku subjekat gneva se (*iz*)*nosi (bringen)*, a u srpskom *isteruje*.

Razlike na morfosintaksičkom i leksičkom planu, ali i u pozadinskoj slici, prisutne su u frazeološkom paru *den Verstand verlieren – udariti u mahniti/ pomamni vetar/ pomamom/ mamom se pomamiti*, te je reč o potpunoj diferenciji. Nulta ekvivalentnost konstatuje se za frazeologizam *ganz/ völlig aus dem Häuschen sein*.

³⁹⁰ Prevod: „duševno stanje, obuzdavanje (sebe)“.

8.2.7. GNEV JE ODSUPANJE OD USTALJENOG PONAŠANJA/ KRETANJA

Čovek kao smireno emotivno biće ima određen način ponašanja, kao što i kosa ili dlaka imaju ustaljen način rasta. Kada gnev deluje, čovek prestaje da bude smiren, počinje drugačije da se ponaša, a samim tim čak i dlake na čovekovom telu se remete, te je takva slika motivisala frazeologizam nemačkog jezika *jemandem geht etwas gegen den Strich*. Leksema *Strich* znači „pravac dlake“ (Kangrga, 1996: 606), tačnije smer rasta dlake (Röhrich, 2003: 1573). Rečnički ekvivalent u srpskom jeziku *ići nekome uz nos* motivisan je metaforom GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI NAPADA/ OBUZIMA SUBJEKTA GNEVA kao podmetaforom hipermetafore GNEV JE ATAK (i obrađen u odeljku 8.2.1).

Čovek kao živo biće ima i ustaljen način ponašanja, svoje rituale, ali i način kretanja, a delovanjem izazivača gneva i samog gneva taj smer kretanja se remeti. Odstupanje od ustaljenog načina ponašanja i smer kretanja očit je u frazeološkom paru *mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein – ustati/ ustajati/ dići se na levu nogu/ levom nogom* sa značenjem „biti loše raspoložen, biti mrzovoljan (obično bez nekog određenog razloga)³⁹¹ (Otašević, 2012: 578). Prema narodnom verovanju, leva strana označava zlo (Krüger-Lorenzen, 1998: 102), ili se samo desna strana smatra srećnijom i boljom (Biderman, 2004: 67). Dakle, desna strana je dobro, ona nosi više sreće, to je „ispravna“ strana, dok je levo (a time i leva noga) odstupanje od toga i, s obzirom na to da je reč o kretanju i nozi, odstupanje od ustaljenog i dobrog puta.

Da se gnev doživljava kao skretanje sa ustaljenog ili očekivanog puta i načina kretanja, može se приметiti u frazeološkim parovima *jemanden aus der Bahn werfen – izbaciti koga iz koloseka*. Kao što vidimo, leksički, semantički i konotativno ekvivalentni frazeologizmi u pozadinskoj slici imaju put kojim se kreće čovek kao uravnotežena, smirena osoba, ali kada ga neko iznervira ili uvredi, to u njemu izaziva gnev i on skreće sa ustaljenog puta, pri čemu to skretanje nije svojevotjno i namerno, već neko utiče na to da subjekat gneva skrene sa puta, neko ga nasilno *izbacuje* sa pravog i smirenog puta. Ista pozadinska slika krije se i u frazeološkom paru *jemanden aus dem Gleichgewicht bringen – izbaciti nekoga iz ravnoteže*. Smirenost se posmatra kao ravnoteža, izbalansiranost, a unošenje gneva remeti tu ravnotežu. Smirenost se doživljava i kao ustaljeni ritam odvijanja stvari i života, vremenski sled ili tok stvari, a remećenje

³⁹¹ Ovaj frazeologizam pripada i konceptu *mrzovolje, neraspoloženja, ali i baksuzluka*.

tog toka unošenjem gneva predstavlja ometanje kretanja, što se prikazuje preslikavanjem iz domena muzike: *jemanden aus dem Takt bringen – izbaciti nekoga iz takta*. Iako je upotrebljen termin iz oblasti muzike, ovaj frazeološki par posmatramo u okviru metafore GNEV JE Odstupanje od ustaljenog kretanja, jer pretpostavljamo da se leksema *takt* odnosi na ravnomernost i usklađenost kretanja (i koraka).

8.2.7.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE Odstupanje od ustaljenog ponašanja/kretanja

Tri frazeološka para pokazuju sličnosti u slici i na leksičkom nivou, ali manje morfosintaksičke razlike, te je reč o parcijalnoj ekvivalentnosti. Svi parovi pokazuju iste morfosintaksičke razlike: genitivom srpskog jezika (a dativom nemačkog jezika) iskazuje se spacijalni determinator, odnosno usmerenost u prostoru, ali kao udaljavanje od lokalizatora ili polazišta – *jemanden aus der Bahn werfen – izbaciti koga iz koloseka; jemanden aus dem Gleichgewicht bringen – izbaciti koga iz ravnoteže; jemanden aus dem Takt bringen – izbaciti nekoga iz takta*. Za frazeološki par *mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein – ustati/ ustajati/ dići se/ na levu nogu/ levom nogom* konstatujemo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa: DetQual [← MIT + AdjDat + NDat] + Adv + V, dok frazeologizam srpskog jezika³⁹² ima strukturu tipa: V + DetQual [← NA + AdjDat + N Ak]. Kao što vidimo, frazeologizam nemačkog jezika sadrži prilog *zuerst* (= najpre), te se u tome očituju i leksičke razlike. Leksičke razlike konstatujemo i u činjenici da se u nemačkom jeziku ustaje *levim stopalom* (nem. *mit dem linken Fuß*), a u srpskom jeziku *levom nogom*. Osim toga, razlike se pokazuju u načinu iskazivanja kvalifikativnog determinatora. U frazeološkom paru *jemandem geht etwas gegen den Strich – ići nekome uz nos* primećujemo da su frazeologizmi različitog leksičkog sastava, različitih morfosintaksičkih struktura, te da počivaju na različitim slikama i reč je o potpunoj diferenciji (ovaj frazeološki par naveden je i u odeljku Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE ATAK, 8.2.1.1).

³⁹² Kao morfosintaksički bliži ekvivalent posmatrali smo oblik *ustati na levu nogu*.

8.2.8. GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA

Pojmovna metafora GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA motiviše frazeologizam srpskog jezika bez ekvivalenta u nemačkom jeziku *kiša bije/ udara/ izbija kome iz čela*. Frazeologizam je nastao umrežavanjem navedene metafore, metonimije KIŠA ZA ZNOJ i iskustvenog znanja da se pod velikim naletom gneva ubrzava puls, raste pritisak, a čovek se pojačano znoji, što se često može primetiti kod mnogih ljudi na čelu. Osim kiše, kao vremenska nepogoda posmatraju se i munje: *seva kome vatra iz očiju* i *sipati vatru iz očiju*, gde zapažamo umrežavanje sa metonimijom VATRA ZA GNEV. Rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku za oba frazeologizma srpskog jezika motivisan je na isti način: *jemandes Augen schießen Blitze*. Gnevna osoba takvom oštrinom, silinom i brzinom pogađa druge ljude pogledima, da je na frazeologizam preneti slika oblaka koji sevaju, te kao rezultat velikog električnog pražnjenja proizvode vatru. Metafora GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA u srpskom jeziku motiviše i frazeologizam *sevnuti očima* u kojem Gordana Štrbac vidi udruženo delovanje metafore i metonimije i kaže: „[o]va metafora podrazumeva poistovećivanje ljutnje s odgovarajućim atmosferskim prilikama, dok se metonimija, na drugoj strani, ispoljava u prikazivanju telesnih promena koje se javljaju kao manifestacija intenzivnih osećanja“ (Štrbac, 2018: 113). Rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *mit den Augen blitzen* i motivisan je na isti način kao i frazeologizam srpskog jezika.

8.2.8.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA

Parcijalna ekvivalentnost zabeležena je u frazeološkom paru *mit den Augen blitzen* – *sevnuti očima*. Razlike se očituju u padežu i to tako što se instrumentalni determinator u nemačkom jeziku iskazuje predlogom *mit* i imenicom u dativu, a u srpskom bespredloškim instrumentalom. Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama primećuje se kod dva frazeološka para, odnosno kod dva frazeologizma srpskog jezika koji imaju isti ekvivalent u nemačkom jeziku: *jemandes Augen schießen Blitze* – *seva kome vatra iz očiju* i *sipati vatru iz očiju*. U oba navedena frazeologizma nemačkom *Blitze* (= munje/ gromovi) odgovara *vatra* u srpskom jeziku, pri čemu u prvom primeru ona *seva*, a u drugom *sipa*. U nemačkom jeziku *oči* (nem. *Augen*) su te koje pucaju, ispaljuju munje (te su iskazane nominativom), a u srpskom jeziku *oči* predstavljaju spacijalni determinator sa obeležjem

ablativnosti (polazišta) iskazan genitivom. Za jedan frazeologizam srpskog jezika ne nalazimo ekvivalent u nemačkom jeziku i reč je o nultoj ekvivalentnosti: *kiša bije/ udara/ izbija kome iz čela*.

8.2.9. GNEV JE GORE

Prostorne metafore neretko motivišu frazeologizme kojima se iskazuju emocije, ali uglavnom su pozitivne emocije locirane gore. U analiziranom korpusu, pak, zapažamo da se gnev, kao negativna emocija konceptualizuje GORE, što je zapravo motivisano i iskustvenim znanjem da subjekat gneva često ima visok krvni pritisak, da mu raste puls, pa se samim tim krv brže i jače pumpa i gnev odlazi *gore*. U nemačkom jeziku zabeležili smo frazeologizam u kojem se specifikuje visina do koje se subjekat gneva snažno podiže pod uticajem ove emocije: *vor Wut an die Decke gehen*³⁹³ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Osim toga, zabeležen je frazeologizam u kojem se ne ograničava visina skoka subjekta gneva: *in die Höhe fahren/ gehen/ schießen – đipiti/ skočiti u vis od besa*. U frazeologizmima oba jezika zapaža se da se to kretanje odigrava naglo: *schießen – đipiti/ skočiti*. Neodređenost visine očita je i u frazeologizmu nemačkog jezika (*schnell/ leicht*) *in die Luft gehen*. Rečnički ekvivalent u srpskom jeziku glasi *lako padati u vatru* (motivisan umreženim delovanjem metafore GNEV JE VATRA i GNEV JE DOLE, te obrađen u odeljku 8.2.3).

Određivanje visine do koje se subjekat gneva uzdiže iskazano je frazeologizmom nemačkog jezika *auf der höchsten Palme sein*. Doslovno ovaj frazeologizam znači „biti na najvišoj palmi“. Palma se posmatra kao visoko drvo, a slika je preneti sa ponašanja majmuna na subjekta gneva: majmuni koji su uzbuđeni, bilo zbog straha, bilo zbog besa, brzo se penju na palmu ili neko drugo visoko drvo (Krüger-Lorenzen, 1998: 475). Kako takva uzbuđenja deluju na majmuna da se brzo popne na uzvišeno mesto, tako i gnev deluje na subjekta gneva da se uspravi i da ima utisak da je viši i veći. Rečnički ekvivalent u srpskom jeziku glasi *biti van sebe* (motivisan metaforom GNEV JE LUDILO i obrađen u odeljku 8.2.6). Palma, kao visoko drvo, predstavlja visinu do koje seže gnev, ali akcenat može da bude i na izazivaču gneva u drugoj

³⁹³ Doslovni prevod: „otići na plafon od gneva“.

osobi: *jemanden auf die Palme bringen*³⁹⁴. Za ovaj frazeologizam u srpskom jeziku nije zabeležen ekvivalent, a frazeologizam nemačkog jezika motivisan je istim kognitivnim mehanizmom i istom slikom kao i frazeologizam *auf der höchsten Palme sein* uz izmenjenu perspektivu subjekta gneva.

8.2.9.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE GORE

Među frazeologizmima motivisanim metaforom GNEV JE GORE najviše sličnosti pokazao je frazeološki par *in die Höhe fahren/ gehen/ schießen – đipiti/ skočiti u vis od besa* i reč je o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. U srpskom jeziku sadržan je kauzalni determinator (koji ujedno predstavlja i leksičku razliku) *od besa*, a u nemačkom jeziku je izostavljen. Dva frazeološka para počivaju na različitim slikama i konstatujemo potpunu diferenciju (a frazeologizmi su motivisani različitim kognitivnim mehanizmima): (*schnell/ leicht in die Luft gehen – lako padati u vatru* i *auf der höchsten Palme sein – biti van sebe*). Za frazeologizme *jemanden auf die Palme bringen* i *vor Wut an die Decke gehen* konstatujemo nultu ekvivalentnost.

8.2.10. GNEV JE ŽIVOTINJA

U okviru metafore GNEV JE UZROK BOLESTI (odeljak 8.2.5) analizirali smo frazeologizam *vor Wut schäumen – peniti se od besa* i utvrdili smo da je pena na ustima simptom različitih bolesti, a gnev uzročnik bolesti. U frazeologizmu nemačkog jezika bliskom navedenom frazeologizmu, *schäumen wie ein Eber*³⁹⁵, (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) uočavamo umreženo delovanje metafore GNEV JE ŽIVOTINJA i metafore GNEV JE BOLEST, ali drugu navedenu metaforu uzimamo kao primarni način motivisanosti. Naime, vepar (nem. *Eber*) posmatra se „[k]ao životinja spremna da napadne i neobuzdano se probija kroz šipražje, simbol je neustrašive ratničke čete“ (Biderman, 2004: 424). S obzirom na ovu simboliku, moramo istaći da je frazeologizam motivisan i putem simbola, ali ostaje otvoreno pitanje da li vepru usta *pene*

³⁹⁴ Doslovni prevod: „dovesti nekoga na palmu“.

³⁹⁵ Doslovni prevod: „peniti (se) kao vepar“.

(nem. *schäumen*) zato što je zaražen besnilom ili je to prirodna pojava kod ove plahovite i agresivne životinje. Vepar je divlja životinja, a divlje životinje važe za neobuzdane, nekultivisane, često i agresivne (ako se osećaju uplašanim, ugroženim, love ili čuvaju mladunce), te je takva slika preneti na subjekta gneva, a frazeologizme motiviše metafora GNEV JE ŽIVOTINJA: *wild sein*³⁹⁶ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Osim što subjekat gneva može da bude *divlji* (nem. *wild*) od gneva, neko može osobu toliko da razdraži i razljuti, da ona postaje subjekat gneva i time divlja: *jemanden (ganz) wild machen*³⁹⁷ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku).

Gnevna osoba često viče, vrišti i ciči, te je takva radnja preslikana sa zmijske na subjekta gneva: *siktati/ cičati/ vrištati kao zmija u procepu* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku). Štrbac takođe beleži ovakve frazeologizme, te konstatuje:

U glagolskim poredbenim frazeologizmima glagolska leksema čuva svoje primarno značenje – ispuštanja zvuka (*vrištati, cičati*), ili primarnim značenjem upućuje na životinjsko oglašavanje, dok se sekundarne realizacije tiču jedne vrste komunikacione aktivnosti podstaknute uzbuđenjem, ljutnjom i besom (*siktati*). Semantička veza između članova frazeologizma počiva na slici, zasnovanoj na iskustvu govornika o oglašavanju životinje (u određenoj situaciji), koje se po sličnosti povezuje s verbalnim činom nastalim kao izraz ljutnje (Štrbac, 2018: 118).

Preslikavanja sa životinja na subjekta gneva ne odvijaju se samo u domenu divljih životinja, već i domaćih, kao u frazeologizmu nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom: *jemandem schwillt der Kamm*³⁹⁸. Leksema *Kamm* znači *kresta*, a preslikavanje se odvijalo na iskustvenom nivou. Kada je petao besan, njegova kresta (verovatno zbog ubrzanog rada srca i povećanog pritiska) puni se krvlju i podiže se. Slika se prenosi i na čoveka, te kada se razbesni, raste mu pritisak, srce zbog gneva brže pumpa krv, ona ispunjava posudu, raste nivo tečnosti u posudi (krvi u telu) i ona odlazi gore. Stoga uočavamo umrežavanje metafore GNEV JE

³⁹⁶ Doslovni prevod: „biti divlji“. Frazeologizam sličnog leksičkog sastava zabeležen je i u okviru koncepta *bluda: wild sein auf jemanden* i konstatovano je da je taj frazeologizam motivisan metaforom BLUD JE ŽIVOTINJA kao podmetaforom hipermetafore BLUD JE ŽIVO BIČE (odjeljak 5.2.1).

³⁹⁷ Doslovni prevod: „učiniti nekoga divljim“.

³⁹⁸ Doslovni prevod: „nekome otiče kresta“.

ŽIVOTINJA, GNEV JE TEČNOST U SADRŽATELJU, TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV I GNEV JE GORE.

Da se gnev poima i kao neobuzdani konj, vidljivo je u frazeologizmu *seinem Zorn die Zügel schießen lassen*³⁹⁹. Gnev se doživljava kao snažna životinja koja je inače zauzdana, vezana, kontrolisana, ali koja divlja kada joj se opuste uzde. Na isti način gnev se obuzdava, smiruje, kontroliše, ali kada se oslobodi, on divlja.

8.2.10.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE ŽIVOTINJA

Frazeologizmi motivisani metaforom GNEV JE ŽIVOTINJA pokazuju nultu ekvivalentnost. Reč je o pet frazeologizama nemačkog jezika za koje ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku: *schäumen wie ein Eber; wild sein; jemanden (ganz) wild machen; jemandem schwillt der Kamm; seinem Zorn die Zügel schießen lassen*. Za frazeologizam srpskog jezika *siktati/ cičati/ vrištati kao zmija u procepu* ne nalazimo frazeološki ekvivalent u nemačkom jeziku.

8.2.11. GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA⁴⁰⁰

Gnev obuzima čoveka i time remeti i njegova čula, pre svega čulo vida⁴⁰¹ i mogućnost jasnog i objektivnog sagledavanja situacije ili neke osobe i njenih postupaka. Metafora GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA se tako pokazala kao hipermetafora. Jedna od njenih podmetafora je GNEV JE TAMA: *mir wurde schwarz vor den Augen – pao mi je mrak na oči/ mrači se/smrklo se nekome pred očima*. Gnev, kao tama, onemogućava subjekta gneva da racionalno sagleda stvari, te u odsustvu svetlosti (odnosno smirenosti i razuma) subjekat gneva čini nepromišljene stvari.

³⁹⁹ Doslovni prevod: „slobodno pustiti uzda svome gnevu“.

⁴⁰⁰ Ristić postuliše metaforu „LJUTNJA JE OPASNOST/ ATAK ZA/ NA OČI“ (Ristić, 2018: 82).

⁴⁰¹ „Ma iz kog razloga se u nama razgoreo pokret gneva, on oslepljuje oči srca, i nalažući (postavljajući) veo (zastor) na oštrinu umnog vida i ne daje nam da vidimo Sunce pravde. Svejedno, da li zlatni list, ili olovni, ili od kojeg drugog metala bude postavljen na oči, vrednost metala ne utiče na razliku u slepoći (oslepljenosti)“ (Kasijan, 2015: 214).

Druga podmetafora hipermetafore GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA je GNEV JE TEČNOST KOJA OSLEPLJUJE, a koja deluje udruženo sa metaforom GNEV JE TEČNOST U SADRŽATELJU i metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV. Na ovaj način motivisan je frazeologizam *vor lauter/ reiner Wut sieht jemand (gar/ überhaupt) nicht mehr*⁴⁰² (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Istim kognitivnim mehanizmima, ali i zahvaljujući iskustvenom znanju da pod dejstvom gneva osoba ima povišen krvni pritisak, odnosno pojačan protok krvi u organizmu, i delovanjem metonimije KRV ZA TEČNOST KOJA OSLEPLJUJE nastao je i frazeologizam *krv pada/ pala/ navukla se/ navlači se/ dolazi kome na oči*⁴⁰³. Za navedeni frazeologizam u nemačkom jeziku nalazimo ekvivalent sa bitnim leksičkim razlikama, ali sa istom pozadinskom slikom – *jemand sieht rot*. Osim navedenim kognitivnim mehanizmima frazeologizam nemačkog jezika motivisan je i metonimijom CRVENA BOJA ZA KRV. Prema jednom od tumačenja, ovaj frazeologizam vezuje se za borbu s bikovima, u kojoj se bik razbesni kada ugleda crvenu boju (www.redensarten-index.de). Mišljenja smo da i ovo tumačenje porekla frazeologizma, svakako, ide u prilog hipermetafori GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA, jer se i bik usredsređuje na crvenu boju koja ga iritira (u slučaju da bik zaista raspoznaje boje), a ta slika krije se u pozadini frazeologizma *etwas wirkt auf jemanden wie ein rotes Tuch*⁴⁰⁴ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku), dakle, nešto deluje na čoveka tako da mu remeti čulo vida i mogućnost da jasno sagleda situaciju, te izaziva gnev u njemu.

8.2.11.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA

Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama zapaža se kod frazeološkog para *mir wurde schwarz vor den Augen – pao mi je mrak na oči/ mračni se/ smrklo se nekome pred očima*. Frazeologizmi oba jezika pripadaju domenu tame, a doslovni prevod

⁴⁰² Doslovni prevod: „od jakog/ čistog besa neko (uopšte) više ne vidi“.

⁴⁰³ Ristić ovu metaforu određuje kao i mi: „LJUTNJA JE FLUID/ TEČNOST KOJA OSLEPLJUJE“ (Ristić, 2013: 122). Ista autorka pojašnjava nastanak frazeologizma: „[n]astao je metaforizacijom, a motivisan je slikom besne osobe zaslepljene jakim emocijama“ (Ristić, 2013: 122, 123).

⁴⁰⁴ Doslovni prevod: „nešto deluje na nekoga kao crvena marama“. Chen ovaj frazeologizam posmatra kao frazeologizam motivisan metaforom GNEV JE BORBA PROTIV NEPRIJATELJA. Ona smatra da kod isprovociranog čoveka dolazi do agresivnog ponašanja i borbe protiv neprijatelja, koja se u nemačkom (i kineskom) jeziku u frazeologizmima predstavlja životinjama, prirodnim silama i agresivnim ljudskim ponašanjem (Chen, 2006: 117).

nemačkog frazeologizma glasi „postalo mi je crno pred očima“. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa: IObj [← ProNDat] + V + Adv + DetSpac [← VOR + NDat]. Kako se može videti, struktura frazeološkog ekvivalenta u srpskom jeziku je tipa: V + IObj [← ProNDat] + Subj [← NNom] + DetSpac [← NA + NAK]. Leksičke razlike očituju se u načinu iskazivanja mraka, odnosno odsustva vida. Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama beleži se i kod frazeološkog para *jemand sieht rot – krv pada/ pala/ navukla se/ navlači se/ dolazi kome na oči*. S obzirom na to da je crvena boja pred očima gnevne osobe (verovatno) posledica velike količine krvi koja se javlja zbog nagle pojave besa (i rasta krvnog pritiska), ovi frazeologizmi posmatraju se kao frazeologizmi sa istom pozadinskom slikom. Struktura frazeologizma nemačkog jezika je tipa: Subj [← ProNN] + V + Adv, a frazeologizma srpskog jezika tipa: Subj [← NNom] + V + IObj [← NDat] + DetSpac [← NA + NAK]. Leksemski sastav je u potpunosti različit. Nulta ekvivalentnost može se konstatovati za frazeologizme nemačkog jezika *vor lauter/ reiner Wut sieht jemand (gar/ überhaupt) nicht mehr i etwas wirkt auf jemanden wie ein rotes Tuch*.

8.2.12. GNEV JE GUBITAK KONTROLE

Mnogi ljudi koji osećaju gnev pokušavaju da ga potisnu ili da ga kontrolišu, međutim, to često nije moguće zbog velike količine te emocije. Iskustveno znanje sa (ne)mogućnošću kontrolisanja gneva, te metafora GNEV JE GUBITAK KONTROLE motivišu i frazeologizme. Gubitak kontrole je očit u primeru *die Herrschaft über sich verlieren*⁴⁰⁵ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). U frazeologizmu nemačkog jezika *nicht mehr Herr über sich selbst sein* osim metafore GNEV JE GUBITAK KONTROLE zapažamo i metonimiju GOSPODAR ZA KONTROLU. Rečnički ekvivalent u srpskom jeziku glasi *ne vladati sobom* i motivisan je metaforom GNEV JE GUBITAK KONTROLE.

Kao motivisane metaforom GNEV JE GUBITAK KONTROLE posmatramo i frazeologizme bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *sich ein Monogramm in den Bauch beißen*⁴⁰⁶ i

⁴⁰⁵ Doslovni prevod: „izgubiti kontrolu nad sobom“.

⁴⁰⁶ Doslovni prevod: „ugristi sebi monogram u stomaku“.

*sich in den Arsch/ in den Hintern beißen*⁴⁰⁷. Razlog za ovakvo posmatranje frazeologizama nalazimo u objašnjenju značenja frazeologizama nemačkog jezika „sich über alle Maßen ärgern müssen, so daß man fast die körperliche Beherrschung verliert“⁴⁰⁸ (Röhrich, 2003: 1046). Subjekt gneva obuzet je gnevom u tolikoj meri da gubi kontrolu nad sobom i svojim postupcima, te nanosi štetu samom sebi, grize sebe za mesta koja su inače fizički nedostižna samom subjektu gneva – sopstveni stomak i sopstvena zadnjica.

8.2.12.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE GUBITAK KONTROLE

Za najviše frazeologizama motivisanih metaforom GNEV JE GUBITAK KONTROLE može se konstatovati nulta ekvivalentnost: *die Herrschaft über sich verlieren; sich ein Monogramm in den Bauch beißen; sich in den Arsch/ in den Hintern beißen*. Kod frazeološkog para *nicht mehr Herr über sich selbst sein – ne vladati sobom* utvrđena je parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Ako bismo najpre doslovno preveli nemački frazeologizam na srpski, on bi glasio „više ne biti gospodar nad sobom“. Sličnosti u slici između ova dva frazeologizma su očite, ali ono što se u srpskom jeziku iskazuje glagolom i objektom u nemačkom jeziku se iskazuje semikopulativnim glagolom i imenicom *gospodar (Herr)*. Objekat u srpskom jeziku iskazan je instrumentalom, a u nemačkom jeziku predloškom sintagmom *über sich selbst*. Takođe, u nemačkom jeziku sadržana je informacija da je čovek nekada bio gospodar nad sobom, ali da iz nekog razloga to više nije i to se iskazuje prilogom *mehr*.

8.3. Zaključak

Konceptualnom i kontrastivnom analizom koncepta *gneva* obuhvaćeno je sto četrdeset devet frazeologizama – osamdeset osam frazeologizama nemačkog i šezdeset jedan frazeologizam srpskog jezika. Frazeologizme motiviše dvanaest metafora, od kojih su neke hipermetafore, a neretko deluju udruženo sa drugim kognitivnim mehanizmima – pojmovnom metonimijom, drugim pojmovnim metaforama, iskustvenim znanjem ili motivisanošću putem

⁴⁰⁷ Doslovni prevod: „ugristi se za zadnjicu“.

⁴⁰⁸ Prevod: „ljutiti se preko svake mere, tako da se izgubi fizičko ovladavanje (sobom)“.

simbola. U analiziranom korpusu utvrdili smo da su najfrekventnije lekseme *Blut/ krv*, *Galle / žuč*, *vatra*, *Nase/ nos*. Većina frazeologizama su glagolski frazeologizmi, a uočavaju se samo dva frazeologizma nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika, koji su komparativni frazeologizmi.

9. LENJOST

Prema *Leksikonu stranih reči i izraza* latinski izraz kojim se označava jedan od sedam smrtnih grehova *acedija* ili *akedija* (lat. *acedia*) je „duhovna tromost, zatupelost, ravnodušnost prema nekom dobru, prema životu” (Vujaklija, 1970: 97), dok *Veliki rečnik stranih reči i izraza* osim navedenih nudi i objašnjenje „nezainteresovanost za život“ (Klajn–Šipka, 2006: 171). Ovaj termin podrazumeva čitavu lepezu⁴⁰⁹ grešnosti. Jerotić (2019) *acediju* naziva očajanjem, lenjošću i nemarnošću prema svome večnom spasenju, dok je sveti oci i teolozi uglavnom nazivaju uninijem (ili tugom povezanom sa uninijem) (Evagrije, 2015; Kasijan, 2015; Sinajski, 2015; Kern, 2003; Larše, 2017). Nemački termini kojima se označava ovaj greh, odnosno kojima se obeležavaju stanja i osobine koje se podrazumevaju pod ovim grehom su *Trägheit*⁴¹⁰, *Faulheit*⁴¹¹, *Prokrastination*⁴¹², *Schwermut*⁴¹³ (Bucher, 2012: 126).

Evagrije Pontijski smatrao je da je uninije, kao strast, odnosno demon uninija, teži od drugih strasti i da u početku u čoveku budi nezadovoljstvo jer dan sporo prolazi, on gubi koncentraciju i misli mu lako odlutaju (Evagrije, 2015: 159). Prema Kasijanu, borba sa duhom uninija je šesta po redu borba koja predstoji monahu, ali i običnom čoveku. On smatra da je uninije srodno sa tugom, koja se često rađa iz drugih strasti, kao što su gnev ili blud, ali i da se ponekad javlja bez nekih vidljivih razloga, pa čovek prestaje da se raduje stvarima i ljudima koji

⁴⁰⁹ Lošonc i Gvozden daju pregled, i to pre svega hronološki, značenja pojma *lenjosti* i navode da je „među tradicionalnih sedam smrtnih grehova koje je ustanovilo hrišćanstvo lenjost najneodređenija, odnosno da je oduvek podrazumevala mnoge različite stvari što označavaju mentalna, duhovna, fizička i ina patološka stanja u najširem smislu povezana sa uzdržavanjem od bilo kakvih napora. U crkvenim krugovima reč je označavala nemar u smislu neaktivnosti vezane za Božje planove ne samo u pogledu ljudskog rada, već prevashodno u pogledu spasenja. Nedelovanje neminovno vodi u greh. Problem je, međutim, što *acedia*, kako je crkva nazivala ovaj greh, prevođenjem rečju lenjost – gubi svoju izvornu složenost. Naime, u psihološkom smislu, *acedia* može da označava nedostatak bilo kakvih osećanja, duševno stanje koje vodi u dosadu, snatrenje, apatiju; u fizičkom smislu, ona označava nekretanje, nedelovanje, ravnodušnost prema radu (što se može označiti imenicama lenjost, ali i nerad i besposličarenje“ (Lošonc–Gvozden, 2016: 93).

⁴¹⁰ Trägheit = „tromost, lenost; laganost; mlitavost; nemarnost; (fiz.) lenivost, inercija (Kangrga, 1996: 626).

⁴¹¹ Faulheit = „lenost“ (Kangrga, 1996: 236).

⁴¹² Odrednica *Prokrastination* ne postoji u konsultovanim dvojezičnim rečnicima, kao ni u konsultovanim jednojezičnim rečnicima nemačkog jezika (Duden, 1990; Bunting, 1996; Duden, 2002 b), ali se u *Leksikonu stranih reči i izraza prokrastinacija* definiše kao „odlaganje od jednog dana do drugog“ (Vujaklija, 1970: 775).

⁴¹³ Schwermut = „seta, setnost“ (Kangrga, 1996: 567).

su ga inače veselili. „A ona, ovosvetska tuga, krajnje je negodujuća, netrpeljiva, gruba, ispunjena odvrate neposlušnosti (tvrdoglavosti), besplodne žalosti i pagubnog očajanja; onoga, koga obuzme, rasejava i odvlači od svakog zanimanja [...]“ (Kasijan, 2015: 229, 230). Uninije čini čoveka lenjim, udaljava ga od rada i molitve i čini ga praznim. I Kern (2003) je mišljenja da tuga i uninije, koji su bliski, nisu bolesti duše, već da proizlaze iz drugih duhovnih stanja, kao što su gordost, odsustvo smernosti, uobraženost. Ovaj autor čak pored termina kojima smo pokušali da definišemo uninije navodi i dosadu, melanholiju i usplahirenost (Kern, 2003: 243). Prole, pak, naglašava da

[z]a razliku od ranog hrišćanskog sveta koji je u lenjosti video prevashodno duhovni nemar, a time i zapostavljanje odnosa prema Bogu, u modernosti se lenjost izjednačavala sa društveno pogubnim zanemarivanjem fizičkog rada, a time i sa pretećim ugrožavanjem proizvodnje koja od njega zavisi. Duhovna zapuštenost i tromost posledica su lenjosti⁴¹⁴, ali su ujedno i uzrok pojave ostalih smrtnih grehova, poput gordosti, zavisti, razvrata (Prole, 2016: 6).

Larše pojašnjava termin *acedija* i kaže da je „u stvari [...] teško dati njegov prevod koji bi istovremeno bio jednostavan i potpun; reči 'lenjost' ili 'dosada', kojima se često prevodi, izražavaju samo jedan deo složene stvarnosti koju on označava“ (Larše, 2017: 185). Iako na neki način ovaj greh odgovara lenjosti i dosadi koju čovek, kao grešnik, oseća, to je ujedno i stanje „odvratnosti, odbojnosti, umora i, isto tako, utučenosti, obeshrabrenosti, malaksalosti, obamrlosti, nemarnosti, sanjivosti, dremljivosti, težine tela koliko i težine duše; uninije može čoveka da tera na spavanje iako nije zaista umoran“ (Larše, 2017: 185). Dakle, to je sveopšte nezadovoljstvo, fizička i psihička obamrlost, a čovek se, obuzet ovakvim osećanjima, u potpunosti udaljava od Boga.

⁴¹⁴ I Popovićeva pri definisanju pojma *lenjosti* polazi od savremenog tumačenja: „Problem lenjosti kao jednog od sedam smrtnih grehova iz perspektive savremenog doba najčešće se razumeva kao problem fizičkog nemara, lenjosti u smislu nerada i inertnosti koji za posledicu imaju ličnu apatiju, manjak produktivnosti i zanemarivanje odgovornosti“ (Popović, 2016: 45). Međutim, ova autorka, tumačeći misli Akvinskog, ističe da je „lenjost [...] svojevrсна tuga duše: kako tvrdi Akvinski, ona je uvek zlo, bilo sama po sebi, bilo s obzirom na svoje posledice. Drugim rečima, budući da je neposredno suprotstavljena duhovnom dobru duše, lenjost je sama po sebi uvek zla; no ona je dodatno zla i u pogledu svojih posledica, jer po svom karakteru onemogućava čoveka da čini dobra dela. Lenjost se, naime, može pokazati u formi običnog greha: ona se takvom pokazuje kada je reč prosto o zanemarivanju telesnih poslova i rada, kada se tiče samo onog čulnog 'usled otpora tela duhu' [prev. U.P.]“ (Popović, 2016: 82, 83).

I Buher je mišljenja da *acedija* nije samo fizički nerad, već pod ovim terminom podrazumeva tromost, prokrastinaciju, dosadu i zasićenost, opšti očaj, gubitak nade i interesovanja. Osim fizičke lenjosti i umora, pospanosti, za ovog autora to je i apatija⁴¹⁵, egzistencijalna ravnodušnost (Bucher, 2012: 130). Buher smatra da ovakva karakterizacija latinskog termina odgovara „prepsihološkom“ opisu kliničke depresije. Jerotić ističe da očajanje, kao tuga, postaje greh ako je dugotrajno, kada se ne vidi izlaz iz takvog stanja, a da savremena psihijatrijska disciplina pod očajanjem podrazumeva različita stanja, kao što su „depresija⁴¹⁶, melanholija⁴¹⁷, depresivna struktura ličnosti itd.“ (Jerotić, 2019: 64), te kaže i da izvestan broj depresivnih ljudi izvrši samoubistvo, koje se smatra najvećim grehom u svim monoteističkim religijama. Ovaj autor smatra da „čovjek koji počne život sa gordošću, prolazeći sa njime [tim grehom, p.a.] i kroz ostale grehe, obično završava život očajanjem“ (Jerotić, 2019: 63). Pozivajući se na dinamičku psihologiju i psihopatologiju, on ističe da su depresivni ljudi sebični ljudi, čiju sujetu i narcisoidnost je neko namerno ili slučajno uvredio ili povredio rečima ili delima. Takva osoba zatvara se u sebe i gaji neprijateljska osećanja prema osobi koja joj je nanela uvredu: „Obično posle nekog dužeg vremena, ovakva potisnuta agresivna osećanja okreću se prema samom sebi, uz lagano razvijanje depresivnog doživljavanja stvarnosti, praćeno apatijom, bezvoljnošću, u svakom slučaju „lenjošću i nemarnošću“ prema svome duhovnom životu. U tragičnim slučajevima depresija se završava samoubistvom [...]“ (Jerotić, 2019: 65).

9.1. *Struktura koncepta*

Kao što se može iz izloženog videti, pojam *acedije* i greha koji se pod ovim terminom podrazumeva nije lako objasniti. Ono oko čega su autori saglasni jeste da je to stanje tuge bez

⁴¹⁵ Apatija predstavlja „odsustvo osećanja u uslovima kada bi ona bila prirodna; gubitak zainteresovanosti za svet oko sebe i sopstvenu sudbinu“ (Krstić, 1988: 52).

⁴¹⁶ Depresija je „stanje bezvoljnosti, bespomoćnosti, beznađa, sa usporenom motoričkom i mentalnom dinamikom, izgubljenom motivacijom, praćeno sumornim, teškim mislima i samoprekorevanjem, kao i telesnim poremećajima.“ (Krstić, 1988: 110).

⁴¹⁷ Melanholija je „u svakodnevnom govoru, težnja ka setnom raspoloženju i zatamnjenom viđenju stvarnosti. [...] U profesionalnoj upotrebi, donekle zastareli i sve ređe korišćeni izraz za depresivna stanja. Bez vidnog uzroka ličnost je potištena, povukla je ogradu između sebe i sredine i ne prihvata društvenu interakciju“ (Krstić, 1988: 321).

određenog razloga, obamrlosti, tromosti, kako za duhovne tako i za fizičke radnje i da obamrlost na duhovnom nivou izaziva obamrlost na fizičkom nivou i obrnuto. Čovek u čije srce se useli duh ili demon uninija lako gubi pažnju, dosađuje se, sporo mu prolazi vreme, traži društvo drugih ljudi kako bi sa njima proveo vreme, ne radeći ništa konstruktivno, zapada u melanholiu, gubi interesovanje za duhovne i fizičke poslove i vrednosti, lenj je i postaje depresivan. U radu smo pokušali da prikupimo korpus koji bi opisao navedene aspekte termina *acedija*, tako da se utvrđuje lepeza komponenti koje strukturiraju koncept lenjosti (koju shvatamo i u duhovnom i u fizičkom smislu). Te komponente su:

1. osobina subjekta lenjosti,
2. ponašanje subjekta lenjosti,
3. fizička neaktivnost,
4. fizička aktivnost,
5. duhovna lenjost,
6. krajnji oblik duhovne lenjosti.

1. Okolina primećuje greh lenjosti kod drugih ljudi i imenuje ga (a verovatno i osuđuje), kao što je to slučaj u frazeologizmu *Faulpelz sein – (biti) mrtvo puvalo*. Veliki stepen lenjosti često se iskazuje naglašavanjem beskorisnosti za društvo: *ein unnützer Esser/ Fresser sein*⁴¹⁸. Osobina lenjosti može biti zastupljena u tolikoj meri da se ona primećuje i u čovekovom mirisu: *vor Faulheit stinken; so faul sein, dass man stinkt – ucvrljao se od lenjosti/ trag mu smrdi od lenjosti*.

2. Frazeologizmima se iskazuju i neka tipična ponašanja subjekta lenjosti, odnosno načini življenja grešnika. Takvi frazeologizmi su oni kojima se prikazuje uopšteni stav prema poslu: *morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute*.

3. Lenje osobe, ako se ta lenjost shvata kao fizički greh, često su fizički neaktivne. Odbijanje ili izbegavanje fizičke aktivnosti iskazuje se frazeologizmima kao što su: *keine Hand/*

⁴¹⁸ Za frazeologizme nemačkog jezika za koje u konsultovanim rečnicima ne nalazimo ekvivalente doslovni prevod biće ponuđen u okviru konceptualne analize.

keinen Finger rühren – ne mrdnuti ni prstom; keinen Finger krümmen/ krumm machen – ni repom ne mrdnuti; die Hände in den Schoß legen – stajati/ sedeti skrštenih ruku; auf der faulen Haut/ auf der Bärenhaut liegen/ sich auf die faule Haut legen – dići sve četiri uvis; keinen Strich tun/ keinen Schlag tun – ne mrdnuti ni prstom; mit verschränkten/ gekreuzten Armen dastehen – posmatrati nešto skrštenih ruku; ohne Fleiß kein Preis; wer rastet, der rostet; sich kein Bein ausreißen – ne polomiti se oko nečega/ ne pretrgnuti se; sich nicht wehtun/ tu dir nur nicht weh! – nemoj da se prekineš; sich nicht gern schmutzig/ dreckig machen; sich die Finger/ die Hand/ die zarten Finger nicht schmutzig/ dreckig machen/ beschmutzen.

4. Iako je glavna osobina fizički lenje osobe neaktivnost, beleže se frazeologizmi u kojima je lenja osoba ipak aktivna. Međutim, te aktivnosti su, na neki način, besmislene, bespotrebne, ne daju konkretne rezultate u društvu, već više predstavljaju maskiranje osobe da nešto radi ili su te aktivnosti dugo odgađane zbog lenjosti i urađene u poslednjem trenutku: *Daumen/ Däumchen drehen – vrteti palčevima; Landschaft herumsitzen/ herumstehen; faul/ untätig in die Gegend/ in die Landschaft schauen/ gucken; trla baba lan da joj prođe dan; den Tag/ die Zeit totschiagen – ubijati vreme; dem lieben Gott/ Herrgott den Tag/ die Tage/ die Zeit stehlen – krasti Bogu dane; seinen Leib pflegen; ein Loch/ Löcher in die Luft/ in die Wand gucken/ starren/ stieren – buljiti u prazno; warten bis/ dass einem die gebratenen Tauben in den Mund fliegen – čekati da pečene ševe dolete u usta; lezi hlebu da te jedem; abends wird der Faule fleißig – pod noć tikve cvetaju/ setila se pralja kudelje uoči (svete) nedelje/ gojiti prase uoči Božića.*

5. Duhovna lenjost ili očaj jedan je od načina shvatanja pojma acedije, pri čemu pod ovim pojmom podrazumevamo, osim zapostavljanja duhovnog života, i ona stanja u kojima se subjekat lenjosti predaje ili podleže melanholičnim i depresivnim stanjima, koja su obično dugotrajna. Frazeologizmi kojima se iskazuje ta komponenta lenjosti su: *sich trüben/ düsteren Gedanken hingeben – predati se/ predavati se crnim mislima; die Hoffnung/ alle Hoffnungen begraben – sahraniti/ sahranjivati nadu/ nade; den Schwanz einziehen/ den Schwanz zwischen die Beine klemmen – podviti/ podvući/ uvući rep; in Verzweiflung geraten – pasti/ padati u očajanje; den Mut sinken lassen – klonuti/ pasti/ padati duhom; den Kopf hängen lassen/ hängenlassen – spustiti/ obesiti nos; den Mund/ die Ohren hängen lassen/ hängenlassen; jemand lässt die Flügel hängen – klonula su/ pala su kome krila.*

6. Kao krajnji i najteži oblik depresivnih stanja, razočaranja i gubitka nade vidi se samoubistvo, a ono je opisano samo jednim frazeologizmom u oba jezika: *sich das Leben nehmen – oduzeti sebi život*.

9.2. Konceptualna i kontrastivna analiza

Frazeologizme koji pripadaju konceptu *lenjosti* (kako fizičke, tako i duhovne) motiviše sedam metafora, i to: LENJOST JE ŽIVO BIĆE, LENJOST JE ČUVANJE SEBE, LENJOST JE DOLE, LENJOST JE SMRT, LENJOST JE TRULEŽ, LENJOST JE NEPRIMERENOST, LENJOST JE KRAĐA. Metafore neretko deluju umreženo, kako sa drugim metaforama, tako i sa pojmovnom metonimijom, a neke od metafora pokazaće se kao hipermetafore sa podmetaforama. Sa aspekta kontrastivne analize utvrđeni su svi stepeni ekvivalentnosti. Pojmovne metafore su prilikom analize poređane od one koja motiviše najveći broj frazeologizama do one koja motiviše najmanji broj frazeologizama.

9.2.1. LENJOST JE ŽIVO BIĆE

Pojmovna metafora LENJOST JE ŽIVO BIĆE metonimijski je zasnovana i SUBJEKAT LENJOSTI stoji ZA LENJOST, a potom uočavamo podmetafore. Tako zapažamo specifikovanje ove metafore u metafori LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO. Ta neaktivnost takođe može biti metonimijski zasnovana, kao u primeru *keinen Finger/ keine Hand rühren – ne mrdnuti/ ne hteti maknuti ni (malim) prstom*. Frazeologizmi oba jezika nastali su umrežavanjem metonimije RUKA ZA RAD i podmetafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO. Zapravo, i sama metonimija RUKA ZA RAD metonimijski je zasnovana, jer se bazira na metonimiji tipa *pars pro toto*, PRST ZA RUKU, a potom RUKA ZA RAD. Potpuno isti način motivisanosti uočavamo i u frazeologizmu nemačkog jezika *keinen Finger krümmen/ krumm machen*, čiji rečnički ekvivalent u srpskom jeziku glasi *ni repom ne mrdnuti*. U srpskom jeziku zapažamo podmetaforu LENJOST JE ŽIVOTINJA, a na čoveka se prenosi slika životinje koja neće da mrdne repom, odnosno neće ni da ustane (čime bi joj se već pomerio rep). Umrežavanjem metafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO i metonimije

RUKA ZA RAD nastali su i frazeologizmi *mit verschränkten/ gekreuzten Armen dastehen* – posmatrati nešto skrštenih ruku. Za razliku od frazeologizama *keinen Finger/ keine Hand rühren* – ne mrdnuti/ ne hteti maknuti ni (malim) prstom i *keinen Finger krümmen/ krumm machen*, u kojima smo, kako je već navedeno, uočili da PRST stoji ZA RUKU, a RUKA ZA RAD, tj. da se metonimijska motivisanost odvijala hiponimijski, u frazeologizmu nemačkog jezika *mit verschränkten/ gekreuzten Armen dastehen* možemo primetiti prezentnost hiperonima za šaku (*Arm* = ruka). U srpskom jeziku to nije slučaj: i kada je reč o šakama koje su spuštene u krilo, i kada je reč o konkretno ovom frazeologizmu nemačkog jezika čiji je ekvivalent u srpskom jeziku *posmatrati nešto skrštenih ruku*, upotrebljava se leksema *ruka*. Razlog za to je uopšteno češća upotreba lekseme *ruka* u srpskom jeziku u mnogim kontekstima kada se misli na šaku (npr. pružiti nekome *ruku*, a ne *šaku*, ili oprati *ruke*, a ne *šake*). Osim što subjekat lenjosti u srpskom jeziku može da posmatra nešto, a da ne deluje, on može i samo da stoji, možda i potpuno nezainteresovano, ni ne posmatrajući okolinu: *stajati/ sedeti skrštenih ruku*. Rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *die Hände in den Schoß legen*. U oba jezika uočavamo delovanje iskustvenog znanja: da bi se formiralo krilo, u koje ćemo ruke spustiti, kao u frazeologizmu nemačkog jezika, neophodno je da najpre sedimo, dakle, da se ne pomeramo. Rukama, koje se spuštaju u krilo, takođe ništa ne radimo, te možemo još jednom da istaknemo pojmovnu metonimiju RUKA ZA RAD umreženu sa pojmovnom metaforom LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO, ili preciznije, LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE NIŠTA NE RADI, pri čemu ni samim rukama ništa ne radimo, već ih držimo u krilu. U srpskom jeziku je iskustveno znanje motivisalo frazeologizam: kada ruke *skrstimo*, one su neslobodne za bilo kakvu radnju.

Da je lenjost neaktivno živo biće vidimo i u frazeologizmima motivisanim umreženim delovanjem metafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO i metonimije POKRET ZA POSAO. Takvi su frazeologizmi nemačkog jezika *keinen Strich tun* i *keinen Schlag tun*. Za oba frazeologizma u srpskom jeziku nalazimo ekvivalent *ne mrdnuti ni prstom* (već opisan u prethodnom pasusu), ali frazeologizmi nemačkog jezika specifikovani su na određena zanimanja. Prvi navedeni frazeologizam, *keinen Strich tun*⁴¹⁹, potiče iz jezika slikara i predstavlja pokret četkicom. Iz jezika slikara ovaj frazeologizam prenet je i u svet laika koji su verovatno smatrali da je posao slikara veoma jednostavan i nenaporan (www.redensarten-index.de), a da lenj čovek

⁴¹⁹ Doslovni prevod: „ne napraviti potez“.

čak ni to neće da uradi. Srodan frazeologizam je i *keinen Schlag tun*⁴²⁰, koji, pak, dolazi iz sveta zanatlija. Udarac, *Schlag*, često predstavlja prvi potez koji neki zanatlija mora da uradi kada počinje posao, bilo sekirom, bilo čekićem (www.redensarten-index.de), a lenj čovek neće ni da započne neki posao.

Subjekat lenjosti može biti toliko inertan i odsutan da se ne trudi ni oko svojih fizioloških potreba, te ne uzima hranu sam, već očekuje da je dobije gotovu i da mu ona sama uleti u usta. Ovakva slika motivisala je frazeologizme nemačkog i srpskog jezika *warten bis/ dass einem die gebratenen Tauben/ die gebratenen Enten in den Mund/ ins Maul fliegen – čekati da pečene ševe dolete u usta*. U srpskom jeziku beleži se još jedan frazeologizam bez ekvivalenta u nemačkom kojim se iskazuje tolika lenjost da subjekat ponovo sam ne uzima hranu, već želi da mu hrana sama priđe i servira se: *lezi hlebu da te jedem*. Za ovakve frazeologizme, ali i uopšte za frazeologizme motivisane metaforom LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO u nemačkom jeziku postoji pouka u vidu poslovice motivisana istom metaforom: *Ohne Fleiß kein Preis*⁴²¹. U srpskom jeziku ne nalazimo rečnički potvrđen ekvivalent, ali u razgovornom jeziku je prisutan frazeologizam koji može da se odnosi na lenjost u školi, ali ne obavezno, već je primenjiv i na druge sfere života: *bez muke nema nauke*.

Sledeća utvrđena podmetafora hipermetafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE glasi LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE RADI UZALUDAN POSAO. Subjekat lenjosti samo prividno radi nešto, često izvodi pokrete rukama (već smo utvrdili metonimiju RUKA ZA RAD) ili prstima kojima ništa konkretno ne stvara: *Daumen/ Däumchen drehen – vrteti palčevima; trla baba lan da joj prođe dan* (bez ekvivalenta u nemačkom jeziku). Osim što se posao može izvoditi rukama, uzaludnost je primetna i u frazeologizmima nemačkog jezika (bez ekvivalenta u srpskom jeziku): *da (dumm/ blöd) in der Gegend herumstehen/ herumsitzen*⁴²²; *Landschaft herumsitzen/ herumstehen*⁴²³; *faul/ untätig in die Gegend/ in die Landschaft herumschauen/ herumgucken*⁴²⁴.

⁴²⁰ Doslovni prevod: „ne napraviti udarac“.

⁴²¹ Doslovni prevod: „bez marljivosti nema nagrade“.

⁴²² Doslovni prevod: „stajati/ sedeti tu (glupo) u okolini“.

⁴²³ Doslovni prevod: „sedeti/ stajati okolo po prirodi“.

⁴²⁴ Doslovni prevod: „lenjo/ besposleno gledati okolo po okolini/ po prirodi“.

Subjekt lenjosti sedi i posmatra okolinu, ali je fizički (verovatno i duhovno) neaktivan, pa se takva neaktivnost naglašava i frazeologizmima: *da herumstehen/ herumsitzen und in die Luft starren/ stieren/ gucken*⁴²⁵; *dastehen und Maulaffen feilhalten*⁴²⁶; *den Mond anstarren*⁴²⁷, te frazeologizmom srpskog jezika *buljiti u prazno* čiji je rečnički ekvivalent u nemačkom jeziku nastao umrežavanjem metafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE RADI UZALUDAN POSAO i metafore LENJOST JE NASILJE: *ein Loch/ Löcher in die Luft/ in die Wand gucken/ starren/ stieren*⁴²⁸.

Osim što subjekat lenjosti može da radi uzaludan posao, on može da bude beskoristan po svoju okolinu, te utvrđujemo podmetaforu LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE NE PRIVREĐUJE: *ein unnützer Esser/ Fresser sein*⁴²⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Subjekt lenjosti ne samo da ne donosi korist svojoj zajednici, već predstavlja štetu po nju: on jede, ili čak ždere, a ništa ne radi i ne donosi nikakvu dobrobit blišnjima i zajednici.

Podmetafora LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE ŠTETI SEBI motivisala je jednu poslovicu nemačkog jezika bez ekvivalenta u srpskom jeziku: *Wer rastet, der rostet*⁴³⁰. Poslovica predstavlja upozorenje subjektima lenjosti ili uopšte ljudima koji bi mogli da budu pogođeni ovim grehom: nerad nanosi štetu subjektu lenjosti. Čovek se u ovom slučaju doživljava kao predmet, alatka, koja, ako se ne upotrebljava, rđa, te je sa alatke na čoveka preneti slika propadanja zbog nekorišćenja, odnosno, nerada.

⁴²⁵ Doslovni prevod: „stajati/ sedeti okolo i zuriti/ buljiti/ gledati u vazduh“.

⁴²⁶ Navedeni frazeologizam teško je doslovno prevesti, jer sadrži unikalnu komponentu *Maulaffe*, a tumačenja o poreklu ovog frazeologizma nisu jedinstvena. Prema jednom tumačenju, frazeologizam potiče od niskonemačkog izraza „dat mul apen hollen“, što je na visokonemački preneseno kao „das Maul offen halten“ (srp. „držati usta/ gubicu/ njušku otvorenu“), a slivanjem dobijen današnji frazeologizam (Röhrich, 2003: 1011). Prema drugom tumačenju, leksema *Maulaffe* potiče od austrijskog *Maulauf*, čime je označavan držač za koru borovine koja je služila kao sredstvo za osvetljavanje. Držač je podsećao na ljudsku glavu, a kora borovine bi se stavljala u usta tog držača – glave i izgledala kao jezik čoveka sa otvorenim ustima (Röhrich, 2003: 1012). Stoga bismo kao doslovni prevod mogli da ponudimo „stajati tamo i držati usta otvorena“.

⁴²⁷ Doslovni prevod: „zuriti u mesec“.

⁴²⁸ Doslovni prevod: „napraviti rupu/ rupe u vazduhu/ u zidu gledanjem/ buljenjem/ zurenjem“.

⁴²⁹ Doslovni prevod: „biti beskoristan jedač/ žderač“.

⁴³⁰ Doslovni prevod: „ko odmara, taj zarđa“.

Kako *acedia*, između ostalog, predstavlja i lenjost u duhovnom smislu i očajanje, loša raspoloženja, kao što su melanholija, tromost, depresija, apatija, možemo da konstatujemo da su to nepoželjna stanja, odnosno, neprijatelji. Ovakav pogled uočljiv je i u frazeologizmu *sich trüben/ düsteren Gedanken hingeben – predati se/ predavati se crnim mislima*. Frazeološki par motivisan je metaforom LENJOST JE NEPRIJATELJSKO BIĆE. Crne misli su čovekov neprijatelj koji ga zarobljava i udaljava od zahvalnosti Bogu, a lenj, odnosno, očajan čovek predaje se neprijatelju, bez borbe.

Odsustvo (fizičke) aktivnosti subjekta lenjosti iskazuje se i ležanjem, kao što je to slučaj u frazeologizmima *auf der faulen Haut/ auf der Bärenhaut liegen*⁴³¹ i *sich auf die faule Haut legen*⁴³². Oblik frazeologizma *auf der Bärenhaut liegen* veoma je star, prema nekim tumačenjima za njegov nastanak odgovoran je Tacit i njegova *Germania* u kojoj on kaže da Germani vole da odmaraju na medveđoj koži (*Bärenhaut*) (Krüger-Lorenzen, 1998: 134). Međutim, ono što ostaje nejasno je da li je atribut *faul* ovde shvaćen kao *lenj(a)* ili je reč o povezivanju iskustvenog znanja starih naroda da i koža, koja se intenzivno koristi i ne uspe ni da se provetri, dobija neprijatan miris i da postaje trula (nem. *faul*). Frazeološki ekvivalent u srpskom jeziku glasi *dići sve četiti (uvis)* i reč je o podmetafori LENJOST JE ŽIVOTINJA. Preslikavanje se vrši sa životinje koja, verovatno, leži na leđima i odmara se (i uživa) na čoveka koji besposličari. Za ovaj frazeologizam nalazimo u nemačkom jeziku i ekvivalent *alle viere von sich strecken*. Frazeologizam je motivisan na isti način: životinja leži, opružila je sve udove i ništa ne radi. Preslikavanje sa životinje na čoveka i motivisanost podmetaforom LENJOST JE ŽIVOTINJA ogleda se i u frazeologizmima kojima se iskazuje lenjost kao duševno stanje, utučenost, depresija: *den Schwanz einziehen/ den Schwanz zwischen die Beine klemmen – podviti/ podvući/ uvući rep* kao i u frazeologizmu *jemand lässt die Flügel hängen – klonula su/ pala su kome krila*. U poslednjem navedenom frazeologizmu, koji ima značenje „popustiti, klonuti, obeshrabriti se, izgubiti snagu“ (Matešić, 1982: 278) uočavamo umrežavanje metafore LENJOST JE ŽIVOTINJA, ili preciznije LENJOST JE PTICA i LENJOST JE DOLE – osoba koja nema snage, živosti, volje i elana, koja je sve to izgubila, dole je, teško ustaje i teško se uzdiže iznad životnih okolnosti ili stanja u kojem se nalazi.

⁴³¹ Doslovni prevod: „ležati na truloj koži/ ležati na truloj medveđoj koži“.

⁴³² Doslovni prevod: „leći na trulu kožu“.

9.2.1.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE ŽIVO BIĆE*

U okviru frazeologizama motivisanih hipermetaforom LENJOST JE ŽIVO BIĆE uočavamo potpunu ekvivalentnost kod para *den Schwanz einziehen – uvući rep*⁴³³. Parcijalna ekvivalentnost sa manjim morfosintaksičkim razlikama uočena je kod jednog frazeološkog para: *Daumen drehen – vrteti palčevima*. Frazeologizam nemačkog jezika sadrži direktan objekat u akuzativu (*Daumen*), dok je u srpskom jeziku sadržan instrumentalni determinator iskazan bespredložkim instrumentalom.

Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama zabeležena je kod dva frazeološka para. U paru *warten bis einem die gebratenen Tauben/ die gebratenen Enten in den Mund/ ins Maul fliegen – čekati da [mu] pečene ševe dolete u usta* razlika se uočava u ptici koja bi trebalo da bude pečena i da se sama posluži subjektu lenjosti direktno u usta – u nemačkom jeziku nalazimo varijantu sa golubovima (*Tauben*) i patkama (*Enten*), dok u srpskom jeziku imamo samo jedan oblik – sa pticom *ševom*. U frazeološkom paru *sich trüben/ düsteren Gedanken hingeben – predati se/ predavati se crnim mislima*, u kojem takođe uočavamo razlike na nivou leksike, možemo da naglasimo da su to manje leksičke razlike, jer lekseme *trübe/ düster* i *crni* pripadaju istom konceptu – konceptu tame ili mraka.

Kod čak deset frazeoloških parova zabeležena je parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama. U paru *keinen Finger/ keine Hand rühren – ne mrdnuti ni (malim) prstom* frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DObj [← Neg + NAc] + V, a frazeologizam u srpskom jeziku strukturu tipa Neg + V + Part NI + DetInstr [← (AdjInstr +) NInstr], dok se leksičika razlika ogleda u partikuli *ni* i potencijalnom atributu *malim*, čime se dodatno naglašava stepen fizičke lenjosti subjekta ovog greha. Istih struktura kao prethodni par, takođe i sa razlikama u leksičkom sastavu je i frazeološki par *keinen Finger krümmen – ne mrdnuti ni repom*. U nemačkom jeziku se prst *ne savija* (nem. *krümmen*), a u srpskom jeziku se *ni repom ne mrda*. Frazeologizam nemačkog jezika *die Hände in den Schoß legen* ima strukturu tipa DObj [← NAc] + DetSpac [← IN + NAc] + V, dok njegov frazeološki ekvivalent u

⁴³³ Prilikom analize, kako to i Korhonen (2007) preporučuje, odlučili smo se za oblike frazeologizama koji pokazuju najviše sličnosti.

srpskom jeziku *stajati/ sedeti skrštenih ruku* ima strukturu tipa V + DetQual [← AdjGen + NGen]. U govornom srpskom jeziku, pak, beleži se frazeologizam *sklopiti ruke u krilo*, dakle istog leksičkog sastava kao navedeni frazeologizam nemačkog jezika i iste strukture kao frazeologizam nemačkog jezika. Interesantan je frazeološki par *mit verschränkten Armen dastehen – posmatrati nešto skrštenih ruku*, gde, sa leksičkog aspekta, primećujemo razlike u glagolima – u nemačkom jeziku je to glagol *stajati (dastehen)*, u srpskom *posmatrati*. Kao što na prvi pogled možemo utvrditi, leksički bliži ekvivalent frazeologizmu nemačkog jezika bio bi već analizirani frazeologizam *stajati skrštenih ruku*, međutim, takvu potvrdu ne nalazimo u konsultovanim rečnicima. Razlog za to vidimo u činjenici da su ovi frazeologizmi i ekvivalenti ekscerpirani iz različitih rečnika (oblik *posmatrati nešto skrštenih ruku* iz rečnika Mrazović–Primorac 1981; oblik *stajati/ sedeti skrštenih ruku* iz rečnika Hansen i dr., 1988), te su autori rečnika zabeležili različite varijante istog frazeologizma. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DetQual [← MIT + AdjDat + NDat] + V, dok rečnički potvrđeni ekvivalent za ovaj frazeologizam u srpskom jeziku ima strukturu tipa V + DObj [← ProNAk] + DetQual [← AdjGen + NGen]. Osim razlika u padežima kojima se iskazuje kvalifikativni determinator, uočavamo i prisutnost direktnog objekta u frazeologizmu srpskog jezika koji je uzrokovan valentnošću glagola *posmatrati*. Frazeološki par *auf der faulen Haut liegen – dići sve četiri uvis* potpuno je različitog leksičkog sastava, ali počiva na istoj slici, stoga i ovde utvrđujemo parcijalnu ekvivalentnost sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DetSpac [← AUF + AdjDat + NDat] + V, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu tipa V + DObj [← PronAk + NumAk] + DetSpac [← Adv]. Za frazeologizam srpskog jezika *dići sve četiri uvis* nalazimo u nemačkom jeziku i ekvivalent *alle viere von sich strecken*. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DObj [← PronAk + NumAk] + DetSpac [← VON + PronDat] + V, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu, kao što smo već naveli, V + DObj [← PronAk + NumAk] + DetSpac [← Adv]. Leksičke razlike ogledaju se u leksemi kojom je iskazan glagol – u nemačkom *strecken* („oboriti, obarati; položiti; (o)pružiti, pružati“ (Kangrga, 1996: 604)), u srpskom *dići*. Leksička razlika očituje se i u spacijalnom determinatoru, kojim se u nemačkom jeziku iskazuje da se udovi opružaju dalje od sebe (*von sich*), a u srpskom jeziku *uvis*. Drugi frazeološki par kod kojeg uočavamo parcijalnu ekvivalentnost sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama je *jemand lässt die Flügel hängen – klonula su/ pala su kome krila*. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa Subj [←

ProNN] + V + DObj [← NAK], a frazeologizam srpskog jezika strukturu tipa V + PseudoAg [← ProNDat] + Subj [← NNom]. Leksičke razlike ogledaju se, ponovo, u leksemama kojima se iskazuje glagol: u nemačkom jeziku krila se obese, opuste (*hängenlassen*), a u srpskom ona *klonu* ili *padnu*. Dva frazeologizma nemačkog jezika imaju istu strukturu i isti ekvivalent u srpskom jeziku, od kojeg se razlikuju na morfosintaksičkom i leksičkom nivou. To su frazeologizmi: *keinen Strich tun* i *keinen Schlag tun* – *ne mrdnuti ni prstom*. Nemački frazeologizmi imaju strukturu tipa DObj [← Neg + NAK] + V, a frazeologizam srpskog jezika strukturu tipa Neg + V + Part NI + DetInstr [←NInstr]. U srpskom jeziku se ne mrda *prstom*, dok se stagnacija u nemačkom jeziku iskazuje potezom (*Strich*), odnosno, udarcem (*Schlag*).

Za trinaest frazeologizama ne nalazimo ekvivalente u drugom jeziku, te konstatujemo nultu ekvivalentnost. Frazeologizmi nemačkog jezika za koje ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku su: *sich auf die faule Haut legen*; *ohne Fleiß kein Preis*; *da (dumm/ blöd) in der Gegend herumstehen/ herumsitzen*; *Landschaft herumsitzen/ herumstehen*; *faul/ untätig in die Gegend/ in die Landschaft herumschauen/ herumgucken*; *da herumstehen/ herumsitzen und in die Luft starren/ stieren/ gucken*; *dastehen und Maulaffen feilhalten*; *den Mond anstarren*; *ein Loch/ Löcher in die Luft/ in die Wand gucken/ starren/ stieren*; *ein unnützer Esser/ Fresser sein*; *wer rastet, der rostet*. Frazeologizmi srpskog jezika za koje ne nalazimo ekvivalente u nemačkom jeziku su: *lezi hlebu da te jedem* i *trla baba lan da joj prođe dan*.

9.2.2. LENJOST JE ČUVANJE SEBE

Frazeologizmi motivisani ovom metaforom isključivo se odnose na lenjost u fizičkom smislu. Pri tome, možemo da primetimo da se rad doživljava kao nanošenje štete biću koje obavlja fizički posao, međutim, zadržavamo i pretpostavku da je takav stav jezika ironičan. Navedenom metaforom motivisan je frazeološki par *sich nicht wehtun/ tu dir nicht weh!* – *nemoj da se prekineš/ da se pretrgneš*, ali i frazeologizam nemačkog jezika u kojem je izostavljena pretpostavka da rad šteti čoveku, već je subjekat lenjosti samo usredsređen na svoje telo: *seinen Leib pflegen*⁴³⁴. Za ovaj frazeologizam nalazimo prevod „lenčariti, izležavati se“ (Mrazović–

⁴³⁴ Doslovni prevod: „negovati svoje telo“.

Primorac, 1981: 530). Fizički posao posmatra se i kao prljava stvar, pa beležimo frazeologizme u kojima je lenjost pažnje sebe u smislu izbegavanja da se subjekat lenjosti isprlja: *sich nicht gern schmutzig machen*⁴³⁵ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *sich die Finger/ die Hand/ die zarten Fingerchen nicht (gern) schmutzig/ dreckig machen/ beschmutzen*⁴³⁶ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Umrežavanje metafore LENJOST JE ČUVANJE SEBE i metafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO ogleda se u frazeološkom paru *sich kein Bein ausreißen – ne pretrgnuti se/ ne polomiti se oko nečega*. U nemačkom jeziku subjekat lenjosti sebe, preciznije, svoje noge čuva i ne predaje se mnogo poslu, već radi polako, tromo i lenjo (Röhrich, 2003: 168), dok u srpskom jeziku nije jasno iskazan deo tela, već subjekat lenjosti ne trga, ne troši sebe (niti bilo koji deo svoga tela) zarad izvršenja nekog posla.

9.2.2.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE ČUVANJE SEBE

Frazeološki parovi *sich kein Bein ausreißen – ne pretrgnuti se/ ne polomiti se oko nečega* i *tu dir nicht weh – nemoj da se pretrgneš/ prekineš* različitih su morfosintaksičkih struktura i različitog leksičkog sastava, ali počivaju na sličnim slikama. U paru *sich kein Bein ausreißen – ne pretrgnuti se/ ne polomiti se oko nečega* subjekat lenjosti, ustručavajući se od posla, izbegava da si u nemačkom jeziku *iščupa nogu* (nem. *Bein ausreißen*), a u srpskom jeziku da celog sebe *ne pretrgne*, što znači „naglim pokretom, silom razdvojiti, rastaviti na delove, na komade, prekinuti trgajući“ (RMS, 2011: 1013). S obzirom na to da subjekat lenjosti u oba jezika pazi da ne načini nagli i po svoje telo štetni pokret, možemo da konstatujemo da je reč o sličnim slikama. I u drugom frazeološkom paru, *tu dir nicht weh – nemoj da se pretrgneš/ prekineš*, situacija je slična: u nemačkom jeziku subjekat lenjosti upozorava (se) da si ne nanese bol, a u srpskom jeziku bi trganje tela, svakako, izazvalo bol. Za frazeologizme *seinen Leib pflegen; sich nicht gern schmutzig machen* i *sich die Finger/ die Hand/ die zarten Fingerchen nicht (gern) schmutzig/ dreckig machen/ beschmutzen* ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku i reč je o nultoj ekvivalentnosti.

⁴³⁵ Doslovni prevod: „ne isprljati se rado“.

⁴³⁶ Doslovni prevod: „ne (rado) isprljati/ zamazati/ uprljati si prste/ ruku/ nežne prstiče“.

9.2.3. LENJOST JE DOLE

Metafora LENJOST JE DOLE motiviše frazeologizme u kojima vidimo da je živost gore, dok lenjost kao očajanje, duhovna tromost, nedostatak elana i melanholija, kao i većina drugih negativnih emocija, predstavlja pad i nalazi se DOLE. Takav frazeologizam je *pasti/ padati u očajanje* za koji u nemačkom jeziku kao ekvivalent nalazimo funkcionalni glagolski spoj *in Verzweiflung geraten*⁴³⁷. Istom metaforom motivisan je frazeološki par *den Mut*⁴³⁸ *sinken lassen* – *klonuti/ pasti/ padati duhom*. U prvom frazeologizmu srpskog jezika jasno je iskazano da se u očajanje *pada*, dok je u drugom frazeologizmu srpskog jezika iskazano šta, odnosno, čime se pada, tj. u nemačkom jeziku čemu dopuštamo da potone. Duhovna lenjost predstavlja ambis u koji čovek dospeva.

Metafora LENJOST JE DOLE uočava se i u frazeologizmu *den Kopf hängen lassen/ hängenlassen* – *spustiti/ obesiti nos*. U nemačkom jeziku primećujemo i umreženost sa metonimijom GLAVA ZA RASPOLOŽENJE, a u srpskom jeziku umreženost sa metonimijom NOS ZA GLAVU. Osoba koja je raspoložena i srećna obično ima i otvoren stav tela, ispravljena leđa, podignutu glavu, dok suprotna osećanja i raspoloženja, kao što je očajanje, izazivaju suprotan stav tela, što je i oslikano u frazeologizmu. U nemačkom jeziku beležimo i varijante ovog frazeologizma *den Mund hängen lassen/ hängenlassen*⁴³⁹ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku) i *die Ohren hängen lassen/ hängenlassen* – *opustiti nos*. U nemačkom jeziku u prvom primeru vidimo da facijalna ekspresija motiviše frazeologizam – rezignirana, melanholična osoba opušta krajeve usana, spušta ih, što se prenosi na čitavu pojavu takve osobe i uočavamo metonimiju SPUŠTENA USTA ZA SUBJEKTA LENJOSTI. U drugom primeru u nemačkom jeziku opuštaju se uši, ali smatramo da je i ovde reč o metonimiji UŠI ZA GLAVU i da su uši,

⁴³⁷ Funkcionalni glagolski spojevi nisu motivisani kognitivnim mehanizmima, zato ovaj oblik neće biti razmatran sa aspekta konceptualne analize.

⁴³⁸ Leksema *Mut* u ovom frazeologizmu ima drugačije značenje od onog koje se upotrebljava u savremenom nemačkom jeziku. Do 16. veka ova leksema označavala je različita stanja duševnog života čoveka (Röhrich, 2003: 1063), kao što su „menschliches Innenleben, Stimmung, Streben, innere Triebkräfte wie Verlangen, Wille, Entschlossenheit, Überlegung, Freude, Zorn“ (www.redensarten-index.de) – prevod: „unutrašnji život čoveka, raspoloženja, stremljenja, unutrašnje motivacije poput čežnje, volje, odlučnosti, promišljanja, radosti, besa“. U navedenom frazeologizmu leksema *Mut* odnosi se na volju i životnu radost čoveka.

⁴³⁹ Doslovni prevod: „obesiti usta“.

zapravo, samo reprezent spuštene glave. U srpskom jeziku *nos* se opušta, ali to posmatramo kao varijantu za iskazivanje istog značenja kao u prvom navedenom frazeologizmu u ovom odeljku – *spustiti nos*.

9.2.3.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE DOLE

U frazeološkom paru *den Mut sinken lassen – klonuti/ pasti/ padati duhom* možemo da utvrdimo isti leksički sastav, ali parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim razlikama. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa DObj [← NAK] + V + V, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu tipa V + IObj [← NInstr], dakle, razlikuju se u objektu i modalitetnom glagolu *lassen* sadržanom u frazeologizmu nemačkog jezika.

Kod tri frazeološka para uočavamo parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama. Reč je o frazeološkom paru *pasti/ padati u očajanje – in Verzweiflung geraten*, gde se leksička razlika očituje u leksemi kojom je iskazan glagol: u nemačkom jeziku u očajanje se dospeva (*geraten*), u srpskom *pada*. Drugi par je *den Kopf hängen lassen/ hängenlassen – spustiti/ obesiti nos*. Frazeologizmi su potpuno drugačijeg leksičkog sastava, ali ipak počivaju na istoj slici – spuštene, pokunjene glave. U nemačkom jeziku subjekat duhovne lenjosti, odnosno očajanja *obesi, opusti glavu (den Kopf hängen lassen/ hängenlassen)*, dok se u srpskom jeziku *nos spušta* ili *obara*. Morfosintaksička situacija je identična kao u prethodnom primeru i u frazeološkom paru *die Ohren hängen lassen/ hängenlassen – opustiti nos*. Leksička razlika se ogleda u tome što se u nemačkom jeziku *uši opuštaju*, a u srpskom jeziku *nos se opušta*. Kako za frazeologizam nemačkog jezika *den Mund hängen lassen/ hängenlassen* ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, konstatujemo nultu ekvivalentnost.

9.2.4. LENJOST JE SMRT

Da je lenjost veoma opasna osobina i greh vidimo u motivisanosti frazeologizama nemačkog i srpskog jezika metaforom LENJOST JE UBISTVO: *den Tag/ die Zeit totschiagen – ubijati vreme* sa značenjem „zabaviti se/ zabavljati se nečim iz dosade“ (Otašević, 2012: 127), pri čemu stavljamo akcenat na delu „iz dosade“. Subjekt lenjosti ne troši vreme u umnom,

duhovnom ili fizičkom radu, već smišlja zabavu kojom će odagnati dosadu, a koju ne bi ni osetio da se posvetio poslu. Ta zabava i trošenje vremena na takve stvari javlja se, zapravo, zbog lenjosti, tj. lenjost povezuje uzaludno trošenje vremena i dosadu, a *vreme* (nem. *Zeit*), odnosno *dan* (nem. *Tag*) konceptualizuju se kao živo biće koje lenjost ubija.

Lenjost je smrt, a lenj čovek je mrtav – ovakvu motivisanost vidimo u frazeologizmu srpskog jezika *biti mrtvo puvalo* sa značenjem „lijen i trom čovjek“ (Matešić, 1982: 540). *Puvalo* je „uobražena osoba, osoba koja se mnogo pravi važna, hvalisavac, uobraženko“ a *mrtvo puvalo* je „bezvredna, neradna, lenja osoba koja se mnogo hvali“ (RMS, 2011: 1071). Uočavamo preklapanje sa konceptom *hvalisavosti* i pretpostavljamo da se takva osoba ne pomera, poput mrtvaca, ništa ne radi, a samo priča i hvali se stvarima koje, zapravo, nije ostvarila. Ekvivalent u nemačkom jeziku glasi *Faulpelz sein* (motivisan metaforom LENJOST JE TRULEŽ i biće obrađen u odeljku 9.2.5).

Lenjost je smrt i kada čovek izgubi nadu i time postaje melanholičan, depresivan, ne vidi izlaz iz situacije: *die Hoffnung/ alle Hoffnungen begraben/ zu Grabe tragen – sahraniti nadu*. Nada, nem. *Hoffnung*, konceptualizuje se kao živo biće koje lenjost (verovatno najpre ubija, a potom) sahranjuje. Nada ne samo da je ubijena, već je i pokopana, te ne postoji više nikakva mogućnost da se ona vrati ili oživi. Stoga uočavamo umreženost metafore LENJOST JE SMRT i metafore LENJOST JE BEZNAĐE, jer, kao što smo istakli, kada se sva nada pokopa, povratka nema, ona se ne može više oživeti.

Krajnji oblik depresije, ili bolje rečeno posledica depresija i neuočavanja izlaza iz teške situacije je samoubistvo. Samoubistvo je motivisano metaforom LENJOST JE SMRT i iskazano u frazeologizmima *sich das Leben nehmen – oduzeti sebi život*. Reč je o delimično idiomatizovanim frazeologizmima, a sam subjekat lenjosti sebi oduzima i uskraćuje sebe za ono što je najvažnije – *život* (nem. *Leben*). Kada se od živog bića oduzme život, jedino što ostaje je smrt, te na taj način zaključujemo da je reč o motivisanosti putem metafore LENJOST JE SMRT.

9.2.4.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE SMRT*

Za frazeološke parove *die Hoffnung begraben – sahraniti nadu; die Zeit totschiagen – ubijati vreme* i *sich das Leben nehmen – oduzeti sebi život* utvrđujemo potpunu ekvivalentnost. Frazeologizmi *Faulpelz sein* i *biti mrtvo puvalo* počivaju na različitim slikama i razlikuju se u leksičkom sastavu i na morfosintaksičkom nivou, te utvrđujemo potpunu diferenciju.

9.2.5. *LENJOST JE TRULEŽ*

Pridev *lenj* u nemačkom jeziku, *faul*, vodi poreklo od lekseme *vül* u srednjovisokonemačkom, odnosno *fül* u starovisokonemačkom (www.duden.de) sa značenjem „smrdljivo, trulo“. Da ova promena značenja lekseme tokom vremena nije slučajna, svedoče frazeologizmi ne samo nemačkog, već i srpskog jezika koji su motivisani metaforom LENJOST JE TRULEŽ. Metafora se ukršta sa iskustvenim znanjem da predmeti koji trule ispuštaju neprijatan miris, tj. smrad: *vor Faulheit stinken*⁴⁴⁰ (bez ekvivalenta u srpskom jeziku); *so faul sein, dass man stinkt – trag mu smrdi od lenjosti/ ucrvljao se od lenjosti*. U ekvivalentima za drugi navedeni frazeologizam nemačkog jezika u srpskom jeziku uočavamo da je, u prvom frazeologizmu, osoba toliko lenja, da kuda ona prođe, ostaje neprijatan miris, odnosno da ona za sobom ostavlja jak utisak lenjosti. Za drugi ekvivalent zapažamo da je motivisan metaforom LENJOST JE TRULEŽ, ponovo umreženom sa iskustvenim znanjem: kada se neka namirnica pokvari, ili kada živo biće nastrada, počinje proces truljenja koji potpomažu crvi. Subjekt lenjosti je toliko podlegao ovom grehu i toliko se ne pomera, da su ga, poput lešine, napali crvi.

U nemačkom jeziku beleži se i frazeologizam *Faulpelz sein – biti mrtvo puvalo* (frazeologizam srpskog jezika motivisan je metaforom LENJOST JE SMRT i obrađen u odeljku 9.2.4). Subjekt lenjosti je toliko trom i inertan, toliko ne doprinosi ničemu, da se posmatra kao „trulo krzno“, što bi bio doslovni prevod frazeologizma nemačkog jezika. Stoga možemo da konstatujemo umreženost metafore LENJOST JE TRULEŽ i LENJOST JE ŽIVOTINJA. Samo životinje imaju krzno, a subjekt lenjosti je u svom krznu toliko nepomičan da je počeo da truli.

⁴⁴⁰ Doslovni prevod: „smrdeti od lenjosti“.

9.2.5.1. *Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE TRULEŽ*

Za frazeologizam *vor Faulheit stinken* utvrđujemo nultu ekvivalentnost, dok za njegov oblik *so faul sein, dass man stinkt – trag mu smrdi od lenjosti/ ucvrljao se od lenjosti* utvrđujemo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu tipa Predikativ [← Adv + Adj] + V + Konj + Subj [← ProNN] + V, dok frazeologizmi srpskog jezika imaju različite strukture. Frazeologizam *trag mu smrdi od lenjosti* ima strukturu tipa Subj [← NNom] + PseudoAg [← ProNDat] + DetCaus [← OD + NGen], dok frazeologizam *ucrvljao se od lenjosti* ima strukturu tipa V + DetCaus [← OD + NGen]. Frazeologizmi su potpuno drugačijeg leksičkog sastava. Frazeologizmi *Faulpelz sein – biti mrtvo puvalo*, kao što je u odeljku 9.2.4.1. već istaknuto, počivaju na različitim slikama i razlikuju se u leksičkom sastavu i na morfosintaksičkom nivou, te je reč o potpunoj diferenciji.

9.2.6. *LENJOST JE NEPRIMERENOST*⁴⁴¹

Pod neprimerenošću ovde se podrazumeva vremenska neprimerenost, tačnije odgađanje izvršavanja određenog posla ili aktivnosti zbog lenjosti. Subjekat lenjosti je trom, inertan i ne želi da uradi određeni posao do poslednjeg momenta, kada je već neprimereno ili neprikladno vreme da se to uradi. U nemačkom jeziku nalazimo poslovicu *abends wird der Faule fleißig*. Ekvivalenti ovog frazeologizma u srpskom jeziku pokazuju veći stepen idiomatičnosti, ali u svakom od njih uočavamo da se stvari ili radnje, kao i u frazeologizmu nemačkog jezika, odvijaju u pogrešno ili za to neprimereno vreme. Ti frazeologizmi u srpskom jeziku su *pod noć tikve cvetaju; setila se prelja kudelje uoči (svete) nedelje i gojiti prase uoči Božića*. Iako u pozadini frazeologizama leže različite slike, metafora koja motiviše ove frazeologizme je ista: LENJOST JE (VREMENSKA) NEPRIMERENOST, odnosno biti lenj znači „počinjati neki posao kada je već kasno, kada nije ostalo dovoljno vremena da bi se završio; ostavljati poslove za poslednji čas“ (Otašević, 2012: 72).

⁴⁴¹ Svi frazeologizmi motivisani metaforom LENJOST JE NEPRIMERENOST pripadaju i konceptu *kašnjenja*.

Kao vremensku neprimerenost možemo posmatrati i frazeologizam *morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute*⁴⁴². Pošto subjekat lenjosti odgađa posao od danas na sutra, on smatra da je današnji dan nepogodan za izvršenje određenog posla, ali zapravo, isti stav subjekat lenjosti ima i narednog dana, tako da je za njega uvek pogrešno vreme za posao.

9.2.6.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE NEPRIMERENOST

Kao što vidimo, u prvom frazeološkom paru za frazeologizam nemačkog jezika *abends wird der Faule fleißig* u srpskom jeziku nalazimo čak tri ekvivalenta, ali s obzirom na to da oni počivaju na različitim slikama (osim razlika na morfosintaksičkom i leksičkom nivou), utvrđujemo potpunu diferenciju. Za poslovicu *morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute* beležimo nultu ekvivalentnost.

9.2.7. LENJOST JE KRAĐA

Ova metafora motiviše samo jedan frazeologizam oba jezika: *dem lieben Gott/ Herrgott den Tag/ die Tage/ die Zeit stehlen – krasti Bogu dane*. S obzirom na to da je lenjost motivisana oglušenjem o dve (od deset) Božijih zapovesti, vidimo koliko je upozorenje i kolika ozbiljnost se pridaje ovom grehu. Posebna važnost uočava se u tome da lenjost predstavlja krađu upravo od Boga, kao vrhovnog gospodara. Frazeologizam se bazira i na starom verovanju da je Bog ujedno gospodar vremena koje je podario čoveku da ga provede u radu, a ne u lenstvovanju (www.redensarten-index.de).

9.2.7.1. Kontrastivna analiza frazeologizama motivisanih metaforom LENJOST JE KRAĐA

Između frazeologizama uočava se veliki stepen sličnosti, a jedina razlika očituje se na leksičkom, odnosno, morfosintaksičkom nivou, jer je u frazeologizmu nemačkog jezika sadržan atribut *lieb (dragi)* uz leksemu *Gott (Bog)*. Stoga možemo da konstatujemo parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama.

⁴⁴² Doslovni prevod: „sutra, sutra, samo ne danas kažu svi lenji ljudi“.

9.3. Zaključak

Koncept *lenjosti* u radu čini sedamdeset dva frazeologizma, i to četrdeset tri frazeologizma nemačkog i dvadeset devet frazeologizama srpskog jezika. Frazeologizme motiviše sedam pojmovnih metafora ili hipermetafora koje deluju uglavnom udruženo sa drugim metaforama ili pojmovnim metonimijama, a zastupljeni su i svi oblici ekvivalentnosti prema Korhonenu. Komponente koje su se pokazale kao zastupljenije od drugih su pridevi *faul – lenj*, te somatizmi *Finger – prst*, *Hand/ Arm – ruka*. Najveći broj frazeologizama oba jezika predstavljaju glagolski frazeologizmi, ali se beleže i poslovice u oba jezika: *abends wird der Faule fleißig – pod noć tikve cvetaju/ setila se pralja kudelje uoči (svete) nedelje; morgen, morgen, nur nicht heute sagen alle faulen Leute; wer rastet, der rostet*.

10. ZAKLJUČAK

10.1. U radu su primenom konceptualne, a potom kontrastivne analize (za pojedinačne metafore) analizirani frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika. Korpus rada čini tri stotine osamdeset jedan frazeologizam nemačkog i dve stotine dvadeset tri frazeologizma srpskog jezika, dakle, ukupno šest stotina četiri frazeologizma⁴⁴³. Frazeologizmi su shvaćeni u širem smislu, tako da su u analizu uvrštene i poslovice i komparativni frazeologizmi, ali samo delom. Naime, komparativni frazeologizmi su uvršteni u korpus u onim slučajevima kada je takav frazeologizam motivisan simbolom ili narodnom etimologijom. U slučajevima u kojima nismo mogli da utvrdimo takav način motivisanosti, odnosno gde je značenje frazeologizma motivisano isključivo značenjem pojedinačnih komponenti, frazeologizmi nisu razmatrani niti uvršteni u korpus. Najveći broj frazeologizama su potpuno idiomatizovani frazeologizmi, ali zabeležen je i manji broj delimično idiomatizovanih. Težište motivisanosti frazeologizama je na pojmovnim metaforama, a često je reč o hipermetaforama sa podmetaforama. Neretko dolazi do umrežavanja metafora sa drugim metaforama, pojmovnim metonimijama, iskustvenim znanjem, ali i simbolima i intertekstualnošću ili sa ustaljenom igrom rečima kao posebnim oblikom pojmovne metafore. Koncepti nisu poređani prema broju frazeologizama koji ih reprezentuju, već onako kako se grehovi navode u crkvenim kalendarima: gordost, srebroljublje, blud, zavist, stomakougađanje, gnev i lenjost.

10.2. Gordost, latinski *superbia*, prema nekim autorima najstariji je greh iz kojeg proističu svi ostali grehovi, dok drugi autori smatraju da ona nastaje onog trenutka kada se čovek oslobodi ostalih grehova. Subjekat gordosti poredi sebe sa drugima i doživljava samog sebe kao uzvišenog u odnosu na druge, koje često unižava, a neretko i ponižava.

Koncept gordosti čini osamdeset šest frazeologizama, i to pedeset četiri frazeologizma nemačkog i trideset dva frazeologizma srpskog jezika. Gordost se strukturise frazeologizmima tako da uočavamo opis doživljaja subjekta gordosti samog sebe, fizički izgled gorde osobe, način ponašanja, odnos prema drugima i odnos drugih prema subjektu gordosti.

⁴⁴³ U odeljku 11 dat je spisak obrađenih frazeologizama nemačkog i srpskog jezika. S obzirom na to da su se neki frazeologizmi ponavljali u različitim konceptima (što je naglašeno u radu), takvi frazeologizmi nisu navođeni više puta u spisku frazeologizama, a ukupan broj frazeologizama obrađenih u radu posmatramo na osnovu zbira frazeologizama u pojedinačnim konceptima.

Sedam frazeologizama nemačkog i šest frazeologizama srpskog jezika motivisano je pojmovnom metaforom GORDOST JE GORE, što se može reprezentovati frazeologizmom *auf jemanden von oben herabschauen* – *gledati koga s visoka/ odozgo*. Kognitivni mehanizmi često ne deluju izolovano, već dolazi do umrežavanja, kao što je to slučaj, između ostalog, u primeru *die Nase in den Wolken haben* – *nosem parati nebo* i *die Nase/ den Kopf hoch tragen* – *dići/ dizati nos/ glavu*, gde smo uočili umreženo delovanje metafore GORDOST JE GORE i metonimije PODIGNUT NOS/ GLAVA ZA GORDOST, koja je tipa *efekat emocije za emociju*, odnosno primećujemo da je visoko uzdizanje glave i najistaknutijeg dela glave – nosa, bihevioralni odgovor na veliki osećaj gordosti subjekta. Sa aspekta kontrastivne analize utvrdili smo potpunu ekvivalentnost za frazeološki par *erhobenen Hauptes* – *uzdignute glave*, a parcijalnu ekvivalentnost za frazeološki par *auf jemanden von oben herabschauen* – *gledati koga s visine/ odozgo*. Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama uočava se kod tri frazeološka para: *die Nase in den Wolken haben* – *nosem parati nebo*; *die Nase/ den Kopf hoch tragen* – *dići/ dizati glavu/ nos* i *jemanden über die Schulter/ die Achsel ansehen* – *gledati koga/ na druge s visine*. Potpuna diferencija zabeležena je kod frazeološkog para *Hochmut kommt vor dem Fall* – *ko visoko leti nisko pada*, dok se nulta ekvivalentnost javlja za frazeologizam nemačkog jezika *auf Stelzen gehen*.

Najveći broj frazeologizama zabeleženih u okviru koncepta *gordosti* motivisan je pojmovnom metaforom GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST: dvadeset tri frazeologizma nemačkog i deset frazeologizama srpskog jezika. Ova pojmovna metafora može se samo delom posmatrati kao podmetafora hipermetafore GORDOST JE GORE, odnosno kao delom motivisana ovom metaforom. Ipak, smatramo da se metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST, u kojoj u osnovi leži i prostorna orijentacija, izdvojila iz navedene hipermetafore i da se može posmatrati samostalno. U okviru ove metafore u nemačkom jeziku, bez ekvivalenata u srpskom, uočavamo podmetafore kojima se iskazuju potrebe i osobine subjekta gordosti da je poseban (*immer wieder etwas Besonderes sein wollen*), da hvali samog sebe (*ein kleiner Gernegroß sein*), da želi da ga drugi poštuju (*sich ein Ansehen geben*), da se pretvara da je fin (*den großen Herrn/ die feine Dame spielen*), da je ispred drugih (*sich in den Vordergrund drängen*). U srpskom jeziku beležimo jedan frazeologizam kojim se iskazuju ovakve osobine subjekta gordosti: *biti/ držati se/ vladati se kao mali car*.

Frazeologizmom se istovremeno iskazuje stav okoline prema subjektu gordosti, a taj stav je pun ironije i podsmeha. U okviru navedene metafore uočavamo i umreženost sa motivisanošću putem simbola, kao što je to slučaj u primeru *jemandem wird kein Zacken aus der Krone fallen/ jemandem fällt kein Stein/ keine Perle aus der Krone – neće kome pasti kruna s glave*. Subjekat gordosti umišlja i intelektualnu nadmoć u odnosu na druge ljude, što vidimo u frazeologizmu nemačkog jezika *jemand meint, er hätte das Pulver erfunden*. S obzirom na takvo mišljenje o sebi, subjekat gordosti, koji je umislio svoju superiornost, mnoge stvari doživljava nedostojnim sebe i svoga vremena, kao što je to slučaj u frazeološkom paru *unter jemandes Würde sein – biti kome ispod časti*, ali ujedno oseća i da su neki ljudi nedostojni njega: *sich über etwas/ jemanden erhaben fühlen* (bez ekvivalenta u srpskom jeziku). Iako je metafora GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST u analiziranom korpusu veoma zastupljena, moramo naglasiti da je ona znatno zastupljenija u nemačkom jeziku, što potvrđuje i broj nultih ekvivalenata za frazeologizme nemačkog jezika u srpskom: čak četrnaest. U nemačkom jeziku, pak, za samo jedan frazeologizam srpskog jezika motivisan metaforom GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost. Frazeologizmi koji počivaju na različitim slikama, dakle sa potpunom diferencijom, takođe su izrazito zastupljeni u okviru pojmovne metafore GORDOST JE DRUŠTVENA SUPERIORNOST i reč je o pet frazeoloških parova, dok tri para pokazuju parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim razlikama, a dva parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama.

Frazeologizmi u pozadini kojih se nalazi pojmovna metafora GORDOST JE ŽIVO BIĆE (osam frazeologizama nemačkog i četiri frazeologizma srpskog jezika) mogu se podeliti u dve podgrupe, odnosno ova hipermetafora pokazuje dve podmetafore. Podmetafora GORDOST JE ŽIVOTINJA motiviše frazeologizme kao što su *herumstolzieren wie der Hahn auf dem Mist – šepuriti se kao petao na bunjištu*, a umrežava se i sa intertekstualnošću kao posebnim oblikom motivisanosti frazeologizama: *sich aufblasen wie ein Frosch – naduti se kao žaba*. Druga podmetafora je GORDOST JE ŽIVO BIĆE KAO PRIPADNIK NACIJE i predstavlja motivacionu bazu za frazeologizam nemačkog jezika *stolz wie ein Spanier*. Gordost kao živo biće motiviše i frazeologizam *stolz wie Oskar sein* gde zapažamo umrežavanje sa ustaljenom igrom reči kao posebnim oblikom metafore. Frazeologizmi *sich aufblasen wie ein Frosch – naduti se kao žaba* i *sich mit fremden Federn schmücken – okititi se tuđim perjem* mogu se

posmatrati kao motivisani metaforom GORDOST JE ŽIVO BIĆE, ali ukoliko znamo poreklo ovih frazeologizama, možemo konstatovati da je i intertekstualnost motivisala frazeologizme. Oba frazeološka para potiču iz basni i možemo da zaključimo da je i samim pripovedačima kao motivaciona baza poslužila pojmovna metafora, jer su bihejvioralni odgovor subjekta gordosti na osećaj velike gordosti uporedili sa nadimanjem tela žabe, odnosno sa kićenjem tuđim stvarima. Svakako, nije slučajno da su upravo ova poređenja postala krilatice za iskazivanje *gordosti*. U okviru frazeologizama motivisanih metaforom GORDOST JE ŽIVO BIĆE zabeležili smo dva frazeološka para sa potpunom ekvivalentnošću, jedan sa parcijalnom ekvivalentnošću, jedan sa parcijalnom diferencijom koja se očituje u morfosintaksičkim razlikama. Dva frazeološka para pokazuju parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama, a dva frazeologizma nemačkog jezika imaju nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku.

Pojmovna metafora GORDOST JE FIZIČKA/ PRIRODNA SILA motivaciona je baza za četiri frazeološka para. Ta sila može da predstavlja smisao čovekovog života, kao što je to slučaj u primeru *jemand denkt, dass sich die Welt/ alles um ihn dreht – misli neko da se oko njega vrti svet*, odnosno subjekat gordosti umišlja toliku svoju važnost da je on središte sveta. Sila može da bude štetna po samog subjekta gordosti i da u slučaju nezadovoljenja potrebe za hvaljenjem sebe dovede do autodestruktivnosti: *die Klappe aufreißen – hval'te me usta da vas ne poderem*, da bude dugotrajna i nanosi štetu subjektu gordosti: *Raupen im Kopf haben – udarile kome lutke u glavu* ili da potpuno uništi subjekta gordosti: *vor Stolz (fast) platzen – pući od gordosti*. Sa aspekta kontrastivne analize primećujemo da su zastupljeni različiti tipovi ekvivalentnosti u okviru ove metafore – potpuna ekvivalentnost, parcijalna ekvivalentnost, parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama, parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, kao i potpuna diferencija.

U pozadini pet frazeologizama nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika nalazi se pojmovna metafora GORDOST JE OMETENOST ČULA. U okviru navedene metafore uočavamo dve grupe podmetafora: one koje se odnose na ometenost vida (u nemačkom i srpskom jeziku) i one koje se odnose na ometenost sluha (samo u nemačkom jeziku). U prvoj grupi, dakle u grupi podmetafora u kojima se gordost konceptualizuje kao ometenost vida, uočavamo dva frazeološka para u kojima je akcenat stavljen na subjekta gordosti i na njegovo ophođenje prema drugima: *Schaum schlagen – bacati prašinu u oči* (sa nastojanjem subjekta

gordosti da se prikaže boljim, te da zamaskira pravu sliku o sebi) i *jemanden wie Luft behandeln* (sa jasnim stavom subjekta gordosti prema drugim ljudima i ophođenjem prema njima kao nevažnima). Samo jedan frazeološki par pokazuje položaj iz ugla okoline, odnosno način na koji se iz ugla okoline posmatra ponašanje subjekta gordosti: *Luft für jemanden sein – biti dim za koga*. Ono što je zajedničko ovim frazeologizmima je namerno ometanje vida subjekta gordosti, kako od zaslepljenosti svojim kvalitetima ne bi mogao da sagleda kvalitete drugih osoba. Jedan frazeološki par pokazuje parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama, jedan frazeološki par počiva na različitim slikama (osim razlika na nivou morfosintakse i leksike), pa je reč o potpunoj diferenciji, dok za jedan frazeologizam nemačkog jezika ne nalazimo frazeologizam u srpskom jeziku i govorimo o nultoj ekvivalentnosti. U drugoj grupi frazeologizama nalaze se oni u kojima se gordost konceptualizuje kao ometenost ili čak odsustvo sluha: *sich von niemandem/ keinem etwas sagen lassen* i *kein Wort hören wollen*. S obzirom na to da su ovi frazeologizmi zabeleženi samo u nemačkom jeziku, možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost u srpskom, ali i nepostojanje motivisanosti putem podmetafore GORDOST JE OMETENOST SLUHA u srpskom jeziku.

Tri frazeološka para počivaju na metafori GORDOST JE SITOST, a ta sitost može da se manifestuje kao konzumiranje mudrosti koja će izdvojiti subjekta gordosti u odnosu na druge (naravno, u njegovim očima) – *jemand glaubt, die Weisheit mit Löffeln gegessen zu haben – misli neko da je svu mudrost kašikom pojeo*. Subjekat gordosti je željan pažnje i ukazivanja poštovanja, koje se može reflektovati i u izboru namirnica – *jemand glaubt, die Weisheit mit Löffeln gegessen zu haben – misli neko da je svu mudrost kašikom pojeo*. Udruženo delovanje pojmovne metonimije i pojmovne metafore ogleda se u primeru *den Mund/ das Maul vollnehmen – puna mu usta sebe*. Ispunjenost usta (hranom, odnosno željenom slikom o sebi) stoji za ispunjen osećaj o samom sebi koji ima subjekat gordosti. U okviru ove metafore možemo da konstatujemo da je u jednom primeru zabeležena parcijalna ekvivalentnost, dok dva primera pokazuju parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama, a frazeologizmi počivaju na istim slikama.

Pojmovna metafora GORDOST JE ŠTETNA STVAR motiviše jedan frazeologizam nemačkog jezika, bez ekvivalenta u srpskom, *Übermut tut selten gut*, i jedan frazeologizam srpskog jezika, *nosem parati nebo*, čiji je ekvivalent u nemačkom jeziku motivisan metaforom

GORDOST JE GORE. U navedenom frazeologizmu srpskog jezika uočavamo umrežavanje više kognitivnih mehanizama, tako da delom dolazi do podudaranja u načinu motivacije sa parnjakom u nemačkom jeziku. Frazeologizam *nosem parati nebo* motivisan je umreženim delovanjem metafore GORDOST JE GORE i metafore GORDOST JE ŠTETNA STVAR (koju ne uočavamo u frazeologizmu nemačkog jezika). Ovaj frazeološki par pokazuje parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama, dok prvi frazeologizam (nemačkog jezika) motivisan metaforom GORDOST JE ŠTETNA STVAR pokazuje nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku.

Metafore GORDOST JE BUKA i GORDOST JE LOMLJIV PREDMET predstavljaju motivacionu bazu za po jedan frazeologizam oba jezika. U drugoj navedenoj metafori zabeležili smo frazeološki par *jemandes Stolz beugen – slomiti nečiju gordost* i konstatovali parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama. Prva pojmovna metafora, GORDOST JE BUKA, samostalno motiviše frazeologizam nemačkog jezika *viel Aufheben(s) von sich machen*. Rečnički ekvivalent ovog frazeologizma u srpskom jeziku, *mnogo buke ni oko čega*, motivisan je udruženim delovanjem navedene metafore i intertekstualnosti. Frazeologizmi počivaju na istoj slici, a pokazuju parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama.

Jedan frazeologizma nemačkog jezika počiva na metafori koju ne zapažamo u srpskom jeziku i za taj frazeologizam ne nalazimo ni ekvivalent u srpskom, tako da je reč o nultoj ekvivalentnosti. Reč je o metafori GORDOST JE PRAZNINA i frazeologizmu *große Klappe, nichts dahinter*.

10.3. Pod srebroljubljem, lat. *avaritia*, u radu smo posmatrali ljubav prema materijalnim stvarima, želju za sticanjem materijalnih dobara i teško rastajanje od njih, ali i preterano trošenje novca. Drugim rečima, pod srebroljubljem podrazumevamo pohlepu, škrtost i rasipništvo.

Koncept *srebroljublja* čini osamdeset pet frazeologizama, i to šezdeset frazeologizama nemačkog i dvadeset pet frazeologizama srpskog jezika. Motiviše ih šest metafora, koje deluju i izolovano, ali najčešće umreženo sa drugim kognitivnim mehanizmima ili načinima motivisanosti frazeologizama. U pozadini najvećeg broja frazeologizama, čak sedamdeset pet (pedeset frazeologizama nemačkog i dvadeset četiri frazeologizma srpskog jezika) nalazi se metafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE u okviru koje uočavamo i podmetafore. Ova hipermetafora motiviše frazeologizme u kojima srebroljublje preuzima odlike živih bića, kao što

je rast, a to je vidljivo u poslovice nemačkog jezika *der Geiz wächst mit dem Gelde zusammen*. Srebraljublje može i da gleda, kao što i živo biće može da gleda, te smo zabeležili podmetaforu SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE GLEDA umreženu sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA SREBROLJUBLJE u frazeologizmu *der Geiz sieht ihm aus den Augen*. Za frazeologizam ne nalazimo rečnički kodiran ekvivalent, ali u mentalnom leksikonu govornika srpskog jezika prisutan je frazeologizam motivisan na isti način: *pohlepa mu viri iz očiju*. Metafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE umrežava se sa metaforom SREBROLJUBLJE JE NASILNO PONAŠANJE i sa metonimijama GRLO ZA KONZUMIRANJE VELIKIH KOLIČINA ALKOHOLA i VELIKE KOLIČINE NOVCA ZA VELIKU KOLIČINU ALKOHOLA, što je očito u primeru *das Geld durch die Gurgel jagen – proterati novac kroz grlo*. U okviru navedene hipermetafore kao podmetafora izdvaja se SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE OMETENOG VIDA: *vom Glanz des Goldes geblendert sein*. Hipermetafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE umrežava se i sa metaforom SREBROLJUBLJE JE LJUBAV, pa beležimo primere koji su na taj način motivisani, kao na primer *sich nicht vom Gelde trennen können* ili *mit beiden Händen zugreifen – oberučke prihvatiti*. Ove dve metafore umrežavaju se i sa metonimijom DRHTANJE ZA STRAH, što se vidi u primeru frazeologizma srpskog jezika *drhtati nad svakom parom*. Ljubav srebrljupca može da bude strastvena, pa smo zabeležili i metaforu SREBROLJUBLJE JE STRASTVENA LJUBAV umreženu sa podmetaforom SREBROLJUBLJE JE NEZASITO BIĆE u primeru *hteti/ želeti i ovce i novce*. Podmetafora SREBROLJUBLJE JE NASILNO BIĆE motiviše frazeologizam srpskog jezika *mlatiti pare/ lov*. Živom biću deo tela može da ne funkcioniše, tako da je utvrđena i podmetafora SREBROLJUBLJE JE NEMOGUĆNOST FUNKCIONISANJA DELA TELA ŽIVOG BIĆA: *kein Geld in den Fingern/ in der Hand halten können*. Podmetafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA PREDMETOM/ OSOBOM predstavlja motivacionu bazu za frazeologizme poput: *das Geld springen lassen*, pri čemu je rečnički ekvivalent u srpskom jeziku za ovaj frazeologizam motivisan podmetaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE KULTIVIŠE/ UTIČE NA PRIRODU: *sejati lov*. To živo biće na određeni način ophodi se i prema drugim živim bićima, pa tako metafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE POSTUPA SA OSOBAMA motiviše frazeologizme kao što su *jemandem die Taschen ausräumen – očistiti kome džep/ džepove*. Podmetafora SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE KOJE SLUŽI GOSPODARU umrežena sa simbolima nalazi

se u pozadini frazeologizama *das goldene Kalb anbeten* – *klanjati se zlatnom teletu*. S obzirom na veliki broj frazeologizama oba jezika koji su motivisani metaforom SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE, umreženom sa drugim kognitivnim mehanizmima ili motivisani podmetaforama ove metafore, takođe umreženim sa drugim kognitivnim mehanizmima ili drugim oblicima motivisanosti frazeologizama, ne čudi činjenica da su sa aspekta kontrastivne analize utvrđeni svi oblici ekvivalentnosti, pri čemu je nulta ekvivalentnost najzastupljenija.

Metafora SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO karakteristična je za frazeologizme nemačkog jezika i nije prisutna u srpskom jeziku. Reč je o četiri poslovice, a s obzirom na to da ne nalazimo rečnički potvrđene ekvivalente, ali ni one prisutne u govornoj praksi srpskog jezika, konstatovali smo da je reč o nultoj ekvivalentnosti.

Dva frazeologizma nemačkog jezika i jedan frazeologizam srpskog jezika motivisani su metaforom SREBROLJUBLJE JE GORE/ DOLE. Reč je o frazeologizmima *auf großem Fuß(e) leben* – *živeti na visokoj/ velikoj nozi* kod kojih sa aspekta kontrastivne analize uočavamo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Drugi primer je frazeologizam nemačkog jezika motivisan metaforom SREBROLJUBLJE JE DOLE, SREBROLJUBLJE JE PAD i metaforom POSEDOVANJE NOVCA JE GORE: *sich in Unkosten stürzen*. Za ovaj frazeologizam nemačkog jezika konstatujemo nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku.

U pozadini dva frazeologizma nemačkog jezika nalazi se metafora SREBROLJUBLJE JE BILJKA. Preslikavanja uočavamo u pogledu korena biljke (*geiz ist die Wurzel allen Übels*) i stabla biljke (*vom Stamme Nimm sein*). Kada su u pitanju stepeni ekvivalentnosti, možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost.

Po jedan frazeologizam nemačkog jezika počiva na metaforama SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI (*Geld verzocken*) i SREBROLJUBLJE JE PRETERIVANJE (*Geld scheffeln/ das Geld in vollen Scheffeln/ scheffelweise einheimsen*). Za drugu navedenu metaforu, odnosno drugi navedeni frazeologizam nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku u pozadini kojeg je pojmovna metafora SREBROLJUBLJE JE NASILNO BIĆE: *mlatiti pare* i možemo da konstatujemo potpunu diferenciju. Za prvi navedeni frazeologizam konstatujemo nultu ekvivalentnost.

10.4. U analiziranom korpusu pod bludom, lat. *luxuria*, posmatrali smo preteranu upotrebu seksualnosti i naglašenu želju za seksualnim opštenjem, kao i prevaru. Frazeologizmima se ističe blud kao osobina grešnika, fizičko stanje subjekta bluda, zainteresovanost za drugo biće, prenošenje greha na drugo biće, tj. buđenje bluda u drugom biću i ponašanje i postupci subjekta bluda. Koncept *bluda* sastoji se od šezdeset šest frazeologizama, i to četrdeset osam frazeologizama nemačkog i osamnaest frazeologizama srpskog jezika. Zabeleženo je devet metafora koje izolovano ili u kombinaciji sa drugim kognitivnim mehanizmima motivišu frazeologizme.

Najzastupljenija metafora je BLUD JE ŽIVO BIĆE i na njoj počiva šesnaest frazeologizama nemačkog i devet frazeologizama srpskog jezika. Ova hipermetafora javlja se u dva oblika: kao podmetafora BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU i kao podmetafora BLUD JE ŽIVOTINJA. Podmetafora BLUD JE ŽIVO BIĆE KOJE SE OPHODI PREMA DRUGOM BIĆU motivaciona je baza za pet frazeologizama nemačkog i pet frazeologizama srpskog jezika. Ophođenje prema drugom biću može da bude agresivno i/ ili nasilno, kao što je to slučaj u frazeologizmima *jemandem Hörner aufsetzen – nabiti (nekome) rogove; den Mann zum Hahnrei machen – nabiti mužu rogove; jemanden aufreißen*. Ono može da se odvija samo u mašti subjekta bluda: *jemanden mit den Augen ausziehen – skidati nekoga očima*, može da predstavlja posezanje za nekim: *seine Finger nach jemandem ausstrecken – posegnuti za nekim*, ali može da bude i prilično nevino i da predstavlja vid igre: *zagolicati nekome maštu*. Jedan frazeološki par motivisan ovom podmetaforom pokazao je potpunu ekvivalentnost, jedan parcijalnu ekvivalentnost, dva para parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama, jedan potpunu diferenciju i samo jedan frazeologizam nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku. Sa životinje na grešnika bluda u frazeologizmima motivisanim podmetaforom BLUD JE ŽIVOTINJA prenosi se slika divlje, neobuzdane i nekultivisane životinje vođene instinktima (*wild sein auf jemanden; jemanden wild machen*), simbolika jarca (nem. *Bock*) kao plodne i potentne životinje, ali i petla (nem. *Hahn*) sa istim atributima. Osim toga, sa životinja na ljude preslikava se način na koji životinje gutaju, odnosno proždiru hranu, te se sličnost nalazi u načinu na koji grešnik bluda posmatra svoju žrtvu: *jemanden mit den Augen verschlingen – gutati očima/ pogledom*. Iako pas uglavnom simbolizuje vernost i odanost, u frazeologizmu nemačkog jezika zabeležen je primer *hinter jeder Schürze/*

jedem Rock herlaufen/ her sein, te se odanost psa i želja za pažnjom čoveka prenosi i preslikava na bludnika koji je željan (seksualne) pažnje druge osobe. U okviru ove podmetafore zabeležen je jedan frazeološki par sa potpunom ekvivalentnošću, dva para sa parcijalnom ekvivalentnošću, dva para sa parcijalnom diferencijom i morfosintaksičkim i leksičkim razlikama, kao i jedan par sa potpunom diferencijom. Za čak pet frazeologizama nemačkog jezika motivisanih ovom metaforom konstatovali smo nultu ekvivalentnost.

Druga po zastupljenosti je metafora BLUD JE PUTOVANJE. Ova metafora nalazi se u pozadini deset frazeologizama nemačkog, ali samo jednog frazeologizma srpskog jezika (*ići/ otići sa nekim u krevet*). Navedenom metaforom prikazuje se putovanje i nestalnost bludnika (*durch viele Bete gehen* i *wie ein Schmetterling von einer Blume zur anderen flattern*), cilj bluda kao putovanja (*mit jemandem ins Bett gehen/ steigen – ići/ otići sa nekim u krevet; mit jemandem in die Kiste hüpfen/ springen/ steigen; ins Heu fahren; auf den Strich gehen*), ali i sam doživljaj bluda kao oblika kretanja i putovanja (*mit jemandem Verkehr haben* i *einen Seitensprung/ Seitensprünge machen*). Osim toga, ova metafora predstavlja motivacionu bazu za frazeologizme kojima se prikazuje kako subjekat bluda od objekta bluda čini subjekta bluda (*jemanden in Fahrt bringen; jemanden auf Touren bringen*). S obzirom na to da je ovom metaforom motivisan samo jedan frazeologizam srpskog jezika za koji nalazimo ekvivalent u nemačkom jeziku i za taj par smo utvrdili parcijalnu ekvivalentnost sa manjim morfosintaksičkim razlikama (razlika u padežu), za ostale frazeologizme nemačkog jezika možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost u srpskom jeziku.

Hipermetafora BLUD JE OPASNOST nalazi se u pozadini osam frazeologizama nemačkog jezika, ali nijednog frazeologizma srpskog jezika. Podmetafore koje uočavamo su BLUD JE OŠTAR PREDMET KOJI PREDSTAVLJA OPASNOST (*ganz scharf auf jemanden sein; auf jemanden spitz sein*), te umreženost ove metafore sa metaforom BLUD JE ŽIVOTINJSKI NAGON (*scharf/ spitz sein wie Nachbars Lumpi/ Fiffi/ Waldi; rattenscharf sein*); BLUD JE OPASNA TEČNOST U SADRŽATELJU umrežena sa metaforom TELO JE POSUDA ZA BLUD (*unter Druck stehen*); BLUD JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU umrežena sa metonimijom VRELA TEČNOST ZA SUBJEKTA BLUDA (*auf jemanden heiß sein*). Hipermetafora BLUD JE OPASNOST motiviše i dva frazeologizma nemačkog jezika u kojima ponovo subjekat bluda od svog objekta čini subjekta: *jemanden scharf machen* i

jemanden anspritzen. Kako za samo dva frazeologizma nemačkog jezika nalazimo rečnički potvrđene ekvivalente, za te primere konstatovali smo potpunu diferenciju, dok smo za ostale frazeologizme nemačkog jezika motivisane ovom hipermetaforom konstatovali nultu ekvivalentnost.

Četiri frazeologizma nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika počivaju na pojmovnoj metafori BLUD JE BOLEST. Navedena metafora motiviše frazeologizme nemačkog jezika u kojima se bolest manifestuje kao fizička bolest, ali i frazeologizme nemačkog i srpskog jezika u kojima je reč o psihičkoj bolesti ili pomračenju uma. Takvi frazeologizmi su: *nach jemandem verrückt sein – biti lud za nekim; ludovati za nekim* (rečnički ekvivalent motivisan je metaforom BLUD JE ŽIVOTINJA: *wild sein auf jemanden*) i frazeologizmi koji su osim metaforom BLUD JE BOLEST motivisani i metaforom BLUD JE OPSEDNUTOST: *ganz versessen sein – dušu dati (za nekoga)*. Jedan frazeološki par pokazuje parcijalnu ekvivalentnost, dva potpunu diferenciju, a za dva frazeologizma nemačkog jezika utvrdili smo nultu ekvivalentnost.

Tri frazeologizma nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika motivisana su metaforom BLUD JE TRGOVINA. Dva frazeološka para pokazala su parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama, a za jedan ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, pa govorimo o nultoj ekvivalentnosti.

Pojmovne metafore BLUD JE LOV, BLUD JE OPSEDNUTOST I BLUD JE KRŠENJE PRAVILA predstavljaju motivacione baze za po dva frazeologizma nemačkog i po jedan frazeologizam srpskog jezika. Među njima, potpunu ekvivalentnost zabeležili smo u okviru metafore BLUD JE LOV (*ein Auge auf jemanden werfen – baciti oko na nekoga*). Parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama konstatovali smo u okviru metafore BLUD JE KRŠENJE PRAVILA kod frazeološkog para *verbotene Früchte schmecken am besten – zabranjeno voće je najslađe*. Potpuna diferencija beleži se kod frazeološkog para motivisanog metaforom BLUD JE OPSEDNUTOST umreženom sa metaforom BLUD JE TRGOVINA SA DEMONSKIM BIĆEM: *hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele – dušu dati (za nekoga)*. Nulta ekvivalentnost beleži se za po jedan frazeologizam nemačkog jezika motivisan svakom od ove tri metafore.

Najmanje frazeologizama, jedan nemačkog i jedan srpskog jezika, motivisano je metaforom BLUD JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST. Reč je o frazeološkom paru *eine[n]/ zehn auf jedem Finger haben – imati na svaki prst (po) jednu/ jednog* u kojem frazeologizmi pokazuju parcijalnu ekvivalentnost sa manjim morfosintaksičkim razlikama. Razlike se ogledaju u padežu za iskazivanje specijalnog determinatora.

10.5. Zavist, lat. *invidia*, je želja za posedovanjem stvari ili osobina koje pripadaju drugima, bilo da je reč o realnim stvarima i ljudima iz čovekove bliske sredine ili ljudima koje ni ne poznajemo. Iako se smatra grehom koji pogađa svakog čoveka, koncept *zavisti* čini najmanje frazeologizama od svih drugih grehova: ukupno trideset pet frazeologizama, i to trideset frazeologizama nemačkog jezika i svega pet frazeologizama srpskog jezika. Frazeologizmima se zavist uočava kod subjekta zavisti, on se opisuje, opisuje se njegovo ponašanje, te se upozorava na štetnost ovog greha. Kako koncept zavisti nije bogat frazeologizmima, nije zabeležen ni veliki broj metafora kojima su frazeologizmi motivisani.

Najzastupljenija metafora je hipermetafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE, koja predstavlja motivacionu bazu za dvadeset pet frazeologizama nemačkog i tri frazeologizma srpskog jezika. Utvrdili smo da u frazeologizmu *gelb/ grün vor Neid sein/ werden – pozeleneti od zavisti* deluje udruženo sa metonimijom ZAVIST ZA SUBJEKTA ZAVISTI, metaforom ZAVIST JE MATERIJU U SADRŽATELJU i metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA ZAVIST. U okviru hipermetafore zabeležili smo podmetafore, a jedna od njih je metonimijski zasnovana ZAVIST JE ŽIVO BIĆE KOJE GOVORI: *der blasse/ blanke/ helle/ pure Neid spricht aus jemandem – govori iz nekoga zavist*. U nemačkom jeziku metafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE umrežava se i sa metaforom ZAVIST JE OPSEDNUTOST, što se primećuje u primeru *der Neid lässt jemanden nicht ruhen/ zur Ruhe kommen*. Kao još jedna podmetafora uočava se podmetafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE KOJE ŠTETI SUBJEKTU ZAVISTI, metafora koja se nalazi u pozadini poslovice nemačkog jezika *Neid macht Leid i Hass und Neid bringen viel Leid*. Podmetafora hipermetafore ZAVIST JE ŽIVO BIĆE je i ZAVIST JE NEPRIJATELJSKI NASTROJENO ŽIVO BIĆE, te deluje umreženo sa metaforom ZAVIST JE USKRAĆIVANJE DRUGOG BIĆA: *jemandem nicht die Luft (zum Atmen) gönnen*. Hipermetafora ZAVIST JE ŽIVO BIĆE umrežava se i sa metaforom ZAVIST JE NETRPELJIVOST: *jemanden scheel blicken/ ansehen – (po)preko pogledati nekoga*. Osim različitih specifikovanja navedene hipermetafore zavisno od njenih

aktivnosti, postulisali smo i podmetaforu ZAVIST JE ŽIVOTINJA: *ein Neidhammel sein*. Ova podmetafora karakteristična je samo za frazeologizme nemačkog jezika. Sa aspekta kontrastivne analize utvrđeno je dosta razlika između frazeologizama nemačkog i srpskog jezika, te smo za jedan frazeološki par konstatovali parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama (*jemanden scheel blicken/ ansehen*), dva frazeološka para sa parcijalnom diferencijom i leksičkim i morfosintaksičkim razlikama (*gelb/ grün vor Neid sein/ werden – pozeleneti od zavisti; der blasse/ blanke/ helle/ pure Neid spricht aus jemandem – govori iz nekoga zavist*), te jedan frazeološki par koji se odlikuje potpunom diferencijom i frazeologizmi su motivisani različitim kognitivnim mehanizmima (*ein Neidhammel sein – biti pun zavisti*). Za čak dvadeset i jedan frazeologizam nemačkog jezika motivisan hipermetaforom ZAVIST JE ŽIVO BIĆE u srpskom jeziku nismo zabeležili ekvivalente, te je reč o nultoj ekvivalentnosti.

Pojmovna metafora ZAVIST JE ŠTETNA STVAR predstavlja motivacionu bazu za četiri frazeologizma nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika. Ona deluje samostalno, kao u poslovcu nemačkog jezika *Neid ist dem Menschen was Rost dem Eisen*, ali uočavamo i njenu podmetaforu ZAVIST JE ŠTETNA MATERIJA U SADRŽATELJU u frazeologizmu srpskog jezika *biti pun zavisti*. Navedena podmetafora umrežava se sa iskustvenim znanjem o sadržatelju, koji, kada se prepuni, pukne, te su na taj način motivisani frazeologizmi oba jezika: *vor Neid platzen – pući od zavisti*. Ovaj frazeološki par, sa aspekta kontrastivne analize, pokazuje parcijalnu ekvivalentnost zbog razlika u padežu prilikom iskazivanja kauzalnog determinatora. Frazeološki par *biti pun zavisti – ein Neidhammel sein* počiva na različitim slikama (a frazeologizmi su motivisani različitim mehanizmima), te utvrđujemo potpunu diferenciju. Za tri frazeologizma nemačkog jezika možemo da konstatujemo nultu ekvivalentnost.

Za samo jedan frazeologizam nemačkog jezika postulisali smo pojmovnu metaforu ZAVIST JE UZROK SMRTI. Reč je o frazeologizmu *an Hass und Neid stirbt Heiterkeit* kojim se iskazuje (samo)uništenje subjekta zavisti. Kako u srpskom jeziku ne nalazimo ekvivalent za ovaj frazeologizam, konstatujemo nultu ekvivalentnost.

10.6. *Stomakougađanje*, lat. *gula*, nije zabeleženo kao odrednica u konsultovanim rečnicima, ali se ovom leksemom i pojmom bave teolozi i smatraju ga jednim od sedam smrtnih grehova. Iako pojedini autori pod ovim pojmom ili opisom pojma kao *neumerenost u jelu i piću* posmatraju i preterano suzdržavanje od hrane ili poremećaje u načinu upotrebe hrane, u okviru

koncepta *stomakougađanja* zabeleženi su samo frazeologizmi kojima se iskazuje preterivanje u upotrebi hrane i pića, odnosno alkoholnih pića.

Pedeset osam frazeologizama nemačkog i pedeset tri frazeologizma srpskog jezika, dakle ukupno sto jedanaest frazeologizama čini koncept *stomakougađanja*. Frazeologizmima se markira priprema za *stomokougađanje*, definiše se *stomakougađanje* kao preterivanje, kao trenutna prejednost ili pijanstvo, opisuje se fizički izgled subjekta *stomakougađanja*, kao i njegove sposobnosti i osobine.

U analiziranom korpusu najzastupljenija je hipermetafora STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE koja deluje umreženo sa drugim kognitivnim mehanizmima i pokazuje podmetafore. Navedena hipermetafora motiviše dvadeset sedam frazeologizama nemačkog i četrnaest frazeologizama srpskog jezika. Umreženost hipermetafore sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE NEUMERENOST ogleda se u frazeologizmu nemačkog jezika *mit dem Essen wächst/ kommt der Appetit*. U srpskom jeziku hipermetafora udružuje se sa metonimijom STOMAKOUGAĐANJE ZA SUBJEKTA STOMAKOUGAĐANJA, kao i sa metonimijom ČAŠA ZA ALKOHOL: *[biti] prijatelj čaše*, odnosno sa metonimijom MOKRO ZA PIJANO u frazeologizmu *[biti] mokri brat*. U nemačkom jeziku zapazili smo i umrežavanje hipermetafore STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE LJUBAV i metonimijom MAJKA ZA LJUBAV: *futtern wie bei Muttern*. Zavisno od aspekta metafore koji se specifikuje, postulirali smo podmetafore hipermetafore STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE. Frazeologizam nemačkog jezika *jemand isst, als ob das Essen morgen verboten würde* počiva na podmetafori STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE KOJE STRAHUJE ZA SVOJU EGZISTENCIJU, dok je motivaciona baza frazeologizma *dem Essen fleißig zusprechen* podmetafora STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE KOJE UŽIVA. Takođe samo u nemačkom jeziku utvrđena je podmetafora STOMAKOUGAĐANJE JE NEMOĆNO BIĆE, koja deluje samostalno, kao u frazeologizmu *nicht mehr piep (und nicht mehr papp) sagen können*, ili udruženo sa metaforama STOMAKOUGAĐANJE JE PAD i STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE: *sich unter den Tisch trinken*. Podmetafora STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE KOJE SLUŽI GOSPODARU udružuje se sa metonimijom STOMAK ZA BIĆE KOJEM SLUŽI SUBJEKAT STOMAKOUGAĐANJA i na taj način motivisani su frazeologizmi nemačkog jezika *dem Bauch frönen/ dienen* i *den Bauch*

zum Gott machen. Osim što se hipermetafora STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE specifikuje zavisno od načina ponašanja ili osobina tog živog bića, ona se specifikuje i kao životinja, te smo postulisali podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA, kao što je to slučaj u frazeologizmima *etwas mit den Augen verschlingen – gutati pogledom/ očima*. Sa aspekta kontrastivne analize utvrđena su dva frazeološka para sa potpunom ekvivalentnošću: *besoffen wie ein Schwein – pijan kao svinja* i *jemand frisst wie ein Wolf – jede kao vuk*. Parcijalna ekvivalentnost i manje morfosintaksičke razlike zabeležene su kod frazeološkog para *etwas mit den Augen verschlingen – gutati [nešto] očima*. Frazeologizmi se razlikuju u padežu kojim je iskazan instrumentalni determinator. U frazeološkom paru *das Geld durch die Gurgel jagen – proterati novac kroz grlo* zapažamo parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama, dok je parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama utvrđena kod četiri frazeološka para. Pet frazeoloških parova počiva na različitim slikama, te je konstatovana potpuna diferencija. Za sedamnaest frazeologizama nemačkog i tri frazeologizma srpskog jezika ne nalazimo ekvivalente, te govorimo o nultoj ekvivalentnosti.

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA nalazi se u pozadini petnaest frazeologizama nemačkog i devet frazeologizama srpskog jezika. Ona deluje umreženo sa drugim metaforama, kao u frazeologizmu srpskog jezika *napuniti svako crevo/ napuniti mešinu*, gde je na delu navedena metafora umrežena sa metonimijom TELO/ STOMAK ZA SADRŽATELJA, a u nemačkom jeziku, pored navedenog umrežavanja, uočavamo i umrežavanje sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE NASILJE: *sich den Bauch/ Magen/ Wanst vollschlagen*. Metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA umrežava se i sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVOTINJA i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE GORE, kao u primeru *sich bis oben/ obenhin vollfressen*. U srpskom jeziku utvrdili smo da ova metafora deluje i sa metonimijom GUŠA ZA NAJVIŠI DEO TELA i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE GORE: *naliti se do guše*. Osim umrežavanja, postulisali smo i podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE ŠUPLJEG SADRŽATELJA za frazeologizam *saufen wie ein Loch*. Ova podmetafora deluje i u srpskom jeziku, umreženo sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE: *jesti kao provaljen*. Za iskazivanje pijanstva frazeologizmima utvrdili smo motivisanost pojmovnom metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST

SADRŽATELJA, koja se umrežava sa metonimijom KRAGNA ZA VRAT, VRAT ZA NAJVIŠI DEO LJUDSKOG TELA i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE GORE: *voll bis zum Stehkragen sein*. Pijanstvo kao oblik stomakougađanja iskazuje se i umreženim delovanjem metafore STOMAKOUGAĐANJE JE ISPUNJENOST SADRŽATELJA i metonimije PREDSTAVNIK NARODA ZA CEO NAROD, odnosno OSOBINA POJEDINCA ZA OSOBINU CELOG NARODA: *voll wie zwanzig/ vierzig/ hundert/ tausend Russen sein*. Sa aspekta kontrastivne analize nismo utvrdili mnogo sličnosti između poređenih frazeologizama: za četiri frazeološka para konstatovali smo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, za šest parova potpunu diferenciju i za osam frazeologizama nemačkog jezika nultu ekvivalentnost.

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PIJANSTVO motiviše uglavnom delimično idiomatizovane poredbene frazeologizme: *pijan kao ćuskija; pijan kao letva; pijan kao sekira*. Nalazi se u pozadini deset frazeologizama srpskog i svega tri frazeologizma nemačkog jezika. U primerima *piti kao spužva – saufen wie ein Schwamm* i *piti kao čep* navedena metafora umrežena je sa metonimijom SPUŽVA/ ČEP ZA ŽEDNO ŽIVO BIĆE, dok se u primeru *čaše sušiti* umrežava sa metonimijom KRPA ZA OSOBU KOJA PIJE MNOGO ALKOHOLA. Jedan frazeološki par pokazuje potpunu ekvivalentnost: *saufen wie ein Schwamm – piti kao spužva*, a jedan parcijalnu ekvivalentnost i razlike u glagolskom rodu – u nemačkom jeziku glagol je povratni, u srpskom nije: *sich die Kehle anfeuchten – okvasiti/ zaliti grlo*. Tri frazeološka para počivaju i na različitim slikama, pa je reč o potpunoj diferenciji, dok za jedan frazeologizam nemačkog i pet frazeologizama srpskog jezika ne nalazimo ekvivalente i konstatujemo nultu ekvivalentnost.

Četiri frazeologizma nemačkog i isto toliko frazeologizama srpskog jezika kao motivacionu bazu imaju pojmovnu hipermetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE. Uništavanju prethodi pretnja, te smo postulisali podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE PRETNJA ZA UNIŠTENJEM u frazeologizmu nemačkog jezika *jemandem zu Kopfe steigen <Wein>*. Ova podmetafora deluje umreženo sa metonimijom GLAVA ZA RAZUM i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE GORE. Rečnički frazeološki ekvivalent *udariti/ udarati kome u glavu <vino>* motivisan je podmetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ATAK, te udruženim delovanjem metonimije GLAVA ZA RAZUM i metafore STOMAKOUGAĐANJE JE GORE.

Samostalno delovanje hipermetafore STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE zabeleženo je u frazeologizmima *jesti da pucaju zaušnjaci; sich den Magen verrenken*, a u frazeologizmu *lieber den Magen verrenkt, als dem Wirt was geschenkt* navedena pojmovna metafora umrežava se sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŠKRTOST. Uništavanje može da se manifestuje i kao promena fizičkih svojstava subjekta stomakougađanja, te je postulirana podmetafora STOMAKOUGAĐANJE JE PROMENA OBLIKA za frazeologizam nemačkog jezika *sich kugelrund essen/ fressen*. Frazeologizmi motivisani hipermetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE UNIŠTAVANJE pokazuju dosta razlika, te kod jednog frazeološkog para zapažamo parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama: *jemandem zu Kopfe steigen <Wein> – udariti/ udarati kome u glavu <vino>*. Frazeologizmi se razlikuju u načinu iskazivanja specijalnog determinatora, a na polju leksike u glagolu. Dva frazeološka para počivaju na različitim slikama (osim ostalih razlika) i utvrđujemo potpunu diferenciju. Za dva frazeologizma nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika konstatovali smo nultu ekvivalentnost.

Tri frazeologizma nemačkog i šest frazeologizama srpskog jezika počiva na metafori STOMAKOUGAĐANJE JE PRETERIVANJE/ NEUMERENOST. Reč je o frazeologizmima kao što su *jesti za dvojicu/ trojicu; jesti kao gladna godina; etwas trinken wie Wasser – piti šta kao mleko*. Navedena metafora deluje i umreženo sa metonimijom KAŠIKA ZA HRANU: *mit dem großen Löffel essen – jesti velikom kašikom*, ili sa metonimijom ČAŠA ZA ALKOHOL: *piti velikom čašom*. Takođe, navedena metafora umrežava se i sa metonimijom OČI ZA NEUMERENOST: *seine Augen waren größer als der Magen – veće oči nego stomak*. Dva frazeološka para pokazala su parcijalnu ekvivalentnost i razlike u padežima, jedan frazeološki par parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama, jedan par potpunu diferenciju. Za jedan frazeologizam srpskog jezika utvrdili smo nultu ekvivalentnost.

Hipermetafora STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA nalazi se u pozadini tri frazeologizma nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika. Takvi frazeologizmi su *jemandem wässern die Zähne nach etwas – pošla mu je voda na usta; jemandem läuft das Wasser im Mund(e) zusammen; blau wie ein Veilchen*. Za frazeologizam srpskog jezika rastu mu zazubice postulirali smo podmetaforu STOMAKOUGAĐANJE JE BOLEST, jer smatramo da zazubice, izrasline u ustima, nastaju kod osoba (tj. životinja, te je slika preneti sa životinja na ljude) koje žude za hranom, pa im se pojačava salivacija. Sa aspekta kontrastivne analize utvrdili

smo jedan frazeološki par sa parcijalnom diferencijom i leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, kao i dva para sa potpunom diferencijom.

Samo u srpskom jeziku utvrđena je metafora STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA koja motiviše frazeologizme *jesti kao mećava; jesti kao vatra; mete kao mećava i jesti da se sve praši*. Svi navedeni frazeologizmi, osim frazeologizma *mete kao mećava*, delimično su idiomatizovani i njihovo značenje motivisano je glagolom *jesti* koji nije prošao semantičku transpoziciju. Samo za frazeologizam *jesti kao mećava* nalazimo rečnički ekvivalent *essen wie ein Scheunendrescher*, koji je motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE ŽIVO BIĆE, ali s obzirom na sliku do koje dolazimo razmatranjem opisa posla vršioca (nem. *Scheunendrescher*), utvrdili smo da se frazeologizmi razlikuju samo na polju leksike, te je po sredi parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama. Za ostale frazeologizme motivisane metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA konstatovali smo nultu ekvivalentnost.

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE DOLE motiviše tri frazeologizma, i to jedan frazeologizam nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika. Frazeologizmima se označava pijanstvo kao oblik stomakougađanja. Navedena metafora deluje udruženo sa metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE RADOZNALOST i metonimijom ČAŠA ZA ALKOHOLNO PIĆE. Kako za jedan frazeologizam srpskog jezika ne nalazimo ekvivalent u nemačkom jeziku, reč je o nultoj ekvivalentnosti, dok se kod frazeološkog para *zu tief ins Glas/ in die Flasche/ in die Kanne schauen/ gucken – zagledati se/ zaviriti (duboko/ dublje) u čašu* zapaža parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama.

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST predstavlja motivacionu bazu za jedan frazeologizam nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika: (*ganz*) *scharf sein auf etwas; nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto*. Kako je za frazeologizam (*ganz*) *scharf sein auf etwas* kao rečnički ekvivalent ponuđen frazeologizam motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE BOLEST, odnosno hipermetaforom STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA, *rastu mu zazubice*, utvrdili smo da frazeologizmi počivaju na različitim slikama i da je reč o potpunoj diferenciji. Za frazeologizam srpskog jezika motivisan metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST *nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto* konstatovali smo nultu ekvivalentnost.

Jedan frazeologizam nemačkog jezika počiva na metafori STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST. Ova metafora ne deluje samostalno već umreženo sa metonimijom STOMAKOUGAĐANJE ZA SUBJEKTA STOMAKOUGAĐANJA i metaforom STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST SADRŽATELJA: *voller Bauch studiert nicht gern*. S obzirom na to da u srpskom jeziku ne nalazimo ekvivalent za ovaj frazeologizam, utvrdili smo nultu ekvivalentnost.

Pojmovna metafora STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT poslužila je kao motivaciona baza za frazeologizam srpskog jezika *mrtav pijan*. Kao rečnički ekvivalent zabeležen je frazeologizam motivisan metaforama STOMAKOUGAĐANJE JE PUNJENJE/ ISPUNJENOST POSUDE i HRANA JE OPASNA MATERIJU U SADRŽATELJU: *voll wie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone*. Frazeologizmi se razlikuju na polju leksike, morfosintakse i počivaju na različitim slikama, te smo ih svrstali u grupu frazeologizama sa potpunom diferencijom.

10.7. Gnev, lat *ira*, u radu je posmatran kao hiperonim za raspoloženja i emocije kao što su mrzovolja, nervoza, razdražljivost, ljutnja, bes, jarost. Koncept gneva čini sto četrdeset devet frazeologizama, i to osamdeset osam nemačkog i šezdeset jedan frazeologizam srpskog jezika. Zbog obima korpusa u analizu nisu uvršteni frazeologizmi koji se nalaze na periferiji koncepta, već isključivo oni koji se nalaze u centru koncepta *gneva*. Frazeologizmi strukturiraju koncept na taj način da se njima opisuje subjekat gneva, markira izazivanje gneva, predmet gneva, gnev se prikazuje kao proces, te se prikazuje reakcija subjekta gneva, odnosno opisuje se iskazivanje gneva.

Najveći broj frazeologizama motivisan je hipermetaforom GNEV JE ATAK: dvadeset jedan frazeologizam nemačkog i osamnaest frazeologizama srpskog jezika. U okviru nje prva uočena podmetafora je GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI NAPADA/ OBUZIMA SUBJEKTA GNEVA, koja predstavlja motivacionu bazu za frazeologizme *jemandem auf die Nerven gehen – ici nekome na živce; jemandem auf die Nieren gehen – ici nekome na bubrege* i druge. Druga podmetafora ove hipermetafore je GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI JE SAVLADAO SUBJEKTA GNEVA. Taj neprijatelj može da bude demonsko biće, kao u frazeološkom paru *der Teufel ist in jemanden gefahren – ušao neki đavo u njega/ nekoga*, ali sam gnev kao napadač može da bude i prećutno sadržan u frazeologizmu: *einen Anfall bekommen – dobiti napad*. Kako se gnev često

iskazuje rečima, tako i podmetafora GNEV JE VERBALNI ATAK motiviše frazeologizme poput *izgrditi/ grditi/ ispsovati/ psovati koga na pasja kola/ pasja usta/ pasje ime*. Podmetafora GNEV JE PRETNJA postulisana je za frazeologizme poput *jemanden mit seinen Blicken durchbohren – prostreliti/ preseći koga očima* kojima se preti samo pogledom, ali i one u kojima se preti da će doći do fizičkog okršaja: *mit der Faust auf den Tisch schlagen – udariti pesnicom o sto*. Subjektat gneva priprema se za fizički napad, a mi smo utvrdili da su frazeologizmi motivisani podmetaforom GNEV JE PRIPRAVNOST ZA NAPAD: *die Fäuste ballen/ machen – stisnuti/ stezati pesnice/ šake*, a potom kao motivacionu bazu utvrđujemo i podmetaforu GNEV JE NAPAD SUBJEKTA GNEVA NA OBJEKTA GNEVA: *jemandem an die Gurgel springen – skočiti nekome za vrat*. Sa aspekta kontrastivne analize utvrđeni su svi tipovi ekvivalentnosti u okviru hipermetafore GNEV JE ATAK. Potpuna ekvivalentnost utvrđena je kod osam frazeoloških parova, parcijalna ekvivalentnost sa manjim razlikama u padežima kod dva para, parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama zapaža se kod jednog para, parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama zabeležena je kod tri frazeološka para, potpuna diferencija kod dva frazeološka para, dok se nulta ekvivalentnost konstatuje za šest frazeologizama nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika.

Druga hipermetafora po zastupljenosti u motivisanosti frazeologizama je GNEV JE VRELINA, metafora koja je utvrđena i u drugim jezicima osim analiziranih u radu. U ispitanom konceptu ona motiviše petnaest frazeologizama nemačkog i osam frazeologizama srpskog jezika. Samostalno delovanje ove hipermetafore uočeno je u frazeologizmu nemačkog jezika *leicht/ schnell in Hitze geraten*, dok je većina frazeologizama u analiziranom korpusu motivisana nekom od podmetafora. Podmetafora GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU deluje udruženo sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV, ali smo zapazili i umrežavanje ove dve metafore sa metonimijom KRV ZA TEMPERAMENT: *heiβes Blut haben – biti vrele krvi* ili sa metonimijom KRV ZA GNEV: *jemandem kocht das Blut in den Adern – krv vri kome u žilama*. Podmetafora GNEV JE VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU umrežava se i sa metaforom GNEV JE GORE, kao u frazeologizmu *das Blut steigt jemandem in den Kopf/ ins Gesicht/ in die Wangen – jurne kome krv u glavu/ lice/ obraze*. Ona se umrežava, osim sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV, metonimijom KRV ZA GNEV, i sa metaforom GNEV JE BOLEST: *jemandem schwillt die Zornesader*. U nekim frazeologizmima utvrdili smo

da se preslikavanje odvijalo pomoću istog iskustvenog znanja kao što je to znanje o vreloj tečnosti u sadržatelju, ali u tim frazeologizmima nismo našli jasan dokaz da je reč o tečnosti, te smo postulirali podmetaforu GNEV JE VRELA MATERIJA U SADRŽATELJU, kao u primeru *vor Wut platzen/ die Platze kriegen – pući od besa*. U nemačkom jeziku zapazili smo da se ova podmetafora umrežava sa metonimijom DEO ODEĆE ZA TELO i metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV: *jemandem platzt der Kragen*. Iako je značajan broj frazeologizama motivisan hipermetaforom GNEV JE VRELINA, nije zabeležen nijedan frazeološki par sa potpunom ekvivalentnošću. Kod dva para uočene su manje morfosintaksičke razlike, te je konstatovana parcijalna ekvivalentnost. Kod istog broja frazeoloških parova utvrđena je parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama, a tri para se osim na leksičkom razlikuju i na morfosintaksičkom planu. Tri frazeološka para osim leksičkih i morfosintaksičkih pokazuju i razlike u slici. Za pet frazeologizama nemačkog jezika utvrđena je nulta ekvivalentnost.

Bliska prethodnoj metafori zbog baziranja na iskustvenom znanju u vezi sa temperaturom tela i krvnim pritiskom koji rastu usled delovanja gneva je i metafora GNEV JE VATRA. Zabeležena je kod šest frazeologizama srpskog i tri frazeologizma nemačkog jezika. U nemačkom jeziku smo utvrdili da ona deluje samostalno, kao u primeru *vor Wut entbrennen*, dok u srpskom jeziku često deluje umreženo sa metaforom GNEV JE DOLE: *pasti u oganj*. U nemačkom jeziku postulirali smo i podmetaforu ove metafore: GNEV JE POŽAR – *bei jemandem ist gleich Feuer unterm Dach/ jemand hat gleich Feuer unterm Dach*. Jedan frazeološki par razlikuje se u načinu iskazivanja specijalnog determinatora, te je reč o parcijalnoj ekvivalentnosti. Parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama zabeležena je takođe kod jednog frazeološkog para, *iskaliti srce na nekoga – seine Wut an jemandem auslassen*, dok se potpuna diferencija utvrđuje kod četiri frazeološka para, a nulta ekvivalentnost za jedan frazeologizam nemačkog jezika.

Kod devet frazeologizama nemačkog i šest frazeologizama srpskog jezika utvrđeno je da se gnev konceptualizuje kao neka vrsta materije, ali da ona nije nužno topla ili vrela, te smo postulirali metaforu GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU. Navedena metafora uglavnom deluje udruženo sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV, a i u nemačkom i u srpskom jeziku zabeležili smo da se ove dve metafore umrežavaju sa metonimijom ŽUČ ZA GNEV: *voller Galle sein; prosuti žuč na nekoga*. Ovu pojmovnu metonimiju motivisalo je i

iskustveno znanje da se gnevnoj osobi remeti normalno funkcionisanje žučne kese, te se žuč prekomerno luči. Osim toga, primetili smo i podmetafore metafore GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU, zavisno od načina specifikovanja tog entiteta. U frazeologizmu nemačkog jezika *geladen sein* utvrdili smo da je GNEV [JE] OPASAN ENTITET U SADRŽATELJU, dok se u primeru *eine Wut/ Stinkwut im Bauch haben* taj entitet specifikuje kao GNEV JE ENTITET KOJI PRETI DA OŠTETI SADRŽATELJA. Frazeologizam *aus der Haut fahren – iskočiti iz kože* kao motivacionu bazu ima podmetaforu GNEV JE ENERGIČNI ENTITET U SADRŽATELJU i deluje umreženo sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i metonimijom KOŽA ZA TELO. U nemačkom jeziku u jednom primeru uočavamo umreženo delovanje dve prethodno navedene podmetafore, GNEV JE ENERGIČNI ENTITET U SADRŽATELJU i TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV, sa metonimijom ODELO ZA TELO: *aus dem Anzug springen*, dok u primeru *jemandem geht der Hut hoch* zapažamo umreženost metafore GNEV JE ENERGIČNI ENTITET U SADRŽATELJU, metafore GNEV JE GORE i metonimije ŠEŠIR ZA GLAVU. Nijedan frazeološki par motivisan metaforom GNEV JE ENTITET U SADRŽATELJU nije pokazao potpunu ekvivalentnost, a parcijalna ekvivalentnost i parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama utvrđene su kod po jednog frazeološkog para. Parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama zabeležili smo kod dva frazeološka para, dok se jedan par odlikuje potpunom diferencijom. Za pet frazeologizama nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika ne nalazimo ekvivalente, te konstatujemo nultu ekvivalentnost.

Pojmovna metafora GNEV JE UZROK BOLESTI poslužila je kao motivaciona baza za osam frazeologizama nemačkog i pet frazeologizama srpskog jezika. Ona uglavnom deluje samostalno, kao u primerima *sich die Krätze/ die Schwindsucht/ die Gelbsucht an den Hals ärgern – razboleti se od jeda* ili *bei jemandem regt sich die Galle – pokrene se kome žuč*, ali deluje i umreženo sa metaforom GNEV JE GORE u frazeologizmu nemačkog jezika *jemandem kommt/ geht die Galle hoch*. Dva frazeološka para pokazuju manje morfosintaksičke razlike, te je reč o parcijalnoj ekvivalentnosti, a takođe dva para razlikuju se u pogledu leksičkog sastava i konstatujemo parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama. Kod tri frazeološka para zabeležena je parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, a za isti broj frazeologizama nemačkog jezika nismo utvrdili ekvivalente u srpskom jeziku, te je reč o nultoj ekvivalentnosti.

Metafora GNEV JE LUDILO motiviše osam frazeologizama nemačkog i pet frazeologizama srpskog jezika. Samostalno delovanje navedene metafore očito je u primeru *die Nerven verlieren – izgubiti živce*, ali ova metafora češće deluje udruženo sa drugim kognitivnim mehanizmima. Umrežavanje sa metonimijom GLAVA ZA RAZUM ogleda se u primeru *izgubiti glavu*, dok u frazeologizmu *udariti u mahnuti/ pomamni vetar/ pomamom/ mamom se pomamiti* zapažamo umreženo delovanje metafore GNEV JE LUDILO i metafore GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA. U frazeologizmima oba jezika metafora GNEV JE LUDILO deluje umreženo i sa metonimijom LJUDSKO BIĆE ZA RAZUM: *außer sich sein – biti van sebe*. Osim što se gnev kao ludilo javlja u subjektu gneva, ono može da se izazove u drugom biću, što je u frazeologizmu motivisano pojmovnom metaforom GNEV JE LUDILO: *jemanden zum Wahnsinn bringen/ treiben – dovesti/ doterati [nekoga] do ludila*. Sa aspekta kontrastivne analize za dva frazeološka para utvrdili smo potpunu ekvivalentnost: *die Nerven verlieren – izgubiti živce* i *außer sich sein – biti van sebe*. Parcijalna ekvivalentnost zabeležena je kod jednog frazeološkog para, a razlike se ogledaju u padežu kojim se iskazuje spacijalni determinator: *jemanden zum Wahnsinn bringen/ treiben – dovesti/ doterati [nekoga] do ludila*. Parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama utvrđena je kod jednog frazeološkog para: *izgubiti glavu – die Fassung verlieren*, dok je parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama zabeležena kod dva frazeološka para. Potpuna diferencija, te razlike na morfosintaksičkom, leksičkom, ali i slikovnom nivou utvrđene su kod jednog frazeološkog para: *den Verstand verlieren – udariti u mahnuti/ pomamni vetar/ pomamom/ mamom se pomamiti*, a za frazeologizam nemačkog jezika *ganz/ völlig aus dem Häuschen sein* ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku i reč je o nultoj ekvivalentnosti.

Pojmovna metafora GNEV JE Odstupanje od ustaljenog ponašanja/ KRETANJA motivaciona je baza za pet frazeologizama nemačkog i četiri frazeologizma srpskog jezika. Ustaljeno ponašanje u nemačkom jeziku manifestuje se kao prirodan smer rasta dlake: *jemandem geht etwas gegen den Strich*, a u oba jezika to može biti odstupanje od očekivanog ponašanja prilikom započinjanja kretanja: *mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein – ustati/ ustajati/ dići se na levu nogu/ levom nogom*. Metafora GNEV JE Odstupanje od ustaljenog ponašanja/ KRETANJA motiviše i frazeologizme u kojima u fokusu nije sam subjekat gneva, već izazivanje gneva u drugome: *jemanden aus der Bahn werfen – izbaciti*

koga iz koloseka. Tri frazeološka para pokazuju parcijalnu ekvivalentnost sa istim razlikama u načinu iskazivanja spacijalnog determinatora: *jemanden aus der Bahn werfen – izbaciti koga iz koloseka*; *jemanden aus dem Gleichgewicht bringen – izbaciti koga iz ravnoteže*; *jemanden aus dem Takt bringen – izbaciti nekoga iz takta*, a jedan frazeološki par ispoljava razlike na polju leksike i morfosintakse, te je reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama: *mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein – ustati/ ustajati/ dići se na levu nogu/ levom nogom*.

Pojmovnom metaforom GNEV JE VREMENSKA NEPOGODA motivisana su dva frazeologizma nemačkog i četiri frazeologizma srpskog jezika. Ova metafora ne deluje samostalno, već se umrežava sa pojmovnom metonimijom KIŠA ZA ZNOJ, što se vidi u primeru *kiša bije/ udara/ izbija kome iz čela*, ili sa pojmovnom metonimijom VATRA ZA GNEV, kao u primerima *seva kome vatra iz očiju; sipati vatru iz očiju – jemandes Augen schießen Blitze i sevnuti očima – mit den Augen blitzen*. Kod jednog frazeološkog para utvrdili smo parcijalnu ekvivalentnost i razlike u načinu iskazivanja instrumentalnog determinatora: *mit den Augen blitzen – sevnuti očima*. Za frazeologizme srpskog jezika *seva kome vatra iz očiju* i *sipati vatru iz očiju* u nemačkom jeziku nalazimo isti ekvivalent: *jemandes Augen schießen Blitze* i konstatovali smo da je reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama. Za frazeologizam srpskog jezika *kiša bije/ udara/ izbija kome iz čela* u nemačkom jeziku ne nalazimo ekvivalent, te utvrđujemo nultu ekvivalentnost.

Pet frazeologizama nemačkog jezika i jedan frazeologizam srpskog jezika počivaju na pojmovnoj metafori GNEV JE GORE. U pojedinim frazeologizmima visina do koje seže gnev i subjekat gneva nije jasno omeđena, kao u primeru *in die Höhe fahren/ gehen/ schießen – đipiti/ skočiti u vis od besa*, dok u drugim frazeologizmima jeste: *vor Wut an die Decke gehen*. Za dva frazeologizma nemačkog jezika utvrđena je nulta ekvivalentnost u srpskom jeziku, a dva frazeološka para počivaju i na različitim slikama, te je reč o potpunoj diferenciji. Najviše sličnosti pokazao je frazeološki par *in die Höhe fahren/ gehen/ schießen – đipiti/ skočiti u vis od besa*. Frazeologizmi se razlikuju na leksičkom i morfosintaksičkom planu, i to u kauzalnom determinatoru – u srpskom jeziku je sadržan, u nemačkom nije.

Pojmovna metafora GNEV JE ŽIVOTINJA predstavlja motivacionu bazu za pet frazeologizama nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika. Navedena metafora može da

deluje samostalno, kao u primerima *wild sein* i *siktati/ cičati/ vrištati kao zmija u procepu*. Osim toga, metafora se umrežava sa drugim mehanizmima, kao što je to metafora GNEV JE BOLEST i simbolima: *schäumen wie ein Eber* ili se umrežava sa nekoliko pojmovnih metafora, na primer sa metaforama GNEV JE TEČNOST U SADRŽATELJU, TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i GNEV JE GORE, što motiviše frazeologizam nemačkog jezika *jemandem schwillt der Kamm*. Kako ni za jedan frazeologizam nemačkog ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku, kao ni za frazeologizam srpskog jezika u nemačkom, svi frazeologizmi odlikuju se nultom ekvivalentnošću.

Gnev zaslepljuje subjekta gneva, te remeti mogućnost vida, što se ogleda u tri frazeologizma nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika motivisana pojmovnom metaforom GNEV JE NEMOGUĆNOST VIDA. Ova metafora predstavlja, zapravo, hipermetaforu koja se specifikuje kao GNEV JE TAMA: *mir wurde schwarz vor den Augen – pao mi je mrak na oči/ mračni se/ smrklo se nekome pred očima*. Drugi način specifikovanja navedene hipermetafore je GNEV JE TEČNOST KOJA OSLEPLJUJE, a ova podmetafora deluje umreženo sa metaforama GNEV JE TEČNOST U SADRŽATELJU, TELO JE SADRŽATELJ ZA GNEV i metonimijom KRV ZA TEČNOST KOJA OSLEPLJUJE u frazeologizmu srpskog jezika *krv pada/ pala/ navukla se/ navlači se/ dolazi kome na oči*. Rečnički ekvivalent ovog frazeologizma motivisan je istim kognitivnim mehanizmima, ali i metonimijom CRVENA BOJA ZA KRV: *jemand sieht rot*. Sa aspekta kontrastivne analize utvrđena je parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama za dva frazeološka para, a kako za dva frazeologizma nemačkog jezika ne nalazimo ekvivalente u srpskom, reč je o nultoj ekvivalentnosti.

Pojmovna metafora GNEV JE GUBITAK KONTROLE poslužila je kao motivaciona baza za četiri frazeologizma nemačkog i jedan frazeologizam srpskog jezika. Ona deluje samostalno, kao u primeru *die Herrschaft über sich verlieren; ne vladati sobom* ili umreženo sa metonimijom GOSPODAR ZA KONTROLU: *nicht mehr Herr über sich selbst sein*. Za tri frazeologizma nemačkog jezika ne nalazimo ekvivalent u srpskom jeziku i reč je o nultoj ekvivalentnosti. Jedan frazeološki par razlikuje se u pogledu morfosintaksičke strukture i leksičkog sastava, pa konstatujemo parcijalnu diferenciju: *nicht mehr Herr über sich selbst sein – ne vladati sobom*.

10.8. *Lenjost* kao jedan od smrtnih grehova, lat. *acedia*, ne podrazumeva samo lenjost u fizičkom smislu i sklonost čoveka ka neradu, već i lenjost u duhovnom smislu. Stoga, pod *lenjošću* podrazumevamo čitavu lepezu stanja, od fizičke lenjosti, odgađanja obaveza, dosade, utučenosti, gubitka interesovanja i nade, do apatije, melanholije i depresije.

Analizirani koncept lenjosti u radu čine ukupno sedamdeset dva frazeologizama, i to četrdeset tri nemačkog i dvadeset devet srpskog jezika. Frazeologizmima se markiraju osobine subjekta lenjosti, njegova ponašanja, fizičke neaktivnosti i aktivnosti, duhovna lenjost i smrt kao krajnji oblik duhovne lenjosti.

Najveći broj frazeologizama (dvadeset četiri frazeologizma nemačkog i trinaest frazeologizama srpskog jezika) motivisan je hipermetaforom LENJOST JE ŽIVO BIĆE. Metafora je metonimijski zasnovana, jer smo uočili da se bazira na pojmovnoj metonimiji SUBJEKAT LENJOSTI ZA LENJOST, te se utvrđuju podmetafore hipermetafore LENJOST JE ŽIVO BIĆE. Prva postulirana podmetafora glasi LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO, koja se umrežava sa pojmovnom metonimijom RUKA ZA RAD (metonimija bazirana na metonimiji PRST ZA RUKU): *keinen Finger/ keine Hand rühren – ne mrdnuti/ ne hteti maknuti ni (malim) prstom* ili sa metonimijom POKRET ZA POSAO (samo u frazeologizmima nemačkog jezika): *keinen Strich tun; keinen Schlag tun*. Subjekat lenjosti ne mora da se odlikuje samo neradom, već i time što radi besmislene poslove, te smo uočili podmetaforu LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE RADI UZALUDAN POSAO: *trla baba lan da joj prođe dan; Daumen/ Däumchen drehen – vrteti palčevima*. Navedena podmetafora umrežava se i sa metaforom LENJOST JE NASILJE: *ein Loch/ Löcher in die Luft/ in die Wand gucken/ starren/ stieren*. Kada neko ništa ne radi ili radi uzaludne poslove on ne doprinosi zajednici, što se ogleda i u frazeologizmu nemačkog jezika *ein unnützer Esser/ Fresser sein*, za koji smo postulirali podmetaforu LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE NE PRIVREĐUJE. Takođe samo u nemačkom jeziku zabeležena je podmetafora LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE ŠTETI SEBI, a motiviše poslovicu *Wer rastet, der rostet*. Osim što subjekat lenjosti može da šteti sam sebi, uočili smo da je lenjost i spoljašnji neprijatelj koji šteti subjektu lenjosti, te je za frazeološki par *sich trüben/ düsteren Gedanken hingeben – predati se crnim mislima*, kojim se označava lenjost u duhovnom smislu, postulirana podmetafora LENJOST JE NEPRIJATELJSKO BIĆE. Kao podmetaforu uočili smo i LENJOST JE ŽIVOTINJA: *den Schwanz einziehen/ den Schwanz*

zwischen die Beine klemmen – *podviti/ podvući/ uvući rep*. U jednom frazeološkom paru uočava se i podmetafora ove podmetafore, LENJOST JE PTICA i deluje umreženo sa metaforom LENJOST JE DOLE: *jemand lässt die Flügel hängen* – *klonula su/ pala su kome krila*. Sa aspekta kontrastivne analize za jedan frazeološki par utvrdili smo potpunu ekvivalentnost (*den Schwanz einziehen* – *uvući rep*), za jedan parcijalnu ekvivalentnost (*Daumen drehen* – *vrteti palčevima*) i za jedan frazeološki par parcijalnu diferenciju sa leksičkim razlikama (*warten bis einem die gebratenen Tauben/ die gebratenen Enten in den Mund/ ins Maul fliegen* – *čekati da [mu] pečene ševe dolete u usta*). Čak deset frazeoloških parova razlikuje se na polju leksike i morfosintakse, te je reč o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, a za trinaest frazeologizama (jedanaest frazeologizama nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika) konstatovali smo nultu ekvivalentnost.

Pojmovna metafora LENJOST JE ČUVANJE SEBE predstavlja motivacionu bazu za pet frazeologizama nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika koji se odnose na lenjost u fizičkom smislu. Takvi su frazeologizmi *seinen Leib pflegen; sich nicht wehtun/ tu dir nicht weh!* – *nemoj da se prekineš/ da se pretrgneš*. U jednom frazeološkom paru zabeležili smo i umrežavanje navedene metafore sa metaforom LENJOST JE ŽIVO BIĆE KOJE JE NEAKTIVNO: *sich kein Bein ausreißen* – *ne pretrgnuti se/ ne polomiti se oko nečega*. Za tri frazeologizma nemačkog jezika ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku, te je reč o nultoj ekvivalentnosti. Za dva frazeologizma nemačkog jezika utvrđeni su ekvivalenti, a reč je o parcijalnoj diferenciji sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama.

Pojmovna metafora LENJOST JE DOLE motiviše četiri frazeologizma nemačkog i tri frazeologizma srpskog jezika kojima se iskazuje duhovna lenjost i melanholija: *pasti/ padati u očajanje; den Mut sinken lassen* – *klonuti/ pasti/ padati duhom*. Ova metafora deluje u nemačkom jeziku umreženo sa metonimijom GLAVA ZA RASPOLOŽENJE, u srpskom jeziku sa metonimijom NOS ZA GLAVU: *den Kopf hängen lassen/ hängenlassen* – *spustiti/ obesiti nos*. Ona se takođe umrežava i sa metonimijom SPUŠTENA USTA ZA SUBJEKTA LENJOSTI (*den Mund hängen lassen/ hängenlassen*), odnosno sa metonimijom UŠI ZA GLAVU (*die Ohren hängen lassen/ hängenlassen*). Sa aspekta kontrastivne analize utvrdili smo jedan frazeologizam nemačkog jezika sa nultom ekvivalentnošću, jedan frazeološki par različitih morfosintaksičkih struktura (a istog leksičkog sastava i utemeljenost na istoj slici), te smo

konstatovali parcijalnu diferenciju sa morfosintaksičkim razlikama. Kod tri frazeološka para utvrđena je parcijalna diferencija sa leksičkim razlikama.

Tri frazeologizma nemačkog i četiri frazeologizma srpskog jezika počivaju na metafori LENJOST JE SMRT. Ova metafora deluje samostalno, kao u primerima *biti mrtvo puvalo*; *sich das Leben nehmen* – *oduzeti sebi život*, ali i umreženo sa metaforom LENJOST JE BEZNAĐE: *die Hoffnung/ alle Hoffnungen begraben* – *sahraniti nadu*. Jedan frazeološki par, motivisan različitim metaforama, pokazuje potpunu diferenciju: *biti mrtvo puvalo* – *Faulpelz sein*, a tri frazeološka para su potpuni ekvivalenti.

Pojmovna metafora LENJOST JE TRULEŽ umrežena je sa iskustvenim znanjem: stvari koje dugo stoje na jednom mestu, ne koriste se ili ne pomeraju, počinju da trule, napadaju ih crvi i počinju da smrde. Na ovakav način motivisana su tri frazeologizma nemačkog i dva frazeologizma srpskog jezika, kao što su: *vor Faulheit stinken*; *so faul sein, dass man stinkt* – *trag mu smrdi od lenjosti/ ucrvljao se od lenjosti*. Umreženim delovanjem navedenih kognitivnih mehanizama i metafore LENJOST JE ŽIVOTINJA nastao je i frazeologizam nemačkog jezika *Faulpelz sein*. Posmatrajući frazeologizme sa aspekta kontrastivne analize utvrdili smo dva frazeološka para sa parcijalnom diferencijom i leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, jedan par sa potpunom diferencijom i jedan frazeologizam nemačkog jezika sa nultom ekvivalentnošću.

Kako smo već utvrdili da se pod lenjošću podrazumeva i odlaganje izvršenja posla ili obaveza, zabeležili smo i metaforu LENJOST JE NEPRIMERENOST, pod kojom se podrazumeva vremenska neprimerenost. Kao motivaciona baza poslužila je za dva frazeologizma nemačkog i tri frazeologizma srpskog jezika: *morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute*; *abends wird der Faule fleißig* – *pod noć tikve cvetaju/ setila se prelja kudjelje uoči (svete) nedelje/ gojiti prase uoči Božića*. Za jedan frazeologizam nemačkog jezika u srpskom ne nalazimo ekvivalent, te smo konstatovali nultu ekvivalentnost, dok za frazeologizam nemačkog jezika *abends wird der Faule fleißig* u srpskom nalazimo tri ekvivalenta. S obzirom na to da frazeologizmi počivaju na različitim slikama (a razlikuju se i na polju morfosintaksičke strukture i leksičkog sastava), reč je o potpunoj diferenciji.

Po jedan frazeologizam oba jezika motivisan je metaforom LENJOST JE KRAĐA. Reč je o frazeološkom paru *dem lieben Gott/ Herrgott den Tag/ die Tage/ die Zeit stehlen* – *krasti Bogu dane*. Frazeologizmi se razlikuju u tome što je u nemačkom jeziku sadržan atribut, u srpskom jeziku nije, te smo utvrdili parcijalnu diferenciju sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama.

10.9. Pojmovna metafora koja je zajednička svim konceptima i koju bismo stoga mogli da posmatramo kao univerzalni kognitivni mehanizam za frazeologizme oba jezika iz polja sedam smrtnih grehova je metafora ŽIVOG BIĆA (gordost: *stolz wie ein Spanier*; *gord kao paun*; srebroljublje: *das Geld durch die Gurgel jagen* – *proterati novac kroz grlo*; blud: *jemanden mit den Augen ausziehen* – *skidati nekoga očima*; zavist: *gelb/ grün vor Neid sein/ werden* – *pozeleneti od zavisti*; stomakougađanje: *seinem Magen keine Stiefmutter sein* – *biti prijatelj svom stomaku*; gnev: *jemandem schwillt der Kamm*; *siktati/ cičati/ vrištati kao zmija u procepu*; lenjost: *keinen Finger/ keine Hand rühren* – *ne mrdnuti/ ne hteti maknuti ni (malim) prstom*). Važno je naglasiti da se u konceptu *gneva* ne zapaža metafora GNEV JE ŽIVO BIĆE, već GNEV JE ŽIVOTINJA (podmetafora ŽIVOTINJE zabeležena je u svim konceptima kao podmetafora hipermetafore ŽIVOG BIĆA, osim u konceptu *srebroljublja*), ali smo u okviru pojmovne metafore GNEV JE ATAK zabeležili podmetafore bliske metafori ŽIVOG BIĆA: GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI NAPADA (*jemandem auf dem Kopf/ auf der Nase herumtanzen* – *skakati nekome po glavi*) i GNEV JE NEPRIJATELJ KOJI JE SAVLADAO SUBJEKTA GNEVA (*der Teufel ist in jemanden gefahren* – *ušao neki đavo u njega*). U okviru hipermetafore ŽIVOG BIĆA utvrdili smo i podmetafore u kojima se ŽIVO BIĆE OPHODI PREMA DRUGIM BIĆIMA/ PREDMETIMA, i to za koncepte *srebroljublja* (*das Geld zum Fenster hinauswerfen* – *bacati/ baciti novac kroz prozor*) i *bluda* (*jemandem Hörner aufsetzen* – *nabiti nekome rogove*). Živo biće može i da SLUŽI GOSPODARU, što smo utvrdili u konceptima *srebroljublja* (*das goldene Kalb anbeten* – *klanjati se zlatnom teletu*) i *stomakougađanja* (*dem Bauch dienen/ frönen*). To živo biće može i da bude NEPRIJATELJSKI NASTROJENO ŽIVO BIĆE, što je slučaj u konceptima *zavisti* (samo u nemačkom jeziku: *jemandem nicht die Luft (zum Atmen) gönnen*) i *lenjosti* (*sich trüben/ düsteren Gedanken hingeben* – *predati se/ predavati se crnim mislima*).

U pet koncepata, i to u konceptima *gordosti*, *srebroljublja*, *stomakougađanja*, *gneva* i *lenjosti*, utvrđena je prostorna metafora GORE, odnosno DOLE, te uočavamo da se grehovi konceptualizuju i na osnovu prostornog iskustva sa svetom koji nas okružuje (*gordost: auf jemanden von oben herabschauen – gledati koga s visoka/ odozgo*; *srebroljublje: auf großem Fuß(e) leben – živeti na visokoj/ velikoj nozi*; *stomakougađanje: zu tief ins Glas/ in die Flasche/ in die Kanne schauen/ gucken – zagledati se/ zaviriti (duboko/ dublje) u čašu*; *gnev: in die Höhe fahren/ gehen/ schießen – đipiti/ skočiti u vis od besa*; *lenjost: den Mut sinken lassen – klonuti/ pasti/ padati duhom*). Pojmovna metafora BOLESTI takođe se javlja u više koncepata, i to u konceptu *bluda* (*Stangenfieber haben; ludovati za nekim*) i *stomakougađanja* (u ovom konceptu javlja se kao podmetafora hipermetafore STOMAKOUGAĐANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA, i to samo u srpskom jeziku: *rastu mu zazubice*). U konceptu *srebroljublja* bolest se specifikuje kao BOLEST ZAVISNOSTI (samo u nemačkom jeziku: *Geld verzocken*), u konceptu *gneva* kao UZROK BOLESTI (*sich die Krätze/ die Schwindsucht/ die Gelbsucht an den Hals ärgern – razboleti se od jeda*) i kao psihička bolest, odnosno LUDILO (*die Nerven verlieren – izgubiti živce*). Pojmovna metafora GOMILANJA/ PRETERIVANJA/ NEUMERENOSTI takođe motiviše frazeologizme različitih koncepata: *srebroljublja* (samo u nemačkom jeziku: *Geld scheffeln/ das Geld in vollen Scheffeln/ scheffelweise einheimsen*), *bluda* (*eine[n]/ zehn an jedem Finger haben – imati na svaki prst (po) jednu/ jednog*) i *stomakougađanja* (*mit dem großen Löffel essen – jesti velikom kašikom*). Grehovi ometaju čula, pogotovo čulo vida, te je metafora OMETENOSTI ČULA, tj. OMETENOSTI/ NEMOGUĆNOSTI VIDA postulisana u konceptima *gordosti* (*jemanden wie Luft behandeln; bacati prašinu u oči*), *srebroljublja* (kao podmetafora hipermetafore SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE: SREBROLJUBLJE JE ŽIVO BIĆE OMETENOG VIDA, samo u nemačkom jeziku: *vom Glanz des Goldes geblendet sein*) i *gneva* (*mir wurde schwarz vor den Augen – pao mi je mrak na oči/ mračni se/ smrklo se nekome pred očima*). Doživljaj grehova kao nečeg na šta čovek ne može da utiče zapaža se u metafori FIZIČKE SILE/ PRIRODNE SILE/ VREMENSKE NEPOGODE, kojom su motivisani frazeologizmi u okviru koncepta *gordosti* (*vor Stolz (fast) platzen – pući od gordosti*), *stomakougađanja* (samo u srpskom jeziku: *mete kao mećava*) i *gneva* (*mit den Augen blitzen – sevnuti očima*). Osim toga, grehovi se konceptualizuju i kao OPSEDNUTOST u konceptima *bluda* (*hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele – dušu dati (za nekoga)*) i *zavisti* (samo u nemačkom jeziku metafora ZAVIST JE OPSEDNUTOST umrežava se sa

metaforom ZAVIST JE ŽIVO BIĆE i frazeologizam je obrađen u okviru druge navedene metafore: *der Neid lässt jemanden nicht ruhen/ zur Ruhe kommen*). Grehovi predstavljaju opasnost po čoveka, te smo u dva koncepta postulirali metaforu opasnosti: BLUD JE OPASNOST (samo u nemačkom jeziku: *auf jemanden spitz sein*) i STOMAKOUGAĐANJE JE OPASNOST ((*ganz*) *scharf sein auf etwas; nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto*). Da su grehovi štetni po čoveka, upozorava nas i metafora ŠTETNE STVARI prisutna u konceptima *gordosti* (*Übermut tut selten gut; noseem parati nebo*) i *zavisti* (podmetafora ove metafore ZAVIST JE ŠTETNA MATERIJA U SADRŽATELJU umrežava se sa metaforom TELO JE SADRŽATELJ ZA ZAVIST i sa iskustvenim znanjem u vezi sa ispunjenošću posude: *vor Neid platzen – pući od zavisti*), a kao krajnji oblik štetnosti po subjekta greha vidi se SMRT u konceptima *stomakougađanja* (samo u srpskom jeziku: *mrtav pijan*) i *lenjosti* (*den Tag/ die Zeit totschiagen – ubijati vreme*), odnosno kao UZROK SMRTI u konceptu *zavisti* (samo u nemačkom jeziku: *an Hass und Neid stirbt Heiterkeit*).

Neophodno je navesti i da istaknute pojmovne metafore (i navedene u radu na početku analize svakog koncepta) nisu jedine koje deluju, već su u analizi prikazani i drugi mehanizmi motivacije koji se umrežavaju sa određenom metaforom, ali smo navedene metafore smatrali reprezentativnim i posebno važnim za isticanje. Takođe, nisu sve metafore zabeležene u oba jezika. Tako je u konceptu *gordosti* samo u nemačkom jeziku zabeležena pojmovna metafora GORDOST JE PRAZNINA, dok se u konceptu *srebroljublja* samo u nemačkom jeziku *srebroljublje* konceptualizuje kao SREBROLJUBLJE JE SIROMAŠTVO, SREBROLJUBLJE JE BILJKA, SREBROLJUBLJE JE BOLEST ZAVISNOSTI i SREBROLJUBLJE JE PRETERIVANJE. Samo u nemačkom jeziku frazeologizmi koji pripadaju konceptu *bluda* kao motivacionu bazu imaju pojmovnu metaforu BLUD JE OPASNOST, a u konceptu *zavisti* takođe u nemačkom jeziku frazeologizam je motivisan pojmovnom metaforom ZAVIST JE UZROK SMRTI koja ne motiviše frazeologizme srpskog jezika. Prilikom analize koncepta *stomakougađanja* samo u nemačkom jeziku postulirali smo metaforu STOMAKOUGAĐANJE JE LENJOST. U okviru navedenog koncepta samo za frazeologizme srpskog jezika postulirane su metafore STOMAKOUGAĐANJE JE PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA i STOMAKOUGAĐANJE JE SMRT. Interesantno je da u okviru koncepta *gneva* i *lenjosti* nisu

zabeležene pojmovne metafore koje se javljaju samo u jednom od dva jezika, te bismo mogli da konstatujemo da se ova dva koncepta doživljavaju najbližije u okviru poređenih jezika.

Iako smo kao polazište konceptualne analize uzeli pojmovnu metaforu, važno je naglasiti da je metafora neretko bazirana na pojmovnoj metonimiji ili da dolazi do preklapanja sa ovim, kao i sa drugim kognitivnim mehanizmima, ali i sa drugim oblicima motivisanosti frazeologizama poput iskustvenog znanja, simbola, intertekstualnosti ili ustaljene igre rečima, oblikom pojmovne metafore. Pojmovna metafora koja je zabeležena u većini konceptata je metafora ŽIVOG BIĆA i upravo je ona metonimijski zasnovana. Naime, prilikom konceptualizacije određenog greha kao živog bića utvrdili smo da, zapravo, SUBJEKAT GREHA stoji ZA GREH. U analizi nismo specifikovali da li je određena metafora strukturna, ontološka ili prostorna kako ne bismo opterećivali tekst, ali je ipak važno istaći da su prezentna sva tri oblika metafore. Prostorna metafora javlja se samo kao određivanje greha u vertikalnoj osi orijentacije (GORE/ DOLE), a ontološka metafora najčešće je zabeležena kao hipermetafora ŽIVOG BIĆA ili kao metafora sadržatelja, gde smo utvrdili da je TELO SADRŽATELJ ZA različite GREHOVE. Izuzetno zastupljena je i strukturna metafora, u kojoj se jedan pojam strukturiše pomoću drugog pojma, kao na primer metafora DRUŠTVENE SUPERIORNOSTI (iako se ona bazira i na prostornoj metafori), metafora PUTOVANJA, OMETENOSTI ČULA, BILJKE, SMRTI itd. Sa aspekta kontrastivne analize za najveći broj frazeologizama nemačkog jezika utvrđena je nulta ekvivalentnost, jer smo kao polazni jezik posmatrali nemački, ali i zato što je nemački jezik bogatiji u pogledu frazeoloških rečnika, te smatramo da u srpskom jeziku nisu leksikalizovani i kodifikovani svi frazeologizmi koji su frekventni u govornoj praksi. Veoma zastupljena je i parcijalna diferencija sa leksičkim i morfosintaksičkim razlikama, gde je uglavnom reč o različitim morfosintaksičkim strukturama. S obzirom na to da je dosta frazeologizama motivisano različitim kognitivnim mehanizmima, ne čudi činjenica i da je u značajnoj meri zastupljena potpuna diferencija, te da frazeologizmi, osim što se razlikuju u pogledu leksike i morfosintakse, počivaju i na različitim slikama. Frazeologizmi kod kojih smo utvrdili delimičnu ekvivalentnost pokazuju manje morfosintaksičke razlike i uglavnom je reč o razlikama u padežu ili načinu iskazivanja određenog determinatora. Parcijalna diferencija sa morfosintaksičkim razlikama je najmanje zastupljena, dakle najmanje frazeologizama je potpuno različitih morfosintaksičkih struktura bez razlika u slici ili na polju leksike.

Razmatrajući leksemski sastav frazeologizama u analiziranim konceptima dolazimo do zaključka da su u gotovo svim konceptima zastupljeni somatizmi, zoonimi, lekseme koje su karakteristične za markiranje određenog koncepta, kao i religijski pojmovi. Kada je reč o somatizmima, leksema *Kopf – glava* sadržana je u konceptu *gordosti, bluda, stomakougađanja, gneva i lenjosti*, dok su neki od delova glave sadržani u većini konceptata (*gordost: Nase – nos; blud: Augen – oči; zavist: Gesicht (= lice)⁴⁴⁴; Augen (= oči); stomakougađanje: Augen – oči; Zähne (= zubi); usta; zazubice; gnev: Nase – nos; Augen – oči; Mund (= usta); Gesicht (= lice); Wangen – obrazi; Mund (= usta); čelo; lenjost: Mund, Maul – usta; nos; Ohren (= uši)*). Ekstremiteti kao konstituante takođe su prezentni u većini analiziranih konceptata (*srebrojublje: Hand (= šaka); Finger (= prst); Fuß (= stopalo); noga; blud: Finger – prst; zavist: Nagel (= nokat); stomakougađanje: Finger – prsti; gnev: Fuß (= stopalo); noga; Faust – pesnica; šake; lenjost: Finger – prst; Hand (= šaka); Arm – ruka; Daumen/ Däumchen – palčevi; Bein (= noga)*). Somatizmi koji su još zabeleženi su *Blut (= krv; koncept srebrojublja, gneva), krv (koncept gneva), Zornesader (= „žila gneva“; koncept gneva); Haut (= koža; koncept bluda, zavisti, gneva), koža (koncept srebrojublja, gneva), Mark (= koštana srž; koncept srebrojublja), Magen/ Bauch/ Wanst – stomak/ mešina/ crevo (koncept stomakougađanja; gneva), Hals/ Gurgel – vrat/ grlo/ guša (koncept stomakougađanja; gneva), Nerven – živci (koncept gneva), Nieren – bubrezi (koncept gneva), Leber/ jetra (koncept gneva), Galle/ žuč (koncept gneva), arsch/ Hintern (= zadnjica; koncept gneva)*. U pojedinim frazeologizmima sadržani su somatizmi karakteristični za životinje: *Pfoten (= šape; koncept stomakougađanja), Schwanz – rep (koncept lenjosti), Flügel – krila (koncept lenjosti)*. U dva koncepta samo u nemačkom jeziku uočili smo da su sadržani delovi odeće kojima se, zapravo, metonimijski prikazuju delovi tela (*stomakougađanje: Stehkragen (= kragna); gnev: Kragen (= kragna); Anzug (= odelo); Hut (= šešir)*). U svakom od analiziranih korpusa zabeležili smo i zoonimne komponente (*gordost: Pfau – paun; Hahn – petao; Frosch – žaba; Roß (= konj); Adler (= orao); srebrojublje: Kalb – tele; blud: Bock – jarac; Hahn (= petao); Löwe/ Löwen (= lav/ lavovi); Hyänen (= hijene); Schmetterling (= leptir); Ratte (= pacov); Hase (= zec); zavist: Hammel (= ovan); stomakougađanje: Wolf – vuk; Schwein – svinja; Löwe/ Löwen (= lav/ lavovi); Hyänen (= hijene); Vieh (= stoka); Affe (= majmun); Kamel (= kamila); ala; smuk; mravi; gnev: Eber (=*

⁴⁴⁴ Za lekseme koje su sadržane samo u frazeologizmima nemačkog jezika prevod je dat u zagradi iza lekseme (=).

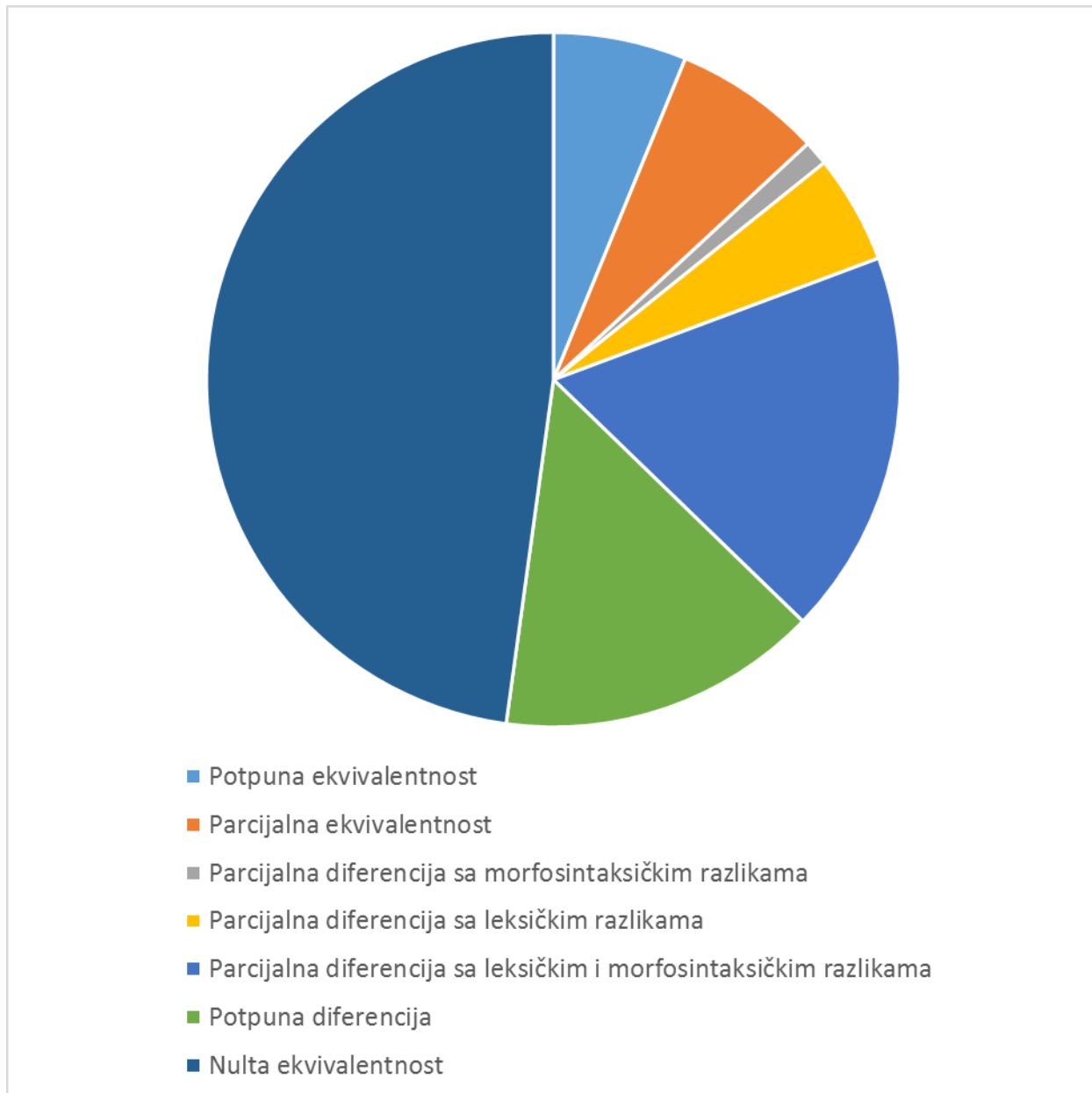
vepar); *zmija*; lenjost: *Enten* (= patke); *Tauben* (= golubovi); *ševe*). Pojedinačne lekseme su često zastupljene u određenim konceptima (gordost: *stolz – gord*; *Stolz – gordost*; srebroljublje: *Geiz* (= škrtost); *Habsucht* (= pohlepa); *Geld – novac*; *Gold* (= zlato); *Pfennig – dinar/ para*; *pare/ lova*; *Vermögen – imetak*; blud: *Bett – krevet*; zavist: *Neid – zavist*; stomakougađanje: *essen – jesti*; *trinken/ saufen – piti*; *pijan*; *naliti se*; *sich vollfressen* (= prežderati se); gnev: *Zorn* (= gnev); *Wut* (= ljutnja); *Ärger* (= bes); *Stinkwut* (= ogroman bes); *jed*; *bes*; lenjost: *Faulheit – lenjost*; *faul* (= lenj)). Takođe, u svakom od analiziranih korpusa zabeležili smo da je sadržana jedna od dve ili obe religijske komponente: *Gott – bog* (*gordost*, *srebroljublje* (samo u nemačkom jeziku), *stomakougađanje* (samo u nemačkom jeziku), *lenjost*) i *Teufel – đavo* (samo u nemačkom jeziku u konceptima: *srebroljublje*, *blud*, *zavist* i *gnev*).

Sumiranjem rezultata istraživanja doktorske disertacije utvrdili smo da postoji dosta sličnosti između frazeologizama nemačkog i srpskog jezika koji pripadaju konceptima sedam smrtnih grehova, kako na konceptualnom, tako i na kontrastivnom planu. Koncepti su na slične načine strukturisani u oba jezika, a došli smo do zaključka da su neke pojmovne metafore univerzalne za oba jezika, ali i za određene ili sve grehove. Stoga rad predstavlja doprinos kako kognitivnoj, tako i kontrastivnoj lingvistici. U radu, svakako, nisu obrađene sve frazeološke jedinice, pre svega one koje pripadaju razgovornom jeziku i koje (još) nisu kodifikovane u leksikonima, ali s obzirom na to da su navedene u onim slučajevima u kojima smo smatrali da poznamo adekvatne oblike, rad može da doprinese leksikografskoj obradi frazeologizama, ali i metodici nastave nemačkog jezika kao stranog. Kako u radu nisu obrađeni neleksikalizovani frazeologizmi, niti svi frazeologizmi koji se nalaze na periferiji koncepta, ostavljen je prostor za dalja istraživanja teme sedam smrtnih grehova u frazeologiji.

Tabela 1. Pregled metafora koje su zajedničke za različite koncepte

Gordost	Srebrnoljublje	Blud	Zavist	Stomakougađanje	Gnev	Lenjost
ŽIVO BIĆE (u oba jezika)	ŽIVO BIĆE (u oba jezika)	ŽIVO BIĆE (u oba jezika)	ŽIVO BIĆE (u oba jezika)	ŽIVO BIĆE (u oba jezika)	ŽIVOTINJA (u oba jezika)	ŽIVO BIĆE (u oba jezika)
GORE (u oba jezika)	GORE/ DOLE (u oba jezika)	/	/	DOLE (u oba jezika)	GORE (u oba jezika)	DOLE (u oba jezika)
/	BOLEST ZAVISNOSTI (samo u nemačkom jeziku)	BOLEST (u oba jezika)	/	BOLEST (podmetafora hipermetafore STOMAKOUGAĐ ANJE JE FIZIOLOŠKA REAKCIJA) (samo u srpskom jeziku)	UZROK BOLESTI (u oba jezika)	/
/	GOMILANJE/ PRETERIVANJE (samo u nemačkom jeziku)	PRETERIVANJE/ NEUMERENOST (u oba jezika)	/	PRETERIVANJE/ NEUMERENOST (u oba jezika)	/	/
OMETENOST ČULA (u oba jezika)	ŽIVO BIĆE OMETENOG VIDA (samo u nemačkom jeziku)	/	/	/	OMETENOST ČULA (u oba jezika)	/
FIZIČKA/ PRIRODNA SILA (u oba jezika)	/	/	/	PRIRODNA SILA/ VREMENSKA NEPOGODA (samo u srpskom jeziku)	VREMENSKA NEPOGODA (u oba jezika)	/
/	/	OPASNOST (samo u nemačkom jeziku)	/	OPASNOST (u oba jezika)	/	/
/	/	OPSEDNUTOST (u oba jezika)	OPSEDNUTOST (+ ŽIVO BIĆE) (samo u nemačkom jeziku)	/	/	/
ŠTETNA STVAR (u oba jezika)	/	/	ŠTETNA STVAR (u oba jezika)	/	/	/
/	/	/	UZROK SMRTI (samo u nemačkom jeziku)	SMRT (samo u srpskom jeziku)	/	SMRT (u oba jezika)

Grafikon 1. Pregled zastupljenosti stepena ekvivalentnosti u radu

11. DODATAK

11.1. *Frazeologizmi nemačkog jezika obrađeni u radu:*

- abends wird der Faule fleißig
- alle viere von sich strecken
- alter Bock
- am Geld kleben/ hängen
- an Hass und Neid stirbt Heiterkeit
- auf den Strich gehen
- auf der faulen Haut/ auf der Bärenhaut liegen
- auf der höchsten Palme sein
- auf großem Fuß(e) leben
- auf Hasenjagd gehen
- auf hohem Roß sitzen
- auf jemanden heiß sein
- auf jemanden spitz sein
- auf jemanden von oben herabschauen
- auf seinem Geld sitzen
- auf Stelzen gehen
- aus dem Anzug springen
- aus der Haut fahren
- außer sich sein
- bei jemandem ist gleich Feuer unterm Dach/ jemand hat gleich Feuer unterm Dach
- bei jemandem regt sich die Galle
- besoffen wie ein Schwein
- blass vor Neid werden/ vor Neid erblassen
- blau wie ein Veilchen
- da (dumm/ blöd) in der Gegend herumstehen/ herumsitzen
- da herumstehen/ herumsitzen und in die Luft starren/ stieren/ gucken
- das älteste Gewerbe der Welt
- das Blut steigt jemandem in den Kopf/ ins Gesicht/ in die Wangen

- das Geld auf die hohe Kante legen
- das Geld locker sitzen haben
- das Geld rinnt jemandem nur so durch die Finger
- das Geld springen lassen
- das Geld verschleudern
- das Geld zum Fenster hinauswerfen
- das Geld zum Schornstein jagen
- das goldene Kalb anbeten
- das süße Leben genießen
- dastehen und Maulaffen feilhalten
- Daumen/ Däumchen drehen
- dem Armen mangelt viel, dem Geizigen alles
- dem Bauch frönen/ dienen
- dem Essen fleißig zusprechen
- dem Geiz mangelt alles
- dem lieben Gott/ Herrgott den Tag/ die Tage/ die Zeit stehlen
- dem Mammon dienen/ frönen
- den Affen zum Kater tragen
- den Bauch pflegen
- den Bauch zum Gott machen
- den Bauch/ den Hals/ Rachen/ Rand nicht vollkriegen/ voll genug bekommen/ kriegen
- den großen Herrn/ die feine Dame spielen
- den Kopf hängen lassen/ hängenlassen
- den Mann zum Hahnrei machen
- den Mond anstarren
- den Mund hängen lassen/ hängenlassen
- den Mund/ das Maul vollnehmen
- den Mut sinken lassen
- den Rahm/ das Fett abschöpfen
- den Schwanz einziehen/ den Schwanz zwischen die Beine klemmen

- den Tag/ die Zeit totschiagen
- den Verstand verlieren
- der blasse/ blanke/ helle/ pure Neid spricht aus jemandem
- der blasse/ pure/ gelbe Neid
- der Geiz sieht ihm aus den Augen
- der Geiz wächst mit dem Gelde
- der meint, er hätte ein Patent darauf
- der Neid frisst seinen eigenen Herrn
- der Neid gönnt dem Teufel nicht die Hitze in der Hölle
- der Neid lässt jemanden nicht ruhen/ zur Ruhe kommen
- der Teufel ist in jemanden gefahren
- dicke Eier haben
- die Fassung verlieren
- die Fäuste ballen/ machen
- die Galle bekommen
- die Hände in den Schoß legen
- die Hände in fremde Tasche stecken
- die Haut zu Markte tragen
- die Herrschaft über sich verlieren
- die Hoffnung/ alle Hoffnungen begraben/ zu Grabe tragen
- die Klappe aufreißen
- die Milch abrahmen
- die Nase in den Wolken haben
- die Nase/ den Kopf hoch tragen
- die Nerven verlieren
- die Ohren hängen lassen/ hängenlassen
- durch viele Bette gehen
- ein Auge auf jemanden werfen
- ein geiler Bock sein/ geil sein wie ein Bock
- ein guter Hahn wird selten fett

- ein Heidengeld/ Sündengeld/ Schweinegeld ausgeben
- ein Hitzkopf sein
- ein Hurenbock sein
- ein kleiner Gernegroß sein
- ein Loch im Magen haben
- ein Loch/ Löcher in die Luft/ in die Wand gucken/ starren/ stieren
- (ein) Mädchen käuflicher Dose
- ein Neidhammel sein
- ein unnützer Esser/ Fresser sein
- ein Ventil brauchen/ suchen (für seinen Zorn)
- eine schöne/ hübsche Stange Geld ausgeben/ ein schönes Stück Geld ausgeben/ ein schönes/ hübsches Sümmchen Geld ausgeben
- eine Wut/ Stinkwut im Bauch haben
- eine[n]/ zehn an jedem Finger haben
- (einem Mädchen) die Ehre rauben
- einen Affen (sitzen) haben
- einen Anfall bekommen
- einen dicken Hals haben
- einen Haufen Geld ausgeben
- einen im Kahn haben
- einen kleinen Affen haben
- einen Pik auf jemanden haben
- einen Seitensprung machen/ Seitensprünge machen
- er benimmt sich wie der liebe Gott
- er dreht jeden Pfennig dreimal um (bevor er ih ausgibt)
- er muss immer das letzte Wort haben
- erhobenen Hauptes
- essen wie ein Scheunendrescher
- [etwas] in die eigene Tasche stecken
- etwas mit den Augen verschlingen

- etwas trinken wie Wasser
- etwas wirkt auf jemanden wie ein rotes Tuch
- faul/ untätig in die Gegend/ in die Landschaft herumschauen/ herumgucken
- Faulpelz sein
- fressen, bis es oben und unten wieder rauskommt
- fressen, bis man nicht mehr kann
- für das leibliche Wohl sorgen
- für Geld würde er seine Großmutter verkaufen
- futtern wie bei Muttern
- (ganz) scharf sein auf etwas
- ganz scharf sein auf jemanden
- ganz versessen sein
- ganz/ völlig aus dem Häuschen sein
- ganz/ völlig außer Fassung sein
- Geiz ist die größte Armut
- Geiz ist die Wurzel allen Übels
- geladen sein
- gelb/ grün vor Neid sein/ werden
- Geld scheffeln/ das Geld in vollen Scheffeln/ scheffelweise einheimen
- Geld verbraten
- Geld verjucken/ verjuckeln
- Geld verplempern
- Geld verzocken
- Gift und Galle spucken
- groß daherreden
- groß tun mit etwas
- große Klappe, nichts dahinter
- grün und gelb/ grün und blau vor Ärger werden
- Habsucht macht arm bei allem Reichtum
- Hass und Neid bringen viel Leid

- heißes Blut haben
- herumstolzieren wie der Hahn auf dem Mist
- hinter dem Geld her sein wie der Teufel hinter der armen Seele
- hinter jeder Schürze/ jedem Rock herlaufen/ her sein
- hinter jemandem her sein wie der Teufel hinter der armen Seele
- Hochmut kommt vor dem Fall
- (immer) eine Extrawurst gebraten haben wollen
- ihr könnt nicht Gott dienen und dem Mammon
- immer das große Wort führen
- immer nur das Eine wollen/ im Kopf haben
- immer Recht behalten wollen
- immer wieder etwas Besonderes sein wollen
- in die Höhe fahren/ gehen/ schießen
- in einer Anwendung von Zorn
- in jemandem kocht es
- ins Heu fahren
- jemand behandelt jemanden wie den letzten Dreck
- jemand denkt, dass sich die Welt/ alles um ihn dreht
- jemand frisst wie ein Wolf
- jemand glaubt, die Weisheit mit Löffeln gegessen zu haben
- jemand isst, als ob das Essen morgen verboten würde
- jemand isst, als ob er Geld dafür bekäme
- jemand lässt die Flügel hängen
- jemand meint, er hätte das Pulver erfunden
- jemand meint, er höre das Gras wachsen
- jemandem an die Gurgel springen
- jemandem auf dem Kopf/ auf der Nase herumtanzen
- jemandem auf den Wecker gehen
- jemandem auf die Nerven gehen
- jemandem auf die Nieren gehen

- jemandem das Geld aus der Tasche ziehen
- jemandem das Mark aus den Knochen aussaugen
- jemandem den letzten Tropfen Blut aussaugen
- jemandem die Augen auskratzen
- jemandem die Faust zeigen
- jemandem die Taschen ausräumen
- jemandem die Taschen leeren
- jemandem die Zornesröte ins Gesicht treiben
- jemandem geht der Hut hoch
- jemandem geht etwas gegen den Strich
- jemandem Hörner aufsetzen
- jemandem in die Nase fahren
- jemandem in die Tasche greifen
- jemandem ins Gesicht springen
- jemandem ist eine Laus über die Leber gelaufen
- jemandem keinen Bissen/ Happen/ nicht den Bissen Brot gönnen
- jemandem kocht das Blut in den Adern
- jemandem kommt/ geht die Galle hoch
- jemandem läuft das Wasser im Mund(e) zusammen
- jemandem nicht das Schwarze unter dem Nagel/ den Nägeln gönnen
- jemandem nicht die Butter auf dem Brot gönnen
- jemandem nicht die Luft (zum Atmen) gönnen
- jemandem nicht so viel gönnen, wie man auf dem Nagel fortträgt
- jemandem nicht so viel gönnen, wie unter den Nagel geht
- jemandem platzt der Kragen
- jemandem schaut/ sieht der Neid aus den Augen
- jemandem schwillt der Kamm
- jemandem schwillt die Zornesader
- jemandem steht der gelbe Neid im Gesicht
- jemandem wässern die Zähne nach etwas

- jemandem wird kein Zacken aus der Krone fallen/ jemandem fällt kein Stein/ keine Perle aus der Krone
- jemandem zu Kopfe steigen <Wein>
- jemanden (ganz) wild machen
- jemanden anspitzen
- jemanden auf die Palme bringen
- jemanden auf Touren bringen
- jemanden aufreißen
- jemanden aus dem Takt bringen
- jemanden aus der Bahn werfen
- jemanden aus der Fassung bringen
- jemanden aus der Gleichgewicht bringen
- jemanden bei der Gurgel fassen/ packen
- jemanden bis aufs Blut aussaugen
- jemanden bis aufs Hemd ausziehen
- jemanden in der Luft zerreißen
- jemanden in Fahrt bringen
- jemanden mit Blicken auffressen
- jemanden mit den Augen ausziehen
- jemanden mit den Augen verschlingen
- jemanden mit scheelen Augen/ Blicken ansehen/ anschauen/ anblicken
- jemanden mit seinen Blicken durchbohren
- jemanden packt die Wut/ der Zorn/ ein heiliger Zorn
- jemanden scharfmachen
- jemanden scheel blicken/ ansehen
- jemanden über die Schulter/ die Achsel ansehen
- jemanden wie einen dummen Jungen behandeln
- jemanden wie Luft behandeln
- jemanden wild machen
- jemanden zum Wahnsinn bringen/ treiben
- jemanden zur Weißglut bringen

- jemandes Blut gerät in Wallung
- jemandes Stolz beugen
- kein Geld in den Fingern/ in der Hand halten können
- kein Wort hören wollen
- keinen Finger krümmen/ krumm machen
- keinen Finger/ keine Hand rühren
- keinen Schlag tun
- keinen Strich tun
- Landschaft herumsitzen/ herumstehen
- leicht/ schnell in Hitze geraten
- lieber den Magen verrenkt, als dem Wirt was geschenkt
- Luft für jemanden sein
- mir wurde schwarz vor den Augen
- mit beiden Händen zugreifen
- mit dem Essen wächst/ kommt der Appetit
- mit dem Faust auf den Tisch schlagen
- mit dem großen Löffel essen
- mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein
- mit einem Affen nach Hause kommen
- mit Geld (nur so) um sich werfen
- mit jemandem in die Kiste hüpfen/ springen/ steigen
- mit jemandem ins Bett gehen/ steigen
- mit jemandem Verkehr haben
- mit verschränkten/ gekreuzten Armen dastehen
- morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute
- nach jemandem verrückt sein
- Neid ist dem Menschen, was Rost dem Eisen
- Neid ist des Glücks Gefährte
- Neid ist sein eigen Henker
- Neid kriecht nicht in leere Scheunen

- Neid macht Leid
- Neid sucht böse Wege
- Neid und Hass wohnen in einem Fass
- nicht aufs Geld gucken/ sehen/ schauen
- nicht mehr Herr über sich selbst sein
- nicht mehr piep (und nicht mehr papp) sagen können
- nicht mit Geld umgehen können
- Ohne Fleiß kein Preis
- rattenscharf sein
- Raupen im Kopf haben
- saufen wie das liebe Vieh
- saufen wie ein Bürstenbinder
- saufen wie ein Kamel in der Oase
- saufen wie ein Loch
- saufen wie ein Schwamm
- scharf/ spitz wie Nachbars Lumpi/ Fiffi / Waldi sein
- Schaum schlagen
- Schaum vor dem Mund haben/ vor Wut schäumen
- schäumen wie ein Eber
- (schnell/ leicht) in die Luft gehen
- sein Geld durch die Gurgel jagen
- sein Geld nicht zusammenhalten können
- (sein) Geld verbuttern
- sein Gift verspritzen
- sein Mütchen an jemandem kühlen
- sein Vermögen ausgeben
- seine Augen waren größer als der Magen
- seine Finger nach jemandem ausstrecken
- seine Wut an jemandem auslassen
- seinem Ärger/ seiner Wut/ seinem Zorn Luft geben/ machen

- seinem Magen keine Stiefmutter sein
- seinem Zorn die Zügel schießen lassen
- seinen Leib pflegen
- sich an den Arsch/ in den Hintern beißen
- sich auf die faule Haut legen
- sich aufblasen wie ein Frosch
- sich bis oben/ obenhin vollfressen
- sich das Air eines Mannes von Welt geben
- sich das Leben nehmen
- sich den Bauch/ Magen/ Wanst vollschlagen
- sich den Magen überladen
- sich den Magen verrenken
- sich den Ranzen vollhauen
- sich die (dicksten) Rosinen aus dem Kuchen klauben
- sich die besten Stücke aus der Suppe fischen
- sich die Finger/ alle zehn Finger/ die Pfoten nach etwas lecken
- sich die Finger/ die Hand/ die zarten Fingerchen nicht (gern) schmutzig/ dreckig machen/
beschmutzen
- sich die Kehle anfeuchten
- sich die Krätze/ die Schwindsucht/ die Gelbsucht an den Hals ärgern
- sich ein Ansehen geben
- sich ein Monogramm in den Bauch beißen
- sich in den Vordergrund drängen
- sich in Unkosten stürzen
- sich kein Bein ausreißen
- sich kugelrund essen/ fressen
- sich mit dem Nimbus des Künstlers/ großen Wissenschaftlers umgeben
- sich mit fremden Federn schmücken
- sich nicht gern schmutzig machen
- sich nicht vom Geld trennen können

- sich nicht wehtun/ tu dir nicht weh!
- sich trüben/ düsteren Gedanken hingeben
- sich über etwas/ jemanden erhaben fühlen
- sich unter den Tisch trinken
- sich volllaufen lassen
- sich von niemandem/ keinem etwas sagen lassen
- sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf etwas stürzen
- sich wie ein Löwe/ die Löwen/ die Hyänen auf jn. stürzen
- sie meint, wonders, wer sie sei
- so faul sein, dass man stinkt
- Stangenfieber haben
- Stielaugen machen/ bekommen/ kriegen
- stolz wie ein Adler
- stolz wie ein Hahn
- stolz wie ein Pfau
- stolz wie ein Spanier
- stolz wie Oskar sein
- Übermut tut selten gut
- unter Druck stehen/ sein
- unter jemandes Würde sein
- verbotene Früchte schmecken am besten
- viel Aufheben(s) von sich machen
- voll bis Oberkante Unterlippe sein
- voll bis zum Stehkragen sein
- voll sein
- voll sein wie ein Eimer
- voll sein wie ein Fass
- voll wie eine Strandhaubitze/ Haubitze/ Kanone
- voll wie zwanzig/ vierzig/ hundert/ tausend Russen sein
- voller Bauch studiert nicht gern

- voller Galle sein
- vom Glanz des Goldes geblendet sein
- vom Stamme Nimm sein
- von etwas/ jemandem die Nase voll haben
- vor Faulheit stinken
- vor lauter/ reiner Wut sieht jemand (gar/ überhaupt) nicht mehr
- vor Neid aus der Haut fahren
- vor Neid außer sich sein/ werden
- vor Neid platzen
- vor Stolz (fast) platzen
- vor Wut an die Decke gehen
- vor Wut entbrennen
- vor Wut platzen/ die Platze kriegen
- vor Wut schnauben
- warten bis/ dass einem die gebratenen Tauben/ die gebratenen Enten in den Mund/ ins Maul fliegen
- wenn alle Laster alt werden, wird der Geiz jung
- Wer rastet, der rostet
- wie ein Schmetterling von einer Blume zur anderen flattern
- wild sein
- wild sein auf jemanden
- Zornesblitze auf jemanden schießen
- zu tief ins Glas/ in die Flasche/ in die Kanne schauen/ gucken

11.2. Frazeologizmi srpskog jezika obrađeni u radu:

- [biti] mokri brat
- [biti] prijatelj čaše
- bacati prašinu u oči
- bacati/ baciti novac kroz prozor

- baciti oko na nekoga
- biti dim za koga
- biti kao zapeta/ napeta/ nabita puška
- biti kome ispod časti
- biti lud za nekim
- biti mrtvo puvalo
- biti prijatelj svom stomaku
- biti pun zavisti
- biti van sebe (od besa)
- biti vreća bez dna
- biti vrele krvi
- biti živa žeravica
- biti/ držati se/ vladati se kao mali car
- buljiti u prazno
- čaše sušiti
- čekati da pečene ševe dolete u usta
- dati svom jedu/ besu oduška
- devojka koja se lako prodaje
- dići sve četiti (uvis)
- dići/ dizati nos/ glavu
- dirati u čiji džep
- dobiti napad;
- dovesti nekog do belog usijanja
- dovesti/ doterati [nekoga] do ludila
- drhtati nad svakom parom
- dušu dati (za nekoga)
- duvati na nos
- đipiti/ skočiti u vis od besa
- udariti u mahniti/ pomamni vetar/ pomamom/ mamom se pomamiti
- gledati koga s visoka/ odozgo

- gledati koga/ na druge s visine
- gojiti prase uoči Božića
- gord kao paun
- govori iz nekoga zavist
- gutati/ progutati nekoga pogledom/ očima
- hteti/ želeti i ovce i novce
- hval'te me usta da vas ne poderem
- i jare i pare
- ići nekome na bubrege
- ići nekome na živce
- ići nekome uz nos
- ići/ otići u krevet sa nekim
- imati na svaki prst (po) jednu/ jednog
- imati pik na nekoga
- imati pun nos nečega/ nekoga
- iscediti koga do (poslednje, zadnje) kapi
- iskaliti srce na nekoga
- iskočiti iz kože
- iskopati oči nekome
- ispale mu oči
- isterati iz kože nekoga
- izbaciti koga iz koloseka
- izbaciti nekoga iz ravnoteže
- izbaciti nekoga iz takta
- izgrditi/ grditi/ ispsovati/ psovati nekoga na pasja usta/ pasje ime/ pasja kola
- izgubiti glavu
- izgubiti živce
- izliti svu žuč
- jede kao da je plaćen za to
- jesti da pucaju zaušnjaci
- jesti da se sve praši

- jesti da sve puca
- jesti kao ala
- jesti kao gladna godina
- jesti kao mećava
- jesti kao provaljen
- jesti kao vatra
- jesti kao žuti mravi
- jesti velikom kašikom
- piti velikom čašom
- jesti za dvojicu/ trojicu
- jurne kome krv u glavu/ lice/ obraze
- kipi kome u srcu
- kipi krv u kome
- kiša bije/ udara/ izbija kome iz čela
- klanjati se zlatnom teletu
- klonula su/ pala su kome krila
- klonuti/ pasti/ padati duhom
- ko visoko leti, nisko pada
- krasti Bogu dane
- krv pada/ pala/ navukla se/ navlači se/ dolazi kome na oči
- krv vri kome u žilama
- lako padati u vatru
- lezi hlebu da te jedem
- lizati/ oblizivati prste za čim
- lokati/ piti kao duga
- ludovati za nekim
- mete kao mećava
- misli da je bog zna ko
- misli neko da je svu mudrost kašikom pojeo
- misli neko da se oko njega vrti svet

- mlatiti pare/ lovu
- mnogo buke ni oko čega
- mrtav pijan
- nabiti nekome/ mužu rogove
- nabrusiti/ brusiti/ naoštriti/ oštriti zube na nešto
- naduti se kao žaba
- najesti se da čovek pukne
- najstariji zanat
- naliti se do guše
- napuniti svako crevo/ napuniti mešinu
- navaliti na jelo
- ne bi neko o koga ni prljavu/ posranu nogu obrisao
- ne mrdnuti/ ne hteti maknuti ni (malim) prstom
- ne pretrgnuti se/ ne polomiti se oko nečega
- ne vladati sobom
- neće kome pasti kruna s glave
- nemoj da se prekineš/ da se pretrgneš
- ni repom ne mrdnuti
- noseš parati nebo
- njegova je uvek poslednja
- oberučke prihvatiti
- očistiti kome džep/ džepove
- oduzeti sebi život
- ogoleti nekoga do kože
- okititi se tuđim perjem
- okvasiti/ zaliti grlo
- opustiti nos
- ožučiti se
- pao mi je mrak na oči/ mračni se/smrklo se nekome pred očima
- pasti u oganj

- pasti u vatru
- pasti/ padati u očajanje
- peniti se od besa
- pijan kao bačva
- pijan kao ćuskija
- pijan kao daska
- pijan kao duga
- pijan kao letva
- pijan kao levča
- pijan kao majka zemlja
- pijan kao sekira
- pijan kao smuk
- pijan kao svinja
- piti kao čep
- piti kao smuk
- piti kao spužva
- piti šta kao mleko
- pod noć tikve cvetaju
- podviti/ podvući/ uvući rep
- pokazati pesnicu nekome
- pokrene se kome žuč
- ponaša se kao da je bog
- popeti se nekome na vrh glave
- (po)preko pogledati nekoga
- posegnuti za nekim
- posmatrati nešto skrštenih ruku
- pošla mu je voda na usta
- potpuno iscediti nekoga
- pozeleneti od jeda/ besa
- pozeleneti od zavisti

- praviti se važan
- predati se/ predavati se crnim mislima
- prekipelo mi je
- prevrnuti kome džepove
- proćerdati novac/ imetak
- prostreliti/ preseći koga očima
- prosuti žuč na nekoga
- proterati novac kroz grlo
- pući od besa
- pući od gordosti
- pući od zavisti
- pun do grla
- puna mu usta sebe
- rasipati pare
- rastu mu zazubice
- razbacivati se novcem
- razboleti se od jeda
- sahraniti nadu
- setila se prelja kudeljje uoči (svete) nedelje
- seva kome vatra iz očiju
- sevnuti očima
- siktati/ cičati/ vrištati kao zmija u procepu
- sipati vatru iz očiju
- skakati nekome po glavi
- skidati kajmak
- skidati nekoga očima
- skinuti kajmak s mleka
- skinuti nekome i košulju s leđa
- skočiti nekome za vrat
- slomiti nečiju gordost

- spustiti/ obesiti nos
- stajati/ sedeti skrštenih ruku
- stari jarac
- staviti/ strpati/ trpati u svoj džep
- stisnuti/ stezati pesnice/ šake
- ščepati nekoga za gušu
- šepuriti se kao petao na bunjištu
- trag mu smrdi od lenjosti
- ucvrljao se od lenjosti
- tražiti/ očekivati pečene ševe
- trčati za svakom suknjom
- trešten pijan
- triput dinar okrene u ruci pre nego što ga izda
- trla baba lan da joj prođe dan
- ubijati vreme
- udarile kome lutke u glavu
- udariti pesnicom o sto
- udariti/ udarati kome u glavu <vino>
- ustati/ ustajati/ dići se na levu nogu/ levom nogom
- ušao neki đavo u njega
- uzdignute glave
- veće oči nego stomak
- voditi glavnu reč
- voll bis Oberkante Unterlippe sein
- vrteti palčevima
- zabranjeno voće je najslade
- zagledati se/ zaviriti (duboko/ dublje) u čašu
- zagledati čaši/ čašici u dno
- zagolicati nečiju radoznalost
- zavući ruku u tuđi džep

- živetí na visokoj/ velikoj nozi
- Œuljaju koga novci

12. SPISAK SKRAĆENICA

- RMS – Rečnik srpskoga jezika (Rečnik Matice srpske)
- [← X]⁴⁴⁵ – realizuje se u formi X
- Adj – pridev
- AdjAk – pridev akuzativ
- AdjDat – pridev dativ
- AdjGen – pridev genitiv
- AdjInstr – pridev instrumental
- Adv – prilog
- Det – determinator
- DetCaus – kauzalni determinator
- DetInstr – instrumentalni determinator
- DetQual – kvalifikativni determinator
- DetQuant – kvantifikativni determinator
- DetSit – situativni determinator
- DetSoc – socijativni determinator
- DetSpac – spacijalni determinator
- DetTemp – temporalni determinator
- DObj – direktni objekat
- IObj – indirektni objekat
- Konj – veznik

⁴⁴⁵ Počevši od ove skraćenice naredne su preuzete iz Antonić, 2005: 1162–1164.

- N – imenica
- NAK – imenica akuzativ
- NDat – imenica dativ
- Neg – negacija
- NGen – imenica genitiv
- NInstr – imenica instrumental
- NLok – imenica lokativ
- NNom – imenica nominativ
- Num – broj
- NumAk – broj akuzativ
- Obj – objekat
- P – predikat
- Part – partikula
- PrepObj – prepozicionalni objekat
- ProN – zamenica
- ProNAk – zamenica akuzativ
- ProNDat – zamenica dativ
- ProNGen – zamenica genitiv
- ProNInstr – zamenica instrumental
- ProNLok – zamenica lokativ
- ProNN – zamenica nominativ
- PseudoAg – pseudoagens

- Qual – kvalifikator
- Subj – subjekat
- V – glagol

13. LITERATURA

Izvori:

- Dudenredaktion (ed.) (2002a). *Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Duden Verlag.
- Krüger-Lorenzen, K. (1998). *Deutsche Redensarten und was dahinter steckt*. München: Wilhelm Heyne Verlag.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hansen, R. –Matešić, J. –Petermann, J. –Rittgasser, S. –Steiger, M. & Zimanji-Hofer, I. (1988). *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Menac, A. –Fink-Arsovski, Ž. & Venturin, R. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Milenković, T. (2006). *Idiomi u srpskom jeziku*. Aleksinac: Atelje 63. (štampano ćirilicom).
- Mrazović, P. –Primorac, R. (1981). *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*. Beograd: Narodna knjiga.
- Otašević, Đ. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej. (štampano ćirilicom).
- Petronijević, B. (2007). *Srpsko-nemački prevodni frazeološki rečnik*. Beograd: Jasen.
- Röhrich, L. (2003). *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder.
- Schemann, H. (1992). *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*. Stuttgart, Dresden: Klett.
- Schemann, H. (2011). *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Weinberger, H. (2012). *Kroatisch/Serbisch-Deutsches phraseologisches Wörterbuch, angeordnet nach semantischen Gruppen*. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels GmbH.
- www.redensarten-index.de, preuzeto 12.1.2021.

Literatura:

- Antonić, I. (2005). Sintaksa i semantika padeža. U: Piper, P. –Antonić, I. –Ružić, V. –Tanasić, S. –Popović, Lj. & Tošović, B. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica*. Novi Sad: Matica srpska. 119–300. (štampano ćirilicom).
- Apresjan, V. (1997). Emotion Metaphors and Cross-Linguistic Conceptualization of Emotions. In: Barcelona, A. (ed.) (1997). *Cognitive linguistics in the study of the English language and literature in English. Monograph issue of Cuadernos de Filología Inglesa*, 6/2. 179–213.
- Barcelona, A. (2003). On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphors. In: Barcelona, A. (ed.) (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: a Cognitive Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 31–58.
- Bergerová, H. (2007). Phraseologismen aus dem semantischen Feld Ärger, psychologisch betrachtet. In: *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. Vol. 21. 15–27. <http://hdl.handle.net/11222.digilib/105939>.
- Bergerová, H. (2012). *Untersuchungen zum Emotionswortschatz des Deutschen anhand des semantischen Feldes „Ärger“ unter Berücksichtigung des Tschechischen und mit Fokus auf lernerphraseographische Fragestellungen*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno.
- Biblija. Stari i Novi zavet*. (1974). Prevod: Grubišić, S. –Gass, F. –Rupčić, Lj. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Biderman, H. (2004). *Rečnik simbola*. Beograd: Plato.
- Blekberner, S. (2019). Sedam smrtnih grehova: razvrat. U: Prole, D. (prir.) (2019). *Razvrat*. Novi Sad: Adresa. 9–22.
- Bogdanović, V. M. (1923). *Medicina ljudskih strasti (ljubav, zavist, zloba, ljubomora, ambicija, kocka, trke, pijanstvo, strast za otrovima, strast za studijama. Njihov uticaj na sposobnosti duše i tela)*. Beograd: Izdavačka knjižarnica G. Kona. (štampano ćirilicom).

- Brjančaninov, I. (2008). *Enciklopedija pravoslavnog duhovnog života*. Beograd: Biblioteka obraz svetački. (štampano ćirilicom).
- Bročić, A. (2012). O konceptualizaciji pojmova ponos, gordost, oholost i nadmenost u srpskom jeziku. U: Ivić, P. (ured.) (2012). *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. Knj. 55, sv. 2. Novi Sad: Matica srpska. 119–140. (štampano ćirilicom).
- Bročić, A. (2018). *Konceptualizacija emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku*. (Nepublikovana doktorska disertacija). Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Bucher, A. (2012). *Geiz, Trägheit, Neid & Co. in Therapie und Seelsorge. Psychologie der 7 Todsünden*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.
- Bünting, K-D. (1996). *Deutsches Wörterbuch*. Chur: Isis Verlag AG.
- Burger, H. (2003). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Burger, H. –Buhofer, A. & Sialm, A. (1982). *Handbuch der Phraseologie*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Burger, H. –Dobrovol'skij, D. –Kühn, P. & Norrick, N.R. (2007). Einführung. Objektbereich, Terminologie und Forschungsschwerpunkte. In: Burger, H. –Dobrovol'skij, D. –Kühn, P. –Norrick, N.R. (ed.) (2007). *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. 1. Halbband. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1–19.
- Chen, L. (2006). *Bilder menschlicher Emotionen in deutschen und chinesischen Phrasemen*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren GmbH.
- Cvitković, I. (2009). *Rečnik religijskih pojmova*. Novi Sad: Prometej. (štampano ćirilicom).
- Czichocki, S. –Mrazović, P. (1997). *Lexikologie der deutschen Sprache: Einführung*. Szeged: Jate.
- Čajkanović, V. (1994). *Stara srpska religija i mitologija*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Dobrovol'skij, D. –Piirainen, E. (2005). Cognitive Theory of Metaphor and Idiom Analysis. U: *Jezikoslovlje*. 6/1. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku. 7–35.

- Dobrovol' skij, D. –Piirainen, E. (2009). *Zur Theorie der Phraseologie. Kognitive und kulturelle Aspekte*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Donalies, E. (1994). Idiom, Phraseologismus oder Phrasem? Zum Oberbegriff eines Bereichs der Linguistik. In: *Zeitschrift für germanistische Linguistik: deutsche Sprache in Gegenwart und Geschichte*. Vol. 22. Berlin: de Gruyter. 334–349.
- Donalies, E. (2009). *Basiswissen: deutsche Phraseologie*. Tübingen: Francke.
- Dragičević, R. (2006). Ispitivanja konceptualizacije ljutnje. U: Piper, P. (ured.) (2006). *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika. Zbornik radova*. Beograd: SANU. 97–119. (štampano ćirilicom).
- Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike. (štampano ćirilicom).
- Dragičević, R. (2009). O problemima identifikacije frazeologizama. U: Raecke, J. –Bunčić, D. & Golubović, B. (ured.) (2009). *Zeitschrift für südslavische Sprachen, Literaturen und Kulturen*, 1. Tübingen: Slavisches Seminar der Universität Tübingen. 35–44.
- Dragičević, R. (2018). Koncept *Boga* u srpskim narodnim poslovicama. U: Končarević, K. (2018). *Jezik i kultura. Slavistička perspektiva*. Beograd: Jasen. 247–261. (štampano ćirilicom).
- Dudenredaktion (ed.). (1990). *Duden. Das Fremdwörterbuch*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Duden Verlag.
- Dudenredaktion (ed.). (2002b). *Duden. Das Bedeutungswörterbuch*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Duden Verlag.
- Ekman, P. (1970). Universal Facial Expressions of Emotions. In: *California Mental Health Research Digest*. 8(4). Sacramento, California. 151–158.
- Ekman, P. (2011). *Razotkrivene emocije*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Evagrije, A. (2015). O osam pomisli, Anatoliju. U: Srbulj, J. (prir.) (2015). *Dobrotoljublje*. Šabac: Pravoslavac. 157–160. (štampano ćirilicom).

- Filipović-Kovačević, S. (2013). *Implicirana značenja u reklamama na engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Fillmore, C. J. (1985). Frames and the Semantics of Understanding. In: *Quaderni di Semantica*. Volume 6, Issue 2. 222–254.
- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Fleischer, W. (1982). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
- Földes, C. (2007). Phraseme mit spezifischer Struktur. In: Burger, H. –Dobrovol'skij, D. –Kühn, P. & Norrick, N.R. (ed.) (2007). *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. 1. Halbband. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 425–435.
- Gerzić, B. –Gerzić, N. (2002). *Rečnik savremenog beogradskog žargona*. Beograd: Istar.
- Goossens, L. (2003). *Metaphonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions for Linguistic Action*. In Dirven & Pörings, 349-377.
- Grdina, I. (2018). Zavist – skica istorije smrtnog greha. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2018). *Zavist*. Novi Sad: Adresa. 95– 13.
- Grimm, J. –Grimm, W. (1984). *Deutsches Wörterbuch*. Bd. 21. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Gvozden, V. –Lošonc, A. (2014). Biopolitika gordosti u Šekspirovom *Koriolanu*. U: Lošonc, A. –Prole, D. & Zivlak, J. (ured.) (2014). *Gordost*. Novi Sad: Adresa. 73–133.
- Gvozden, V. –Lošonc, A. (2015). Pohlepa kao apstrakcija robe. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2015). *Pohlepa*. Novi Sad: Adresa. 13–67.
- Helbig, G. –Buscha, J. (1998). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie.

- Ivanović, B. (2012). *Recesivna obeležja nemačkih frazeologizama i tendencija nivelacije prema savremenom jezičkom stanju*. (Nepublikovana doktorska disertacija). Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Ivanović, B. –Kostić-Tomović, J. (2018). O morfosintaksičkoj petrifikovanosti adjektivskih komponenata u nemačkoj frazeologiji. U: Kašić, Z. (ured.) (2018). *O jeziku sa raznih aspekata. Primenjena lingvistika u čast Vesni Berić-Đukić*. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije. 225–235.
- Jerotić, V. (2019). *O grehu, o kajanju i o praštanju*. Beograd: Zadužbina Vladete Jerotića. (štampano ćirilicom).
- Kangrga, J. (1996). *Nemačko-srpski rečnik*. VI izdanje. Beograd: Prosveta.
- Kasijan, J. (2015). Borba sa osam glavnih strasti. U: Srbulj, J. (prir.) (2015). *Dobrotoljublje*. Šabac: Pravoslavac. 161–285. (štampano ćirilicom).
- Kern, K. (2003). *Pastirsko bogoslovlje*. Beograd: Bogoslovski fakultet SPC. (štampano ćirilicom).
- Klajn, I. –Šipka, M. (2006). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej. (štampano ćirilicom).
- Klajn, I. – Šipka, M. (2008). *Strani izrazi i izreke*. Novi Sad: Prometej. (štampano ćirilicom).
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kolnai, A. (2014). Gordost, U: Lošonc, A. –Prole, D. & Zivlak, J. (ured.) (2014). *Gordost*. Novi Sad: Adresa. 135–182.
- Končarević, K. (2018). *Jezik i kultura. Slavistička perspektiva*. Beograd: Jasen. (štampano ćirilicom).
- Korhonen, J. (2007). Phraseme im Sprachgebrauch und in der Übersetzung. In: Burger, H. – Dobrovol'skij, D. –Kühn, P. –Norricks, R. Neal (ed.) (2007). *Phraseologie – Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 574–589.

- Kovačević, B. –Ramadanović, E. (2016). Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. U: *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Vol. 42, No. 2. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 505 – 527.
- Kövecses Z. (2017). Conceptual metaphor theory. In: Semino, E. –Demjén, S. (ed.) (2017). *Routledge Handbook of Metaphor*. New York: Routledge. 13–27.
- Kövecses, Z. (1995). Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of cross-cultural evidence. In: Taylor, J. R. –MacLaury, R. E. (ed.) (1995). *Language and the Cognitive Construal of the World*. Berlin: Mouton de Gruyter. 181–196.
- Kövecses, Z. (2000). The Concept of Anger: Universal or Culture Specific?. In: *Psychopathology* 33(4). 159–170.
- Kövecses, Z. (2008a). Metaphor and Emotion. In: Gibbs, R. Jr. (ed.) (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. 380–396.
- Kövecses, Z. (2008b). The Conceptual Structure of Happiness. In: Tissari, H. –Pessi, A. B. & Salmela, M. (ed.) (2008). *Happiness: Cognition, Experience, Language. Collegium. Studies across disciplines in the humanities and social sciences*. Volume 3. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies. 131–143.
- Kövecses, Z. (2008c). Universality and Variation in the Use of Metaphor. In: Johannesson, N.-L –Minugh, D.C. (ed.) (2008). *Selected Papers from the 2006 and 2007 Stockholm Metaphor Festivals*. Stockholm: Stockholm University. Department of English. 51–74.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor*. New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2013). The Metaphor-Metonymy Relationship: Correlation Metaphors Are Based on Metonymy. In: *Metaphor and Symbol*. Volume 28:2. New York: Routledge. 75–88.
- Kövecses, Z. –Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. In: Divjak, D. (edt.). *Cognitive Linguistics* 9-1. 37–77.
- Kövecses, Z. –Szabo, P. (1996). Idioms: A View from Cognitive Semantics. In: *Applied Linguistics*, Volume 17. 326–355.

- Kövecses, Z. –Szelid, V. –Nucz, E. –Blanco-Carrion, O. –Arica Akkök, E. & Szabó, R. (2015). Anger Metaphors Across Languages: A Cognitive Linguistic Perspective. In: Heredia, R. –Cieslicka, A. (ed.) (2015). *Bilingual Figurative Language Processing*. Cambridge and New York: Cambridge University Press. 341–367.
- Krohn, K. (1994). *Hand und Fuß. Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Krstić, D. (1988). *Psihološki rečnik*. Beograd: Izdavačka radna organizacija „Vuk Karadžić“.
- Krstić, P. (2014). Gordost bez Lucifera. U: Lošonc, A. –Prole, D. & Zivlak, J. (ured.) (2014). *Gordost*. Novi Sad: Adresa. 183–216.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. –Johnson, M. (2007). *Leben in Metaphern*. Heidelberg: Carl-Auer Verlag.
- Lakoff, G. –Turner, M. (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. I. Stanford: Stanford University Press.
- Larše, Ž-K. (2017). *Lečenje duhovnih bolesti*. Niš: Međunarodni centar za pravoslavne studije. Beograd: JP Službeni glasnik. (štampano ćirilicom).
- Léon-Dufour, X. –Duplacy, J. –George, A. –Grelot, P. –Guillet, J. & Lacan, M.-F. (ured.) (1988). *Rječnik biblijske teologije*. Križman, M. (prevod). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Léon-Dufour, X. –Duplacy, J. –George, A. –Grelot, P. –Guillet, J. & Lacan, M.-F. (ed.) (1964). *Wörterbuch zur biblischen Botschaft*. Faschian, K. (Übersetzung). Freiburg, Basel, Wien: Herder.
- Löbner, S. (2003). *Semantik. Eine Einführung*. Berlin; New York: De Gruyter Studienbuch.
- Lošonc, A. –Gvozden, V. (2018). Treba li gasiti požar zavisti. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2018). *Zavist*. Novi Sad: Adresa. 9–33.

- Lošonc, A. –Gvozden, V. (2016). (Ne)moguća lenjost: sudbina nerada posle „kraja“ rada. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2016). *Lenjost*. Novi Sad: Adresa. 89–136.
- Lošonc, A. –Prole, D. (2014). Uvod. U: Lošonc, A. –Prole, D. & Zivlak, J. (ured.) (2014). *Gordost*. Novi Sad: Adresa. V–IX.
- Lukić, Z. (2013). Idiomi poređenja u engleskom i srpskom jeziku sa lingvokulturološkog aspekta. U: *Susret kultura*. Zbornik radova sa VI međunarodnog interdisciplinarnog simpozijuma. Novi Sad: Filozofski fakultet. 333–345.
- Marčeta, J. (2016). *Kulinarska terminologija u francuskoj, italijanskoj i srpskoj frazeologiji*. (Nepublikovana doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Mees, U. (1992). Die Struktur der Emotionen. In: Mees, U. (ed.) (1992). *Psychologie des Ärgers*. Göttingen: Hogrefe. 1–29.
- Menac, A. (2007). *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjiga.
- Mrazović, P. –Primorac, R. (1964-1965). *Pokušaj klasifikacije frazeoloških izraza nemačkog jezika, njihovi izvori i stilske funkcije*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 283–303.
- Mrazović, P. –Primorac, R. (1965). *Neki metodski postupci u obradi nemačkih frazeoloških izraza*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 358–368.
- Mršević-Radović, D. (1987). *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Mršević-Radović, D. (2008). *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije. (štampano ćirilicom).
- Palm, Ch. (1997). *Phraseologie. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Pilz, K.D. (1978). *Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung, Begriffsbestimmung und Systematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache*. Göppingen: Verlag Alfred Kümmerle.
- Pilz, K.D. (1981). *Phraseologie: Redensartenforschung*. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.

- Plutchik, R. (1980). A general psychoevolutionary theory of emotion. In: Plutchik, R. – Kellerman, H. (ed.) (1980). *Emotion: Theory, research and experience. Theories of emotion*. Vol. 1. New York: Academic Press. 3–33.
- Popović, U. (2016). Lenjost kao ukidanje čovečanstva. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2016). *Lenjost*. Novi Sad: Adresa. 45–87.
- Prčić, T. (2008). *Semantika i pragmatika reči*. Drugo, dopunjeno izdanje. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. (2011). I sintagme i reči: frazne imenice u srpskom jeziku. U: Ružić, V. –Pavlović, S. (ured.) (2011). *Zbornik u čast Gordani Vuković: Leksikologija, onomastika, sintaksa*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 59–70.
- Prole, D. (2014). Metamorfoze gordosti. Od Aristotelovog samoodnosa do Kafkinog stida. U: Lošonc, A. –Prole, D. & Zivlak, J. (ured.) (2014). *Gordost*. Novi Sad: Adresa. 5–71.
- Prole, D. (2015). Institucionalizovana pohlepa, moć grupe i nemoć zajednice. U: Prole, D. – Lošonc, A. (prir.) (2015). *Pohlepa*. Novi Sad: Adresa. 69–117.
- Prole, D. (2016). Uvod. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2016). *Lenjost*. Novi Sad: Adresa. 5–8.
- Prole, D. (2018a). Uvod. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2018). *Zavist*. Novi Sad: Adresa. 5–7.
- Prole, D. (2018b). Fascinirani zavidnik. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2018). *Zavist*. Novi Sad: Adresa. 35–67.
- Prole, D. (2019a). Razvrat. U: Prole, D. (prir.) (2019). *Razvrat*. Novi Sad: Adresa. 5–7.
- Prole, D. (2019b). „Kukurikanje“ seksualnog liberalizma. Savremeno otkrivanje usamljenosti. U: Prole, D. (prir.) (2019). *Razvrat*. Novi Sad: Adresa. 23–80.
- Prole, D. –Lošonc, A. (2015). Uvod. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2015). *Pohlepa*. Novi Sad: Adresa. 5–11.
- Radovanović, M. (1977). Dekomponovanje predikata (na primerima iz srpskohrvatskog jezika). U: Belić, A. (ured.) (1977). *Južnoslovenski filolog*. Knj. XXXIII. Beograd: Srpska državna štamparija. 53–80. (štampano ćirilicom).

- Rakić, J. (2014). *Kulturološki aspekti konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku*. (Nepublikovana doktorska disertacija). Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Rasulić, K. (2003). Konceptualizacija društva pomoću vertikalne dimenzije. U: Klikovac, D. – Rasulić, K. (ured.) (2003). *Jezik, društvo, saznanje: profesoru Ranku Bugarskom od njegovih studenata*. Beograd: Filološki fakultet. 239–254.
- Ristić, G. (2013). *Somatizmi u nemačkom i srpskom jeziku* (kontrastivna istraživanja). (Nepublikovana doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Ristić, G. (2018). Kontrastivna i konceptualna analiza nemačkih i srpskih somatizama u semantičkom polju ljutnja. U: Penda, P. (ured.) (2018). *Filolog: časopis za jezik, književnost i kulturu*. God. 9, br. 18. Banja Luka: Filološki fakultet. 75–95. (štampano ćirilicom).
- Ristić, G. –Vujović, D. (2018). Konceptualizacija sreće u nemačkim i srpskim somatskim frazeologizmima. U: Polovina, V. (ured.) (2018). *Anali Filološkog fakulteta*. Knj. 30, sv. 2. 125–144.
- Ristić, G. –Zarifović, M. (2016). Značenja lekseme Blut / krv u frazeologizmima nemačkog i srpskog jezika. U: Mišić Ilić, B. –Lopičić, V. (ured.) (2016). *Jezik, književnost, značenje. Jezička istraživanja: zbornik radova*. Niš: Filozofski fakultet. 255–266.
- Rudolph, U. –Tsharaktschiew, N. (2014). An Attributional Analysis of Moral Emotions: Naïve Scientists and Everyday Judges. U: *Emotion Review*. Vol. 6, No. 4. 344–352.
- Schwarz-Friesel (2007). *Sprache und Emotionen*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH & Co. KG.
- Sinajski, N. (2015). II O osam duhova zla. U: Srbulj, J. (prir.) (2015). *Dobrotoljublje*. Šabac: Pravoslavac. 286–341. (štampano ćirilicom).
- Skok, P. (1971–1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.

- Staniłoje, D. (1981). *Pravoslavno moralno bogoslovlje: za bogoslovske institute*. Tom III: *Pravoslavna duhovnost*. Sremski Karlovcı: Srpska manastirska štamparija. (štampano ćirilicom).
- Stanojčić, Ž. –Popović, Lj. (1997). *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (štampano ćirilicom).
- Stanojević, M-M. (2013). *Konceptualna metafora. Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
- Stefanović, M. (2018). O jezičkoj slici sveta, konceptu i značenju. U: Končarević, K. (2018). *Jezik i kultura. Slavistička perspektiva*. Beograd: Jasen. 242–246. (štampano ćirilicom).
- Strauß, G. (1996). Wort – Bedeutung – Begriff: Relationen und ihre Geschichte. In: Grabowski, J. –Harras, G. & Herrmann, T. (ed.) (1996). *Bedeutung. Konzepte. Bedeutungskonzepte*. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH. 22–46.
- Svobodová, J. (2012). *Die sieben Hauptsünden in der deutschen Phraseologie*. (Neobjavljen masterski rad). Philosophische Fakultät, Masaryk-Universität, Brünn.
- Šamšalović, G. (1995). *Njemačko-hrvatski rječnik*. Trinaesto izdanje. Zagreb: Colorprint.
- Šipka, D. (2014). *Veliki englesko-srpski rečnik*. Novi Sad: Prometej.
- Šipka, M. (2008). *Zašto se kaže?*. Novi Sad: Prometej. (štampano ćirilicom).
- Štrbac, G. (2014). Konceptualizacija ljutnje u srpskoj frazeologiji. U: Alanović, M. –Dražić, J. –Štasni, G. –Štrbac, G. & Belić, N. (ured.) (2014). *Leksika, gramatika, diskurs*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 111–128. (štampano ćirilicom).
- Štrbac, G. (2018). *Frazeologija o čoveku i čovek u frazeologiji*. Novi Sad: Filozofski fakultet. (štampano ćirilicom).
- Šuvaković, M. (2018a). Telo: neizvesna bazična pitanja o telu i grehu zavisti. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2018). *Zavist*. Novi Sad: Adresa. 72–80.
- Šuvaković, M. (2018b). Telo i odlaganje oblika života: negativna teologija. U: Prole, D. –Lošonc, A. (prir.) (2018). *Zavist*. Novi Sad: Adresa. 82–93.

Tomkins, S.S. (1984). Affect theory. In: Scherer, K. R. –Ekman, P. (ed.) (1984). *Approaches to emotion*. New Jersey. 163–195.

Vujaklija, M. (1970). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta. (štampano ćirilicom).

Vujanić, M. – Gortan-Premk, D. –Dešić, M. –Dragičević, R. –Nikolić, M. –Nogo, Lj. ... & Fekete, E. (2011). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska. (štampano ćirilicom).

Vulović, N. (2015). *Srpska frazeologija i religija: lingvokulturološka istraživanja*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU. (štampano ćirilicom).

Zarifović Grković, M. (2020). Gordost u frazeologiji nemačkog i srpskog jezika. U: Paripović Krčmar, S. –Smiljanić, D. (ured.) (2020). *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Knj. XLV-1. Novi Sad: Filozofski fakultet. 17–31.

www.idiome.deacademic.com, preuzeto 15.9.2020.

www.duden.de, preuzeto 19.1.2021.